MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA

UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI

INTERUNIVERSITARIA

Ediția a XXII-a

Materialele Conferinței științifice internaționale a studenților din 15 mai 2026

Volumul III

Bălți, 2026

CZU 34(082)=135.1=161.1
I - 58

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Președinte al Comitetului științific:
Natalia GAȘIȚOI, dr., conf. univ., Rector

Membri:
Valentina PRIȚCAN, dr., conf. univ., prorector pentru activitatea științifică și relații internaționale
Lilia TRINCA, dr., conf. univ., Facultatea de Litere
Ina CIOBANU, dr., conf. univ., Facultatea de Științe Reale, Economice și ale Mediului
Tatiana ȘOVA, dr., conf. univ., Facultatea de Științe ale Educației, Psihologie și Arte
Vitalie RUSU, dr., prof. univ., Facultatea de Drept și Științe Sociale
Alina TOFAN, dr., conf. univ., Universitatea din Leipzig, Germania
Armenuhi HARUTYUNYAN, dr., conf. univ., șef al Departamentului de Cercetare, Inovare și Cooperare, Universitatea de Stat „H. Tumanyan" din Vanadzor, Armenia
Liudmyla HMYRIA, dr., conf. univ., Universitatea Națională de Lingvistică din Kiev, Ucraina

Colegiul de redacție:
Valentina PRIȚCAN, dr., conf. univ., prorector pentru activitatea științifică și relații internaționale
Elena NEGREAN, metodistă, Secția Știință
Liliana EVDOCHIMOV, redactoră, Centrul editorial universitar

Corector și tehnoredactare: **Liliana EVDOCHIMOV**, masteră în filologie

Coperta: Elena NEGREAN, metodistă, Secția Știință

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii din Republica Moldova

„Interuniversitaria", conferința științifică internațională a studenților (22 ; 2026 ; Bălți). Interuniversitaria : Materialele Conferinței Ştiinţifice Internaţionale a Studenţilor din 15 mai 2026, Ediţia a 22-a / comitetul ştiinţific: Natalia Gaşiţoi (preşedinte) [et al.] ; colegiul de redacţie: Valentina Priţcan [et al.]. – Bălţi : [S. n.], 2026 (CEU US) – . – ISBN 978-9975-50-387-7.

Vol. 3. – 2026. – 258 p. : fig. color, tab. – Antetit.: Ministerul Educaţiei şi Cercetării al Republicii Moldova, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălţi. – Texte : lb. rom., rusă. – Rez.: lb. engl. – Ref. bibliogr. la sfârşitul art. – 50 ex. – ISBN 978-9975-50-389-1. – Text : nemediat.

Tiparul: *Centrul editorial universitar al Universității de Stat „Alecu Russo" din Bălți*

© *Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți, 2026*

ISBN 978-9975-50-387-7; ISBN 978-9975-50-389-1 (vol. 3).

SUMAR

SECȚIUNEA nr. 4. ȘTIINȚE JURIDICE ȘI SOCIALE

Atelierul *ȘTIINȚE JURIDICE I*

Oxana BREAZU. *Analiza juridico-penală a instituției liberării de răspundere penală cu tragere la răspundere contravențională în legislația penală a Republicii Moldova* 5
Elena RUSU. *Excepția de neconstituționalitate ca expresie a supremației Constituției* 12
Марина ЛЫСАК. *Особенности апелляционного производства в гражданском процессе Республики Молдова* 22
Юлия ЕЛАШКО. *Механизм защиты конституционных прав и свобод граждан в Республике Молдова* 31
Arina-Vera IANACEC. *Impactul procesului de aderare la Uniunea Europeană asupra cadrului instituțional al Republicii Moldova* 37
Ana PUJILA. *Procesul de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană: realizări, provocări, deziderate* 42
Nadejda BREAZU, Oxana BREAZU. *Legalitatea intervențiilor umanitare în dreptul internațional contemporan* 53
Анна РЕМАРЧУК. *Некоторые аспекты криминологической характеристики серийных убийц* 63
Maria MIRONIUC. *Centralizarea și descentralizarea în administrația publică* 70

Atelierul *ȘTIINȚE JURIDICE II*

Марина ЛЫСАК. *Необходимость законодательного определения понятия согласия при преступлениях против половой свободы* . . . 76
Olga FRECAUȚEANU. *Statutul juridic al condamnaților pe viață: provocări actuale* 82
Mihaela ROTARU. *Regimul sancționator aplicabil minorilor infractori: aspecte comparative între sistemul de drept al Republicii Moldova și unele state europene* 90
Laura RUSU. *Unele reflecții privind victima infracțiunii și protecția juridică a acesteia* 97
Iulianna PROKOPII. *Valențele juridice și psihologice ale pedepsei penale în sistemul de drept al Republicii Moldova* 107

Atelierul *ȘTIINȚE JURIDICE III*

Alina RĂCILĂ. ***Status familiae*** *în dreptul privat roman* 113
Александр МУЩИНСКИ. *Проблематика регулирования объектов, не охраняемых авторским правом, в законодательстве Республики Молдова* 118

Александр МУЩИНСКИ. *Проблематика регулирования объектов, охраняемых авторским правом, в законодательстве Республики Молдова* 129
Eric JITARI. *Analiza comparativă a instituției notariatului din Republica Moldova și din alte state* 142
Eric JITARI. *Statul de drept în societatea de tranziție: dualitate între ideal și realitate – implicații pentru procedura civilă în Republica Moldova* 156
Maxim COCIURCA. *Regimul juridic al asigurărilor pentru accidente de muncă în cazul telemuncii: provocări practice și soluții normative* . . 165
Olga FRECAUTEANU. *Regimul juridic al drepturilor exclusive asupra invențiilor și desenelor/modelelor industriale în legislația Republicii Moldova* 171
Cristina ENI. *Riscurile sociale: noțiune, clasificare și relevanță pentru sistemul de protecție socială* 180
Maxim COCIURCA. *Echilibrul eristic: de la etica judecății la ingineria constituțională a contraputerii* 186
Laura-Mirela PROCOPCIUC. *Impactul reformei justiției: experiența vettingului în Republica Moldova comparativ cu Albania* 194
Laura-Mirela PROCOPCIUC. *Interpretarea restrictivă a legislației ca factor generator de litigii în domeniul protecției sociale: analiza practicii CNAM și CNAS* 202

Atelierul *ISTORIE ȘI EDUCAȚIE CIVICĂ*

Nicolae CUCERENCU. *Dezvoltarea urbană a municipiului Bălți în perioada interbelică: aspecte de modernizare arhitecturală* 212
Maxim AVĂDĂNII. *Ocupația sovietică a Basarabiei (1940–1941): administrație și represiune politică* 222
Dumitrița GARABAJIU. *Cinematograful în loisirul urban al Bălțiului interbelic* 232
Mihaela GÎNDAC. *Moda feminină în Bălțiul interbelic: stiluri și expresii vestimentare* 242
Anastasia FLORESCU. *Imaginea Pădurii în cultura tradițională românească, din perspectiva riturilor de trecere* 252

CZU 343.242.4(478)

ANALIZA JURIDICO-PENALĂ A INSTITUȚIEI LIBERĂRII DE RĂSPUNDERE PENALĂ CU TRAGERE LA RĂSPUNDERE CONTRAVENȚIONALĂ ÎN LEGISLAȚIA PENALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Oxana BREAZU, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Mariana SPATARI,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *This article aims to analyze the institution of exemption from criminal liability with administrative sanction in the Republic of Moldova, focusing on its conditions, consequences, and application. The conditions for applying this institution include the offender being a first-time offender, committing a minor or less serious crime, admitting guilt, and fully repairing the damage caused. Additionally, the individual must demonstrate the possibility of correction without resorting to criminal punishment. By examining these conditions, the article highlights the legal and social criteria that determine when an offender may benefit from this measure.*

Keywords: *exemption from criminal liability, minor crime, first-time offender, conditions of application, proportionality.*

Legislația penală este într-o continuă evoluție, determinată de necesitatea reglementării juridice a tot mai multor noțiuni, procese, elemente constitutive ale infracțiunii și măsuri aplicabile, toate acestea fiind influențate de transformările sociale și de dinamica relațiilor dintre membrii societății. Astfel, se conturează delimitarea sferei de intervenție a dreptului și aplicării principiului „ultima ratio"[1].

În baza principiului umanismului și a necesității adaptării reacției statului la pericolul social real al faptei, legislația penală a introdus instituția liberării de răspundere penală pentru autorii unor infracțiuni de gravitate redusă. Această instituție pornește de la ideea că atingerea scopurilor pedepsei penale nu presupune neapărat tragerea la răspundere penală și aplicarea unei condamnări. În anumite situații, prevenția și reeducarea pot fi obținute prin mijloace extrapenale, mai blânde, dar totuși adecvate și proporționale. Esența acestei instituții constă în renunțarea statului la *aprecierea juridică negativă a faptei*, apreciere care, în mod obișnuit, s-ar concretiza printr-o condamnare penală. Persoana este, astfel, eliberată de consecințele unei sentințe penale, atunci când comportamentul său ulterior și circumstanțele faptei demonstrează că reabilitarea este posibilă și fără

[1] Principiul incriminării ca ultim remediu.

intervenția riguroasă a dreptului penal [9, p. 69-71]. O soluție de acest gen este menționată în doctrină ca fiind expresia caracterului subsidiar al dreptului penal.

Din acest considerent, reprezentativă se atestă instituția liberării de răspundere penală ce, în esența sa, permite evitarea aplicării sancțiunilor penale în anumite cazuri specifice în conformitate cu legea. Una dintre modalitățile prevăzute de legislația penală, în acest sens, este liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere contravențională.

La adoptarea Codului penal al Republicii Moldova, la 13 septembrie 2002, alin. (1) al art. 55 avea următorul conținut: „Persoana care a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă poate fi liberată de răspundere penală și trasă la răspundere administrativă dacă s-a constatat că corectarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale". Ulterior, norma a suferit modificări, iar în anul 2026 același alineat are următorul conținut: „Persoana care a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, cu excepția infracțiunilor prevăzute la art. 256, art. 264 alin. (2), art. 264[1], art. 303, art. 314, art. 324 alin. (1), art. 326 alin. (1[1]), art. 328 alin. (1), art. 332 alin. (1), art. 333 alin. (1), art. 334 alin. (1) și (2), art. 335 alin. (1) și art. 335[1] alin. (1), poate fi liberată de răspundere penală și trasă la răspundere contravențională în cazurile în care și-a recunoscut vina, a reparat prejudiciul cauzat prin infracțiune și s-a constatat că corectarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale". În acest context, analiza instituției liberării de răspundere penală cu tragerea la răspundere contravențională devine deosebit de relevantă. În același timp, modificările legislative ridică întrebarea dacă instituția respectivă reprezintă o restrângere a aplicării principiului umanismului sau o consolidare a protecției valorilor sociale fundamentale.

În ceea ce privește instituția înlocuirii răspunderii penale cu răspunderea contravențională, este esențială raportarea la cadrul general al celor două forme de răspundere. Răspunderea penală constituie cea mai severă formă de sancționare prevăzută de legislația Republicii Moldova, fiind consecința încălcării normei penale prin comiterea unei infracțiuni. Pe de altă parte, răspunderea contravențională reprezintă o formă juridică de pedepsire a persoanelor care au comis fapte ilicite denumite contravenții, sancțiunile având un caracter mai puțin sever și fiind destinate faptelor ce prezintă un pericol social redus. În mod firesc, sistemul sancționator trebuie să fie coerent, iar cele două ramuri, penală și contravențională, trebuie să se completeze reciproc în ceea ce privește normele și sancțiunile prevăzute și să conlucreze, astfel încât să se asigure proporționalitatea reacției statului la circumstanțele concrete ale faptei [4, p. 131-134]. Deducându-se din cele din urmă, că la bază se află și principiul proporționalității și principiul individualizării răspunderii penale.

Natura juridică a acestei instituții este una de compromis între necesitatea protecției ordinii publice și principiul individualizării răspunderii penale. Deși fapta rămâne, în accepțiunea legii, o infracțiune, statul consideră că aplicarea unei sancțiuni penale este disproporționată și că reacția adecvată poate fi realizată prin

mijloacele dreptului contravențional. Această soluție urmărește prevenirea marginalizării sociale și profesionale a persoanei, evitând stigmatul asociat unei condamnări penale, dar menținând, totodată, o formă de răspundere pentru fapta comisă.

În aplicarea alin. (1) al art. 55 CP al RM, este esențială stabilirea faptului că persoana a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă. Conform art. 16 alin. (2) al Codului Penal al RM, infracțiunile ușoare sunt cele pentru care legea prevede pedeapsa maximă cu închisoarea de până la doi ani inclusiv, iar infracțiunile mai puțin grave sunt cele sancționabile cu închisoarea de până la cinci ani inclusiv (art. 16 alin. (3) CP al RM). Este necesară și analiza condiției de comitere a faptei penale pentru prima oară, întrucât aceasta poate fi înțeleasă atât ca fiind situația în care făptuitorul nu a mai săvârșit nicio infracțiune până la moment la general, cât și situația de săvârșire a unei infracțiuni anterioare, însă a expirat termenul de prescripție de tragere la răspundere penală, termenul prescripției de executare a pedepsei penale sau au fost stinse/ridicate antecedentele penale în conformitate cu legislația în vigoare [10, p. 409-410].

O altă condiție, la fel de importantă, se atestă recunoașterea vinei ce ar reprezenta, din punct de vedere juridic, acel factor intern de conștientizare și acceptare de către făptuitor a caracterului ilicit al faptei și, astfel, reflectându-se atitudinea responsabilă față de propria conduită, care s-ar aprecia ca fiind un prim pas spre corectarea comportamentului deviant. În acest sens, este prevăzută și instituția acordului de recunoaștere a vinovăției, art. 504 alin. (2) Codul de Procedură Penală a RM, care constituie „o tranzacție încheiată între procuror și învinuitul persoană fizică sau juridică care și-a exprimat acordul de a-și recunoaște vina și acceptă încadrarea juridică a faptei, precum și forma de executare a pedepsei, în schimbul unei pedepse reduse".

Repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune, condiția ce reflectă orientarea legislației spre protejarea intereselor victimei și, în același timp, predispoziția făptuitorului de a-și asuma consecințele prejudiciabile cauzate, presupune înlăturarea urmărilor negative ce au survenit prin fapta ilicită, prin diverse modalități, cum ar fi restituirea bunului sustras, acordarea despăgubirii bănești în corespundere cu prejudiciul cauzat victimei. Din aceasta putem deduce un drept fundamental al victimei infracțiunii, expres prevăzut și de art. 23 alin. (2) Cod de Procedură Penală al RM, și anume „Victima unei fapte care constituie componență de infracțiune este în drept... să-i fie reparate prejudiciile morale, fizice și materiale".

De asemenea, o condiție centrală și, din punctul nostru de vedere, decisivă pentru aplicarea liberării răspunderii penale cu tragere la răspundere contravențională este constatarea că corectarea persoanei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale. În acest sens, instanța de judecată are convingerea că reeducarea făptuitorului este posibilă fără aplicarea pedepsei penale, bazându-se pe un ansamblu de caracteristici, cum ar fi natura și gravitatea faptei, amploarea consecințelor cauzate prin infracțiune, atitudinea sinceră și serioasă manifestată în

urma comiterii faptei, inclusiv recunoașterea vinovăției și repararea prejudiciului.

Legiuitorul a prevăzut și o serie de excepții pentru care aplicarea articolului 55 este exclusă, în special, pentru infracțiuni care, deși pot fi încadrate formal ca ușoare sau mai puțin grave, au un impact semnificativ asupra ordinii sociale, siguranței publice și integrității funcționării statului. În acest sens, menționăm următoarele: art. 256 (Primirea unei remunerații ilicite pentru îndeplinirea lucrărilor legate de deservirea populației), art. 264 alin. (2) (Încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana în stare de ebrietate care conduce mijlocul de transport, încălcare ce a cauzat din imprudență o vătămare medie a integrității corporale sau a sănătății), art. 264[1] (Conducerea mijlocului de transport cu depășirea limitelor de alcool admisibile sau în stare de ebrietate produsă de alte substanțe), art. 303 (Amestecul, sub orice formă, în judecarea cauzelor de către instanțele de judecată naționale sau internaționale cu scopul de a împiedica examinarea multilaterală, deplină și obiectivă a cauzei concrete sau de a obține pronunțarea unei hotărâri judecătorești), art. 314 (Determinarea la depunerea de declarații mincinoase, la formularea de concluzii false sau la efectuarea de traduceri incorecte), art. 324 alin. (1) (Coruperea pasivă), art. 326 alin. (1[1]) (Traficul de influență), art. 328 alin. (1) (Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu), art. 332 alin. (1) (Falsul în acte publice), art. 333 alin. (1) (Luarea de mită), art. 334 alin. (1) și (2) (Darea de mită), art. 335 alin. (1) (Abuzul de serviciu), art. 335[1] alin. (1) (Falsul în documente contabile).

Excluderea de către legiuitor a acestor fapte din sfera aplicării art. 55 CP al RM evidențiază nivelul ridicat de pericol social pe care aceste acțiuni îl prezintă, chiar dacă pedeapsa prevăzută se încadrează în limite mai reduse. De asemenea, se evidențiază și dorința legiuitorului de a proteja aceste valori fundamentale, cum ar fi viața și sănătatea persoanei, independența justiției, legalitatea actelor, pentru a asigura siguranța întregii societăți și a favoriza încrederea populației în funcționarea corectă a statului.

Dispozițiile alin. (2) al art. 55 CP al RM stabilesc sancțiunile contravenționale aplicabile persoanelor care, deși au săvârșit o faptă prevăzută de legea penală, sunt liberate de răspundere penală și trase la răspundere contravențională, fiind expres stabilite următoarele sancțiuni:

- Amenda de până la 150 de unități convenționale. Aceasta constituie sancțiunea financiară de bază, folosită pentru descurajarea repetării faptei infracționale.
- Privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate (de la 3 luni la 1 an), dacă activitatea respectivă a facilitat săvârșirea infracțiunii.
- Privarea de dreptul de a deține anumite funcții (de la 3 luni la 1 an) se aplică atunci când fapta relevă necorespunderea conduitei persoanei cu responsabilitățile profesionale.

– Privarea de dreptul special de a conduce vehicule (de la 6 luni la 3 ani) se aplică atunci când comportamentul făptuitorului a demonstrat riscuri pentru siguranța rutieră.
– Privarea de dreptul special de a deține armă și de portarmă (de la 3 luni la 1 an) se aplică atunci când comportamentul făptuitorului a demonstrat riscuri pentru ordinea publică.
– Munca neremunerată în folosul comunității (de la 10 la 60 ore) are un rol educativ, fiind frecvent utilizată în cazurile cu periculozitate redusă a făptuitorului.
– Arestul contravențional de până la 30 de zile reprezintă cea mai severă sancțiune din categoriile menționate și se aplică doar în situații care impun o reacție mai severă.

În acest sens, ar fi, desigur, o problemă gradul de eficiență a acestor sancțiuni în prevenirea recidivei în lipsa unui mecanism clar de monitorizare a comportamentului ulterior al persoanei.

În cele ce urmează, pentru a scoate în evidență particularitățile aplicării instituției analizate, venim cu un caz practic, și anume Sentința Judecătoriei Bălți din 06 noiembrie 2019, pronunțată în cauza penală nr. 1-372/2019. În acest dosar, inculpatul a fost pus sub învinuire pentru comiterea infracțiunii de huliganism, prevăzută de art. 287 alin. (1) CP al RM, manifestată prin agresarea unei persoane într-un loc public, fapt ce a afectat ordinea publică. În dispozitivul hotărârii este descrisă în fapt infracțiunea menționată mai sus, precum că la data de 24.03.2019, în intervalul de timp 03:00-03:50, făptuitorul, aflându-se în apropierea barului „Fortuna" din mun. Bălți, a inițiat fără motiv un conflict cu victima. Pentru a evita conflictul, victima s-a retras, fugind și intrând în incinta Hotelului „Vispas", iar făptuitorul, urmărindu-l și pătrunzând în hotel, din intenții huliganice, a aplicat victimei multiple lovituri cu pumnii și picioarele în regiuni diferite ale corpului, cauzând victimei vătămări corporale neînsemnate. Instanța a constatat, pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală, că fapta întrunește elementele componenței de infracțiune și a fost calificată în baza art. 287 alin. (1) CP al RM.

Cu toate acestea, în analiza circumstanțelor concrete ale cauzei, instanța a reținut îndeplinirea cumulativă a condițiilor prevăzute de art. 55 Cod Penal al RM pentru liberarea de răspundere penală, și anume:

a. inculpatul a săvârșit pentru prima dată o infracțiune mai puțin gravă, neavând antecedente penale;
b. acesta și-a recunoscut integral vinovăția, solicitând examinarea cauzei în baza probelor administrate anterior și manifestând o atitudine cooperantă;
c. prejudiciul cauzat părții vătămate a fost reparat integral, fiind acoperite costurile medicale;
d. instanța a apreciat că inculpatul poate fi corectat fără aplicarea răspunderii penale, având în vedere comportamentul său ulterior faptei și gradul redus de pericol social al acesteia [7];

e. infracțiunea comisă de inculpat nu se conține în excepțiile prevăzute de articolul 55.

În consecință, instanța a aplicat mecanismul prevăzut de art. 55 CP al RM, dispunând încetarea procesului penal, liberarea inculpatului de răspundere penală și tragerea acestuia la răspundere contravențională. Ca sancțiune contravențională, instanța a stabilit o amendă de 150 de unități convenționale, echivalentul a 7500 lei. Prin această soluție, inculpatul nu dobândește statutul de condamnat penal, iar situația sa juridică rămâne cea a unei persoane fără antecedente penale, deoarece procedura penală se finalizează fără pronunțarea unei hotărâri de condamnare.

Această speță evidențiază „rolul activ al instanței în aprecierea aplicării principiului individualizării răspunderii penale și aplicării legii prin intermediul liberării de răspundere penală" [6, p. 356-357]. Cu toate acestea, este necesar de menționat că în raport cu făptuitorul respectiv din speță nu au fost suficiente măsurile aplicate, întrucât acesta, conform dosarului nr. 1-62/2020, la data de 10.11.2019, ora 01:30, aflându-se în stare de ebrietate, pe strada Sadoveanu din mun. Bălți, din intenții huliganice, a încălcat ordinea publică și a provocat cetățenei X vătămări corporale ușoare. Instanța de judecată a hotărât că făptuitorul se recunoaște vinovat de săvârșirea infracțiunii prevăzute de art. 287 alin. (1) CP al RM. Ulterior, același făptuitor prin sentința Judecătoriei Bălți, sediul Central din 07.08.2023 a fost recunoscut vinovat de comiterea infracțiunii prevăzute de art. 287 alin. (1) CP al RM.

Analiza acestor spețe relevă faptul că, în raport cu unii infractori, această instituție nu își atinge finalitatea preventiv-educativă, ci, dimpotrivă, poate crea percepția că săvârșirea unor infracțiuni ar putea atrage aplicarea unei sancțiuni mai blânde decât cea prevăzută de lege. În acest context, se impune necesitatea instituirii unui mecanism de supraveghere și evaluare continuă a conduitei ulterioare a făptuitorului. O asemenea abordare este necesară pentru a garanta respectarea exigențelor legale de către făptuitor, pentru a consolida caracterul preventiv-reeducativ al măsurilor aplicate.

Comparativ cu alte state, Republica Moldova este printre puținele țări europene care au consacrat în mod expres această instituție, întrucât, în majoritatea țărilor europene, nu există o prevedere identică. De exemplu, Codul Penal al României, nu prevede instituția liberării de răspundere penală cu tragere la răspundere contravențională, fiind aplicabile alte mecanisme pentru a individualiza cauza, cum ar fi *renunțarea la aplicarea pedepsei* (art. 80-82) sau *amânarea aplicării pedepsei* (art. 83-90).

Unele state au mecanisme ce s-ar apropia de această instituție, cum ar fi: în Belgia, legea procesual penală prevede posibilitatea încheierii unei *tranzacții penale* prin care urmărirea penală se încheie în schimbul plății unei sume de bani, fără ca persoana să fie condamnată în cazul aplicării unei sancțiuni neprivative de libertate; în Scoția, procurorul fiscal poate să aplice *fiscal fine* pentru infracțiuni ușoare, ceea ce încheie procedura penală fără condamnare, însă făptuitorul

rămâne sub evidența organelor de drept timp de 2 ani din momentul acceptării unei astfel de propuneri [8]; în Liechtenstein, procurorul poate oferi măsuri alternative (amendă, muncă în folosul comunității, supraveghere sau mediere) care duc la încetarea cauzei penale fără condamnare.

Pentru a asigura o aplicare eficientă și uniformă a instituției liberării de răspundere penală prevăzute de art. 55 Cod Penal al Republicii Moldova, ar fi relevantă introducerea unui mecanism structurat de supraveghere postinfracțională, care să permită instanței și autorităților competente să monitorizeze modul în care persoanele sancționate respectă obligațiile impuse prin sancțiunile contravenționale. Mecanismul poate include raportări periodice, participarea la programe de consiliere, instruire în domeniul respectării legii sau realizarea măsurilor de muncă în folosul comunității sub controlul autorităților. Printr-un astfel de mecanism, nu numai că se reduce riscul recidivei, dar se și consolidează rolul sancțiunii contravenționale ca instrument educativ și corectiv, păstrând, în același timp, caracterul non-penal al deciziei instanței.

Instituția liberării de răspundere penală cu tragere la răspundere contravențională reprezintă un mecanism în dreptul penal al Republicii Moldova, care permite instanței să aplice sancțiuni proporționale și adaptate pentru infracțiuni ușoare și mai puțin grave, evitând stigmatizarea penală. Aceasta oferă posibilitatea individualizării răspunderii și acționează în beneficiul persoanei sancționate, oferindu-i șansa de a-și corecta comportamentul fără a primi o pedeapsă penală, prin sancțiuni contravenționale adaptate. Spre deosebire de alte state europene, unde se utilizează doar programe alternative fără consacrare legală explicită, în Republica Moldova instituția este reglementată clar și predictibil. În ansamblu, aceasta contribuie la echilibrul între sancționarea infracțiunilor și protecția socială, reprezentând un instrument modern de justiție proporțională, flexibilă și constructivă pentru infractor.

Bibliografie:

1. Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 art. 195 din 14.04.2009.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 248-251 art. 699 din 05.11.2013.
3. Codul Penal al României nr. 286 din 17.07.2009. În: Monitorul Oficial al României nr. 510 din 24.06.2009.
4. ERHAN, I., REABOI, S. *Procedura de liberare de răspundere penală cu atragere la răspundere contravențională*. În: Legea și viața, nr. 3, 2025 (383), pp. 130–143. ISSN: 2587-4365. [Online]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/130-143_5.pdf (accesat pe 17.04.2026).
5. BARBĂNEAGRĂ A., BERLIBA V., BÂRGĂU M., BORODAC A. ș.a. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu.* Centrul de Drept al Avocaților. Chișinău, 2003, 836 p. ISBN 9975-61-291-1.

6. BORODAC Al. *Manual de drept penal. Partea generală*, Chișinău, Tipogr. Centrală, 2005, 512 p. ISBN 9975-935-77-X.
7. GARBUZ C. Esența și conținutul instituției înlocuirii răspunderii penale în baza legislației Republicii Moldova. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 4, 2014, pp. 55-60. ISSN 1811-0770.
8. Scottish Courts and Tribunals Service 2026. Site web. Disponibil: https://www.scotcourts.gov.uk/taking-action/paying-a-fine/fiscal-fines/ (accesat pe 09.04.2026)
9. STĂVILĂ M. *Drept penal: note de curs.* Chișinău, 2021. 122 p. [Online]. Disponibil: https://usem.md/uploads/files/Facultatea_de_Drept/Pentru_Studen%C8%9Bi/Suport_Didactic/Ciclul_II/Profesional/DI/Noti%C8%9Be%20de%20curs/003%20-%20Drept%20penal.pdf (accesat pe 25.04.2026).
10. BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU, V., GRAMA, M. *Drept penal. Partea generală*. Ed. II. Chișinău: Cartier juridic (Combinatul Poligr.), 2005, 624 p. ISBN 9975-79-318-5.

CZU 340.131.5(478)

EXCEPȚIA DE NECONSTITUȚIONALITATE CA EXPRESIE A SUPREMAȚIEI CONSTITUȚIEI

Elena RUSU, *studentă, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova*
Conducător științific: **Elena BOTNARI**, *dr., conf. univ*.

Abstract: *The consolidation of the rule of law in the Republic of Moldova is closely connected to the effective functioning of constitutional review, including the jurisdiction of the Constitutional Court to adjudicate exceptions of unconstitutionality. This paper examines the constitutional and legislative framework governing the raising and resolution of such exceptions, understood as a procedural instrument through which parties may challenge the incompatibility of legal provisions applicable or already applied in a pending case with constitutional norms. The institutionalization of constitutional recourse at the national level has contributed to a more robust protection of fundamental rights and freedoms guaranteed both by the Constitution of the Republic of Moldova and by relevant international treaties. In this context, the exception of unconstitutionality represents a fundamental mechanism within the domestic legal order, ensuring the alignment of ordinary legislation with constitutional standards. The analysis highlights the doctrinal and practical significance of this institution, emphasizing its essential role in safeguarding individual rights, strengthening legal certainty, and maintaining the supremacy of the Constitution. As such, the exception of unconstitutionality is affirmed as an indispensable instrument for preserving the coherence and constitutional integrity of the legal system in the Republic of Moldova*.

Keywords: *exception of unconstitutionality; Constitutional Court; supremacy of the Constitution; judicial process; fundamental rights; rule of law; constitutional jurisprudence; unconstitutional norms; referral; constitutional review of laws*.

Excepția de neconstituționalitate constituie un mecanism procedural esențial prin intermediul căruia se asigură, în mod efectiv, supremația Constituției în ordinea juridică. Prin posibilitatea oferită de a sesiza jurisdicția constituțională cu privire la conformitatea normelor legale, acest instrument contribuie la armonizarea legislației ordinare cu exigențele constituționale. În sistemele juridice contemporane, excepția de neconstituționalitate funcționează atât ca o garanție împotriva aplicării normelor neconstituționale, cât și ca un mijloc de consolidare a protecției drepturilor fundamentale în cadrul procesului judiciar. Astfel, aceasta se afirmă ca o expresie concretă a supremației Constituției și a statului de drept.

Potrivit autorului I. Deleanu, „O posibilă și unică relație între suveranitatea națională și lege ar putea conduce la ideea că orice formă de control al constituționalității legilor este inadmisibilă, doar legea este expresia „voinței generale", este ea însăși obiectivitatea suveranității". Așadar, susține I. Deleanu, „...prin definiție, legea s-ar dovedi incontrolabilă, necenzurabilă. Respingerea *ab initio* a oricărei forme de control al constituționalității legilor ar fi însă cu totul anacronică: într-adevăr, legea este expresia voinței generale, dar ea nu exprimă această voință decât respectând Constituția; în sens larg, legea este un act de aplicare a Constituției, prin urmare, un act interpretabil, ca toate actele sau faptele circumstanțiale; multitudinea și diversitatea relațiilor sociale – obiect de reglementare a legii – provoacă ineditul situațiilor juridice concrete, greu sau imposibil de închipuit la data edificării legii, în forma ei esențialmente generală; impersonală; Constituția nu definește numai o ordine juridică obiectivă, care interesează autoritățile politice și judecătorești, ci și o ordine juridică subiectivă, care interesează persoanele fizice, sub aspectul drepturilor și libertăților acestora; în fine, legiuitorul însuși nu este infailibil. Constituția – prin conținutul și forma ei – este o „lege cu puterea la pătrat". Ea trebuie deci să se impună tuturor celorlalte legi. Altminteri, declară I. Deleanu, ea ar deveni un simplu substantiv comun. Ierarhia normelor juridice ar fi – și ea – inutilă, iar echilibrul instituțional, precum și efectivitatea drepturilor și a libertăților ar ajunge să fie simple deziderate" [8, p. 214].

Pentru edificarea statului de drept în Republica Moldova o importanță deosebită o are controlul constituționalității legilor (în sens larg), inclusiv atribuția Curții Constituționale de a soluționa excepțiile de neconstituționalitate a actelor juridice la sesizarea instanțelor de judecată [2, p. 62]. Or, în acest sens, legea fundamentală a instituit un control al constituționalității legilor, realizat prin intermediul unui organ special și specializat – Curtea Constituțională. Curtea Constituțională reprezintă un organ constituțional independent al statului, funcția primară a Curții Constituționale fiind controlul constituționalității actelor normative, anularea normelor juridice care contravin Constituției, precum și interpretarea Constituției [4, p. 19].

Instituția excepției de neconstituționalitate se conturează, în cadrul ordinii constituționale a Republicii Moldova, ca un instrument jurisdicțional de primă importanță pentru garantarea supremației Constituției și a drepturilor fundamen-

tale ale persoanei. Esența acesteia este indisolubil legată de principiul constituționalității legilor, ceea ce atribuie Curții Constituționale un rol esențial în mecanismul de separație și cooperare a puterilor în stat. Prin intermediul acestei proceduri, Curtea își asumă funcția de arbitru al ordinii constituționale, de garant al coerenței normative și de factor determinant în protecția drepturilor fundamentale. Exercitarea acestei atribuții nu are un caracter abstract, ci se realizează în conexiune directă cu situații litigioase concrete, ceea ce imprimă procedurii un caracter dinamic, actual și o eficiență sporită [3, p. 481].

Noțiunea de excepție desemnează, în limbajul comun, orice derogare de la o regulă generală și își are originea în substantivul latin *exceptio*, cu sensurile de „a scoate din", „a diminua" sau „a înlătura". În această ultimă accepțiune, termenul a fost consacrat și în dreptul roman, unde indica mijlocul procedural prin care pârâtul urmărea fie să evite condamnarea, fie să obțină amânarea soluționării cauzei [14, p. 66].

Din punct de vedere conceptual, excepția de neconstituționalitate vizează o pretinsă contrarietate dintre o normă juridică și o prevedere din Constituție [20, p. 201]. Curtea Constituțională a Republicii Moldova definește noțiunea de „excepție de neconstituționalitate" ca reflectând o conexiune intrinsecă între chestiunea constituționalității și fondul cauzei pendinte. Aceasta poate fi ridicată atât la inițiativa părților, cât și din oficiu de către instanța de judecată. În viziunea Curții, excepția de neconstituționalitate reprezintă o procedură prin care instanța judecătorească ordinară declanșează controlul de constituționalitate, fie la solicitarea părților, fie din proprie inițiativă, fiind calificată drept „excepție" întrucât constituie o derogare de la regula general [1, p. 69]. Așadar, în esența sa juridică, excepția de neconstituționalitate este o formă a controlului de constituționalitate *a posteriori,* realizat de Curtea Constituțională în virtutea art. 135 alin. (1) litera g) din Constituție [7]. Excepția de neconstituționalitate este chiar sursa efectivității drepturilor fundamentale, deoarece face parte, *lato sensu*, din categoria garanțiilor jurisdicționale, deși organul care o soluționează nu este un organ judiciar. Acest control de constituționalitate *ex-post*, prin intermediul excepției de neconstituționalitate, realizează diferența dintre un drept fundamental declarat și un drept fundamental garantat. Nu este însă suficient ca în sistemul juridic să fie inclusă nominal această protecție judiciară (*judicial review*). Protecția judiciară trebuie să fie funcțională pentru a putea deveni efectivă [5, p. 40]. Excepția de neconstituționalitate exprimă o legătură interdependentă ce vizează ierarhia actelor normative între fondul litigiului principal și problema de constituționalitate apărută în procesul de examinare a fondului cauzei. Atât instanța, cât și părțile în cauza judiciară de drept comun pot invoca cu titlu excepțional incertitudinea constituțională [28, p. 17].

Excepția de neconstituționalitate constituie un instrument juridic fundamental pentru asigurarea supremației Constituției și protecția efectivă a drepturilor fundamentale în cadrul procesului judiciar. Prin intermediul acesteia, orice

participant la un litigiu are posibilitatea de a contesta constituționalitatea unei norme aplicabile cauzei, iar instanța de judecată este obligată, în condițiile prevăzute de lege, să înainteze sesizarea Curții Constituționale pentru examinare. În ordinea juridică a Republicii Moldova, unde controlul constituționalității pe cale incidentală ocupă un rol central, acest mecanism devine indispensabil pentru garantarea conformității legislației cu Legea Fundamentală. Totodată, excepția de neconstituționalitate funcționează ca un veritabil canal de dialog între instanțele judecătorești și Curtea Constituțională. Prin identificarea unor posibile probleme de constituționalitate și declanșarea controlului aferent, instanțele contribuie la consolidarea coerenței sistemului juridic. Caracterul său incidental și subsidiar asigură examinarea exclusivă a acelor chestiuni de constituționalitate care au relevanță directă pentru soluționarea unui litigiu concret, evitând, astfel, sesizările pur abstracte sau lipsite de utilitate procesuală. În practica jurisdicțională a Curții Constituționale, excepția este considerată un element structural al statului de drept, având o funcție complementară controlului abstract de constituționalitate. Deciziile pronunțate în acest cadru contribuie la dezvoltarea jurisprudenței constituționale și la clarificarea standardelor privind drepturile fundamentale, calitatea legii și principiul proporționalității. Efectele acestora depășesc cadrul cauzei individuale, întrucât norma declarată neconstituțională își încetează aplicabilitatea, iar autoritățile competente sunt obligate să intervină legislativ pentru restabilirea coerenței normative. În acest mod, excepția de neconstituționalitate se consolidează ca un mecanism esențial pentru protecția drepturilor, asigurarea securității juridice și garantarea supremației Constituției în Republica Moldova [3, p. 472].

Excepția de neconstituționalitate reprezintă singura cale pentru persoanele fizice de a supune controlului constituționalității actele normative presupuse neconstituționale, în baza cărora au fost și trebuie să fie rezolvate litigiile [18, p. 107]. Soluționarea excepțiilor de neconstituționalitate a actelor juridice de către Curtea Constituțională reprezintă o competență esențială în procesul de constituționalizare a ramurilor dreptului, având ca finalitate, totodată, protecția efectivă a drepturilor persoanelor. Acest mecanism poate fi invocat în cadrul unui proces judiciar pendinte, atunci când una dintre părți susține că norma juridică aplicabilă cauzei, în întregime sau parțial, contravine Constituției și necesită înlăturare din ordinea juridică. În acest sens, excepția de neconstituționalitate se configurează ca un mijloc procedural cu caracter defensiv, orientat spre apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale individului [2, p. 62]. Prin intermediul excepției de neconstituționalitate, Curtea Constituțională îndeplinește rolul de garant al drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, în cadrul funcției sale fundamentale privind asigurarea supremației Constituției în ierarhia sistemului juridic [29, p. 158]. Curtea Constituțională a constatat că excepția de neconstituționalitate poate fi interpretată ca „procedură de inițiere de către instanțele ordinare de judecată, la inițiativa părților sau din oficiu, a controlului conformității unei legi sau altui act

normativ în întregul său, ori în majoritatea cazurilor parțial cu normele constituționale" [12].

Denumirea de „excepție" își are originea atât în mecanismele procedurale specifice de soluționare a incidentelor procesuale, cât și în principiul potrivit căruia actele normative emise de autoritățile publice beneficiază de prezumția de constituționalitate. În acest context, susținerile privind neconstituționalitatea formulate de părțile din proces sau eventualele dubii ale instanței cu privire la conformitatea normei juridice aplicabile constituie situații derogatorii de la regula generală a prezumției de constituționalitate. Astfel, excepția de neconstituționalitate apare ca un mecanism prin care această prezumție poate fi contestată și supusă controlului jurisdicțional de constituționalitate [27, p. 411]. Potrivit opiniei autoarei B. Selejan-Guțan, „prin intermediul excepției de neconstituționalitate se realizează un control concret *a posteriori* și, totodată, reglementarea excepției de neconstituționalitate asigură și accesul indirect al persoanelor la justiția constituțională. Deși controlul de constituționalitate a fost gândit ca un control esențialmente obiectiv, excepția de neconstituționalitate îmbină acest caracter al controlului cu interesul subiectiv al protecției drepturilor individuale. Sub aspect procesual, prin excepția de neconstituționalitate se realizează o îmbinare între mijloacele specifice de apărare din dreptul procesual și instrumentele specifice dreptului constituțional și controlului constituționalității legilor" [23, p. 80].

În doctrină, excepția de neconstituționalitate este definită drept „un act de procedură care provine de la una dintre părțile din cadrul unui litigiu pendinte și căreia instanța este obligată să îi răspundă printr-o hotărâre interlocutorie sau printr-un considerent din cadrul hotărârii finale în respectiva cauză" [25, p. 3]. Fundamentul său rezidă în ideea că nicio normă inferioară Constituției nu poate produce efecte, dacă încalcă prevederile acesteia. În consecință, instanța nu poate aplica norma contestată până la pronunțarea Curții Constituționale [3, p. 473]. Particularitățile semnificative ale procedurii excepției de neconstituționalitate sunt legate de faptul că controlul exercitat în cazurile excepției de neconstituționalitate este *a posteriori*, având un caracter concret, cu efecte *inter partes* la momentul examinării cauzei în instanța de drept comun și *erga omnes* în procesul de aplicare ulterioară a normelor examinate la constituționalitate. Autorii V. Zaporojan și Gr. Cazacu identifică o serie de trăsături definitorii ale excepției de neconstituționalitate. În primul rând, aceasta este calificată drept o modalitate procedurală de realizare a controlului constituționalității. Totodată, ea este apreciată ca un drept important al cetățeanului în cadrul procesului judiciar. Se subliniază, de asemenea, că nu pot constitui obiect al excepției actele juridice adoptate anterior intrării în vigoare a Constituției, precum și cele care au fost deja supuse controlului de constituționalitate. Având un caracter de ordine publică, excepția poate fi invocată atât de părțile din proces, inclusiv de reprezentanții acestora ale căror drepturi sau interese sunt afectate de aplicarea unei norme pretins neconstituționale, cât și din oficiu de către instanțele de judecată, în virtutea obligației

de a respecta supremația Constituției și a interdicției de aplicare a normelor prezumate neconstituționale. În același timp, excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată în orice etapă a procesului de judecată, fără limitări procedurale de ordin temporal. Soluționarea acesteia intră în competența exclusivă a Curții Constituționale, prin exercitarea controlului de constituționalitate asupra legilor și actelor juridice a căror conformitate cu Legea Supremă este contestată. Obiectul excepției îl pot constitui legi sau acte juridice normative emise de autoritățile publice centrale, cu caracter general, obligatoriu și coercitiv, precum și dispoziții individuale cuprinse în acestea [28, p. 18]. O ultimă trăsătură a excepției de neconstituționalitate ce merită o apreciere deosebită ține de faptul că, prin excelență, ea privește drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, reprezentând, în egală măsură, „o garanție constituțională a apărării intereselor lor" [17, p. 7].

Potrivit lui I. Moraru, excepția de neconstituționalitate reprezintă un mijloc eficient de protecție a drepturilor și libertăților publice, având natura unui instrument de apărare juridică. Aceasta se caracterizează printr-un mecanism de tip defensiv, întrucât intervine în momentul în care norma juridică urmează să fie aplicată sau este deja aplicată, permițând contestarea constituționalității sale în acest context concret [15, p. 86]. În esența sa, excepția de neconstituționalitate se configurează ca o garanție de ordin constituțional a drepturilor și libertăților recunoscute cetățenilor, având rolul de a le proteja împotriva eventualelor ingerințe ale legiuitorului materializate prin adoptarea unor norme contrare Constituției. În consecință, prin intermediul acestui mecanism, Curtea Constituțională, în exercitarea atribuției sale de garant al supremației Constituției, devine implicit și un garant al realizării efective a drepturilor și libertăților fundamentale. Totodată, aceasta asigură accesul justițiabililor la justiția constituțională, în vederea protecției și apărării acestor drepturi în fața eventualelor încălcări normative [16, p. 142]. Rolul fundamental al excepției de neconstituționalitate derivă din funcția sa de garanție jurisdicțională a supremației Constituției. Aceasta asigură un control permanent al conformității legislației cu exigențele constituționale, contribuind la eliminarea normelor caracterizate prin ambiguitate, disproporționalitate sau incompatibilitate cu standardele privind calitatea legii. În același timp, mecanismul respectiv garantează protecția efectivă a drepturilor fundamentale, întrucât norma contestată poate avea un impact decisiv asupra soluționării litigiului, iar aplicarea sa ar putea genera încălcări de ordin constituțional. Procedura de ridicare a excepției de neconstituționalitate constituie un element esențial al controlului de constituționalitate exercitat pe cale incidentă în Republica Moldova. Aceasta permite examinarea compatibilității unei norme juridice aplicabile într-un litigiu concret cu dispozițiile Constituției și este reglementată prin Legea fundamentală, Legea privind Curtea Constituțională [13], Regulamentul privind procedura de examinare a sesizărilor depuse la Curtea Constituțională [19], precum și prin jurisprudența acesteia. Excepția poate fi invocată în orice cauză aflată pe

rolul instanțelor judecătorești, ori de câte ori soluționarea litigiului depinde de aplicarea unei norme a cărei constituționalitate este contestată [3, p. 474].

Excepția de neconstituționalitate nu poate constitui obiectul principal al acțiunii deduse judecății, respectiv al cererii de chemare în judecată. În acest sens, nu orice norme juridice pot fi supuse controlului de constituționalitate pe această cale, ci numai acelea care sunt incidente în cauza aflată pe rol și se află în vigoare la momentul examinării acesteia, precum și normele abrogate, în măsura în care, sub incidența lor, au luat naștere raporturi juridice care își produc în continuare efectele [21, p. 222]. Potrivit lui Constantinescu M. și Amzulescu M., excepția de neconstituționalitate reprezintă o chestiune prejudicială referitoare la conformitatea constituțională a legii aplicabile în cauza în care este invocată. În acest sens, ea trebuie să îndeplinească condiția pertinenței, în sensul că vizează o normă juridică de a cărei aplicare depinde soluționarea litigiului, iar, în același timp, rezolvarea excepției condiționează însăși soluționarea procesului principal. Excepția este calificată ca un mijloc de apărare cu funcție dublă. Pe de o parte, aceasta se încadrează în instrumentarul juridic pus la dispoziția părților pentru protejarea drepturilor și intereselor lor legitime în cadrul procesului. Pe de altă parte, ea aparține mecanismelor dreptului constituțional, contribuind la asigurarea supremației Constituției prin realizarea controlului concret de constituționalitate al legilor [6, p. 72].

În lumina celor expuse, este relevantă opinia autoarei Țurcan O., potrivit căreia excepția de neconstituționalitate poate fi calificată drept un mijloc procesual de apărare, prin intermediul căruia se exclude aplicarea în speță a unei norme legale ce consacră o regulă de conduită contrară unor dispoziții juridice cu forță superioară. Particularitatea esențială a acestei instituții constă în natura normei de referință, întrucât analiza se realizează prin raportare la prevederile constituționale, care au prioritate față de toate celelalte norme din sistemul de drept [26, p. 50].

Competența Curții Constituționale în materia excepțiilor de neconstituționalitate constituie elementul central al controlului de constituționalitate pe cale incidentală, având rolul de a asigura aplicarea uniformă a Constituției și protecția efectivă a drepturilor fundamentale. Prin exercitarea acestei atribuții, Curtea îndeplinește o funcție esențială în arhitectura statului de drept, întrucât, prin soluționarea excepțiilor, clarifică raporturile dintre normele juridice infraconstituționale și Legea Fundamentală, stabilește standarde de constituționalitate și contribuie la delimitarea competențelor autorităților publice. În Republica Moldova, această competență este consacrată expres în Constituție, în Legea cu privire la Curtea Constituțională și în Regulamentul privind procedura de examinare a sesizărilor adresate Curții Constituționale. Examinarea excepțiilor de neconstituționalitate se realizează exclusiv în temeiul sesizărilor formulate de instanțele judecătorești, acestea putând ridica excepția la inițiativa părților, a reprezentanților acestora sau din oficiu. O trăsătură distinctivă a procedurii constă în absența

accesului direct al părților la Curte, fiind instituit, astfel, un filtru judiciar care asigură seriozitatea și relevanța criticilor de neconstituționalitate. Potrivit cadrului normativ aplicabil, consacrat inclusiv de articolul 135 din Constituție [7], de Legea nr. 74 din 10 aprilie 2025 privind Curtea Constituțională [13] și de Regulamentul aprobat prin Decizia Curții Constituționale nr. 1 din 27 mai 2025 [19], Curtea exercită controlul de constituționalitate și interpretează Constituția, inclusiv în cadrul procedurii excepției de neconstituționalitate. În exercitarea acestei competențe, Curtea este ținută de limitele sesizării, neputând examina alte dispoziții decât cele indicate de instanța de judecată în actul de sesizare. Totodată, Curtea nu este abilitată să soluționeze chestiuni care exced obiectului sesizării, precum aspecte de aplicare a legii sau comparații între diverse acte normative, urmate de raportarea concluziilor astfel obținute la prevederile ori principiile constituționale [3, pp. 475-476]. Or, „obiectul acestui control îl reprezintă exclusiv textul legii, iar nu posibilele sale interpretări realizate de organele de aplicare a legii" [22, p. 90; 24, p. 93]. Pe parcursul examinării excepției de neconstituționalitate, Curtea Constituțională exercită o competență interpretativă amplă, orientată spre asigurarea unei aplicări corecte și unitare a normelor constituționale. În acest cadru, Curtea precizează conținutul normelor constituționale incidente, conturează exigențele de calitate a legii, precum claritatea, previzibilitatea și accesibilitatea acesteia, și aplică principiul proporționalității, inclusiv în ceea ce privește condițiile de restrângere a drepturilor fundamentale. Totodată, în procesul de interpretare constituțională, Curtea valorifică jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, integrând standardele europene în analiza sa. Această abordare reflectă necesitatea interpretării normelor constituționale naționale în armonie cu obligațiile internaționale în materia drepturilor omului, consolidând, astfel, protecția juridică a acestora în ordinea internă [3, p. 477].

Hotărârile Curții Constituționale a Republicii Moldova pronunțate în cadrul procedurii excepției de neconstituționalitate constituie un instrument juridic de o importanță majoră, întrucât asigură respectarea supremației Constituției și contribuie la coerența sistemului normativ. În conformitate cu art. 134 din Constituție, Curtea reprezintă unica autoritate de jurisdicție constituțională, fapt ce conferă deciziilor sale caracter obligatoriu pentru toate instanțele judecătorești, precum și pentru autoritățile legislative și executive. Prin natura lor, aceste hotărâri produc efecte directe asupra cauzei în cadrul căreia a fost ridicată excepția de neconstituționalitate, influențând soluționarea litigiului concret. Totodată, ele generează efecte cu vocație generală asupra cadrului legislativ, asupra practicii judiciare și asupra stabilității ordinii juridice, contribuind la uniformizarea aplicării dreptului și la consolidarea securității juridice [3, p. 479]. Rolul Curții Constituționale a Republicii Moldova în realizarea controlului de constituționalitate este unul esențial, întrucât Constituția, în calitatea sa de act fundamental, nu poate fi raportată la aceleași criterii de apreciere ca legea ordinară. Din acest motiv, actele normative inferioare nu trebuie să contravină Constituției și nici drepturilor și

libertăților fundamentale ale cetățenilor. Curtea Constituțională a Republicii Moldova reprezintă o instituție relativ recentă, fără un echivalent istoric direct în acest spațiu geografic, ceea ce explică particularitatea evolutivă a problematicilor de constituționalitate cu care aceasta se confruntă. Acestea reflectă atât dinamica realităților sociale, cât și necesitatea adaptării continue a mecanismelor de control constituțional. În acest context, asigurarea elaborării și aplicării unitare, corecte și conforme principiilor constituționale a legii constituie un element fundamental al statului de drept. Excepția de neconstituționalitate se afirmă, astfel, ca o garanție constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, având rolul de a proteja ordinea juridică împotriva eventualelor derapaje ale legiuitorului prin adoptarea unor norme contrare Constituției [21, p. 223]. Prin natura și finalitatea sa, excepția de neconstituționalitate nu a fost concepută ca un instrument procesual utilizabil de stat sau de autoritățile publice în scopul protejării intereselor instituționale în cadrul litigiilor judiciare, ci ca un mijloc de garantare a drepturilor persoanei. În această logică, mecanismul urmărește protecția justițiabilului în raport cu eventualele ingerințe normative contrare Constituției. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului confirmă această abordare, statuând că deficiențele imputabile autorităților nu pot fi transferate în sarcina particularilor și nu trebuie să genereze o situație dezavantajoasă pentru aceștia (*Stoianova și Nedelcu vs. România* [9]; *Čakarević vs. Croația* [10]). Totodată, Curtea de la Strasbourg a subliniat că riscul erorilor comise de autorități trebuie suportat de stat, iar consecințele acestora nu pot fi remediate în detrimentul persoanei vizate (*Stăvilă vs. România* [11]).

În consecință, excepția de neconstituționalitate trebuie să își păstreze caracterul de remediu juridic orientat exclusiv spre protecția efectivă a drepturilor fundamentale în cadrul ordinii constituționale [20, p. 203]. În ansamblu, excepția de neconstituționalitate se afirmă ca un instrument esențial al controlului constituțional, prin care se asigură supremația Constituției în raport cu legislația ordinară. Ea contribuie decisiv la protecția efectivă a drepturilor fundamentale, oferind justițiabilului posibilitatea de a contesta aplicarea unor norme incompatibile cu Legea Fundamentală în cadrul unui litigiu. Prin efectele sale asupra cauzei concrete și asupra ordinii juridice în ansamblu, acest mecanism consolidează coerența sistemului normativ și securitatea juridică. Astfel, excepția de neconstituționalitate reprezintă o expresie practică a statului de drept și a preeminenței Constituției în arhitectura juridică a Republicii Moldova.

Bibliografie:

1. ARAMĂ, E. *Controlul constituționalității legilor: istorie și actualitate*. Chișinău: Ed. Museum, 2000. ISBN 9975-905-59-5.
2. ARAMĂ, E. și O. CHICU. Excepția de neconstituționalitate între incertitudini și încercări de clarificare. In: *Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală*: Materialele Conf. șt., 10-11 dec. 2020. Chișinău: Tip. Artpoligraf, 2021, pp. 62-73. ISBN 978-9975-158-17-6.

3. BANTUȘ, I. Excepția de neconstituționalitate în Republica Moldova: mecanism și impact asupra statului de drept. In: *Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii și securității publice*: materialele conf. șt., Ediția V-a, Chișinău, 10 dec. 2025. Chișinău: Dep. Edit.-Poligraf. al Academiei „Ștefan cel Mare" al MAI, 2026, pp. 470-483. ISBN 978-9975-170-35-2.
4. CIOBANU, I. și M. KRUGLIȚKI. *Drept constituțional și instituții politice: (prin prisma practicii Curții Constituționale a Republicii Moldova)*: Ghid metodic. Bălți, 2024. ISBN 978-9975-161-66-4.
5. CONSTANTIN, V. Excepția de neconstituționalitate formulată de stat. *Noua revistă de drepturile omului*. 2012, nr. 2, pp. 35-41. ISSN 1841-4710.
6. CONSTANTINESCU, M. și M. AMZULESCU. *Drept contencios constituțional: Sinteză*. București: Ed. Fundației ROMÂNIA DE MÂINE, 2002. ISBN 973-582-531-7.
7. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 1994, nr. 1. Disponibil: https://faolex.fao.org/docs/pdf/mol127838.pdf [accesat 2026-02-14].
8. DELEANU, I. *Instituții și proceduri constituționale:* Tratat. Arad: Ed. Servo-Sat, 2001. ISBN 973-9442-23-4.
9. Hotărârea CtEDO în cauza *Stoianova și Nedelcu v. România* din 04.08.2005, cererile nr. 77.517/01 și 77.722/01 conexate. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-122833 [accesat 2026-02-18].
10. Hotărârea CtEDO în cauza *Čakarević v. Croația* din 26.04.2018, cererea nr. 48921/13. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-183292 [accesat 2026-02-18].
11. Hotărârea CtEDO în cauza *Stăvilă v. România* din 01.06.2022, cererea nr. 23126/16. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-234220 [accesat 2026-02-18].
12. Hotărârea Curții Constituționale nr.15 din 06.05.97 cu privire la interpretarea art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituția Republicii Moldova. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 1997, nr. 33-34/14. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro_1997_h_15.pdf [accesat 2026-02-18].
13. Legea cu privire la Curtea Constituțională № 74 din 10.04.2025. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova.* 2025, nr. 187-189. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150342&lang=ro [accesat 2026-03-11].
14. LEȘ, I. *Principii și instituții de drept procesual civil*. Vol. II. București: Lumina Lex, 1999. ISBN 973-588-116-0.
15. MURARU, I. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Ed. Actami, 1998. ISBN 973-9300-15-4.
16. MURARU, I. și M. CONSTANTINESCU. *Curtea Constituțională a României.* București: Editura Albatros, 1997. ISBN 973-24-0424-8.
17. MURARU, I. și M. CONSTANTINESCU. Rolul Curții Constituționale în asigurarea echilibrului puterilor în stat. *Dreptul*. 1992, nr. 9, pp. 2-15. ISSN 1018-0435.
18. PUȘCAȘ, V. Perfecționarea procedurii de ridicare a excepției de neconstituționalitate în Republica Moldova. *Administrarea publică.* 2008, nr. 2, pp. 107-112.

ISSN 1813-8489. Disponibil: https://aapir.usm.md/files/original/50d55d8e733b8e694fefd9082b7b3f1f53797469.pdf [accesat 2026-03-16].
19. Regulamentul privind procedura de examinare a sesizărilor depuse la Curtea Constituțională, nr. AG-1 din 27.05.2025. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2025, nr. 261-264. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/files/file/Baza%20legala/2026/DCC_Regulament_intern_completat.pdf [accesat 2026-03-12].
20. RENIȚĂ, Gh. Poate statul ridica excepția de neconstituționalitate? In: *Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*. Cahul: USC, 2024, Vol. 11, Partea I, pp. 199-203. ISSN 2587-3571.
21. RUSU, I. Apariția și evoluția instituției excepției de neconstituționalitate. *Analele științifice ale USM. Științe juridice. Științe sociale*. Chișinău: CEP USM, 2020, pp. 220-222. ISBN 978-9975-152-40-2; ISSN 1857-3665.
22. SELEJAN-GUȚAN, B. *Excepția de neconstituționalitate.* București: Ed. ALL BECK, 2005. ISBN 973-655-552-6.
23. SELEJAN-GUȚAN, B. *Excepția de neconstituționalitate*. București: Ed. ALL BECK, 2010. ISBN 978-973-115-715-3.
24. TĂNĂSESCU, E. S. și O. ANDREIȚĂ. Practica jurisdicțională a Curții Constituționale a României. *Revista de drept public*. 1996, nr. 1-2, 82-96. ISSN 1224-4872.
25. TĂNĂSESCU, E. S. Transfigurarea semantică a excepției de neconstituționalitate în România. *Buletin de informare legislativă.* 2013, nr. 2, pp. 2-11. ISSN 1583-3178.
26. ȚURCAN, O. Excepția de neconstituționalitate în contextual general al excepțiilor procesuale. *Legea și viața*. 2012, nr. 8, pp. 45-51. ISSN 1810-309X.
27. ZAPOROJAN, V. Procedura ridicării excepției de neconstituționalitate în instanțele de judecată. In: *Manualul judecătorului pentru cauze civile*. M. POALELUNGI (coord.). Ed. a II-a. Chișinău: Tip. centrală, 2013, pp. 411-425. ISBN 978-9975-53-197-9.
28. ZAPOROJAN, V. și Gr. CAZACU. Aspecte generale privind ridicarea și aplicarea excepției de neconstituționalitate. *Revista Națională de Drept.* 2014, nr. 10, pp. 17-21. ISSN 1811-0770.
29. ZUBCO, V. *Curtea Constituțională – unica autoritate publică politico-jurisdicțională*. Chișinău, 2000. ISBN 978-973-166-429-3.

CZU 347.95(478)

ОСОБЕННОСТИ АПЕЛЛЯЦИОННОГО ПРОИЗВОДСТВА В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Марина ЛЫСАК, *студентка, Факультет Права и Социальных Наук, Бельцкий Государственный Университет им. Алеку Руссо*
Научный руководитель: **Дмитрий ДУМИТРАШКУ,** *др., конф. унив.*

Abstract: *This article is devoted to the appeal proceedings in the civil process of the Republic of Moldova. It examines the main elements of this institution,*

including its purpose, object, range of subjects, and procedural deadlines. In addition, the study revealed certain gaps in the legal regulation of appeal proceedings. Therefore, we have formulated and justified recommendations that, in our opinion, aim to address these shortcomings and improve the current legislation.

Keywords: *Appeal proceedings, civil proceedings, Republic of Moldova, judicial review mechanism, review of court decisions, appellate court, procedural status of participants, time limits for appeal, object of appeal, guarantees of the right to a fair trial, access to justice, problems of legal regulation, conflicts of norms, and directions for improving legislation.*

Под апелляцией, как раньше, так и сейчас понимается обращение лица, участвующего в деле, в суд второй инстанции с просьбой проверить законность и обоснованность не вступившего в законную силу решения суда первой инстанции путем повторного рассмотрения дела по существу.

Полное апелляционное производство впервые было закреплено в нормативно-правовых актах Римской империи [1, с. 18] и на сегодняшний день зафиксировано в законодательстве Французской Республики, Королевства Бельгии, Королевства Нидерландов, Великом Герцогстве Люксембург, Китайской Народной Республики и других стран [2, с. 76].

В теории гражданского процесса выделяют два вида апелляции – полную и неполную (ограниченную) [3, с. 620]

Суть полной апелляции заключается в том, что требование, которое было рассмотрено судом первой инстанции, подлежит повторному анализу судом апелляционной инстанции. В этой связи стороны имеют право ссылаться на новые факты, представлять дополнительные доказательства и выдвигать новые возражения.

Полная апелляция направлена на исправление ошибок участников процесса, которые не смогли представить все необходимые доказательства в суде первой инстанции для подтверждения или опровержения важных для дела обстоятельств. В рамках этого типа апелляции суд повторно рассматривает дело по существу, оценивает новые доказательства, устанавливает новые факты и принимает новые возражения сторон. Однако суд апелляционной инстанции не имеет права передавать дело на новое рассмотрение в суд первой инстанции.

Целью полной апелляции является предоставление сторонам возможности исправить ошибки, допущенные ими в суде первой инстанции. Суд, исходя из уже имеющихся и вновь представленных доказательств, выносит собственное решение по делу. Если его выводы совпадают с решением суда первой инстанции, то он оставляет его в силе, если нет – отменяет и выносит новое решение.

Такая модель полной апелляции применяется в гражданском процессе Франции, Англии, Бельгии, Латвии и других странах. Среди недостатков

этой системы отмечаются снижение роли суда первой инстанции и рост рисков злоупотребления процессуальными правами [4, с. 499].

Суд не ограничен результатами процесса в первой инстанции и может вынести новое решение по делу, исправляя как ошибки и упущения сторон, так и самого суда. Цель полной апелляции – совершенствовать процесс в суде первой инстанции.

В юридической литературе отмечается, что преимуществом полного апелляционного производства выступает целенаправленность в достижении объективной истины по делу и отсутствие судебной волокиты, поскольку лица, участвующие в деле, вправе приобщать доказательства к делу в суде второй инстанции без каких-либо ограничений, и апелляционный суд правомочен направлять дело на новое рассмотрение в суд первой инстанции только в случае нарушения принципов цивилистического процесса.

Апелляция – это процессуальный механизм, посредством которого стороны могут оспаривать решения и другие акты, принятые судом первой инстанции.

В сравнительном контексте мы можем рассмотреть право на апелляцию в других государствах, например. во французском гражданском процессе апелляционному обжалованию подлежат только те постановления, которыми производство по делу прекращается. Остальные постановления суда могут быть обжалованы в апелляционном порядке отдельно от решения суда, вынесенного по существу дела, лишь в случаях, предусмотренных законом (ст. 544, 545 ГПК Франции) [5].

В немецком гражданском процессе определения суда первой инстанции могут быть обжалованы путем подачи срочной частной жалобы только тогда, когда это «прямо предусмотрено законом» или если речь идет о таких не требующих устного разбирательства постановлениях, которыми было отклонено ходатайство по процессуальным вопросам. В отношении постановления о судебных расходах об жалование допустимо только тогда, когда цена предмета жалобы составляет не менее 200 евро [6].

Самостоятельным способом обжалования определений является подача жалобы по правовым вопросам. Жалоба допускается, только если есть прямое указание закона или если компетентный суд, апелляционный суд или верховный земельный суд как суд первой инстанции допустит такую жалобу в определении. В последнем случае основаниями допустимости являются «принципиальное значение дела» или необходимость постановления суда, компетентного рассматривать жалобу по правовым вопросам, для «совершенствования права или обеспечения единообразия судебной практики» [6].

В гражданском процессуальном законодательстве Польши [7] и Украины [8] предусмотрен исчерпывающий перечень определений, которые могут быть обжалованы в апелляционном порядке.

В Республике Молдова апелляционное обжалование осуществляется в рамках гражданского судопроизводства на основании норм Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова. Апелляция позволяет улучшить качество правосудия, устраняя ошибки, которые могли быть допущены в ходе рассмотрения дела судом первой инстанции.

Апелляция может быть подана не только на решения судов по существу, но и на другие виды судебных актов, касающихся процессуальных и исполнительных решений, что делает её важным инструментом защиты прав сторон на всех стадиях судебного разбирательства.

В соответствии с законодательством Республики Молдова, объектами апелляционного обжалования являются судебные акты, принятые судами первой инстанции, которые не вступили в законную силу. Важно отметить, что для обжалования в апелляционном порядке необходимо, чтобы акт не был окончательным и не исполнимым.

Основным объектом апелляционного обжалования в гражданском процессе являются решения судов первой инстанции [9, с. 269]. Эти акты принимаются по существу дела и завершают разбирательство по гражданскому делу в рамках первой инстанции. Решение суда первой инстанции представляет собой окончательное решение по вопросам прав и обязанностей сторон, и оно может быть оспорено в апелляционном порядке [10, с. 79].

Решения, подлежащие обжалованию, могут касаться различных типов гражданских споров, таких как:

- Споры о праве собственности;
- Обязательства сторон по договорам;
- Наследственные дела;
- Споры по делам, связанным с трудовыми отношениями;
- Споры, касающиеся прав физических и юридических лиц в различных сферах жизни.

В соответствии с статьей 359 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова [11], решение суда первой инстанции может быть обжаловано в апелляционном порядке, если оно затрагивает права и законные интересы сторон. Это означает, что сторона, не удовлетворенная решением суда, имеет право обратиться в апелляционный суд с целью пересмотра актов первой инстанции.

Апелляция может быть подана на:

- ✓ Оценку доказательств, проведенную судом первой инстанции: в случае если суд необоснованно не учел или недооценил представленные сторонами доказательства.
- ✓ Нарушение норм материального и процессуального права: например, если суд первой инстанции неправильно применил нормы закона, что могло повлиять на решение.

- ✓ Ошибки в установлении фактических обстоятельств дела: когда суд первой инстанции допустил ошибки при оценке фактов или не учел важные обстоятельства дела.

Другим объектом апелляционного обжалования являются определения судов первой инстанции. Определения представляют собой промежуточные акты, которые принимаются судом в процессе судебного разбирательства. Эти акты, как правило, касаются процессуальных вопросов, например:

- Обеспечение иска;
- Отложение слушания дела;
- Отказ в принятии искового заявления;
- Окончательное принятие решения по вопросу об обеспечении исполнения судебного акта.

Субъектами подачи апелляционной жалобы могут быть лица, указанные в 360 статье Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова, которые принимают участие в процессе и чьи права и законные интересы были затронуты решением или иным судебным актом суда первой инстанции [11]. Эти субъекты включают:

Стороны – это физические или юридические лица, которые непосредственно участвуют в процессе и чьи права, свободы или законные интересы были затронуты судебным актом. Это могут быть:

- ➢ Истец – лицо, которое подало исковое заявление в суд первой инстанции, и чье требование было частично или полностью отклонено.
- ➢ Ответчик – лицо, против которого было подано исковое заявление, и которое проиграло дело в первой инстанции или не согласилось с принятым судом решением.

Обе стороны могут подавать апелляцию на решение суда первой инстанции, если они считают, что решение нарушает их права.

Апелляция, поданная несовершеннолетними в возрасте от 14 до 18 лет или взрослыми с ограниченной физической способностью, является относительно недействительной и имеет юридические последствия только в том случае, если она подтверждается законным представителем несовершеннолетнего или опекуном взрослого, обладающего дееспособностью [11]. Апелляционный суд предоставляет разумный срок для подтверждения таких апелляций. Апелляция, объявленная несовершеннолетними в возрасте до 14 лет или взрослыми, объявленными недееспособными, является недействительной и возвращается Апелляционным судом.

Третьи лица – это лица, которые участвуют в процессе на стороне одной из сторон, но не являются их прямыми участниками. Такие лица могут быть:

- ➢ Третьи лица, заявляющие самостоятельные требования: например, лица, которые на основе своих прав или интересов участвуют в процессе, заявляя свои требования.

- Третьи лица, не заявляющие самостоятельных требований: эти лица могут не требовать от суда принятия решения по существу дела, однако их права или интересы могут быть затронуты решением по делу.

Третьи лица могут подать апелляционную жалобу на судебный акт, если он нарушает их права или законные интересы.

Представители сторон – это лица, действующие от имени и по поручению сторон, например, адвокаты или законные представители, которые могут подавать апелляцию от имени своих клиентов. Важно, чтобы представитель имел соответствующие полномочия, зафиксированные в доверенности или ином документе.

Прокурор может быть стороной в гражданском процессе в тех случаях, когда он участвует в деле на основании закона или по решению суда. Прокурор может подавать апелляцию, если считает, что решение суда первой инстанции нарушает закон или затрагивает публичные интересы. Это особенно важно в случаях, когда дело связано с защитой интересов общества или государства [9, с. 270].

А также свидетель, эксперт, специалист, переводчик и представитель – в отношении причитающихся им возмещений судебных расходов.

Сроки подачи апелляционной жалобы являются важным процессуальным элементом, который строго регламентирован Гражданским процессуальным кодексом Республики Молдова. Несоблюдение этих сроков может привести к отклонению апелляции.

Общий срок для подачи апелляционной жалобы составляет 30 дней с момента оглашения резолютивной части решения, если законом не предусмотрено иное. Этот срок является стандартным.

Восстановление пропущенного срока возможно по решению суда, если заявитель не смог соблюсти его по причинам, которые признаны судом уважительными.

Согласно процессуальному законодательству, лицам, которые по уважительным причинам не смогли совершить процессуальное действие в установленный срок, может быть предоставлена возможность восстановить пропущенный срок. Это возможно через решение судебной инстанции, которая рассматривает заявление о восстановлении пропущенного срока.

Заявление о восстановлении срока подается в тот судебный орган, в котором должно было быть совершено соответствующее процессуальное действие. Данное заявление рассматривается в судебном заседании, о времени и месте проведения которого участники процесса должны быть уведомлены. Однако их отсутствие на заседании не является основанием для отказа в рассмотрении вопроса о восстановлении пропущенного срока.

К заявлению необходимо приложить доказательства, подтверждающие невозможность совершения действия в установленный срок. При этом одновременно должно быть выполнено процессуальное действие, по

поводу которого срок был пропущен, например, подано заявление или представлены необходимые документы.

Решение о восстановлении пропущенного срока принимается только в том случае, если заявитель обратился с просьбой не позднее чем через 30 дней с момента, когда он узнал или должен был узнать о причинах, повлекших нарушение процессуального срока.

Определение суда об отказе в восстановлении пропущенного срока может быть обжаловано в кассационном порядке. В то время как определение о восстановлении пропущенного срока не подлежит кассационному обжалованию [11].

И так, исходя из проведенного анализа, мы можем сделать вывод, что апелляционное производство в гражданском процессе представляет собой одно из средств реализации конституционного [12] права на судебную защиту. В соответствии с нормами действующего Гражданского процессуального кодекса, участники дела имеют право на пересмотр своих дел в суде второй инстанции для всех категорий гражданских дел, что является важным механизмом защиты прав сторон и обеспечения справедливости судебного разбирательства. Право на апелляцию гарантирует возможность пересмотра решений судов первой инстанции, что способствует более тщательному рассмотрению дела и повышению уровня судебной защиты. Начало срока для подачи апелляции с момента получения копии решения, включая его мотивировочную часть, предоставляет сторонам необходимые условия для обоснованного и информированного обжалования. Такой подход способствует улучшению качества правосудия и повышает доверие граждан к судебной системе.

Апелляционное производство в гражданском процессе имеет важное значение для исправления судебных ошибок и обеспечения справедливости. В гражданском процессе объектом апелляции является решение суда первой инстанции, которое еще не стало окончательным и может быть пересмотрено. Субъектами апелляции являются участники дела (истец и ответчик), третьи лица, прокурор и другие лица, чьи права и интересы затрагиваются данным решением.

Апелляционное заявление подается в письменном виде в судебную инстанцию, решение которой обжалуется, с уплатой государственной пошлины и/или гербового сбора в предусмотренных законом случаях. Таким образом, апелляция играет ключевую роль в обеспечении справедливости и правовой определенности в гражданском процессе Республики Молдова.

Как было указано ранее национальное законодательство предусматривает, что срок подачи апелляционной жалобы составляет 30 дней со дня оглашения резолютивной части решения. Мы считаем, что установленный порядок исчисления срока апелляционного обжалования с момента оглашения резолютивной части решения может приводить к ограничению права

на судебную защиту, ведь не у всех субъектов есть возможность сразу ознакомиться с данным решением, и это может привести к пропуску срока на подачу апелляционной жалобы.

В связи с этим представляется целесообразным внести изменения в соответствующие процессуальные нормы, определяя начало течения срока апелляции с момента получения копии судебного решения.

Это позволит обеспечить право на апелляцию, а именно начало срока для подачи апелляции с момента получения копии решения создает реальную возможность для стороны ознакомиться с полным текстом решения, включая его мотивировочную часть. Это является необходимым условием для того, чтобы обжалование было обоснованным и осознанным. А также лица, не присутствовавшие на оглашении решения, могут не получить информацию о нем своевременно, что может привести к пропуску срока обжалования без их вины.

Введение нового порядка исчисления сроков обеспечит равные условия для всех участников судебного разбирательства, независимо от их юридической подготовки и наличия представителя.

В странах Европейского Союза и в практике Европейского суда по правам человека срок апелляции, как правило, начинает течь с момента вручения полного текста судебного решения, что указанно в 57 статье Регламента Совета Европейского Союза 6/2002 от 12 декабря 2001 г. о промышленных образцах Европейского Сообщества [13]. Внедрение аналогичного подхода в национальное законодательство повысит уровень правовой защищенности граждан и приведет национальное правоприменение в соответствие с международными стандартами.

Лица с особыми потребностями, а также граждане, находящиеся за пределами страны, могут столкнуться с трудностями в получении информации о судебном решении. Новая система обеспечит более справедливый доступ к правосудию для всех категорий граждан.

На основании вышеизложенного, представляется целесообразным инициировать комплексные законодательные изменения, направленные на установление, начала течения срока апелляционного обжалования в гражданском процессе Республики Молдова с момента получения сторонами копии судебного решения. Введение такой поправки в законодательство не только обеспечит более четкие и прозрачные процедуры обжалования, но и значительно повысит уровень правовой определенности в процессе судебной защиты.

Данная мера будет способствовать укреплению гарантий права на судебную защиту, предоставляя сторонам реальную возможность ознакомиться с полным текстом судебного акта, включая мотивировочную часть, что является необходимым для обоснованного и осознанного обжалования. Такой подход позволит устранить существующие пробелы в правовом

регулировании, что приведет к улучшению качества правоприменительной практики и обеспечит более справедливое и эффективное рассмотрение дел в судах апелляционной инстанции.

Кроме того, внедрение предложенных изменений приведет национальное законодательство в соответствие с международными стандартами правосудия, в том числе с принципами, закрепленными в Европейской конвенции о защите прав человека и других международных актах, которые гарантируют сторонам право на справедливое судебное разбирательство и возможность обжалования судебных решений.

Таким образом, предложенные изменения будут способствовать не только улучшению внутренней правовой системы, но и повышению доверия граждан к судебной власти, что в долгосрочной перспективе окажет положительное влияние на развитие правового государства в Республике Молдова.

Библиография:

1. Jimbei I. Procedura de examinare a apelului în procesul civil. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2020, p. 18.
2. Грибов Н.Д. Правовая природа апелляции. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва: 2016, с. 76.
3. Треушников М.К. Гражданский процесс. Москва: «Городец» 2020, с. 620.
4. Ярков В.В. Гражданский процесс. Москва: «Статут» 2021, с. 499.
5. Гражданский процессуальный кодекс Франции от 1 января 1976 года, статья 544, 545 [Online]: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070716/ Дата обращения: 08.02.2026).
6. Гражданский процессуальный кодекс Германии от 1 октября 1879 года, статья 567 [Online]: \https://pravo.hse.ru/data/2019/01/21/1147525474/ГПК%20Германии.pdf\ (Дата обращения: 08.02.2026).
7. Гражданский процессуальный кодекс Польши от 17 ноября 1964 года, статья 394\[Online]: https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/3511\ (Дата обращения: 08.02.2026).
8. Гражданский процессуальный кодекс Украины от 18 марта 2004 года, статья 293\[Online]: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30418564\ (Дата обращения: 08.02.2026).
9. Elena Belei, Alexandru Cojuhari și alt. Drept procesual civil partea specială. Chișinău: „Tipografia Centrală” 2016, p. 269.
10. Бурденюк В. Апелляционное производство в гражданском процессе Республики Молдова. In: Știință, Educație, Cultură, 10 februarie 2017, Комрат: Tipografia „A & V Poligraf”, 2017, pp. 78-81. ISBN 978-9975-83-039-3. [Online]: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/142-148_9.pdf\ (Дата обращения: 08.02.2026).
11. Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова, № 225 от 30.05.2003. В: Monitorul Oficial, № 285-294 от 03.08.2018, статья 359.

12. Конституция Республики Молдова от 29 июля 1994. В Monitorul Oficial от 12 августа 1994 года № 1.
13. Регламент Совета Европейского Союза 6/2002 от 12 декабря 2001 г. о промышленных образцах Европейского Сообщества. [Online]: https://base.garant.ru/2569698/ (Дата обращения: 08.02.2026).

CZU 342.7(478)

МЕХАНИЗМ ЗАЩИТЫ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРАВ И СВОБОД ГРАЖДАН В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Юлия ЕЛАШКО, *студентка, Факультет Права и Социальных Наук, Бельцкий Государственный Университет им. Алеку Руссо*
Научный руководитель: **Елена БОТНАРЬ**, *др., конф. унив.*

Abstract: *The article examines the practice of implementation and protection of human rights and freedoms in the Republic of Moldova. It analyzes the role of the state in ensuring constitutional rights, the activity of the Constitutional Court and the institution of the Ombudsman, as well as the contribution of international and national human rights non-governmental organizations.*

Keywords: *human rights, Republic of Moldova, Constitutional Court, constitutional review, Ombudsman, international NGOs, rule of law.*

Деятельность государства сосредоточена на выполнении важнейших функций, которые позволяют ему управлять общественными процессами и реализовывать свою внутреннюю политику. Исследование роли и задач государства не только обогащает наше теоретическое представление о его природе, но и также способствует оптимизации работы государственного механизма, позволяя ему сосредоточиться на наиболее актуальных и требующих внимания аспектах общественной жизни. Государство играет активную роль в обеспечении прав и свобод граждан, не оставаясь безучастным наблюдателем [1, с. 68].

Для функционирования подлинной демократии критически важен конституционный контроль, обеспечивающий приоритет Конституции. Конституционный суд Республики Молдова, обладая исключительной компетенцией в сфере конституционной юрисдикции, рассматривает и выносит решения по вопросам конституционности. Его задача – не только отвечать на запросы, но и формировать последовательную и единообразную практику, что является залогом эффективного разрешения конституционных споров, адекватно отражающих современные реалии. Деятельность Конституционного суда позволяет не только предотвращать, но и исправлять законодательные недочеты, которые могут нарушать конституционные права и свободы граждан [2].

Просто так гражданин не может обратиться напрямую в Конституционный Суд. Право на обращение в Конституционный суд Республики

Молдова и осуществление конституционного судопроизводства по обращению имеют: Президент Республики Молдова, Правительство, Министр юстиции, судьи и составы суда Высшей судебной палаты, апелляционных палат и судов, Высший совет магистратуры, Генеральный прокурор, депутат Парламента, парламентская фракция, народный адвокат, народный адвокат по защите прав ребенка, советы административно-территориальных единиц первого и второго уровня, Народное Собрание Гагаузии [3]. Чтобы вопрос был рассмотрен в Конституционном суде, необходимо инициировать процедуру через лиц, уполномоченных подавать соответствующие жалобы. В связи с этим, наиболее стандартным и легким способом добиться этого является обращение к судье. Когда в суде рассматривается дело и возникает вопрос о конституционности примененного нормативного акта или закона, любая из сторон или их адвокат могут подать судье ходатайство о направлении этого вопроса в Конституционный суд. Судья, в свою очередь, обязан переслать это обращение и приостановить судебное разбирательство до тех пор, пока Конституционный суд не вынесет свое решение [4, с. 12]. После этого дело будет продолжено с учетом позиции Конституционного суда. Следует подчеркнуть, что только судья, непосредственно занимающийся данным делом, несет ответственность за направление таких обращений в Конституционный суд; остальные же лица могут делать это по собственному желанию [5].

Практическим примером деятельности Конституционного суда следует привести дело, произошедшее в период с июля по август 2025 года, когда Конституционный суд признал не соответствующими основному закону ряд изменений в Закон об амнистии. Эти изменения, внесенные Парламентом в 2022 году по случаю 30-летия независимости, позволяли смягчать наказание в виде пожизненного лишения свободы до 30 лет, игнорируя ранее установленные условия, например, оценку риска рецидива [6]. Главным основанием для обращения в Конституционный суд стало то, что поправки были расценены как подрывающие верховенство права, ставящие под угрозу общественную безопасность и нарушающие права личности, в том числе права жертв и право на оперативное правосудие. Генеральный прокурор Молдовы, подавший обращение, подчеркнул, что новые нормы ослабили условия освобождения пожизненно осужденных и были приняты без должной гласности и прозрачности. Конституционный суд признал неконституционными положения, которые убирали условие, что пожизненно осужденный не должен представлять никакой опасности, чтобы ему заменили наказание на 30 лет; положения позволявшие проще оценивать, насколько опасен заключённый, даже если был риск рецидива, а не требовали полного отсутствия такого риска, а также положения, ускорявшие освобождение лиц, приговорённых к пожизненному заключению, без обеспечения должных мер по защите общества [7].

Другим важнейшим механизмом реализации прав человека служит институт омбудсмена. Омбудсмен – это признанный институт, возглавляемый независимыми лицами, которые следят за тем, чтобы государственные действия не ущемляли права граждан. Правовая база для этой должности варьируется в разных странах. В некоторых государствах, таких как Франция, Румыния, Россия и Украина, парламент назначает одного омбудсмена. В других, например, в Молдове, Австрии и Швеции, парламент избирает нескольких. В наши дни омбудсмен стал символом демократии, выступая в роли защитника индивидуальных свобод и механизмом контроля за возможными злоупотреблениями со стороны государственной власти [8, с. 6].

В поле зрения Омбудсмена попадают решения, действия или бездействие как рядовых госслужащих, так и высокопоставленных должностных лиц или руководителей, если они, по мнению заявителя, привели к ущемлению его прав и свобод. Особое внимание уделяется случаям пыток, ненадлежащего обращения и дискриминации по различным признакам. Полномочия Народного Адвоката имеют чёткие границы. Он не может вмешиваться в судебные процессы, рассматривать частные конфликты между гражданами (например, по вопросам наследства), а также инициировать уголовное преследование или расследовать преступления. Также вне его компетенции находится пересмотр вступивших в силу судебных приговоров или решений, а равно применение каких-либо принудительных мер. Заявления, поданные спустя более года после предполагаемого нарушения прав, как правило, не принимаются к рассмотрению, хотя Омбудсмен может продлить этот срок максимум на один год [9]. Практическим примером деятельности Омбудсмена можно привести случай, когда представителя Народного адвоката не пустили в Центр размещения детей. Поводом для посещения центра стала проверка по делу о предполагаемом сексуальном насилии в отношении несовершеннолетней из данного центра. Народный адвокат и его сотрудники считают, что подобные действия ставят под удар возможность предотвращения насилия над детьми и вызывают серьезные опасения за их безопасность и психологическое состояние [10].

Помимо выше упомянутых существует и ряд неправительственных правозащитных организаций, сосредоточенных на оценке того, насколько правительства соблюдают или нарушают международные и региональные нормы в области прав человека. Республика Молдова активно взаимодействует с международными правозащитными неправительственными организациями. Главные международные организации, которые занимаются правами человека в Молдове, это Amnesty International, Посольство Прав Человека, Keystone Moldova и проекты, которые поддерживает ООН.

Amnesty International, международная неправительственная организация, основанная в Великобритании в 1961 году, посвятила себя продвижению и защите прав человека. Её главная цель – через исследования и

активные действия предотвращать и прекращать нарушения, касающиеся физической и психологической целостности личности, свободы мысли и слова, а также свободы от дискриминации. Организация систематически привлекает внимание к нарушениям прав человека, отстаивает международные стандарты и мобилизует гражданское общество для оказания влияния на тех, кто нарушает эти права. Amnesty International не занимает принципиальной позиции ни за, ни против насилия, применяемого оппозиционными группами, а также не осуждает и не поддерживает действия властей в их вооруженном противостоянии оппозиции. Однако организация неукоснительно призывает обе стороны – как правительственные силы, так и вооруженные оппозиционные движения – придерживаться базовых гуманитарных стандартов. В случае, если оппозиционная группа прибегает к пыткам или убийствам захваченных лиц, берет заложников или умышленно убивает невинных граждан, Amnesty International решительно осуждает подобные деяния. Деятельность Amnesty International сосредоточена на семи ключевых областях: права женщин, права детей, искоренение пыток и отмена смертной казни, права беженцев, защита узников совести и обеспечение человеческого достоинства. Ключевым преимуществом организации является подготовка беспристрастных и заслуживающих доверия докладов [11, с. 2].

Международная правозащитная организация “Посольство по правам человека”, базирующаяся в Молдове, является независимой и аполитичной структурой, не преследующей коммерческих целей. Ее миссия охватывает защиту прав человека на территории стран бывшего Советского Союза и Европы. Задача Посольства по правам человека заключается в содействии развитию и соблюдению демократии, верховенства права и прав человека в глобальном масштабе. Для реализации этой задачи Посольство применяет разнообразные методы, такие как: организация курсов повышения квалификации для работников судебной системы, проведение образовательных мероприятий по правам человека для журналистов, наблюдение за соблюдением прав человека и ходом судебных процессов, участие в стратегических судебных разбирательствах, проведение акций солидарности в поддержку правозащитников и адвокатов, а также реализация кампаний по повышению осведомленности и правозащитная деятельность. В случае возникновения вопросов, касающихся дела, особенно если оно связано с пытками, иными формами жестокого обращения или незаконным задержанием, “Посольство по правам человека” готово оказать содействие в определении дальнейших шагов и предоставить контакты юристов, способных представлять интересы в суде [12].

Миссия “Keystone Moldova” заключается в обеспечении социальной интеграции людей с интеллектуальными и психосоциальными нарушениями, которые либо уже прошли через опыт проживания в интернатных учреждениях, либо смогли избежать этого. Для достижения этой цели

организация проводит детальный анализ работы интернатных учреждений с целью разработки эффективных планов их реформирования, осуществляет комплексную оценку потребностей как самих людей с ограниченными возможностями, так и их семей, а также изучает имеющиеся в семье и сообществе ресурсы и на основе этой оценки разрабатывает рекомендации по возвращению и интеграции этих людей в привычную среду. Ведется работа по мобилизации местных сообществ и созданию поддерживающих групп для людей с интеллектуальными и психосоциальными нарушениями, оказавшихся в сложной жизненной ситуации. Организация занимается повышением квалификации и компетенций представителей центральных и местных органов власти в вопросах, касающихся социальной интеграции лиц с интеллектуальными и психосоциальными нарушениями, разрабатывает необходимые законодательные и нормативные документы [13].

Общественная ассоциация "Позитивная Инициатива" является одной из ведущих неправительственных организаций Республики Молдова, чья деятельность сосредоточена на улучшении общественного здравоохранения и отстаивании прав пациентов. Организация активно работает как в гражданском обществе, так и в учреждениях пенитенциарной системы. Организация стремится защитить права человека, предлагая юридическую и профессиональную помощь тем, кто столкнулся с их нарушением. Организация проявляет особую заботу о благополучии людей из групп, наиболее уязвимых перед ВИЧ, включая тех, кто живет с ВИЧ, употребляет наркотические вещества, находится в заключении, а также ВИЧ-дискордантные пары. Кроме того, организация участвует в стратегических судебных процессах на национальном и международном уровнях, занимается образованием в области прав человека [14].

В Республике Молдова, несмотря на наличие развитых институтов по защите прав человека, их практическое осуществление сталкивается с определенными сложностями. Так, отсутствие у граждан права на прямое обращение в Конституционный суд создает преграды для своевременной и эффективной защиты конституционных прав. Кроме того, деятельность омбудсмена, носящая в основном рекомендательный характер, не всегда приводит к серьезным изменениям. Таким образом, следует рассмотреть введение индивидуальной конституционной жалобы, что поспособствует открытию гражданам прямого пути к конституционному правосудию, как например это принято в Германии, где любой человек может подать жалобу, если считает, что нарушены его конституционные права или государственные органы действовали неконституционно. Параллельно с этим, необходимо повысить действенность рекомендаций омбудсмена, либо путем придания им обязательного характера, либо же путем создания механизмов контроля за их исполнением.

Следует сделать вывод, что государство играет важнейшую роль в реализации и защите прав человека. Государство выступает гарантом прав граждан, формируя правовую среду посредством конституционного контроля, работы Конституционного суда и института Омбудсмена. Деятельность неправительственных правозащитных организаций дополняет государственные усилия, выполняя ряд ключевых функций. Они осуществляют контроль за соблюдением прав, оказывают поддержку уязвимым лицам, помогают получить доступ к правосудию, предоставляют консультации и профессиональную помощь, а также проводят образовательные программы и выступают за системные изменения. В результате их работы укрепляются основы правового государства и демократии, а граждане становятся более способными самостоятельно отстаивать свои права. В результате, взаимодействие между государственными органами и правозащитными организациями в Молдове формирует целостную структуру защиты прав человека.

Библиография:

1. Сосна, А. Конвенция о защите прав человека и основных свобод. Европейский суд по правам человека / Сосна Александру; науч. ред: Захария Сергей; Ин-т демократии. Комрат: Institutul pentru Democrație, 2017, 328 с.
2. Турбал, В. *Конституционный контроль в сфере защиты прав и свобод граждан.* // Право и образование. Москва, 2003, № 2.
3. Закон № 74 от 10-04-2025 о Конституционном суде Опубликован: 17-04-2025 в Monitorul Oficial № 187-189 статья № 217 [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150342&lang=ru (Дата обращения: 19.01.2026)
4. Кобэняну, С. *Роль Конституционного суда в защите прав человека*. Национальный правовой журнал, 2000, 179 с.
5. [Online]: https://www.humanrightsguide.md/ru/tjemi/institucii-po-pravam-chjelovjeka-1/konstitucionniij-sud/kogda-mozhno-podat-obrashchjenije (Дата обращения: 19.01.2026)
6. [Online]: https://tv8.md/ru/2025/07/24/video-ks-priznal-ryad-popravok-k-skandalnomu-zakonu-ob-amnistii-nekonstitutsionnimi/285839 (Дата обращения: 19.01.2026)
7. [Online]: https://ipn.md/ru (Дата обращения: 19.01.2026)
8. Rusu, V. *Note de curs. Instituția Ombudsmanului.* Chișinău, 2021, 27 p.
9. [Online]: https://ceadir-lunga.md/novosti/item/5412-kto-takoj-narodnyj-advokat-kak-i-po-kakim-voprosam-mozhno-k-nemu-obratitsya (Дата обращения: 22.01.2026)
10. [Online]: https://nokta.md/v-beltsah-ombudsmena-ne-pustili-v-detskij-tsentr-s-proverkoj-po-delu-o-vozmozhnom-seksualnom-nasilii/ (Дата обращения: 26.01.2026)
11. Оценочные материалы по дисциплине "*Некоммерческие организации и международная защита прав человека.*" УрГЮУ им. В. Ф. Яковлева. Екатеринбург, 2025, 15 с. [Online]: https://www.usla.ru/vikon/sveden/files/vib/

Ocenochnye_materialy_po_discipline_Nekommercheskie_organizacii_i_meghdunarodnaya_zaschita_prav_cheloveka.pdf (Дата обращения: 26.01.2026)
12. [Online]: https://humanrightsembassy.org/index.php?com&lang=ru (Дата обращения: 26.01.2026)
13. [Online]: https://www.keystonemoldova.md/ro/ (Дата обращения: 26.01.2026)
14. [Online]: https://positivepeople.md/ (Дата обращения: 26.01.2026)

CZU 341.213.5(4):339.924(478)

IMPACTUL PROCESULUI DE ADERARE LA UNIUNEA EUROPEANĂ ASUPRA CADRULUI INSTITUȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Arina-Vera IANACEC, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Victoria ȚARĂLUNGĂ,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *The process of integration and accession to the European Union represents one of the most important and substantial stages for every candidate country. This period involves the need to implement a series of reforms and changes that substantially reshape state institutions, thereby enabling the most effective alignment of the national framework with that of the EU. It is worth noting that this period is accompanied, on the one hand, by the identification of weaknesses and, on the other hand, by strategies to address them.*

Keywords: *Union European, institutional framework, institutional reform, European integration, accession process, Republic of Moldova.*

Procesul de aderare al Republicii Moldova la Uniunea Europeană este unul dintre cele mai complexe obiective și proiecte la care este supusă țara noastră. Acest traseu este subordonat unor transformări importante care vizează atât acceptarea și alinierea la acquis-ul Uniunii Europene, cât și o reorganizare a cadrului instituțional al țării. În prezent, Republica Moldova se află în faza unor schimbări și angajamente majore datorate deschiderii oficiale a negocierilor în cadrul primei Conferințe Interguvernamentale, care a avut loc la data de 25 iunie 2024 [7] și, totodată, la implementarea mai amplă a Programului Național de Aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană pentru anii 2025-2029. Acest lucru a permis și permite formarea unor schimbări cât mai largi în domenii variate și accelerarea aderării la UE.

Conform articolului 49 al TUE: *„Orice stat european care respectă valorile prevăzute la articolului 2 și care se angajează să le promoveze poate solicita să devină membru al Uniunii"* [5, p. 47], această prevedere stabilește baza legală care permite unui stat să înțeleagă condițiile pe care trebuie să le parcurgă în procesul de aderare. Totodată, articolul de mai sus face referire la articolul 2 din TUE, care stabilește valorile fundamentale pe care se întemeiază Uniunea Euro-

peană [5, p. 47]. Drept consecință, un potențial membru trebuie nu doar să le declare, dar și să demonstreze că le respectă și le implementează. Nerespectarea acestor valori din cadrul articolului 2 duce la îngreunarea procesului de aderare.

Pentru a transpune aceste prevederi în realitate, Consiliul European, în anul 1993, a propus un set de criterii pentru aderare cunoscute ca și Criteriile de la Copenhaga [5, p. 48], care stabilesc cerințele care trebuie să le îndeplinească un stat candidat pentru a deveni stat membru al Uniunii Europene. Aceste criterii sunt structurate pe trei piloni și vizează: criteriile politice, criteriile economice și criteriile legislative [5, p. 48]. În cele din urmă, aceste cerințe au fost integrate în Programul Național de Aderare 2025-2026, care reprezintă unul din instrumentele principale prin care statul nostru își asumă îndeplinirea obligațiilor de aderare.

Relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană s-au format pe parcursul a trei decenii, evoluând de la o simplă cooperare la o etapă a negocierilor de aderare, deși acest parcurs destul de anevoios și plin de provocări interne, a adus treptat la un set de obligații care au schimbat și schimbă treptat cadrul instituțional al țării. Fundamentul juridic al relațiilor dintre țara noastră și UE a fost pus datorită Acordului de Parteneriat și Cooperare, semnat în anul 1994, și intrat în vigoare la 1 iulie 1998, care recunoștea RM ca un partener internațional al Uniunii Europene, stabilind reguli de colaborare în domenii ca economice politice și culturale [7, p. 115]. O schimbare importantă a avut loc 2009 prin Parteneriatul Estic, marcând trecerea la un alt nivel de cooperare, pregătind terenul pentru o asociere mai bună a cadrului politic și economic [7].

Totodată, o etapă crucială pentru satul nostru îl reprezintă Acordul de Asociere, semnat în anul 2014, care a intrat în vigoare la 1 iulie 2016, reprezentând un instrument care a impus standarde concrete în domenii ca statul de drept, combaterea corupției.

Este de menționat că contextul geopolitic din 2022 a dus la transformarea Republicii Moldova dintr-un stat asociat într-un stat candidat, ceea ce a dus la schimbări majore în relațiile dintre țara noastră și Uniunea Europeană. Acest fapt a dus la deschiderea oficială a negocierilor în 2024 și inițierea procesului de screening. Astăzi, Programul Național de Aderare reprezintă nu doar un simplu document de aderare, dar un mecanism bine stabilit care impune criterii și acțiuni concrete ce vizează domenii extinse ale politicilor naționale, care vor permite aderarea la UE [7].

Evoluția de la stadiul de stat candidat la cel de membru al Uniunii Europene nu reprezintă doar un exercițiu de aliniere a cadrului legislativ, dar și o transformare aprofundată a sistemului instituțional. Chiar dacă, poate părea că, în cadrul integrării europene, instituțiile statului vor pierde o parte din funcții, prin faptul transferului lor instituțiilor UE [2], acest fapt este necesar pentru o funcționarea mai bună în cadrul Uniunii Europene. Pentru ca acest mecanism să fie eficient, mai întâi de toate, este necesar de implementat un șir de schimbări la etapa de aderare care vor reprezenta o perioadă extrem de importantă. Așadar, Programul Național

de Aderare 2025-2029 marchează schimbări de la intenții politice generale la angajamente instituționale rigide. Documentul subliniază principiul fundamental conform căruia: „*Existența unor instituții democratice este semnificativă atât pentru etapa aderării la UE, [...], precum și ulterior, când capacitatea acestora trebuie să garanteze legitimitatea proceselor în cadrul statului membru UE"* [3, p. 2]. Prin urmare, cadrul instituțional al țării noastre depășește simplul rol de executor de reforme, devenind un pilon care asigură reziliența ca viitor stat membru deplin.

Rolul parlamentului și schimbările în cadrul acestui sistem. Parlamentul Republicii Moldova reprezintă, pe de o parte, organul reprezentativ suprem al poporului, totodată, și unica autoritate legislativă, fapt ce este subliniat de alin. 1 al art. 60 din Constituție [3, p. 11], ceea ce îi conferă un rol central în cadrul procesului de integrare. Această responsabilitate este subliniată prin faptul că acesta trebuie să alinieze cadrul legal național la acquis-ul UE, structurat pe 35 de capitole. Aceste capitole sunt grupate în șase clustere tematice, conform noii metodologii a UE, fiind un ansamblu de politici și standarde pe care legislativul trebuie să le integreze treptat [7]. În acest sens, transpunerea acquis-ului Uniunii Europene nu reprezintă doar adoptarea cantitativă a legilor, dar un proces calitativ, transparent și viabil, care va fi eficient și după integrare.

În acest sens, Programul de Aderare Națională, realizează o diagnoză sinceră a situației actuale, identificând drept una dintre deficiențe lipsa unei comisii permanente dedicate integrării europene. Această lacună este identificată drept o: *„provocare semnificativă pentru coordonarea eficientă, monitorizarea proceselor de luare a deciziilor privind politicile de integrare europeană"* [3, p. 13]. Astfel, aceste comisii reprezintă un organism necesar, fiind o punte de legătură dintre legislativul național și procesele decizionale ale Bruxelului. Absența acestora în structura parlamentului nostru reflectă o nealiniere care trebuie să fie soluționată pentru funcționarea cât mai eficientă.

Totodată, o altă dimensiune urmărită este asigurarea transparenței și a responsabilității legislativului ceea ce ar permite formarea unor platforme care ar asigura informarea despre proiectele normative, dar și alte informații [3]. Acest fapt ar spori substanțial nu doar încrederea în legislativul statului nostru, dar și ar influența asupra informării populației.

De asemenea, programul vizează și aspectul de profesionalitate a resurselor umane, punându-se accentul pe formarea continuă a deputaților și a funcționarilor Secretariatului Parlamentului [3, p. 13]. Din acest punct de vedere, procesul va culmina cu adoptarea Codului de organizare și funcționare a Parlamentului, care va urmări limitarea procedurilor de urgență abuzive, răspunzând, astfel, criteriilor de la Copenhaga, prin garantarea unei stabilități instituționale.

Privind dincolo de momentul aderării, putem sublinia faptul că rolul Parlamentului va suferi transformări semnificative în cadrul structurii sale, fapt ce, pe de o parte, este reflectat în cadrul Programului Național de Aderare, iar, pe de altă parte, este confirmată de experiența altor state. Drept exemplu important

poate servi modelul Sloveniei care a soluționat problema transferului de suveranitate prin introducerea Articolului 3a în Constituție [1] care stipulează că: „*Guvernul va informa în mod prompt Adunarea Națională cu privire la propunerile de acte și decizii [...] Adunarea Națională poate adopta poziții pe care Guvernul le va lua în considerare”*. Această modificare a permis Parlamentului național să supravegheze deciziile miniștrilor în Consiliul UE, asigurând, astfel, democrația, dar și o cooperare dintre miniștri și stat, astfel, demonstrând că suveranitatea nu se pierde, dar se exercită printr-un nou cadru. Astfel, acest exemplu poate servi un model excelent pentru țara noastră, atunci când aceasta va încheia procesul de aderare, oferind punți de colaborare a miniștrilor.

Strategii de combatere a corupției. Combaterea corupției reprezintă o dimensiune la fel de importantă care este tratată în cadrul Capitolului 23 al Programului Național de Aderare, fiind inclusă alături de reforma sistemului judiciar [3]. Această conexiune ne permite să înțelegem că aceste fenomene sunt interdependente, deoarece un sistem judiciar nefuncționabil și corupt nu va putea niciodată să garanteze statul de drept și aplicarea cât mai corectă a acquis-ului UE. Din această perspectivă, lupta împotriva corupției pentru Republica Moldova devine o latură foarte amplificată în contextul aderării. Aceasta înseamnă că modificările în cadrul sistemului și al instituțiilor anticorupție devin nu doar o cerință tehnică, dar o necesitate vitală pentru întregul parcurs european al țării noastre.

Este de menționat că legislația anticorupției a Republicii Moldova prezintă un cadru normativ destul de larg și consistent care include: *„Codul Penal, Codul de Procedură Penală, Codul Contravențional, Legea privind declararea averii și a intereselor personale, Legea integrității, Legea integrității instituționale, Legea cu privire la procuratură, Legea cu privire la Centrul Național Anticorupție, Legea cu privire la Agenția de Recuperare a Bunurilor Infracționale*” [3, p. 54]. De asemenea, o inovație substanțială a fost introdusă prin Legea nr. 192/2025 care a instituit un cadru specializat anticorupție la nivelul instanțelor judecătorești. Astfel, în Judecătoria Chișinău va activa un Colegiu anticorupție, iar în Curtea de Apel Centru vor fi complete specializate anticorupție. Această modificare urmărește creșterea calității justiției, fortificând criteriile europene asupra instituțiilor de drept [3, p. 55].

Putem sublinia că, chiar dacă acest cadru este unul destul de dezvoltat, acesta nu rămâne fără de modificări. Astfel, Programul de Aderare implică o gamă largă de schimbări, care vizează alinierea la Decizia-cadru 2003/568 (UE) privind combaterea corupției în sectorul privat; Directiva 1226/2024 privind definirea infracțiunilor și a sancțiunilor pentru încălcarea măsurilor restrictive ale Uniunii. De aici reiese că, în mare parte, cea mai mare provocare se află în implementarea corectă a acquis-ului UE, dar și în selectarea mai riguroasă și mai transparentă a magistraților [3].

Un exemplu elocvent ne servește statul vecin, România, care a parcurs un traseu destul de similar în procesul de aderare, anume în perioada anilor 2004-

2007. România a reușit să demonstreze că lupta cu corupția nu este doar ceva pur teoretic, dar poate fi implementată și în practică. Astfel, prin reforma DNA și specializarea intensă a magistraților aceasta a permis să înlăture oricare impediment în aplicarea corectă a legislației și transpunerea acesteia [6].

De aceea, putem sublinia că deși țara noastră a parcurs deja o etapă semnificativă, totuși sistemul anticorupție rămâne a fi o temă la fel de primordială, iar adoptarea legilor și crearea unor instituții abilitate [3], permite tot mai mult apropierea aderării la Uniunea Europeană.

Administrația publică. Administrația publică reprezintă, la fel, un fundament esențial în cadrul procesului de aderare, iar reformarea acestui domeniu nu este doar o necesitate vitală, dar una substanțială care permite alăturarea la standardele europene. În acest context, Programul Național de Aderare prevede reforma administrației publice (RAP), modernizarea căreia va duce la creșterea semnificativă a acesteia în contextul procesului de aderare. Este de subliniat faptul că importanța acestei reforme rezultă din criteriile de la Copenhaga: *„capacitatea administrativă și instituțională necesară pentru implementarea eficientă a acquis-ului"* [3, p. 17], care evidențiază că, pe lângă un cadru legislativ puternic, este necesar ca statul candidat să dispună și de o administrație publică locală care va reuși să aplice în practică corect și eficient legislația.

Programul Național de Aderare prezintă reforma administrativ teritorială structurată în șase blocuri tematice care visează: cadrul strategic al acestei reforme, dezvoltarea și coordonarea politicilor publice, serviciul public și managementul resurselor umane, organizare, responsabilitate și supraveghere, prestarea serviciilor publice, managementul finanțelor publice [3, p. 18]. Această organizare ne permite să înțelegem că, pentru a realiza aceste schimbări, este necesar de intervenit în ansamblu.

Rolul central în cadrul acestei reforme îi revine Cancelarului de Stat, care, pe de o parte, este cel ce monitorizează întregul proces, dar, totodată, și coordonează implementarea acestei reforme [3], ceea ce îl face un actor important în cadrul schimbărilor care survin și vor surveni după implementarea politicilor și a strategiilor prestabilite.

Menționăm că țara noastră a reușit să pună o parte de baze anterior, prin Legea nr. 234/2021 cu privire la serviciile publice [4], una dintre transformările vizibile care privește digitalizarea serviciilor publice, ceea ce a permis statului nostru să treacă spre o etapă de inovare. Chiar dacă schimbările produse la acest capitol au reușit transpunerea Republicii Moldova către o nouă etapă, parcursul este încă lung, fiind necesară alinierea totală a cadrului național la cel european privind digitalizarea, ceea ce va spori și va permite cetățenilor moldoveni să acceseze și să se bucure de serviciile publice la un nivel mai ridicat [3].

Nu în ultimul rând, o provocare importantă vizează și domeniului managementului finanțelor publice, guvernat de Strategia de management al finanțelor publice 2023-2030. Menționăm că acest sector identifică anumite părți vulnera-

bile care vizează: planificarea bugetară strategică, întârziere în aprobarea bugetului anual [3]. În acest sens, agenda Ministerului Finanțelor pentru anii 2025-2027 prevede acțiuni concrete care vor prevedea finanțele publice și standardizarea acestora la Uniunea Europeană.

Reforma administrației publice este o bază importantă, care permite accelerarea substanțială la procesul de integrare și aderare europeană, deoarece fără acest sector toate reformele parlamentului nu vor fi transpuse eficient.

Concluzii. Aderarea la Uniunea Europeană reprezintă nu doar un proces de aliniere a legislației naționale la standardele europene, dar și o perioadă de schimbări majore care vizează o gamă largă de instituții și domenii ale statului, care, după finalizarea și semnarea tratatului de aderare, vor permite funcționarea reală a acestora. Chiar dacă parcursul este unul lung, aceste schimbări sunt inevitabile pentru a permite funcționarea statului în noul organism european.

Bibliografie:

1. Constitution of the Republic of Slovenia (Ustava Republike Slovenije), 23 December 1991.
2. Gavriluța L. *Beneficii și costuri de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană.* În: Administrarea Publică, nr. 4, Chișinău, 2013, pp. 134-139.
3. Guvernul Republicii Moldova. *Programul Național de Aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană pentru anii 2025–2029.* Aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 306/2025. Chișinău, 2025.
4. Legea nr. 234 din 25.11.2021 cu privire la serviciile publice. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2022, nr. 34-38, art. 34.
5. Međak V. Race A. *Manual privind negocierile de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană = Handbook on the Negotiations for the Accession of the Republic of Moldova to the European Union*. Chișinău: Editura ARC, 2024. 88 p.
6. Pridham G. *The EU's Political Conditionality and Post-Communist Democratization: Lessons from Romania and Bulgaria*, 2007. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15705850701322491#d1e206
7. Țarălungă V. *Drept instituțional al Uniunii Europene*. Curs universitar, Bălți, USARB, 2025, p. 137.

CZU 341.213.5(4):339.924(478)

PROCESUL DE ADERARE A REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ: REALIZĂRI, PROVOCĂRI, DEZIDERATE

Ana PUJILA, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Victoria ȚARĂLUNGĂ,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *The Republic of Moldova's accession process to the European Union is a long journey dating back to 1994, when the Partnership and Cooperation Agreement was signed. This article will explore how the relationships evolved,*

outlining the key stages: from the Association Agreement to the application for EU membership, the granting of candidate status, the opening of accession negotiations, and the current state of technical negotiations. The following study analyses the achievements obtained, the existing challenges, including the Transnistrian conflict, corruption, hybrid warfare, and social polarization, as well as future perspectives and recommendations to accelerate the integration process.

Keywords: *Republic of Moldova, European Union, accession process, Association Agreement, candidate status, accession negotiations, European integration.*

Republica Moldova este o țară cu un trecut și o evoluție pe cât de fenomenală, pe tot atât de controversată datorită unei duble influențe de-a lungul istoriei. Ca o republică post-sovietică, aceasta și-a dorit să se detașeze de trecut și să se alăture Occidentului, interacționând din ce în ce mai des cu Vestul pe parcursul anilor. Deși inițial se părea că acest stat mic nu ar avea o perspectivă clară de integrare europeană datorită dependenței față de Rusia, Republica a demonstrat un succes remarcabil, evoluând în doar câțiva ani într-o țară candidată care desfășoară activ negocieri de aderare la UE. Această călătorie demonstrează reziliența poporului moldovenesc de a se rupe de influența istorică, dar și capacitatea autorităților de a transforma presiunea geopolitică în oportunitate avantajoasă. Acest articol urmărește acest parcurs cronologic, de la primele relații contractuale cu UE până la negocierile actuale, evidențiind realizările concrete, provocările structurale și perspectivele care pot accelera atingerea obiectivului său.

Fundamentul instituțional dintre Moldova și UE a fost pus în 1994, când a fost semnat *Acordul de Parteneriat și Cooperare (APC).* Documentul a stabilit cadrul juridic oficial pentru relațiile bilaterale, susținerea reformelor privind democrația, statul de drept și drepturile omului, dezvoltarea comerțului și a investițiilor, dar, în același timp, și un sprijin pentru trecerea la economia de piață. Un alt obiectiv major a fost menținerea unui dialog politic permanent ce a deschis posibilitatea de cooperare în domenii precum economie, justiție și afaceri interne, educație și cultură, știință și tehnologie. Pentru ca reformele să se transpună în realitate și nu doar pe hârtie, s-au creat instituții comune. Consiliul de Cooperare RM–UE reprezenta nivelul politic superior, stabilind direcțiile generale, luând decizii obligatorii pentru ambele părți. Comitetul de Cooperare coordona implementarea APC din perspectivă tehnico-executivă, iar pentru a evalua progresul de facto al reformelor, Reuniunile anuale de monitorizare urmăreau cât de bine au fost puse acestea în practică [14, pp. 115-118]. Ideea apropierii de UE și conturarea unei perspective progresive este susținută și de alți cercetători. Conform Victoriei Țarălungă, acordul „a consacrat Republica Moldova drept un partener direct al UE" și „s-a înscris în eforturile Republicii Moldova de consolidare a statalității și independenței sale încă fragile". În același timp, cercetătoarea afirmă importanța deschiderii către perspectiva europeană: „APC nu trebuie tratat doar prin prisma unui simplu acord ce stabilește reguli (...) Acest acord poate fi considerat drept asumarea unui angajament în numele afirmării valorilor demo-

cratice" [14, p. 116]. Pe de altă parte, autorul Țugui Eduard susține că APC a prezentat anumite limite: „aspirațiile noastre de integrare în UE nu pot fi satisfăcute pe deplin de către actualul Acord. Deoarece acesta pune accent, în special, pe dimensiunea de cooperare, decât pe cea a integrării graduale a Moldovei în Uniunea Europeană" [15, p. 74]. Astfel, concluzionând, putem afirma că, deși modest în comparație cu ulterioarele angajamente, APC a reprezentat primul pas pe calea apropierii de structurile europene [1].

O nouă latură a apropierii de UE a avut loc în 2004, odată cu lansarea *Politicii Europene de Vecinătate (PEV),* care a inclus Republica Moldova alături de alți 16 vecini estici și sudici ai Uniunii. Aceasta oferea statelor oportunități economice, comerciale și financiare sporite, precum și un sprijin politic și instituțional mai amplu pentru dezvoltare și stabilitate, dar, în același timp, documentul a identificat obiective-cheie pentru viitoarea cooperare transfrontalieră. *Planul de Acțiuni RM-UE (2005)*, elaborat în cadrul PEV, a stabilit obiectivele strategice pentru o perioadă inițială de trei ani, extinsă ulterior. În cadrul acesteia, Republica Moldova și-a întărit relațiile prin modernizarea instituțiilor responsabile de integrarea europeană, intensificarea dialogului politic și diplomatic și implicarea mai activă în soluționarea conflictului transnistrean. Totodată, Politica Europeană de Vecinătate a deschis noi perspective de comunicare, investiții și apropiere de standardele UE.

Ulterior, în 2009, RM a devenit parte a *Parteneriatului Estic (PaE)*, pregătind statul pentru Acordul de Asociere și liberalizarea vizelor. PaE a deschis perspectiva unor relații mai profunde cu UE, inclusiv posibilitatea negocierii de acorduri de asociere cu zone de liber-schimb aprofundat. În acest context, „Comisarul european Olli Rehn afirma, în cadrul sesiunii Parlamentului European, cu puțin timp înainte de lansarea Programului „Parteneriatul Estic", că Uniunea Europeană trebuie să-și demonstreze capacitatea de stabilizare a situației din Republica Moldova", idee menționată de cercetătoarea Țarălungă V. [14, p. 121].

Una dintre cele mai notorii realizări produse în urma colaborării mai îndeaproape cu UE a fost *liberalizarea vizelor* pe teritoriul Uniunii și al spațiului Schengen, cu condiția deținerii pașaportului biometric. Este important de menționat că RM a fost prima țară din PaE care a obținut regimul fără vize, având posibilitatea de 90 de zile de ședere în spațiul Schengen. Acest eveniment a sporit percepția pozitivă a cetățenilor față de UE, reducând euroscepticismul, deoarece a avut un impact direct asupra vieții cotidiene, introducând posibilitatea de liberă circulație. Drept consecință, RM a beneficiat de mobilitate masivă a cetățenilor, apropiere socio-culturală, diaspora ajungând să fie un pilon economic. Pentru prima dată, Moldova era tratată ca un partener credibil, capabil să îndeplinească standarde europene stricte în domenii precum securitatea documentelor, gestionarea migrației și cooperarea judiciară. Autoarea V. Țarălungă menționează semnificația politică a acestei majore reușite: „liberalizarea regimului de vize pentru Republica Moldova poate fi considerată o răsplată pentru toate reformele pro-

europene promovate în ultimii patru ani, și o încurajare pentru continuarea reformelor și integrarea în Uniunea Europeană" [14, p. 123].

Momentul cu o importanță definitorie din istoria RM a fost semnarea *Acordului de asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova (AA)*, care, împreună cu *Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (DCFTA)* și cu *Planul Național de Acțiuni pentru Implementarea Acordului de Asociere (PNAAA)*, fundamentează trei piloni structurali care au înlocuit APC și au apropiat Moldova de standardele europene – principalul document juridic și politic dintre RM și UE. Autoarea menționată anterior susține că „Scopul principal al Acordului este asocierea politică și integrarea economică a Republicii Moldova în baza valorilor comune – democrația, respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, supremația legii și economia de piață" [14, p. 124]. De aici, observăm clar că AA a urmat să promoveze dialogul, „asocierea politică și integrarea economică între părți, pe baza unor valori comune și a unor legături strânse, inclusiv prin creșterea participării Republicii Moldova la politicile, programele și agențiile UE" [18, p. 51]. Autorii „Manualului privind negocierile de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană" menționează că obiectivele AA au fost „consolidarea democrației, (...) stabilitatea politică, economică și instituțională, (...) pacea în regiune (...) prin îmbunătățirea securității frontierelor, promovarea cooperării transfrontaliere și a bunelor relații de vecinătate" [18, p. 52]. Acordul a mai prevăzut și respectul pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului prin consolidarea statului de drept și conlucrarea în securitate, justiție și spațiul de libertate; să ajute RM în avansul său economic prin cooperare internațională și alinierea cu acquis-ul Uniunii [18, p. 52]. Pentru a îndeplini acest scop, s-a procedat la instituirea DCFTA, care reprezenta componenta economică și comercială a Acordului de Asociere. Conform Art. 143: „Părțile vor stabili în mod progresiv o zonă de comerț liber pe parcursul unei perioade de tranziție cu durata de cel mult zece ani începând cu data intrării în vigoare a prezentului acord" [2, art. 143], ceea ce „oferea legalitate termenului pentru care zona de comerț liber va exista" [14, p. 126]. Zona de liber schimb a oferit statului liberalizarea accesului la piață, un fapt ce a avut consecințe majore, iar cea mai substanțială dintre ele fiind integrarea economiei Moldovei în piața internă europeană. Această idee este confirmată de către Centrul Analitic Independent „Expert-Grup", care menționează că „Efectul estimat este o creștere economică de 6,4% pe termen lung, importurile vor crește cu 6%, iar exporturile – de două ori, adică vor atinge 12%" [7]. Drept rezultat, s-a facilitat apropierea legislativă în avans, până la procesul de aderare, ceea ce ne-a salvat mulți ani, noi fiind deja pregătiți la acest capitol [18, p. 52].

Datorită îmbunătățirii relațiilor economice și comerciale prin etape precum eliminarea treptată a taxelor vamale, atragerea investițiilor europene, modernizarea standardelor de producție și creșterea exporturilor spre UE, DCFTA a pregătit evoluția economică a republicii, corespunzând treptat normelor europene, ceea ce

a dezvoltat profund Moldova. Pentru a crea condiții mai potrivite pentru colaborare și în alte domenii, PNAAA, fiind documentul intern prin care Guvernul implementa concret prevederile AA și DCFTA, a inclus obiective și reforme pe domenii cărora li se acordau termene de realizare și se delegau instituții responsabile. Spre final, progresul era monitorizat prin elaborarea rapoartelor periodice privind implementarea și funcționarea. Toate acestea ne demonstrează că AA a manifestat o performanță considerabilă ce a apropiat și mai mult Moldova de UE, înlesnind cooperarea economică, fundamentarea statului de drept, a democrației, drepturilor omului și oferind, totodată, acces țării spre piața europeană cu o producție modernă, iar exporturile ajungând să reprezinte peste 62% din totalul livrărilor externe ale țării: „Exporturile spre această destinație au constituit 1217,3 mil. dolari SUA, ce reprezintă 62% din totalul exporturilor, înregistrând o scăderea de numai 2%. Țărilor din CSI le-a revenit 25% din exporturi" [10, p. 23]. Tocmai datorită acestui motiv ce include mai multe laturi ale progresului, considerăm că Acordul de Asociere a reprezentat una dintre cele mai remarcabile realizări în parcursul Moldovei de a colabora și de a se alinia gradat Uniunii Europene.

În același an, 2014, care a fost cunoscut pentru progresul din sfera comercială datorită colaborării cu UE, paradoxal, a avut loc o dezastruoasă decădere economică provocată de cea mai mare fraudă bancară din istoria Republicii Moldova, cunoscută sub denumirea de „Furtul miliardului". În cadrul acestei infracțiuni, aproximativ 1 mlrd $ au fost sustrași din 3 bănci, echivalându-se cu o pierdere de aproximativ 12-13% din PIB-ul RM în 2014 [4]. Criza bancară a fost cauza deprecierii leului cu 42%, în special în perioada noiembrie 2014 – februarie 2015 [9], și a inflației, care a urcat de la ~5% la finalul anului 2014 la 13,6% în decembrie 2015 [5, pp. 8-10]. Alte consecințe majore, declanșate în lanț și care au fost o mare provocare pentru RM includ: înghețarea asistenței UE prin suspendarea temporară a sprijinului macro-financiar, fapt elucidat în evz.ro: „Fondul Monetar Internațional și Uniunea Europeană și-au înghețat ajutorul, iar leul moldovenesc s-a depreciat, în timp ce inflația a explodat" [4].

Cu toate acestea, UE și-a reluat suportul financiar peste o perioadă de timp: „Din 2017, Uniunea Europeană a acordat Chișinăului 160 de milioane de euro prin alte două pachete de asistență macro-financiară" [17]. Pe lângă bail-out intern masiv, proteste masive în 2015-2016, neîncredere în autorități și instabilitate politică, RM s-a ciocnit cu reforme europene amânate, aderare încetinită, chiar și dacă mecanismele AA au continuat. Conform directorului Ziarului de Gardă, Alina Radu: „De la noi atunci s-a furat șansa integrării europene. Pentru că în 2014 noi eram pe valul apropierii de UE, a fost acordul de asociere, Europa venea aici și avea încredere în noi". Experta subliniază posibil cea mai mare provocare cu care s-a ciocnit RM și care a înghețat pe atunci parcursul european al țării: „a venit o delegație de europeni care a spus că, din păcate, în următoarele luni Europa își va retrage sprijinul și simpatia din Republica Moldova" [12]. Drept urmare, criza bancară a fost un eveniment care aproape a deturnat complet Moldova de

la parcursul său european. Cu toate acestea, UE a continuat să ne susțină, iar reformele au fost puse în practică, eforturi care ne-au răsplătit peste câțiva ani, obținând statutul de candidat.

În contextul invaziei Rusiei în Ucraina pe 3 martie 2022, RM a depus cererea de aderare, iar numai peste câteva luni, după completarea chestionarului de 2191 de întrebări, a obținut statutul de candidat pe 23 iunie conform deciziei unanime a Consiliului European. Vehar P. și Međak V. explică convergența factorilor ce au coincis pentru a provoca un asemenea efect: „O convergență a factorilor, inclusiv orientarea pro-UE a factorilor de decizie politică din Republica Moldova, schimbările în situația geostrategică a țării ca urmare a conflictului din Ucraina" [18, p. 9], ajungând, astfel, „De la o țară vecină fără o perspectivă clară de aderare la UE în februarie 2022, exact doi ani mai târziu, Republica Moldova a devenit țară candidată care desfășoară negocieri de aderare cu UE" [18, p. 9]. În data de 08.11.2023, Comisia recomandă deschiderea negocierilor, dar cu îndeplinirea celor 9 condiții, dintre care cele mai de bază includ reforma justiției, combaterea corupției, dezoligarhizarea, crima organizată și drepturile omului. Un moment istoric a fost marcat de Prima Conferință Interguvernamentală dintre RM și cele 27 de state membre, care a avut loc pe 25 iunie, semnalând începutul oficial al negocierilor de aderare.

Însă până să trecem la etapa negocierilor, nu putem să nu menționăm un alt eveniment cu o semnificație politică: Summitul Comunității Politice Europene de pe 1 iunie 2023 de la Bulboaca. În cadrul acestui eveniment, 47 de țări au fost reprezentate la castelul Mimi, Moldova fiind prima țară non-UE care a găzduit Summitul. Agenda a constat din discuții privind pacea și securitatea – eforturi comune în contextul războiului din Ucraina; reziliență energetică, acțiune climatică și interconexiuni europene, punând accentul pe un continent mai bine conectat și mai stabil, în special prin lupta împotriva atacurilor cibernetice, crearea unui fond de sprijin pentru Ucraina, elaborarea unei politici energetice comune, paneuropene, consolidând reziliența statelor și analizarea posibilității de a avea mai multe schimburi universitare și de studenți. Este cert să spunem că evenimentul a fost unul crucial pentru Moldova, mesajul său fiind că ea nu este singură, ci este recunoscută și de alte țări, luată în considerare și ajutată în călătoria sa de aderare europeană, totodată, sintetizând eforturi colective împotriva amenințărilor hibride.

După deschiderea negocierilor de aderare, Republica Moldova a parcurs etapa de screening, care presupune analiza și compararea legislației naționale cu acquis-ul UE pentru identificarea neconformităților. Procesul a inclus atât prezentarea legislației europene, cât și evaluarea gradului de armonizare a normelor moldovenești, iar screening-ul a fost finalizat la 22 septembrie 2025, fiind apreciat pozitiv de UE în cadrul Raportului din 2025. Programul național de aderare 2025-2029 citează în nota de inițiere un scop ambițios: „Conform angajamentelor asumate în procesul de aderare, Republica Moldova își propune să finalizeze transpunerea acquis-ului UE (...) până la sfârșitul anului 2026, perioada 2027-2029

urmând a fi dedicată implementării acestuia" [3, p. 461], pentru a deveni stat membru până în 2030. Cu acest prilej, în decembrie 2025 au fost deschise negocierile tehnice privind clusterele 1, 2 și 6. Deși deschiderea lor oficială este blocată de Ungaria, la 17 martie 2026, UE a inițiat informal procesul de lucru și pe celelalte clustere rămase, transmițând Moldovei criteriile de referință pentru deschidere.

Astfel, la moment, autoritățile moldovenești elaborează pozițiile de negociere și desfășoară în avans munca tehnică, prin adaptarea și implementarea legislației europene, astfel încât, odată cu deschiderea oficială preconizată pentru luna iunie, să poată prezenta direct criteriile îndeplinite și pozițiile de negociere necesare pentru avansarea către criteriile de închidere a capitolelor, inclusiv cele intermediare pentru capitolele 23 și 24 [16]. Noutățile recente pozitive susțin că odată cu alegerea premierului Ungariei din opoziție, aceasta va putea, în sfârșit, să deblocheze deschiderea oficială a clusterelor în Moldova și Ucraina [8]. De asemenea, raportul PNA 2025 confirmă reziliența țării de a adera cât mai rapid la UE: „Mai mult de jumătate din acțiunile planificate pentru 2025 au fost realizate" [11], ceea ce este validat și de Comisia Europeană: „Progresele au fost recunoscute și de Comisia Europeană în Raportul de Extindere 2025, care notează avansuri în 19 capitole de negociere – de patru ori mai multe decât în 2023" [6].

Pentru a se asigura că negocierile sunt calitative și nu doar formale, orice proces de armonizare începe și se termină cu Clusterul 1 – Elemente fundamentale. Întrucât el reprezintă baza negocierilor, orice alt cluster nu poate fi deschis înainte de acesta sau închis definitiv, ci doar provizoriu. PNA menționează importanța deosebită a funcționării instituțiilor democratice, un criteriu politic menționat încă de la început: „Guvernanța democratică este fundamentul sistemului de valori și standarde al UE. Republica Moldova, în calitate de stat candidat, trebuie să se asigure că are un sistem de guvernare în care instituțiile funcționează în conformitate cu procesele și normele democratice. (...) Existența unor instituții democratice este semnificativă atât pentru etapa aderării la UE, atunci când rolul acestora este crucial în îndeplinirea cerințelor de aderare" [3, p. 2]. În același timp, cap. 23 și 24 conțin criterii de referință intermediere, fapt ce susține importanța lor pentru a corespunde standardelor UE. În cadrul cap. 23 este menționat că: „Acesta este unul din cele mai complexe capitole din cadrul de negociere și se află în centrul procesului de extindere al UE, încadrând cele mai importante eforturi de reformă ale țărilor candidate în domeniul statului de drept. (...) Importanța acestui capitol este dublă: nu doar că reprezintă o condiție necesară pentru aderare, dar și o garanție a unei democrații durabile și a unei dezvoltări armonioase pe termen lung. (...) Reforma justiției constituie elementele-cheie în parcursul de integrare europeană a Republicii Moldova" [3, pp. 43-46].

Acestea fiind spuse, observăm că Moldova și-a intensificat efortul într-un mod accelerat pentru a construi o justiție independentă, integră și profesionistă, având un anumit nivel de pregătire în domeniul justiției, libertății și securității. Succesele în cadrul cap. 23 au avut loc prin implementarea vetting-ului: „Evalua-

rea externă a judecătorilor și procurorilor constituie obiectivul major asumat de către Republica Moldova în contextul imperativului de a asigura un sector al justiției cu actori integri și responsabili" [3, pp. 45-47], În acest mod, deși se implementează activ reforme privind hărțile judiciare, drepturile fundamentale, economia și chiar crearea unui Grup de lucru dedicat Republicii Moldova în cadrul Comitetului European al Regiunilor, focusul hotărâtor cade pe transpunerea acquis-ului în totalitatea sa pentru a se alinia normelor europene: „Republica Moldova este pe deplin angajată să realizeze schimbări substanțiale și fundamentale în sistemul judiciar, sistemul anticorupție și cadrul de protecție a drepturilor fundamentale, atât la nivel normativ cât și la nivel instituțional și de implementare" [3, p. 44], demonstrând ambiția de a se îndrepta spre UE, chiar dacă întâlnește cele mai multe provocări la acest capitol.

Deși a trecut prin nenumărate realizări ce au schimbat viața cetățenilor, RM se ciocnește cu un set de provocări care încetinesc aderarea. Prima dintre acestea, evaluată critic de partenerii europeni, este statul de drept – provocarea centrală. Aspectele care trebuie îmbunătățite sunt legate de independența sistemului judiciar față de presiunile politice și economice, eficiența urmăririi penale în dosarele de mare corupție și capacitatea instituțiilor anticorupție de a funcționa credibil. Rapoartele Comisiei Europene din 2023 și 2024 au evidențiat că, deși s-au înregistrat progrese în evaluarea integrității magistraților prin vetting, deficiențele sistemice persistă: corupție, recuperarea limitată a activelor furate și independența fragilă a magistraților, condiționată de influențele politice [13]. O altă limită constă în „capturarea" statului de către interese oligarhice timp de mai mult de un deceniu, fenomen simbolizat de scandalul furtului miliardului din 2014. Deși conducerea pro-europeană luptă activ cu influența, procesul este departe de a fi finalizat. Reformele economice trebuie dublate de reforme instituționale care să asigure că structurile statului nu mai pot fi utilizate de interese private.

Detașându-ne de aspectele politice, Moldova suferă din cauza economiei sale slabe și a unei capacități administrative limitate, fiind unul dintre cele mai mici și mai sărace state europene. Negocierile de aderare impun un efort administrativ imens: 35 de grupuri de lucru, experți specializați, deplasări frecvente la Bruxelles, elaborarea de poziții de negociere detaliate, evaluări de cost ale alinierii legislative. Capacitatea bugetară și umană a administrației publice moldovene este insuficientă pentru a acoperi toate aceste cerințe fără asistență externă consistentă. Iar, în același timp, costurile armonizării sunt colosale, în special în domenii precum mediul, energia, transportul, agricultura și siguranța alimentară. De exemplu, aducerea infrastructurii de tratare a apelor uzate sau a gestionării deșeurilor la standardele europene necesită investiții de miliarde de euro, pe care Moldova nu le poate finanța exclusiv din resurse proprii. Fără planuri de finanțare realiste, cu calendare concrete, criteriile de referință de închidere a unor capitole tehnice riscă să devină imposibile de îndeplinit.

Un alt factor este conflictul transnistrean, regiune separatistă susținută de prezența militară rusă pe teritoriul RM. Este firesc ca această situație să genereze incertitudini juridice privind aplicarea acquis-ului UE pe întreg teritoriul național, vulnerabilități economice și riscuri de securitate în contextul conflictului din Ucraina. Deși nu este o condiție formală pentru aderare, rămâne un factor de risc pe termen lung. De aici, putem concluziona că influența rusă nu afectează numai regiunea separatistă, ci chiar întreg teritoriul Moldovei, influențând cea mai susceptibilă și vulnerabilă categorie de cetățeni prin războiul hibrid, amenințări cognitive, dezinformare în masă și FIMI pentru a descuraja integrarea europeană a Moldovei. Aceasta reușește să șantajeze cu succes prin prețuri la gaz, crize energetice deliberate, finanțarea forțelor politice anti-europene și influențarea proceselor electorale. Rezistența față de aceste presiuni necesită nu doar măsuri instituționale, ci și o societate civilă activă și o populație bine informată.

Ideea este susținută și de autorul Țugui E., care abordează problema majoră a deficitului de cunoaștere: „Relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană se dezvoltă foarte lent, situație creată, inclusiv, din cauza nivelului culturii politice foarte scăzute" [15, pp. 67-68]. De aici, putem menționa și rezistența anti-europeană, care în cadrul referendumului din 2024 a votat 49,65% contra ideii de a modifica constituția în vederea aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană. În același timp, reformele judiciare și anticorupție au un ritm lent de adoptare. Ca exemplu, Muntenegru, aflat în negocieri din 2012, a reușit să îndeplinească aceste criterii intermediare abia în iunie 2024. Moldova trebuie să accelereze semnificativ ritmul reformelor judiciare pentru a nu fi blocată la acest capitol timp de un deceniu.

Pentru a ajuta Moldova să adere la UE într-un timp mai rapid, am venit cu propunerea unor deziderate, perspective pe viitor care ar accelera parcursul european al țării. În acest context, consider că prioritatea absolută trebuie să o constituie reformele din Clusterul 1, deoarece de progresele din cap. 23 și 24 depinde ritmul negocierilor. Moldova ar trebui să se lupte față în față cu problema ei cea mai mare – corupția, prin tratarea cu seriozitate a reformei judiciare și instituirea a cât mai multe organe de control anticorupție, ce vor respecta rigori stricte și nu vor permite nici cele mai mici fărădelegi. Aceasta va funcționa numai dacă va fi o prioritate operațională, pusă eficient în practică și monitorizată regulat de organe specializate cu responsabilități precise, resurse și calendar propriu.

Drept recomandare, propunem adoptarea rapidă și implementarea riguroasă a Foii de Parcurs pentru Statul de Drept, cu indicatori de performanță măsurabili și raportare publică trimestrială. În plus, un alt aspect asupra căruia sunt necesare investiții este consolidarea capacității administrative prin formarea continuă a funcționarilor publici în drept european și negocieri de aderare, recrutarea specialiștilor tehnici pe capitolele cu cerințe complexe, cum ar fi mediu, energie, agricultură și, desigur, utilizarea maximă a instrumentelor de asistență tehnică oferite de UE (TAIEX, twinning).

O altă perspectivă care ar grăbi aderarea ar fi implicarea parlamentului și a societății civile. Parlamentul trebuie să supravegheze procesul de negociere prin stabilirea mecanismelor de consultare și avizare a pozițiilor de negociere. Experiența altor state (Slovenia, Croația) arată că implicarea parlamentară timpurie reduce riscul unor surprize constituționale la finalizarea negocierilor.

Societatea civilă ar trebui să aibă rolul unei ancore ce monitorizează implementarea angajamentelor asumate, comunicarea publică a progreselor și stabilește un dialog între Guvern, mediu de afaceri, sindicate și ONG-uri, care ar legitimiza deciziile cu impact social major. La fel, un deziderat care, după opinia mea, ar fi extrem de efectiv este comunicarea publică și informarea corectă despre ce înseamnă aderarea la UE – beneficii, costuri, eforturi necesare, adevăruri *versus* mituri, combaterea dezinformării și dezvoltarea gândirii critice a populației vulnerabile ar fi o investiție strategică amplă ce ar crea o atmosferă prietenoasă care valorifică adevărul în detrimentul șantajului cu falsificări. Și, nu în ultimul rând, dependența energetică față de Rusia a fost una dintre principalele vulnerabilități exploatate pentru a descuraja apropierea de UE. Interconectarea cu rețelele electrice europene, realizată parțial în 2023, și diversificarea surselor de aprovizionare cu gaze reprezintă pași esențiali, dar procesul trebuie accelerat și consolidat în cadrul negocierilor pentru Capitolul 15 (Energie).

În final, procesul de aderare a Republicii Moldova este o călătorie ce subliniază determinarea remarcabilă a poporului de a se detașa de dependențele sale istorice și de a se alinia standardelor europene, fapt ce necesită o transformare complexă a instituțiilor și pregătirea unui teren favorabil reformelor. Calea ireversibilă, începută încă în temeiul semnării Acordului de Parteneriat și Cooperare, continuă până în prezent într-un ritm accelerat ce aduce o serie de realizări evidente. În numai doi ani de la depunerea cererii de aderare, Moldova a obținut statut de candidat, a deschis negocierile și a demonstrat o capacitate administrativă superioară așteptărilor, sprijinită de o voință politică expresă și de un consens larg în societate.

În același timp, trebuie să luăm în considerare și provocările care încetinesc parcursul – statul de drept fragil, conflictul transnistrean, presiuni din exterior, amenințări hibride și corupție, elemente care necesită efort monitorizat și timp, dar care ulterior vor face țara și mai puternică. Dezideratele, pe de altă parte, sunt condiționate – aderarea este posibilă, dar nu e garantată, având o dependență absolută față de prioritizarea valorilor fundamentale, sprijinul consistent al partenerilor europeni și capacitatea statului de a livra reforme reale, nu formale.

Cu toate acestea, mesajul cel mai important este că trebuie să privim lucrurile realist, fără așteptări grandioase, iar parcursul nu ca pe un eveniment, ci un progres treptat, care nu va soluționa instant dificultățile persistente, ci un cadru de valori ce vor fortifica armonizarea, un proces care durează timp, dar care cu siguranță va transforma profund calitatea vieții cetățenilor moldoveni.

Bibliografie:

1. Acordul de parteneriat și cooperare între Comunitățile Europene și statele membre ale acestora și Republica Moldova, semnat la 28 noiembrie 1994. În: Jurnalul Oficial al Comunităților Europene, seria L, nr. 181 din 24 iunie 1998, pp. 5-52.
2. Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, semnat la 27 iunie 2014. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, seria L 260 din 30 august 2014.
3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind modificarea Hotărârii Guvernului nr. 306/2025 cu privire la aprobarea Programului Național de Aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană pentru anii 2025–2029. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2025, nr. 269-288, art. 319.
4. Arestați în urma „furtului miliardului". Banca Națională a Moldovei decapitată, 2015. // [online]: https://evz.ro/arestati-in-urma-furtului-miliardului-banca-nationala-a-moldovei-decapitatata.html [accesat 2026-05-06].
5. Banca Națională a Moldovei. Evoluția ratei inflației. Chișinău: BNM. // [online]: https://www.bnm.md/ro/categories/evolutia-ratei-inflatiei?page=9 [accesat 2026-05-16].
6. Bilanțul primului an al Programului Național de Aderare la UE: doar jumătate dintre acțiunile planificate au fost realizate, 2026. // [online]: https://ziar.md/bilantul-primului-an-al-programului-national-de-aderare-la-ue-doar-jumatate-dintre-actiunile-planificate-au-fost-realizate/ [accesat 2026-05-06].
7. Centrul analitic independent „EXPERT-GRUP". Acordul de asociere cu UE va crea condiții pentru creșterea economică. // [online]: http://www.gov.md/europa/ro/content/centrul-analitic-independent-%E2%80%9Eexpertgrup%E2%80%9D-acordul-de-asociere-cu-ue-va-crea-condi%C5%A3ii-pentru [accesat 2026-05-02].
8. Hungary delays EU accession progress for Ukraine and Moldova. În: New Union Post, 11 mai 2026. // [online]: https://newunionpost.eu/2026/05/11/hungary-eu-accession-ukraine-moldova/ [accesat 2026-05-06].
9. Leul se poate deprecia cu circa 30% în anul 2015. // [online]: https://www.moldstreet.com/noutate/leul-se-poate-deprecia-cu-circa-30-in-anul-2015 [accesat 2026-05-06].
10. Migova X. Evoluția comerțului exterior al Republicii Moldova cu Uniunea Europeană și determinarea factorilor influenți. CSEI Working Paper Series. 2016, Issue 2, p. 23.
11. Raportul privind implementarea Programului Național de Aderare 2025–2029 (2025). Chișinău, 2025. // [online]: https://old.gov.md/ro/content/raportul-privind-implementarea-programului-national-de-aderare-2025-2029-2025 [accesat 2026-05-06].
12. Republica Moldova între miliardul furat și Europa pierdută: experții susțin că furtul a compromis parcursul european al țării încă din 2014, 2025. // [online]: https://protv.md/politic/republica-moldova-intre-miliardul-furat-si-europa-pierduta-expertii-sustin-ca-furtul-a-compromis-parcursul-european-al-tarii-inca-din-2014-de-la-noi-atunci-s-a-furat-sansa-integrarii-europene-2756619.html [accesat 2026-05-06].

13. Republic of Moldova – Level of Preparation and Registered Progress, 2024. Chișinău, 2024. // [online]: https://old.gov.md/sites/default/files/2024_republic_of_moldova_level_of_preparation_and_registered_progress.pdf [accesat 2026-05-07].
14. Țarălungă V. Drept instituțional al Uniunii Europene: curs universitar. Bălți: Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți, 2014. 121 p. ISBN 978-9975-132-21-3.
15. Țugui E. Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană: opțiuni, realități și perspective. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), nr. XXIII. Chișinău: USM, 2003.
16. Ukraine and Moldova have technically opened their six clusters of EU accession negotiation chapters. În: Agence Europe, 2026. // [online]: https://agenceurope.eu/en/bulletin/article/13830/18/ukraine-and-moldova-have-technically-opened-their-six-clusters-of-eu-accession-negotiation-chapters [accesat 2026-05-06].
17. UE a aprobat un nou ajutor de 150 de milioane de euro pentru Republica Moldova. În: Europa Liberă Moldova, 2022. // [online]: https://moldova.europalibera.org/a/ue-a-aprobat-un-nou-ajutor-de-150-de-milioane-de-euro-pentru-republica-moldova/31638980.html [accesat 2026-05-16].
18. Vehar P., Medak V. Manual privind negocierile de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Chișinău, 2024.

CZU 341.232

LEGALITATEA INTERVENȚIILOR UMANITARE ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN

Nadejda BREAZU, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Oxana BREAZU, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Victoria ȚARĂLUNGĂ,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *The purpose of this article is to analyze the legality of humanitarian intervention in contemporary international law by examining international legal norms, state practice, and human rights treaties. The study focuses on the interpretation of the Charter of the United Nations and other legal instruments in order to determine whether humanitarian intervention is prohibited or whether it may be considered legal in exceptional circumstances involving serious human rights violations.*
Keywords: *humanitarian intervention, legality, legitimacy, human right, state sovereignty, protection.*

Ultimele decenii au oferit o însemnătate destul de amplă *intervențiilor umanitare* datorită problemelor mondiale ce au apărut și continuă să se amplifice, creându-se opinii atât pozitive, cât și negative asupra acestor acțiuni în cadrul

raporturilor internaționale. În acest context, conceptualizarea sintagmei devine crucială pentru a sesiza în întregime sarcina acestor intervenții în dreptul internațional și cum reglementează diferite situații.

Numeroși autori și multiple organizații și-au exprimat opinia, oferind fiecare definiția *intervențiilor umanitare.* De exemplu, Școala Engleză, reprezentată de Hedley Bull, Martin Wight și R. J. Vincent ca figuri centrale, abordează *intervenția umanitară*, din punct de vedere al principiului suveranității statale și, totodată, al normelor morale de protecție a populației civile, oferind un cadru ce justifică intervenția în anumite cazuri, dar, totuși, controversa acesteia în practica internațională rămânând a fi valabilă. Astfel, R. J. Vincent în lucrarea sa *„Nonintervention and International Order"* definește intervenția drept fiind acțiune prin care un stat, un fracțiune internă, un grup de state sau o organizație internațională intervine coercitiv în reglementările statale interne, ce formează un concept de breșă coercitivă în zidurile castelului suveranității, deoarece nu se ia în calcul moralitatea, normele juridice și politice cu referire la umanitarism.[2] În continuare, odată cu dezvoltarea unor norme morale, principii etice de ordin internațional, s-a nuanțat mai dens criteriul umanitar, cercetătorii Alexis Heraclides și Ada Dialla, în lucrarea *„Humanitarian Intervention in the long nineteenth century"*, oferind următoarea definiție: *„Intervenția umanitară reprezintă intervenția militară menită să salveze oameni nevinovați din alte țări de încălcări masive ale drepturilor omului (în primul rând dreptul la viață)"*.[3] Cercetătorul Francis Jegede, în articolul *Ethics and Practices of Humanitarian Intervention,* a formulat noțiunea intervenției umanitare ca fiind *„Utilizarea forței militare de către state pentru a răspunde unei crize umanitare dintr-un alt stat, fără consimțământul acestuia. Prin urmare, ea constituie un act ilegal, a cărui legitimitate se bazează pe considerente morale".*

Analizând cadrul doctrinar și corelând informația, putem formula următoarea definiție ce îmbină toate ideile principale: Intervenția umanitară reprezintă acțiunea coercitivă, de regulă, militară, întreprinsă de unul sau mai multe state ori organizații internaționale, fără consimțământul statului vizat, cu scopul declarat de a proteja populația civilă împotriva încălcărilor grave și masive ale drepturilor fundamentale ale omului, situându-se la intersecția dintre principiul suveranității și imperativele morale.

La fel de importantă este studierea acestui concept nu numai din doctrină, dar și bazându-ne pe cadrul normativ oferit de dreptul internațional. În acest sens, Carta Organizației Națiunilor Unite aduce claritate prin articolul 2 alineatul 4, statuând

---

[2] Vincent R. J. Nonintervention and International Order. JSTOR, Princeton University Press, 1974. p. 167-169.// [online] https://doi.org/10.2307/j.ctt13x0v99. Accessed 27 Jan. 2026 (accesat pe 15.02.2026).

[3] Heraclides A., Dialla A. Humanitarian Intervention in the long nineteenth century. Manchester University Press, 2015, p. 1.

cu fermitate printre mai multe principii de bază că *Toți Membrii Organizației se vor abține, în relațiile lor internaționale de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea ei fie împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite, ceea ce ar putea fi perceput ca o strictă ilegalitate a intervențiilor umanitare, însă există excepții ce le permit, cu siguranță*. Articolul 51 al Cartei expune următoarele: *Nici o dispoziție din prezenta Carta nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui Membru al Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va fi luat măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale. Măsurile luate de Membri în exercitarea acestui drept de autoapărare vor fi aduse imediat la cunoștința Consiliului de Securitate și nu vor afecta în nici un fel puterea și îndatorirea Consiliului de Securitate, în temeiul prezentei Carte, de a întreprinde oricând acțiunile pe care le va socoti necesare pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale.*[4] Cu alte cuvinte, articolul 51 din Carta ONU consacră dreptul inerent de autoapărare individuală și colectivă, recunoscând suveranitatea statelor, dar subordonând acest drept autorității Consiliului de Securitate. Deși formularea sa vizează, în primul rând, situațiile de atac armat, interpretarea extinsă a noțiunii de „autoapărare colectivă" poate oferi un fundament juridic indirect pentru intervențiile umanitare, atunci când acestea sunt prezentate ca reacții la amenințări grave împotriva păcii și securității internaționale.

Această perspectivă este consolidată de alte articole și instrumente internaționale. Capitolul VII intitulat *„Acțiunea în caz de amenințări împotriva păcii, de încălcări ale păcii și de acte de agresiune"* (Articolele 39-51) conferă Consiliului puterea de a decide măsuri, inclusiv militare, pentru restabilirea păcii, ceea ce permite încadrările legale ale intervențiilor umanitare atunci când acestea sunt autorizate. De asemenea, se stipulează chiar obligația membrilor ONU, la cerere și în conformitate cu un acord special, de a pune la dispoziția Consiliului de Securitate forțele armate, asistență și înlesniri, dreptul de trecere, necesare pentru menținerea păcii și securității.

În plus, Convențiile de la Geneva din 1949[5] și Protocoalele Adiționale la acestea din 1977[6] consacră protecția populației civile și interzic tratamentele

[4] Carta Organizației Națiunilor Unite din 26 iunie 1945. // [online] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/19362 (accesat la 10.01.2026)

[5] Convenția I-a pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie, semnată la Geneva la 12 august 1949; Convenția a II-a pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate maritime, semnată la Geneva la 12 august 1949; Convenția a III-a cu privire la tratamentul prizonierilor de război din 12.08.1949, semnată la Geneva la 12 august 1949; Convenția a IV-a cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război, semnată la Geneva la 12 august 1949.

[6] Protocol Adițional I la Convențiile de la Geneva din 1949, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale, semnat la 10.07.1977; Protocolul II

inumane, oferind un fundament normativ pentru acțiuni menite să prevină sau să oprească crime grave. Rezoluția 3314 (1974) privind definirea agresiunii[7], precum și Rezoluția 1674 (2006)[8] și doctrina *Responsabilității de a proteja* (*Responsibility to Protect*)[9], reafirmă responsabilitatea comunității internaționale de a interveni atunci când un stat nu își protejează populația de genocid, crime de război sau epurare etnică.

Astfel, chiar dacă intervențiile umanitare nu sunt menționate explicit în Carta ONU ca drept inerent, coroborarea Articolului 51 cu normele umanitare internaționale și cu rezoluțiile ONU conturează un cadru juridic și moral care le poate conferi legalitate. În practică, intervenții precum cea din Kosovo din 1999 sau din Libia din 2011 au demonstrat că, deși controversate, acțiunile militare pentru protecția populațiilor civile pot fi considerate legitime și, în anumite condiții, legale.

În cele ce urmează, vom încerca să nominalizăm principalele aspecte ce stau la baza intervențiilor umanitare din perioada contemporană, atât din punct de vedere al legalității acestora, cât și al influenței și finalității ce au avut-o asupra percepției societății internaționale.

Intervenția NATO în Kosovo, martie anul 1999, reprezentată în literatura de specialitate ca fiind unul dintre cele mai controversate cazuri din evoluția dreptului contemporan este menționat ca un exemplu al conflictului dintre interzicerea utilizării forței și necesitatea protecției umanitare. Operațiunea denumită *Operation Allied Force* a avut drept scop invocat – prevenirea unei catastrofe umanitare prin protejarea populației civile albaneze ce era supusă unor încălcări grave și sistematice ale drepturilor omului de către autoritățile Republicii Federale Iugoslavia, cum ar fi *campaniile de epurări etnice puse în acțiune de forțele sârbe*, aceste fapte fiind documentate de organizațiile internaționale, rapoarte ale ONU și misiuni de monitorizare.[10]

Din punct de vedere juridic, operațiunea NATO nu a fost precedată de autorizare din partea Consiliului de Securitate, ceea ce este expres prevăzută și obligatorie, după cum reiese din articolul 2 alineatul 4 Carta ONU, ridicându-se incompatibilitatea cu normele dreptului internațional. Se poate invoca existența unor rezoluții anterioare privind situația din fosta Iugoslavie, însă acestea nu

---

Adiţional la Convenţiile de la Geneva din 1949 referitor la protecţia victimelor conflictelor armate fără caracter internaţional, semnat la 10.07.1977.

[7] Definition of Aggression General Assembly resolution 3314 (XXIX), 14 December 1974. // [online] https://legal.un.org/avl/ha/da/da.html (accesat la 16.01.2026).

[8] Security Council resolution 1674 (2006) on protection of civilians in armed conflict. // [online] https://digitallibrary.un.org/record/573969?v=pdf (accesat la 16.01.2026).

[9] [online] https://www.un.org/en/genocide-prevention/responsibility-protect/about (accesat la 19.01.2026).

[10] [online] https://euro.ubbcluj.ro/wp-content/uploads/ANALIZA-RELATIILOR-INTERNATIONALE-RISE-R-suport-de-curs.pdf (accesat pe 19.01.2026).

conferă un mandat explicit pentru utilizarea forței armate. Cu toate acestea, din punct de vedere moral, intervenția din Kosovo este apreciată ca fiind legitimă, deoarece a urmărit protejarea populației civile. Aceste contradicții au trezit interes și discuții profunde, Comisia Internațională Independentă pentru Kosovo, sintetizând într-un mod emblematic tensiunile prin sintagma *ilegală, dar justificată*[11], prin această formulare reflectând dificultatea aplicării rigide a normelor juridice generale în situații excepționale ce țin de inacțiunea societății internaționale ce poate duce la consecințe umanitare tragice. În acest sens, s-au expus persoane remarcabile ce au susținut această intervenție umanitară, cum ar fi președintele Republicii Franceze în anii 1995-2007, Jacques Chirac, expunându-și opinia aprobatoare, deoarece situația umanitară constituie un motiv care poate justifica o excepție de la regulă, oricât de impunătoare ar fi aceasta. De asemenea, reiterând cele spune de Jacque Chirac, prim-ministrul italian Romano Prodi și ministrul francez de externe Hubert Vedrine au declarat împreună că deși fiecare intervenție trebuie sa fie precedată de autorizare din partea Consiliului de Securitate, situația în cauză nu putea aștepta mai mult, fiind obligatorie implementarea rapidă, urgentă a unor măsuri pentru a face față. Cu aceeași poziție s-au declarat:

- Tony Blair, prim-ministrul britanic, sprijinind campania aeriană condusă de SUA împotriva regimului Milosevic;
- Gerhard Schröder, cancelar german, susținând că NATO a acționat în cadrul Rezoluției 1199 a ONU;
- Klaus Kinkel, ministrul de externe german, la fel a justificat raportându-se la Rezoluția 1199;
- Kofi Annan, secretar general a ONU, a afirmat că principiul inviolabilității suveranității, odată cu cazul Kosovo, a început să fie depășit de norma de protecție a vieților, amintind, în același timp, eșecul societății internaționale în Bosnia și Rwanda.

Astfel, prin faptul că comunitatea internațională a considerat intervenția NATO în Kosovo „ilegală, dar legitimă" a fost dusă la următorul pas, conform teoriei lui Finnemore și Sikkink, ciclul normei intervenției umanitare, mai exact „norm cascade", adică „acceptarea și răspândirea".[12]

La 10 iunie 1999, Consiliul de Securitate ONU adoptă Rezoluția 1244[13], care a avut un impact esențial asupra legalității acestei intervenții, și anume crearea cadrului juridic internațional ce a conferit legalitate și legitimitate măsurilor

[11] Independent International Commission on Kosovo: The Kosovo Report, 21.06.2006

[12] Bartlett, Brendan C. Norm emergence and humanitarian intervention. Monterey, California, 2008, p. 12-13.

[13] Security Council resolution 1244 (1999) on the deployment of international civil and security presences in Kosovo. // [online] https://digitallibrary.un.org/record/274488?ln=ru&v=pdf (accesat pe 04.02.2026)

ulterioare aplicate în Kosovo și, în același timp, este susținută și ideea unei așa-numite, „legalizări retroactive" a intervenției NATO în Kosovo, ONU, astfel, recunoscând necesitatea acesteia și apreciind rezultatele ce au urmat în urma ei.

O altă situație controversată asupra căreia, la fel, au apărut diferite viziuni este cea din Libia în 2011, deoarece nu poate fi exclus contextul Libiei în acea vreme, și anume trecutul său problematic, referindu-ne la sponsorizarea terorismului, ambițiile nucleare, coalițiile anti-occidentale. Revoluția Libiană a avut, la început, drept imbold declanșator un protest pașnic, februarie 2011, împotriva colonelului Muammar Gaddafi ce a domnit 42 de ani, însă acest eveniment a fost cel ce a curmat, în continuare, viața a zeci de protestatari. Cu creșterea numărului victimelor, Consiliul de Securitate a Națiunilor Unite s-a expus negativ asupra regimului lui Gaddafi și a adoptat, la 26 februarie 2011, Rezoluția 1970 prin care și-a expus unanim profunda îngrijorare față de populația civilă ce suferă, condamnând actele de violență ce se produc de către autoritățile libiene, cerând să se respecte drepturile oamenilor și cooperarea în sensul de evacuare a populației în caz de atacuri, iar pentru apărare se aplică embargoul asupra armelor țării sau orice altă tehnică militară ce ar putea fi folosită de autorități împotriva civililor (punctul 9), înghețarea activelor/bunurilor financiare (punctul 17).[14] Pentru a mări protecția cetățenilor Libiei, NATO decide să verifice situația mai intens, și, anume în martie 2011, au loc operațiunile de supraveghere în Marea Mediterană prin utilizarea aeronavelor *Airborne Warning and Control Systems*, controlând situația 24/7.

Următorul pas a fost adoptarea la 17 martie 2011 a Rezoluției 1973[15] prin care se atestă părerea negativă asupra neconformării autorităților Rezoluției 1970 și dorința Națiunilor Unite de a asigura protecția civililor, precum și zonele populate de civili, prin trecerea neîngrădită a asistenței umanitare. În acest sens, punctele 1-3 afirmă: „Acționând în temeiul Capitolului VII din Carta Organizației Națiunilor Unite,

1. Solicită instituirea imediată a unui armistițiu și încetarea completă a violenței și a tuturor atacurilor și abuzurilor împotriva civililor;
2. Subliniază necesitatea intensificării eforturilor pentru găsirea unei soluții la criză care să răspundă cererilor legitime ale poporului libian și ia act de deciziile Secretarului General de a trimite trimisul său special în Libia și ale Consiliului pentru Pace și Securitate al Uniunii Africane de a trimite Comitetul

[14] Security Council resolution 1970 (2011) on establishment of a Security Council Committee to monitor implementation of the arms embargo against the Libyan Arab Jamahiriya. // [online] https://digitallibrary.un.org/record/698927?v=pdf (accesat pe 04.02.2026)

[15] Security Council resolution 1973 (2011) on the situation in Libya. // [online] https://www.globalr2p.org/resources/resolution-1973-libya-s-res-1973/ (accesat pe 07.02.2026)

său ad-hoc la nivel înalt în Libia, cu scopul de a facilita dialogul care să conducă la reformele politice necesare pentru a găsi o soluție pașnică și durabilă.

3. Solicită ca autoritățile libiene să respecte obligațiile lor în temeiul dreptului internațional, inclusiv dreptului umanitar internațional, drepturilor omului și dreptului refugiaților, și să ia toate măsurile necesare pentru a proteja civilii și a le satisface nevoile de bază, precum și pentru a asigura trecerea rapidă și neîngrădită a asistenței umanitare."[16]

În urma emiterii actului, statele au decis că este absolut necesară operaționalizarea forței pentru a salva populația civilă și, astfel, la 19 martie, încep acțiunile militare conduse de SUA ce aveau un scop bine stabilit, reușind să limiteze infracțiunile săvârșite de autoritățile Libiei. Ulterior a urmat evoluția activităților desfășurate, și anume:

- 22 martie – NATO aplică embargoul asupra armelor;
- 23 martie – Navele NATO din Marea Mediterană întrerup fluxul maritim de arme către Libia;
- 24 martie – NATO impune zona de interdicție aeriană deasupra Libiei;
- 31 martie – NATO începe acțiunile militare deja prin resursele aeriene și maritime.

Acțiunile au urmat o perioadă destul de îndelungată și, între timp, au avut loc ședințe importante a Consiliului de Securitate ONU, la 16 septembrie 2011, afirmând unanim mandatul NATO cu privire la protecția civililor Libiei, fiind luată decizia și de a opri misiunea imediat ce condițiile vor permite, iar, la 31 octombrie 2011, o misiune AWACS[17] a NATO încheie ultima misiune deasupra Libiei, a doua zi resursele maritime NATO părăsind apele libiene.

Astfel, putem afirma efectul imediat pozitiv al intervenției umanitare în Libia din punct de vedere al înfrângerii forței lui Gaddafi, prevenirea unor infracțiuni umanitare grave, și, cel mai important, oprirea represiunii directe asupra populației civile. Cu toate acestea, nu putem exclude urmările negative ce au urmat, cum a fost dispariția structurilor guvernamentale, fragmentarea instituțiilor statului, cât și lipsa unei conduceri stabile, ce au transformat Libia într-un stat destul de instabil, teren al ulterioarelor războaie civile, însă considerăm că trebuie luat în considerare posibilele scenarii mult mai dezastruoase în caz de inacțiune a statelor ce au participat în decursul intervenției umanitare.

Odată ce timpul se scurge și se produc schimbări esențiale atât în ceea ce ține de relațiile sociale, cât și reglementarea și percepția asupra dreptului internațional umanitar, s-au modificat și acțiunile utilizate și puse în funcțiune în caz de

[16] Ibidem

[17] Airborne Warning and Control System – un sistem aeropurtat de avertizare și control, adesea numit „ochii din cer" ai Alianței, esențial pentru supravegherea aeriană, comandă și control.

conflicte. Prin urmare, apare necesitatea analizei uneia dintre cele mai discutate situații internaționale, și anume conflictul Ucraina-Federația Rusă.

Anul 2014 a marcat declanșarea, iar februarie 2022 – intensificarea războiului ce a dus la devenirea Ucrainei – scena uneia dintre cele mai mari crize umanitare contemporane, întrucât, după cum menționează Oficiul Înaltului Comisar al ONU pentru Drepturile Omului în fișa informativă din februarie 2026 *„Four years since the full-scale invasion of Ucraine: key facts and findings"*[18], *de la lansarea invaziei pe scară largă în februarie 2022, patru ani de ostilități au ucis peste 15.000 de civili și au rănit peste 41.000, au strămutat milioane de persoane și au avariat sau distrus proprietăți și infrastructură civilă.* De asemenea, milioane de oameni au fost forțați să-și părăsească propriile locuințe, să se refugieze în alte state și să-și înceapă viața de la început. Situația a generat, fără îndoială, un răspuns internațional considerabil, ce ridică o dezbatere importantă: este sau nu vorba despre o intervenție umanitară? Răspunsul este parțial oferit de Oficiul ONU pentru Coordonarea Asistenței Umanitare (OCHA) și Oficiul Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru drepturile Omului (OHCHR), ce descriu condiția Ucrainei, în fișele informative, rapoarte, publicații, ca fiind „criză umanitară", iar coordonarea lor „răspuns umanitar". Livrarea alimentelor, medicamentelor, adăposturilor și sprijinul pentru refugiați este considerat a fi ajutor umanitar, dar pe lângă acestea a fost oferit și sprijin militar din partea statelor occidentale, anume arme, instruiri militare, finanțare, ce s-ar justifica politic și strategic pentru apărarea suveranității naționale, ci nu ca intervenție umanitară. Luând în considerare accepțiunea că termenul de intervenție umanitară presupune, în primul rând, utilizarea forței militare sub mandat oficial ONU pentru protecția civililor, în cazul Ucrainei acesta nu ar fi unul veridic, deoarece nu întruchipează situația adevărată. De asemenea, unele articole publicate susțin ideea că folosirea conceptului de intervenție umanitară în Ucraina s-ar adeveri problematică din punct de vedere al necesității mandatului ONU în legalizarea acțiunilor militare, astfel subiecții societății internaționale refuză să nu creeze confuzii juridice și politice.

Din punctul nostru de vedere, în cazul Ucrainei există și se evidențiază o urgență umanitară complexă ce cere a fi soluționată prin utilizarea unor diverse misiuni, primordială fiind cea de ajutor umanitar (*humanitarian aid*), întrucât pe prim-plan se poziționează populația civilă ce este negativ afectată. Astfel, putem observa diferența fundamentală între intervenția umanitară și răspuns umanitar. Primul reprezintă acțiunile militare cu mandat internațional, iar al doilea presupune ajutorul civil și logistic ce este implementat în Ucraina.

Fără îndoială, pentru a forma o imagine complexă am cercetat și viziunea opusă legalității intervențiilor umanitare susținută de unii autori.

În cele ce urmează, vom expune câteva principii ce pun la îndoială legalitatea intervențiilor umanitare, analizându-le ca puncte de reper al lipsei interven-

[18] „Patru ani de la invazia pe scară largă a Ucrainei: fapte și constatări esențiale".

țiilor umanitare în perioada recentă. Politologul Ian Hurd, specialist în relații internaționale, profesor de științe politice la Northwestern University din SUA, în lucrarea intitulată *Is Humanitarian Intervention Legal?* a pus la dispoziția cititorului câteva ipoteze conform cărora am putea deduce ilegalitatea intervențiilor umanitare, și anume[19]:

1. Articolul 2 (4) Carta ONU interzice utilizarea forței între state, nefăcând nicio mențiune asupra scopului, inclusiv dacă intervenția ar fi umanitară. Această interdicție largă ar fi fost formulată întrucât scopul conferinței de la San Francisco, din 1945, a fost anume interzicerea războiului și stabilirea unui sistem de securitate colectivă prin Consiliul de Securitate al ONU.
2. Carta ONU nu prevede expres printre excepțiile de la interdicția folosirii forței intervenția umanitară unilaterală, ci doar autoapărarea și acțiunile autorizate de Consiliul de Securitate.
3. Alte tratate internaționale au un caracter restrictiv din punct de vedere al interpretării, cum ar fi Convenția din 1948 privind prevenirea și reprimarea crimei de genocid ce obligă statele să prevină și să pedepsească genocidul, însă ce nu autorizează explicit utilizarea forței militare în acest sens.
4. Carta ONU în articolul 103 stabilește că în caz de neconcordanță între Cartă și alte acorduri internaționale, prevalează și se pun în aplicare prevederile Cartei. Astfel, putem deduce faptul că dacă un alt tratat ar permite intervenția umanitară, acesta nu ar putea modifica interdicția generală a folosirii forței.

Astfel, în urma cercetării, putem deduce că conceptul de intervenție umanitară este unul complex în cadrul dreptului internațional, deoarece interpretarea riguroasă a normelor conduce la lipsa unei recunoașteri exprese, dar, în același timp, statele pot dobândi legalitate în punerea în acțiune a unei intervenții umanitare prin autorizarea oferită de Consiliul de Securitate ONU.

Intervenția umanitară rămâne a fi un instrument internațional de ordin excepțional, utilizat în situații extreme pentru a proteja omenirea.

În același timp, este importantă influența studiilor de caz precum Kosovo și Libia, deoarece evidențiază o noțiune aparte, și anume legitimitatea, ce poate condiționa aprecierea unei intervenții ilegale, însă ce este absolut necesară din punct de vedere moral și umanitar, scopul primordial fiind protecția populației civile cu respectarea principiilor dreptului internațional umanitar.

Evoluția dreptului internațional fiind în continuă dezvoltare, este influențată de necesitatea găsirii unui echilibru între respectarea suveranității statelor și protecția drepturilor fundamentale ale omului, iar indispensabilă rămâne a fi reglementarea situațiilor excepționale, de rând cu conceptul de intervenție umanitară, pentru a nu crea neconcordanțe și neînțelegeri în procesele și acțiunile viitoare.

---

[19] [online] https://faculty.wcas.northwestern.edu/ihu355/Home_files/is%20hi%20legal.pdf (accesat pe 10.02.2026)

Bibliografie:

1. Carta Organizației Națiunilor Unite din 26 iunie 1945. // [online] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/19362 (accesat la 10.01.2026)
2. Definition of Aggression General Assembly resolution 3314 (XXIX), 14 December 1974. // [online] https://legal.un.org/avl/ha/da/da.html (accesat la 16.01.2026)
3. Security Council resolution 1674 (2006) on protection of civilians in armed conflict. // [online] https://digitallibrary.un.org/record/573969?v=pdf (accesat la 16.01.2026)
4. Security Council resolution 1244 (1999) on the deployment of international civil and security presences in Kosovo. // [online] https://digitallibrary.un.org/record/274488?ln=ru&v=pdf (accesat pe 04.02.2026)
5. Security Council resolution 1970 (2011) on establishment of a Security Council Committee to monitor implementation of the arms embargo against the Libyan Arab Jamahiriya. // [online] https://digitallibrary.un.org/record/698927?v=pdf (accesat pe 04.02.2026)
6. Security Council resolution 1973 (2011) on the situation in Libya. // [online] https://www.globalr2p.org/resources/resolution-1973-libya-s-res-1973/ (accesat pe 07.02.2026)
7. Bartlett T., Brendan C. Norm emergence and humanitarian intervention. Monterey, California, 2008.
8. Heraclides A., Dialla A. Humanitarian Intervention in the long nineteenth century. Manchester University Press, 2015.
9. Herța L.M. Jus in Bello și argumentele solidariste cu privire la intervenția umanitară: o analiză a intervențiilor în Kosovo și Libia. // [online] https://euro.ubbcluj.ro/wp-content/uploads/ANALIZA-RELATIILOR-INTERNATIONALE-RISE-R-suport-de-curs.pdf (accesat pe 18.02.2026)
10. Hurd I. Is the humanitarian intervention legal? The rule of law in an incoherent world, 2011.// [online] https://faculty.wcas.northwestern.edu/ihu355/Home_files/is%20hi%20legal.pdf (accesat pe 23.01.2026)
11. Independent International Commission on Kosovo: The Kosovo Report, 6/21/2006
12. Vincent R. J. Nonintervention and International Order. JSTOR, Princeton University Press, 1974. // [online] https://doi.org/10.2307/j.ctt13x0v99. Accessed 27 Jan. 2026 (accesat pe 15.02.2026)
13. Patru ani de la invazia pe scară largă a Ucrainei: fapte și constatări esențiale.// [online] https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2026-02/2026-02-16%20HRMMU_Four%20Years%20On_fact%20sheet_2.pdf (accesat pe 21.01.2026)
14. [online] https://euro.ubbcluj.ro/wp-content/uploads/ANALIZA-RELATIILOR-INTERNATIONALE-RISE-R-suport-de-curs.pdf (accesat pe 19.01.2026)
15. [online] https://faculty.wcas.northwestern.edu/ihu355/Home_files/is%20hi%20legal.pdf (accesat pe 10.02.2026)
16. [online] https://www.un.org/en/genocide-prevention/responsibility-protect/about (accesat la 19.01.2026)

CZU 343.918.2

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЕРИЙНЫХ УБИЙЦ

Анна РЕМАРЧУК, *студентка, Факультет Права и Социальных Наук, Бельцкий Государственный Университет им. Алеку Руссо*
Научный руководитель: **Анатолий ФАЙГЕР,** *др., конф. унив.*

Abstract: *This article analyzes the criminological characteristics of serial killers. Special attention is paid to his psychological traits, social environment, and the absence of sexual motivation typical of classical serial killers. The study is based on court materials, expert psychiatric evaluations, and criminological sources. The research highlights the importance of early identification and prevention of such deviant behavior.*

Keywords: *serial killer, criminology, non-sexual motive, criminal psychology.*

Изучение феномена серийных убийств занимает особое значение в современной криминологии, тем самым объединяя психологические, юридические и социологические подходы к объяснению девиантного поведения. Актуальность данной темы обусловливается как ростом подобных преступлений, так и их особой общественной опасностью, выраженной в сочетании рационального планирования, психоэмоционального отчуждения и жестокости преступников. Как показывают исследования, серийные убийцы представляют собой: «*особую группу лиц, чьи действия направлены на реализацию навязчивых потребностей, такие как самоутверждения, замещения или самооправдание*.» [2, с. 42].

Несмотря на то, что показатель распространенности серийных убийств в общей криминогенной картине не превышает 1%, их социальный резонанс и трудность расследования делают их предметом особого внимания криминологов и судебных психологов. По наблюдениям В. А. Васильевой, основным компонентом криминологической характеристики таких преступлений является личность субъекта. Именно личность субъекта обуславливает серийность и определяет повторяемость преступных действий [4, с. 30-31]. Классические исследования Бухановского А.О, Р. Ресслера и У. Миллера показывают, что формирование серийного убийцы, как правило начинается в раннем детстве, часто под влиянием психотравм, дефектами воспитания и нейропсихологических нарушений. Эти факторы формируют стойкую патологическую потребность в контроле над другими людьми и эмоциональную холодность, что со временем может проявляться в убийствах как способе самоутверждения. Также, по данным исследований О. А. Евсюткина, около 85% серийных убийц признаны вменяемыми, что подтверждают их осознанное отношение к совершаемым действиям, однако у 25% таких преступников диагностированы расстройство личности, включая

садистские и антисоциальные формы поведения [5, с. 2-3]. Следовательно, серийные убийцы – не психически больные в классическом понимании, а личности с искаженной системой ценностей и патологическим стремлением к доминированию.

Так, например, фигура Пичушкина, более известного как "битцевский маньяк". Он признан виновным в 48 убийствах и трех покушениях на убийство.[20] По словам психиатра А. О. Бухановского, эксперта по серийным убийцам, Пичушкин убивал не ради удовольствия а ради избавление от чувства психического дискомфорта. В отличие от большинства серийных убийц, его преступления не имели сексуального подтекста. Мотивацией служили власть, контроль и самоутверждение. Биографический анализ показывает, что Пичушкин в детстве перенес черепно-мозговую травму, страдал речевыми дефектами и испытывал изоляцию в коллективе. Стоит отметить, что подобные проблемы являются факторами, типичными для лиц с последующим развитием социопатических черт. В последующем его действия обрели символическую структуру, а именно, он планировал совершить 64 убийства по числу клеток шахматной доски, что свидетельствует о навязчиво – игровом компоненте преступного поведения [11, с. 1-2].

Современная криминология рассматривает случай Пичушкина как пример ***неэротизированного серийного убийцы***, у которого доминирует мотивы власти, а не сексуального удовлетворения. Милаева М. Ю. Указывает, что подобные преступления следует рассматривать как «Результат психосоциального искаженного самоутверждения личности, утратившей связь с нормами морали» [5, с. 158-160].

Криминологи отмечают, что серийное убийство – это особый вид насильственной преступности, отличающиеся целенаправленной повторяемостью, ритуальностью действий, искаженным восприятием жертвы и часто с высоким уровнем организации [3, с. 31].

Существуют различные классификации серийных убийц: по мотиву, по способу совершения, психическому типу и социальной адаптации.

По мотивационному признаку принято выделять:

1. Сексуальный (эротизированный) – совершение преступлений ради полового удовлетворения.
2. Корыстный – стремящийся к материальной выгоде.
3. Идеологический – руководствующихся псевдорелигиозными или политическими идеями.
4. Игровой (садистский) – получающих удовольствие от самой власти над жертвой, как в случае Пичушкина.

---

[20] **Приговор Московского городского суда от 29 октября 2007 г. по делу А. Ю. Пичушкина // Судебные акты Российской Федерации** [Электронный ресурс] (дата обращения: 11.10.2025). Доступно: https://sudrf.ru

По психологическому типу, выделяются **организованные** и **дезорганизованные** убийцы. Организованные убийцы обладают интеллектом выше среднего, тщательно планируют преступления и сохраняют внешнюю социальную маску; дезорганизованные убийцы действуют импульсивно, часто под влиянием психоза или аффекта. Исследования показывают, что краеугольным камнем личности серийного убийцы является ***психопатический склад с выраженными чертами нарциссизма и антисоциальности,*** а преступное поведение часто служит формой компенсацией комплекса неполноценности.

Игровой мотив совершений серийных убийц представляет особый интерес, так как демонстрирует **отсутствие утилитарного смысла убийства**. К нему относится случай Александра Пичушкина, у которого, по заключению судебно-психиатрической экспертизы, отсутствовал, присущий серийным убийцам, сексуальный мотив, но наблюдалась патологическая потребность в самоутверждении через убийства, иначе говоря: «**Гомицидомания»**.

Известный профессор психиатр А. О. Бухановский отмечал, что такие преступники убивают: «*не ради удовольствия, а чтобы избавиться от внутреннего дискомфорта, испытывая чувство власти и превосходства».* Данный анализ показывает, что мотивация серийных убийств многоуровневая и отражает сложное взаимодействие **психологических девиаций, социальной изоляции и патологического стремления к контролю над другими.**

Битцевский маньяк – серийный убийца с игровым мотивом. Отец Пичушкина ушел из семьи, когда мальчику не исполнилось и года, а воспитанием занимались его мать и дед, который привил внуку любовь к шахматам. В детстве Пичушкин получил черепно-мозговую травму, в результате которой у него появились нарушения речи и когнитивные трудности, после чего его перевели в логопедический интернат. Психиатры отмечают этот эпизод оказался значимым фактором его изоляции и формирования психических отклонений [10]. Школьные годы сопровождались социальной отстраненностью и чувством неполноценности. В юности, он стал проявлять агрессию по отношению к младшим, что указывает на ранние признаки садистского поведения.

Стоит отметить, что жертва была знакома с ним, что также подтверждает формирование **личной враждебности как формы самоутверждения.** Судебно-психологическая экспертиза в институте им. Сербского установила, что у Пичушкина присутствует **психопатическая структура личности, эмоциональная холодность и дефицит эмпатии,** однако он признан вменяемым. У Пичушкина диагностировали ***«Гомицидоманию»***, иначе говоря, сочетание элементов обсессии и садизма.

По мнению профессора А.О. Бухановского, Пичушкин относится к категории ***“садистов игрового типа”***. Он убивал не ради наслаждения или

сексуального удовлетворения, а прежде всего чтобы избавиться от внутреннего психического напряжения. Бухановский писал: *“Пичушкин испытывал чувство комфорта и возбуждения в момент убийства. Он убивал, чтобы снять внутреннее напряжение и ощутить власть над жизнью жертв”.* Также, эксперты подчеркивают навязчивую символику преступлений: использование шахматной доски как метафоры контроля и власти. Сам Пичушкин заявлял, что: “намерен заполнить 64 клетки”, что ассоциируется с ритуальной формой навязчивого поведения. Психологи отмечают, что Пичушкин не имел сексуальной мотивации, в отличии от другого серийного убийцы – Чикатило. Мотивом выступало **осознание собственного превосходства и стремление к геростратовой славе**, необходимость быть известным, даже ценой насилия.

Особое внимание заслуживает эволюция преступного почерка Пичушкина характерное серийным убийцам. Эта эволюция отражает закономерности прогрессирования садисткой психопатии. По наблюдениям специалистов в области психиатрии, убийца начинал с удушения и сбрасывания жертв в колодцы, позднее перешел к убийствам молотком, и после к нанесению специфической “подписи” в виде палок, вставленных в рану. Это изменение свидетельствует о формировании “почерка” серийного убийцы, как можно утверждать, устойчивого стереотипа, приносящий психологическую разрядку. Пичушкин называл свои убийства “игрой” и “продолжением шахматной партии”. Эта ритуализация преступлений подтверждает **“игровой”** тип мотивации, когда целью становится не устранение жертвы, а переживание самого процесса, как акта власти.

Одна из ключевых характеристик серийных убийц является феномен *“маски нормальности”*, которая позволяет преступнику длительное время оставаться вне подозрений. Чикатило, так, например Пичушкин работали и поддерживали приятельские отношения с коллегами и соседями, не проявляли внешней агрессии. Подобное соответствие социальным нормам является защитным механизмом организованных серийных убийц, сочетающих интеллект, холодный расчет и психическую девиацию. После ареста они активно общались со следователями, давали подробные признания и демонстрировал интерес к освещению своего дела в СМИ.

В отличие от известных серийных убийц в криминологии, таких как Чикатило или Сливко, Пичушкин не стремился ни к наслаждению, ни к исследованию. Битцевского маньяка вела потребность доказать, прежде всего, самому себе, свое существование через власть над человеческими жизнями, власть над смертью. Как следствие, это сделало его фигуру ключевой для современной криминологии как ***вменяемого убийцы без цели, преступник как архитектор собственного культа***. Пичушкина можно считать не просто объектом анализа, но и начало эпохи в криминологии, в котором насилие становится формой самоидентификации.

Криминология конца XX – начала XXI века демонстрирует несколько различных моделей серийных убийц, каждая из которых отражает определенную эпоху и социальную среду, например, Чикатило – продукт позднесоветской репрессированной действительности, где сексуальные девиации[21] и психические расстройства нашли выход через насилие. Сергей Головкин, иначе известен как «Фишер» – считается порождением переходного времени: эпохи конца 1980-х и начала 1990-х, когда моральные ориентиры разрушились, а страх перед властью уступил место внутренней вседозволенности. Михаил Попков – выступает символом постсоветской двойственности, когда представитель закона становится его нарушителем. И наконец, Пичушкин – воплощение урбанистического зла XXI века: вменяемый, рациональный, социально адаптированный убийца, совершающий преступления не из страсти, а из принципа.

Итак, современный серийный убийца редко действует под влиянием импульса, иначе говоря, современный серийный убийца строит систему, где насилие становится формой саморегуляции.

Известный серийный убийца XX века известный в советской криминологической школе – Андрей Чикатило, действовал под влиянием сексуальной фрустрации[22] и садизма. Его преступления имели ярко выраженный эротизированный подтекст и демонстрировали желание компенсировать собственную импотенцию через убийство. В то же время, Головкин, он же Фишер, сочетал в себе сексуальную и садистскую мотивацию. Он заманивал подростков, подвергал их пыткам и насилию, получая удовольствие и сексуальную разрядку от унижения жертвы. Его убийства соединяли страх и власть в едином психическом акте. Попков руководствовался мизогинией[23] и моральной рационализации[24]. Он считал себя “карателем”, очищающим

---

[21] **Сексуальные девиации (или парафилии)** – это отклонения от общепринятых сексуальных норм, при которых сексуальное возбуждение возникает при необычных условиях, с нетипичными объектами или в ситуациях, которые вызывают дистресс или причиняют вред другим. Это не всегда является психическим расстройством, если не приносит дискомфорта человеку или не нарушает его функционирование. Примерами являются садизм, мазохизм, педофилия, эксгибиционизм и фетишизм.

[22] **Сексуальная фрустрация** – это эмоциональное состояние, возникающее из-за неудовлетворенной сексуальной потребности, которое может проявляться в виде раздражения, тревоги, разочарования и других неприятных ощущений.

[23] **Мизогиния** – это ненависть, презрение или предвзятое отношение к женщинам. Это проявляется в виде предубеждений, дискриминации и враждебности по отношению к женщинам и девочкам.

[24] **Моральная рационализация** – это психологический механизм, при котором человек неосознанно ищет морально-этическое оправдание своим

общество от “развратных женщин”. Пичушкин, напротив, не имел ни сексуального, ни морального мотива, он убивал ради ощущения абсолютного контроля. Его убийства – это не импульс, а холодный эксперимент, попытка доказать себе, что он способен заменить Бога. Профессор А.О. Бухановский писал: *“Если Чикатило искал в убийстве разрядку, а Головкин – возбуждение, то Пичушкин искал равновесие. Он не убивает из страсти, он поддерживает внутренний порядок через смерть других…”.*

Говоря о степени организованности и взаимодействии с обществом, Головкин и Пичушкин представляют два полюса организованного типа убийц. Головкин действовал тайно, в изолированном гараже, тщательно прятал следы и избегал огласки. Пичушкин напротив, убивал в открытом пространстве, на глазах города и не предпринимал попыток исчезнуть. Его безразличие к риску показывает не самоуверенность, а глубокое убеждение в собственной неуязвимости и превосходства. Если Фишер прятался от мира, то Битцевский маньяк встраивался в мир, создавая видимость нормальности. Он играл роль коллеги, соседа, которого невозможно заподозрить в чем-то.

Для Чикатило и Головкина, убийство было как кульминация импульса, для Пичушкина убийство выступает частью рациональной системы. Он описывал свои действия не как вспышку, а как работу: *“Я не мог остановиться, потому что каждый убитый был шагом в правильном направлении…”,* заявлял Пичушкин на следствии. Из этого вытекает, что “правильность” в понимании Пичушкина – это порядок, математическая завершенность, в которой человеческая жизнь становится фишкой в игре. Фишер и Чикатило убивали, чтобы разрядить внутреннее напряжение на сексуальной почве, Битцевский маньяк же убивал чтобы удержать внутренний баланс.

Данный сравнительный анализ позволяет увидеть *трансформацию образа серийного убийцы:* от импульсивного (Чикатило), к ритуально-рациональному (Пичушкин). Если Фишер воплощает садизм через извращенную сексуальность и патологическое вожделение, то Пичушкин отражает **сублимированную форму интеллектуального садизма**. Он не стремится к физическому наслаждению, его возбуждает процесс контроля, логическая завершенность цикла. В этом смысле его деятельность представляет собой новый тип серийного убийцы – “игрового аналитика”, для которого смерть других – инструмент внутреннего равновесия.

Таким образом, в отличие от других известных серийных убийц, Пичушкин демонстрирует не разрушение разума, а зловещую рациональность, где убийство становится продолжением мысли. Его преступления – это не вспышка страсти, а метод. Именно эта осознанность делает его фигуру одной из самых опасных и показательных для криминологической науки.

поступкам, чувствам или мыслям, чтобы уменьшить внутреннее напряжение и сохранить самоуважение.

Фигура Пичушкина разрушает стереотип о серийном убийце в народном понимании, как о патологически больном человеке. Он вменяем, социально адаптирован, способен к логическому мышлению и самоорганизации. Такие преступники не нуждаются в логике, где убийство становится средством самоутверждения, а не эмоционального всплеска. В этом и состоит ключевое отличие Пичушкина от "классических" серийных убийц: его преступность не просто девиация поведения – это форма существования.

С научной точки зрения, исследование подобных случаев имеет огромное значение для развития криминологической науки. Понимания механизма **"игрового мотива"** позволяет точнее описать эволюцию серийных преступников нового времени. Это смещение фокуса с патологии на рациональность требует обновления теоретических подходов к понятию серийности, классификации мотивов и разработке методов профилактики.

В контексте вышесказанного, подобные преступники выходят за рамки традиционного понимания импульсивного насилия. Подобные преступники отличаются вменяемостью, социальной адаптированностью и способностью к самоорганизации, превращая убийство в инструмент интеллектуального самоутверждения и контроля. При этом их объединяют устойчивые деструктивные свойства.

Опираясь на данные криминологии, к основным чертам серийных преступников можно отнести выраженную авторитарность и абсолютное безразличие к переживаниям других людей [1, с. 68]. Для них характерны завышенная самооценка, мстительность, постоянная обидчивость, а также упорное нежелание видеть себя и свое будущее в истинном свете [1, с. 68-69]. Кроме того, в их психике скрываются несдержанность, неадекватность и примитивизм эмоциональных реакций [1, с. 69]. Таким образом, слияние зловещей рациональности и психопатических дефектов делает их осознанную преступность особенно.

Библиография:

1. ПИСАРЕВСКАЯ Е.А., ДВОРЖИЦКАЯ М.А. *Криминология: Учебное пособие.* Казань: Бук, 2023. – 94 с. ISBN: 978-5-907665-82-8
2. МЕДНОВ М.Р *Мотивы серийных убийц при совершении преступлений, проблемы и перспективы развития* [Электронный ресурс] (дата обращения: 25.10.2025). Доступно: https://cyberleninka.ru/article/n/motivy-seriynyh-ubiyts-pri-sovershenii-prestupleniy-problemy-i-perspektivy-razvitiya
3. ВАСИЛЬЕВА В.А *Характеристика личности субъекта серийных убийц.* [Электронный ресурс] (дата обращения: 25.10.2025). Доступно: https://cyberleninka.ru/article/n/harakteristika-lichnosti-subekta-seriynyh-ubiystv/viewer
4. КАРАСЕВА Е.А *Психологические особенности формирования личности серийного убийцы.* [Электронный ресурс] (дата обращения: 25.10.2025).

Доступно: https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-formirovaniya-lichnosti-seriynogo-ubiytsy/viewer
5. ЧЕБАНЮК Ю.Е., СТЕПАНЕНКО Д.А. *Личность убийцы как ключевой элемент криминалистической характеристики серийных убийств // Молодой ученый.* – 2020. – № 24 (314). [Электронный ресурс] (дата обращения: 25.10.2025). Доступно: https://moluch.ru/archive/314/71694
6. ЕВСЮТКИН О.А. *Криминологическая характеристика серийного убийцы и его жертв.* [Электронный ресурс] (дата обращения: 25.10.2025). Доступно: https://cyberleninka.ru/article/n/kriminologicheskaya-harakteristika-seriynogo-ubiytsy-i-ego-zhertvy/viewer
7. *Приговор Александру Пичушкину от Московского Городского Суда 29 октября 2007 года.* [Электронный ресурс] (дата обращения: 25.10.2025). Доступно: https://www.kommersant.ru/doc/820085
8. *Определение Верховного суда Российской Федерации по делу Пичушкина*. [Электронный ресурс] (дата обращения: 25.10.2025). Доступно: https://dogovor-urist.ru/%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%BE/5-%D0%BE08-25%D1%81%D0%BF/
9. *Интервью психиатра Александра Бухановского о Битцевском маньяке*. [Электронный ресурс] (дата обращения: 25.10.2025). Доступно: https://www.gazeta.ru/social/2007/10/27/2269891.shtml?
10. ГОНОПОЛЬСКИЙ.А *Психотерапевтический анализ психики Пичушкина.* [Электронный ресурс] (дата обращения: 25.10.2025). Доступно: https://www.gazeta.ru/social/2007/10/27/2269891.shtml?
11. *Данные о намеренных убийствах UNODC – Global Study on Homicide / данные о намеренных убийствах.* [Электронный ресурс] (дата обращения: 25.10.2025). Доступно: https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html

CZU 35.071.6(478)

CENTRALIZAREA ȘI DESCENTRALIZAREA ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ

Maria MIRONIUC, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Aliona CORCENCO,** *dr., lect. univ.*

Abstract: *Centralization and decentralization are two important principles for the efficient functioning and organization of public administration authorities. Centralization comes to center all services under the leadership of central institutions such as Parliament, Government, Ministry, and decentralization comes to decentralize services at the local level. So that at the local level there are more public authorities and exercise the local needs of citizens under the regime of public*

power. These two principles work in a single whole because both the central power needs that issues of local interest be managed by institutions created at the local level and the local authorities need the coordination of the central authorities.

Keywords: *centralization, decentralization, principles, services, local interest, public administration authorities.*

Administrația publică reprezintă un pilon fundamental al organizării statului modern, având rolul de a asigura aplicarea legilor, furnizarea serviciilor publice și satisfacerea interesului general. Structura și modul de funcționare al administrației publice reflectă în mod direct raportul dintre autoritatea centrală și colectivitățile locale, precum și nivelul de implicare al cetățenilor în procesul decizional. În acest context, conceptele de centralizare și descentralizare dobândesc o importanță deosebită atât în plan teoretic, cât și practic.

Centralizarea și descentralizarea nu sunt doar simple modalități de organizare administrativă, ci reprezintă modele complexe de distribuire a puterii în cadrul statului. Astfel, centralizarea presupune concentrarea competențelor decizionale la nivelul autorităților centrale, fiind caracteristică statelor care urmăresc asigurarea uniformității și exercitarea unui control riguros asupra politicilor publice. În schimb, descentralizarea implică transferul de competențe și resurse către autoritățile administrației publice locale, favorizând autonomia administrativă și adaptarea deciziilor la nevoile și particularitățile comunităților.

Funcționarea autorităților administrației publice se întemeiază pe o serie de principii fundamentale, printre care se regăsesc și cele ale centralizării și descentralizării. În prezent, în Republica Moldova, problematica raportului dintre aceste două principii este intens dezbătută atât în mediul academic, cât și în cel practic, în special în contextul reformelor administrative aflate în desfășurare. În orice stat coexistă două categorii principale de interese: pe de o parte, interesele generale, care privesc întreaga societate, iar pe de altă parte, interesele locale, specifice anumitor comunități. Pentru a asigura echilibrul între aceste interese, statul instituie mecanisme și structuri administrative adecvate, care permit gestionarea eficientă a problemelor publice. În acest cadru, apar și alte concepte conexe, precum autonomia locală, desconcentrarea și tutela administrativă.

Centralizarea în administrația publică presupune, din punct de vedere organizatoric, existența unei subordonări ierarhice a autorităților locale față de cele centrale. În acest sistem, deciziile sunt adoptate la nivel central și sunt ulterior puse în aplicare de către autoritățile locale. Relațiile de subordonare dintre autoritățile administrației publice sunt stabilite în funcție de competențele acestora, asigurând, astfel, coerența și unitatea acțiunii administrative la nivel național. Întru realizarea sarcinilor sale autoritățile publice au competențe în diferite domenii.

Astfel, *competența* reprezintă totalitatea atribuțiilor, a drepturilor și a obligațiilor care revin organelor administrației publice, compartimentelor din cadrul unui organ, precum și persoanelor care alcătuiesc un organ. Competența autorităților administrației publice este stabilită prin lege, în primul rând, prin actul de

organizare și funcționare a autorității și este obligatorie atât pentru organul, compartimentul sau persoana din cadrul organului, cât și pentru cei care vin în contact cu acel organ, compartiment sau persoană. Distingem două feluri de competență: competență materială și competență teritorială.

Competența materială exprimă natura problemelor ce pot fi rezolvate de autoritățile administrației publice, domeniile și sectoarele în care își pot desfășura activitatea, măsurile pe care le pot adopta. Din punctul de vedere al competenței materiale, autoritățile administrației publice se divizează în autorități cu competență materială generală și autorități cu competență materială de specialitate.

Prin *competență teritorială* se înțelege suprafața de teritoriu în care un organ al administrației publice își poate desfășura activitatea [2].

Centralizarea asigură o funcționare coordonată, promptă și eficientă a serviciilor publice. În același timp, în regimul organizării și funcționării centralizate a administrației publice nu poate fi asigurată o rezolvare optimă a intereselor locale, deoarece autoritățile centrale nu pot cunoaște detaliat necesitățile populației care diferă de la o localitate la alta. Concentrarea, la nivel central, a unor servicii publice de interes local conduce la supraaglomerarea autorităților centrale și rezolvarea întârziată a problemelor de interes local. Prin urmare, apare necesitatea descentralizării anumitor atribuții și competențe [1, p. 2].

În cazul centralizării, toate sarcinile administrative revin statului care le asigură printr-un sistem uniform, ierarhizat și unificat, în care autoritatea centrală adoptă decizii, iar agenții teritoriali le execută. Treptat, însă statul a cedat din atribuțiile sale unor agenți sau autorități plasate la nivel local, menținându-și un drept de control sau, în unele cazuri, acordând o libertate totală, aplicându-se, astfel, principiile desconcentrării sau descentralizării.

Principiul centralizării din punctul meu de vedere este unul larg definit, ca fiind acea organizare a statului și a autorităților publice la nivel vertical. Acest lucru ar împiedica uneori rezolvarea și implicarea eficientă la nivel local de a rezolva anumite probleme, de aceea este important de a respecta și principiul descentralizării, unul destul de important într-un stat de drept cu autorități publice competente.

Centralizarea vine să centreze toate serviciile sub conducerea unor instituții centrale ca: Parlament, Guvern, Minister, iar descentralizarea vine să descentralizeze serviciile la nivel local, astfel încât la nivel local să existe mai multe autorități publice și să exercite în regim de putere publică nevoile locale ale cetățenilor.

În altă ordine de idei, descentralizarea în administrația publică, este un regim juridic în care rezolvarea problemelor locale nu se mai face de funcționari numiți de la centru, ci de către cei aleși de corpul electoral. În acest regim administrativ, statul conferă unor autorități publice și dreptul de exercitare a puterii publice în unele probleme.

Ideea de descentralizare are la bază existența unei colectivități locale care, bine ancorată într-o altă colectivitate mai vastă, se administrează ea însăși, își

girează propriile afaceri, concept care este exprimat prin „sebstverwaltung” (care înseamnă dreptul de a se administra pe sine însuși), „local-government” (guvernare locală sau administrație locală), al căror corespondent francez ar fi „autoadministrare” [3, p. 2].

În cazul descentralizării, statul nu-și asumă singur sarcina administrării, ci o împarte, în anumite cote, cu alte categorii de persoane, cum sunt colectivitățile locale. Descentralizarea este un principiu de organizare și conducere a statului întemeiat pe o largă autonomie a organelor locale de conducere a unităților administrativ-teritoriale.

Din punct de vedere politic, descentralizarea este o instituție democratică ce implică participarea cetățenilor sau a reprezentanților acestora în rezolvarea treburilor de interes public, știind expresia a ceea ce se numește „democrație aplicată administrației”. Descentralizarea politică urmărește să le acorde cetățenilor și reprezentanților aleși de ei mai multă putere în luarea deciziilor. Ea poate, de asemenea, să sprijine democratizarea, prin acordarea cetățenilor și reprezentanților lor mai multă influență în formarea și implementarea politicilor publice [3, p. 3].

În ceea ce privește organizarea administrativă în stat, apare întrebarea tradițională: de conferit toate sarcinile unei singuri administrații, centrale a statului sau de distribuit aceste sarcini între câteva corpuri, care depind de autoritățile proprii și care se raportă la diferite părți ale teritoriului statului? În ultima situație, administrația publică locală coexistă cu administrația centrală a statului, fiind vorba de o anumită descentralizare, pe când în primul caz ar fi fost vorba de centralizare [4, p. 1].

Daniel Dumitru Bratu consideră că: „Descentralizarea în administrația publică se prezintă ca un sistem de organizare administrativă, opus centralizării, care permite colectivităților locale sau serviciilor publice să se administreze ele însele, sub controlul statului, care le conferă personalitate juridică, le permite constituirea unor autorități proprii și le dotează cu resurse necesare pentru a rezolva singure problemele locale de către cei aleși de corpul electoral. Deci, procesul de descentralizare se realizează prin transferarea de atribuții competențe, responsabilități și resurse de la guvern către autoritățile publice locale, în unitățile administrativ-teritoriale pentru a soluționa sub propria responsabilitate, toate chestiunile de interes local” [4, p. 3-4].

Personal consider că descentralizarea este un principiu esențial în organizarea administrației publice, în special al administrației publice locale, deoarece autoritățile administrației publice locale, dețin pârghii eficiente pentru a rezolva probleme de interes local, fără amestecul autorităților centrale, iar la nivel de criză pot să solicite implicarea acelor din urmă spre soluționarea problemei. În același rând, consider că este oportun ca autoritățile publice centrale să asigure la nivel teritorial personal competent pentru a rezolva problemele comunităților locale, pentru a asigura principiul descentralizării.

Descentralizarea nu este un scop în sine. Este promovată drept condiție esențială instituțională pentru o guvernare democrată și eficientă. Și este justifi-

cată doar în măsura în care urmează acest scop. Descentralizarea contribuie la procesul de democratizare a societății în cel puțin cinci modalități:

- oferă posibilități unei porțiuni mari a societății de a participa direct la guvernare prin intermediul instituțiilor alese sau mai indirect prin intermediul alegerilor locale sau prin supravegherea activității administrației publice locale.
- aceasta, de asemenea, ajută la învățarea noilor roluri și practici politice. Oferă posibilități de dezvoltare a noilor elite la nivel sub-național, care ar putea solicita abilități politice pentru a participa efectiv în viața politică națională.
- actul autorităților sub-naționale, cel puțin într-o măsură, servește drept verificare sau ca o forță oponentă guvernelor naționale.
- descentralizarea determină actorii locali sau regionali de a se implica în dezvoltarea economică și socială locală și regională.
- transferul unor funcții către autoritățile publice locale previne formarea unui volum prea mare de lucru la nivel central [4, p. 5].

Descentralizarea apare ca un amestec de administrativ, fiscal, funcții, relații. Nu trebuie să privim descentralizarea ca un scop în sine, ci ca pe un mijloc de creare a unei guvernări locale deschise și eficiente, un fel de stare de fapt având la bază principiile libertății, respectului și participării. Și, înainte de toate, ea apare ca reprezentând încrederea acordată cetățenilor prin recunoașterea capacității acestora în conducerea afacerilor de interes local; ea semnifică nevoia stopării diferențelor între diferite nivele de guvernare prin interacțiune și cooperare [4, p. 5].

Profesorul Paul Negulescu afirma ca în orice țară sunt două categorii de interese: unele care au un caracter cu totul general privind totalitatea cetățenilor, întreaga colectivitate și altele care sunt speciale unei anumite localități. Pentru armonizarea acestor categorii de interese, statul a creat regimuri juridice sau instituții speciale, fiecare dintre ele asigurând o rezolvare mai mult sau mai puțin corespunzătoare situațiilor concrete. Inițial, centralizarea și descentralizarea nu au fost noțiuni juridice, se apreciază în doctrina actuală, ci ele exprimau tendințele politicii administrative, legate de istorie, de regimul constituțional, de cerințele practice, ulterior, odată cu apariția dreptului administrativ, ele luând forme concrete [3, p. 1].

Conform literaturii de specialitate, după responsabilitățile transferate, descentralizarea este împărțită în trei categorii: politică, administrativă și fiscală. *Descentralizarea politică* implică conferirea către cetățeni a unei puteri mai mari în procesul de luare a deciziilor. *Descentralizarea administrativă* reprezintă transferul de responsabilități privind planificarea, finanțarea și gestionarea unor anumite funcții publice de la nivelul guvernului central și al agențiilor sale la unitățile subordonate, autorități publice semiautonome sau autorități regionale sau locale. *Descentralizarea fiscală* prevede intensificarea controlului autorităților locale asupra resurselor financiare, fie în termeni de repartizare a cheltuielilor, fie a generării de venituri.

Ioan Vida spunea: „În realitate nu există regimuri total centralizate sau total descentralizate, astfel încât problema centralizării și descentralizării în adminis-

trația publică s-a pus și se pune în orice stat, indiferent de structura sa, de forma de guvernământ și de regimul politic. Problema descentralizării puterii de stat este strâns legată de cea a centralizării ei. Gradul de dependență a administrației locale de administrația centrală reprezintă criteriul care separă sistemele centralizate de cele descentralizate" [5, p. 16].

Manda Corneliu menționa astfel: „în cadrul unui sistem centralizat autoritatea publică centrală ia deciziile și exercită conducerea, asigurându-se o funcționare coordonată, promptă și eficientă a serviciilor publice, printr-o administrație ierarhizată și unificată, iar autoritățile locale execută deciziile primite de la centru. Un asemenea sistem nu exclude organizarea teritoriului statal în circumscripții, care sunt însă simple delimitări teritoriale, destinate să permită o implantare rațională a serviciilor statului pe ansamblul teritoriului național; un regim centralizator pur organizează numai circumscripții teritoriale, dar nu recunoaște colectivitățile locale" [6, p. 140].

Concluzionând în baza celor expuse mai sus, putem afirma că centralizarea este acea formă de organizare a statutului unde puterea aparține organelor centrale, acestea, la rândul lor, luând decizii și dând anumite instrucțiuni altor organe publice inferioare. Descentralizarea, la rândul său, este forma de guvernământ prin care există organe publice centrale și organe publice locale, unde cele din urmă sunt împuternicite să își rezolve de sine stătătoare problemele comunității pe care o conduc în limitele legii. Consider că descentralizarea serviciilor publice la nivel local este eficientă atunci când sunt resurse financiare, resurse umane competente, care să-și exprime profesionalismul în exercitarea funcțiilor pe care le dețin. Atunci vom putea vorbi de un stat care prosperă, de un stat care aspiră spre dezvoltare, un stat care crește și care își dorește ca cetățenii să aibă încredere în instituțiile de stat, și de cetățeni care vor rămâne acasă.

Bibliografie:

1. ȘAPTEFRAȚI, Tatiana. *Centralizare și descentralizare în administrația publică.* Online. Disponibil: https://old.aap.gov.md/sites/default/files/17.5.19.pdf
2. BREZOIANU, Dumitru. *Drept administrativ român,* Editura All Beck, București, 2004, 522 p.
3. BANTUȘ, Anatolie. *Delimitări conceptuale ale principiilor de organizare și funcționare a unei administrații moderne.* Online. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Principiide%20organizare%20si%20functionarea%20eficienta%20a%20administratiei%20publice.pdf
4. BRATU, Daniel Dumitru – *Principiul descentralizării administrative în organizarea statală a puterii.* Online. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/346-351_6.pdf
5. VIDA, Ioan. *Puterea executivă și administrația publică,* Editura Regia Autonomă „Monitorul Oficial București", 1994, p. 172-196.
6. MANDA, Corneliu. *Știința administrației.* Editura Lumina Lex, București, 2004, 286 p.

CZU 343.54(478)

НЕОБХОДИМОСТЬ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ СОГЛАСИЯ ПРИ ПРЕСТУПЛЕНИЯХ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ СВОБОДЫ

Марина ЛЫСАК, *студентка, Факультет Права и Социальных Наук, Бельцкий Государственный Университет им. Алеку Руссо*
Научный руководитель: **Руслан ГРИГОРАШ,** *асист. унив.*

Abstract: *The article is devoted to the analysis of the concept of consent in the criminal law of the Republic of Moldova and the problems of qualification of sexual crimes. The current norms of Articles 171 and 172 of the Criminal Code of the Republic of Moldova are considered, gaps in the regulation of consent and their consequences for law enforcement practice are identified. Based on a comparative analysis of the legislation of foreign countries (Sweden, Spain, Great Britain, etc.), measures are proposed to improve national legislation, including the introduction of the definition of consent and the clarification of crimes. The expected results of the reform include increased victim protection, simplification of crime proof, and harmonization of national law with international standards.*

Keywords: *consent, sexual freedom, crimes related to the sexual sphere, Republic of Moldova, sexual intercourse without consent, rape, legislation of the Republic of Moldova, criminal law, legislative reform.*

Вопрос защиты половой свободы и неприкосновенности личности занимает одно из центральных мест в современном уголовном праве. Однако практика показывает, что существующие нормы не всегда обеспечивают надлежащий уровень защиты жертв сексуальных преступлений. В уголовном законодательстве Республики Молдова понятие согласия в контексте преступлений против половой свободы до настоящего времени не определено, а составы таких преступлений, в частности, статьи 171 и 172 Уголовного Кодекса Республики Молдова по-прежнему основываются на признаках применения насилия, угрозы или использования беспомощного состояния [1].

Такой подход нередко приводит к ситуациям, когда отсутствие активного сопротивления со стороны потерпевшего трактуется как согласие, что противоречит как принципам уголовного права, так и международным стандартам в области защиты прав человека. В результате, жертвы сексуальных преступлений сталкиваются с трудностями при доказательстве факта отсутствия согласия, а часть противоправных деяний остаётся без надлежащей уголовно-правовой оценки.

Международные документы, в частности Конвенция Совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении женщин и домашним

насилием (Стамбульская конвенция), закрепляют принцип, согласно которому основным элементом состава сексуального преступления является отсутствие свободного и осознанного согласия [2]. Аналогичный подход реализован в ряде европейских стран, таких как Швеции, Испании, Германии и других, где уголовное законодательство строится на концепции «только да означает да».

Цель настоящей статьи – проанализировать действующее уголовное законодательство Республики Молдова в части регулирования преступлений против половой свободы, выявить пробелы, связанные с отсутствием определения согласия, и предложить конкретные изменения, направленные на приведение национального законодательства в соответствие с современными международными стандартами и принципами уважения человеческого достоинства.

Таким образом, изнасилование – это одно из самых опасных преступлений. Это особенно серьезное преступление с моральной и этической точки зрения [3, с. 103]. Анализ статистических данных, представленных Национальным бюро статистики Республики Молдова [4], демонстрирует устойчивую тенденцию, связанную с преступлениями против половой свободы и половой неприкосновенности личности. Эти преступления сохранили заметную распространённость, что подтверждается многолетними наблюдениями, фиксирующими их относительную стабильность. Исключительно важным является внимание к этому вопросу, так как он касается основополагающих прав человека и требует постоянного мониторинга и эффективных мер по предотвращению подобных преступлений.

Согласно данным статистических ежегодников Национальное бюро статистики Республики Молдова, а именно в Статистическом ежегоднике Республики Молдова, 2016 г., в период 2010–2015 гг. общее количество зарегистрированных преступлений сексуального характера варьировалось в пределах от 461 до 647 случаев в год. При этом значительную долю составляли изнасилования (статья 171 Уголовного кодекса Республики Молдова), количество которых колебалось от 291 до 368 зарегистрированных случаев ежегодно. Такая динамика свидетельствует об отсутствии выраженной тенденции к снижению данного вида преступности и указывает на её устойчивый характер [5].

В более поздний период наблюдается определённая трансформация подходов к учёту данных, официальная статистика всё чаще публикуется по отдельным составам преступлений, что затрудняет формирование целостной картины по категории преступлений против половой свободы. Тем не менее, по данным научного исследования Nicolae Testemițanu State University of Medicine and Pharmacy в 2023 году в Республике Молдова было зарегистрировано 526 случаев сексуального насилия, что подтверждает сохранение значительного уровня данных преступлений [6].

Существенным аспектом является половая принадлежность жертв. Согласно тому же исследованию Nicolae Testemițanu State University of Medicine and Pharmacy (2023), около 95% пострадавших составляют женщины, а доля несовершеннолетних достигает примерно 46%, что свидетельствует о высокой степени виктимизации социально уязвимых групп населения [6].

Жертвой изнасилования может быть не только женщина, но и мужчина. Жертва рассматриваемого преступления либо имеет иную сексуальную принадлежность, чем преступник (или соучастник, совершивший основное преступление изнасилования), либо ту же сексуальную принадлежность, что и преступник (или соучастник, совершивший основное преступление изнасилования) [7, с. 75].

Дополнительный контекст формируется за счёт общей динамики преступности в стране. Так, по данным Национальное бюро статистики Республики Молдова в разделе «Правосудие и преступность» [8], общее количество зарегистрированных преступлений демонстрирует тенденцию к снижению: с 26,8 тыс. случаев в 2022 году до 24,6 тыс. в 2024 году и 23,1 тыс. в 2025 году. Однако данная тенденция, по нашему мнению, оказывает несущественное влияния на уровень преступлений против половой свободы, который остаётся относительно стабильным [9].

Таким образом, проведённый краткий статистический анализ позволяет сделать следующие выводы. Во-первых, преступления против половой свободы в Республике Молдова характеризуются устойчивостью и отсутствием выраженной тенденции к снижению. Во-вторых, официальные статистические данные не в полной мере отражают реальный масштаб проблемы ввиду высокой латентности данной категории преступлений. В-третьих, значительная доля жертв приходится на женщин и несовершеннолетних, что требует усиления превентивных и защитных механизмов.

И так, согласие на сексуальный акт – тот стандарт, который совсем недавно начал закрепляться в национальных законодательствах разных стран. Сам термин подразумевает культуру согласия в сексуальных отношениях, которая должна искоренять терпимость к насилию.

В контексте преступлений против половой свободы согласие играет роль юридического разграничителя между правомерным и неправомерным (преступным) деянием. При его наличии сексуальный акт не образует состава преступления, а при его отсутствии может квалифицироваться как изнасилование или иное преступление сексуального характера, предусмотренное Уголовным Кодексом Республики Молдова.

Вместе с тем, законодатель Республики Молдова не закрепил нормативного определения понятия «согласие». В действующем Уголовном кодексе Республики Молдова данный термин встречается в главе IV Особенной части Уголовного кодекса Республики Молдова. Преступления, относящиеся к половой сфере, а именно в тексте статей 171 «Изнасило-

вание», а именно: «Изнасилование, то есть половой акт *без согласия*….», и 172 «Действия сексуального характера *без согласия*», однако раскрытие его содержания отсутствует [1].

Это порождает неоднозначность в правоприменительной практике, а именно тот факт, что суды вынуждены исходить из фактических обстоятельств и оценочных категорий – наличия или отсутствия сопротивления, признаков насилия, угроз, состояния беспомощности и так далее.

В современных уголовных системах ключевым элементом квалификации преступлений против половой свободы становится наличие добровольного согласия потерпевшего. В советский период А.А. Пионтковский считал, что согласие потерпевшего является обстоятельством, устраняющим общественную опасность деяния при посягательстве на те права и интересы, которые находятся в свободном распоряжении потерпевшего. При наличии согласия потерпевшего, совершенные им действия не могут быть признаны социально опасными; их следует считать правомерными. Также он назвал условия, при наличии которых причинение вреда потерпевшему с его согласия устраняет общественную опасность деяния [10, с. 475].

Практика ряда зарубежных государств демонстрирует переход от традиционной модели, основанной на признаках насилия или угрозы, к модели, в которой отсутствие активного и добровольного согласия является самостоятельным составообразующим признаком.

Сравнивая национальное законодательство с иностранными правовыми системами, можно отметить, что с 1 июля 2018 года Швеция реформировала законодательство в сфере сексуальных преступлений, установив, что любое сексуальное действие без добровольного участия лица рассматривается как изнасилование (Swedish Gender Equality Agency, 2018). Особенностью шведской модели является законодательное требование явного согласия. Молчание или пассивность потерпевшего не могут рассматриваться как согласие. Судебная практика демонстрирует, что для квалификации преступления не требуется доказательство применения физического насилия или угрозы, а достаточно установить, что сексуальный акт совершён без свободного и осознанного согласия жертвы [11].

В Испании в 2022 году был принят органический закон 10/2022 от 6 сентября о всеобъемлющих гарантиях сексуальной свободы 10/2022, предусматривающий, что отсутствие явного согласия является ключевым критерием квалификации сексуального преступления. Закон упрощает процедуру доказывания преступления для потерпевшего, поскольку теперь не требуется доказывать применение насилия или угрозы. Законодательство Испании также подчёркивает необходимость активного выражения согласия и фиксирует возможность его отзыва в любой момент, что делает модель более гибкой и ориентированной на защиту прав личности [12].

В уголовном законодательстве Соединённого Королевства понятие согласия закреплено в Законе о сексуальных преступлениях 2003, где согласие определяется как «согласие, данное по выбору, свободное и осознанное». Закон уточняет, что молчание, пассивность или отсутствие сопротивления не являются выражением согласия, а оценка возможности лица делать выбор рассматривается как обязательный критерий при квалификации преступления. Этот подход сочетает в себе требования свободы воли, осознанности и способности лица к принятию решения, что обеспечивает баланс между защитой потерпевшего и принципами справедливого правосудия [13].

Таким образом, сравнительный анализ национального законодательства и иностранного Швеции, Испании и Соединённого Королевства демонстрирует три ключевых принципа регулирования понятия согласия:

1. Добровольность и осознанность. Согласие должно быть выражено лицом свободно, добровольно и осознано с условием чёткого понимания последствия своих действий.
2. Явность согласия, то есть чёткое внешнее выражение желания. Молчание или пассивность не могут считаться согласием.
3. Отзыв согласия. Потерпевший имеет право в любой момент отозвать своё согласие.

Эти принципы позволяют рассматривать согласие как самостоятельный составообразующий элемент преступления, что обеспечивает более надёжную защиту жертв сексуальных посягательств.

Для законодательства Республики Молдова, где понятие согласия пока не закреплено, опыт зарубежных государств может служить примером гармонизации национального права с современными международными стандартами, включая положения Стамбульской конвенции [2].

Анализ действующего законодательства выявил необходимость введения нормативного определения понятия «согласие» в Уголовный кодекс Республики Молдова. Включение такого определения позволит уточнить границы уголовной ответственности при преступлениях против половой свободы, сделать квалификацию преступлений более однозначной и снизить риск неправомерной интерпретации фактических обстоятельств.

В качестве одного из возможных способов совершенствования законодательства целесообразно предложить новую редакцию статьи 171 Уголовного Кодекса Республики Молдова, формулирующую изнасилование как: *«Половой акт, совершённый без свободного, осознанного и явного согласия лица, включая случаи применения физического или психического принуждения, либо использования неспособности лица выразить свою волю».*

В связи с этим считаем, что диспозиция ст. 171 Уголовного Кодекса Республики Молдова должна выглядеть следующим образом: *«Изнасилование, то есть половой акт, совершённый без свободного, осознанного и*

явного согласия лица, в том числе с применением физического или психического принуждения, либо с использованием неспособности лица выразить свою волю, наказывается…»

Дополнительно целесообразно включить в общие положения Уголовного Кодекса Республики Молдова отдельный пункт, который бы раскрывал содержание понятия согласия: *«Согласие означает свободное, осознанное и явное выражение воли лица на участие в конкретных сексуальных актах и/или действиях сексуального характера. Молчание или отсутствие сопротивления не являются согласием».*

Данное уточнение позволит более корректно квалифицировать составы преступлений, связанные с беспомощным состоянием потерпевшего, его опьянением, зависимостью или иными обстоятельствами, ограничивающими способность выразить свою волю. Также внедрение предложенных изменений позволит значительно упростить доказывание преступлений сексуального характера, снижая нагрузку на потерпевших и повышая эффективность правоприменительной практики. Данные меры также будут способствовать повышению уровня защиты жертв, обеспечивая их права на телесную неприкосновенность и защиту чести и достоинства.

В долгосрочной перспективе предлагаемые реформы укрепят принцип уважения чести и человеческого достоинства, а также будут способствовать профилактике сексуальных преступлений и формированию более справедливой и защищённой правовой среды для всех участников уголовного процесса.

Библиография:

1. Уголовный кодекс Республики Молдова, nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.72-74, art. 195, 18.04.2002
2. Конвенция Совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием. Стамбул, 11.V.2011. [Online]: https://rm.coe.int/168046253f (Дата обращения: 11.11.2025)
3. Macari I. Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea Specială / Universitatea de Stat din Moldova. – Ch.: Centrul Ed. al USM, 2003
4. Национальное бюро статистики Республики Молдова. [Online]: https://statistica.gov.md/ro (Дата обращения: 11.04.2026)
5. Статистический ежегодник Республики Молдова. [Online]: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2016/12_Justitie.pdf (Дата обращения: 11.04.2026)
6. Nicolae Testemițanu State University of Medicine and Pharmacy 2023. [Online]: https://repository.usmf.md/bitstream/20.500.12710/30665/1/Rate_and_structure_of_sexual_violence_in_the_Republic_of_Moldova.pdf), (Дата обращения: 11.04.2026)
7. Brînza S., Stati V., Stratan A. Drept penal. Partea specială: Compendiu / Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Departamentul Drept Penal. – Ed. a 2-a. – Chișinău: [S. n.], 2025 (F.E-P. „Tipografia Centrală")

8. Национальнок бюро статистики Республики Молдова «Правосудие и преступность». [Online]: https://statistica.gov.md/en/statistic_indicator_details/9 (Дата обращения: 11.04.2026)
9. [Online]: https://statistica.gov.md/en/news_release?domains%5B0%5D=9 (Дата обращения: 11.04.2026)
10. Пионтковский А. Курс советского уголовного права. Общая часть: учение о преступлении. М., Наука, 1961.
11. Закон о согласии в Швеции. Lag (2018:618) [Online]: https://svenskforfattningssamling.se/sites/default/files/sfs/2018-05/SFS2018-618.pdf\ (Дата обращения: 11.11.2025)
12. Органический закон 10/2022 от 6 сентября, Испания. О всеобъемлющих гарантиях сексуальной свободы. [Online]: https://auditoressociolaborales.com/pdf/Ley%20Orgánica%2010-2022.pdf\ (Дата обращения: 11.11.2025)
13. Закон о сексуальных преступлениях 2003, Англия. [Online]: https://web.archive.org/web/20250605010018/https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/42/contents\ (Дата обращения: 11.11.2025)

CZU 343.261-052

STATUTUL JURIDIC AL CONDAMNAȚILOR PE VIAȚĂ: PROVOCĂRI ACTUALE

Olga FRECĂUȚEANU, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Anatolie FAIGHER,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *This article analyzes the current legal status of life imprisonment in the Republic of Moldova, focusing on the tension between punitive severity and the "right to hope" established by ECHR jurisprudence. The study reveals that the current lack of a periodic judicial review mechanism–relying solely on discretionary presidential pardons–renders life sentences effectively irreducible. Based on 2025-2026 data, the research highlights a systemic stagnation, where administrative rigidness prevents the rehabilitation of inmates. By examining the psychological impact of prolonged isolation, the author argues for a lege ferenda reform: implementing mandatory judicial reviews based on objective risk assessment, standardized rehabilitation criteria, and specialized psychological support. The article concludes that shifting from a purely punitive model to a progressive evaluation framework is essential for aligning Moldova's penitentiary system with international human rights standards.*

Keywords: *Life imprisonment, penitentiary law, right to hope, judicial review, rehabilitation, ECHR standards, penitentiary system, sentence individualization.*

Detențiunea pe viață reprezintă, în cadrul sistemului de drept penal al Republicii Moldova, sancțiunea privativă de libertate de o severitate extremă, care, conform art. 16, alin. (6) din Codul Penal al Republicii Moldova, este rezervată exclusiv sancționării infracțiunilor din categoria celor excepțional de grave.

Această măsură nu doar că izolează individul de societate pentru o perioadă nedeterminată, dar pune în fața statului o responsabilitate enormă în ceea ce privește gestionarea regimului de detenție. Deși scopul pedepsei penale, conform reglementărilor actuale, vizează restabilirea echității sociale, prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni, precum și corectarea și resocializarea condamnatului [1], aplicarea acestei măsuri extreme ridică dificultăți teoretice și practice considerabile în peisajul juridic autohton.

Ipoteza cercetării de față pornește de la premisa că sistemul execuțional-penal actual din Republica Moldova oferă mecanisme de reabilitare insuficiente pentru această categorie specifică de condamnat, fiind absolut necesară o aliniere mai riguroasă la standardele europene privind garantarea „dreptului la speranță". Această necesitate este susținută de jurisprudența constantă a Curții Europene a Drepturilor Omului, care impune statelor semnatare ale Convenției obligația de a prevedea o posibilitate reală de reexaminare a pedepsei pe parcursul executării acesteia [2]. Doctrina autohtonă a început deja să puncteze această vulnerabilitate sistemică, subliniind că, în absența unor perspective clare de evoluție a regimului de detenție, riscul de degradare psihologică și socială a condamnatului devine iminent, transformând pedeapsa dintr-un instrument de corecție într-unul de pură eliminare [3, p. 48].

Mai mult, problema devine și mai acută în contextul în care, la nivel de practică judiciară, mecanismele de modificare a regimului de detenție sunt percepute ca fiind rigide și inaccesibile.

Pentru a înțelege statutul juridic al condamnatului pe viață, trebuie să analizăm funcția socială a pedepsei. În doctrina penală, detențiunea pe viață a fost adesea văzută ca o „moarte civilă" temporară, însă teoriile moderne, susținute de specialiști precum Alexei Barbăneagră, argumentează că nicio pedeapsă, oricât de gravă, nu poate anula definitiv statutul de subiect de drept al individului [4, p. 155]. Această perspectivă obligă administrația instituțiilor penitenciare la o abordare pedagogică, nu doar carcerală.

Provocarea majoră a sistemului din Republica Moldova rezidă în dualitatea funcției pedepsei: pe de o parte, exigența socială de a pedepsi exemplar crimele atroce și, pe de altă parte, obligația constituțională a statului de a asigura demnitatea umană. Autorii autohtoni notează că, în lipsa unor programe de reintegrare adaptate pentru deținuții pe viață (care, prin natura lor, nu vor părăsi mediul carceral în viitorul apropiat, sau o vor face după perioade de decenii), aceștia devin adesea „spectatori" ai propriului proces de degradare biologică și psihică [5].

Analiza sistemelor comparate relevă că statele care au reușit să rezolve acest impas au introdus concepte precum „detenția progresivă", unde condamnatul, indiferent de durata pedepsei, parcurge etape de responsabilitate crescândă. În Republica Moldova, deși *Codul de Executare* reglementează regimurile de detenție, aplicarea acestora pentru condamnații pe viață rămâne adesea cantonată

în formalismul administrativ, fără o evaluare calitativă reală a comportamentului deținutului pe termen lung [6].

Reglementarea juridică a detențiunii pe viață în Republica Moldova este ancorată într-un ansamblu normativ complex, ce îmbină dispozițiile de drept penal material cu cele de drept execuțional. Pilonul central este constituit de Codul Penal, care definește detențiunea pe viață ca o pedeapsă principală, aplicabilă pentru infracțiuni de o gravitate excepțională [7]. Cu toate acestea, punerea în executare a acestei sancțiuni este guvernată în detaliu de Codul de Executare [1], care stabilește specificul regimului de detenție și modalitățile de interacțiune a condamnatului cu mediul penitenciar.

O problemă fundamentală a cadrului legislativ național o constituie caracterul relativ rigid al regimurilor de executare. Deși legislația prevede posibilitatea transferului dintr-un regim mai restrictiv într-unul mai permisiv, criteriile de evaluare rămân, în mare măsură, de competența comisiilor interne ale penitenciarelor, fiind deseori criticată lipsa unei previzibilități în procesul de luare a deciziilor. Astfel, în conformitate cu Statutul executării pedepsei de către condamnați [8], comportamentul condamnatului este monitorizat constant, însă parametrii prin care se stabilește „progresul" în reabilitare sunt supuși unor interpretări administrative care pot limita accesul la beneficii legale.

Mai mult, cadrul normativ actual nu reușește să creeze o distincție clară între deținuții care prezintă o periculozitate socială persistentă și cei care, după decenii de detenție, au manifestat o evoluție psihologică favorabilă. Această omogenizare legislativă [4], împiedică o individualizare reală a regimului, transformând „detențiunea pe viață" într-un instrument de neutralizare permanentă, în detrimentul funcției de corecție pe care o invocă însăși legea [1].

Din perspectiva controlului judecătoresc, rolul judecătorului de instrucție în soluționarea plângerilor deținuților privind condițiile de detenție este vital, dar limitat procedural. Legislația actuală oferă judecătorului competența de a verifica legalitatea acțiunilor administrației penitenciare, dar rareori se extinde asupra oportunității menținerii unui regim de detenție sever după executarea unui prag temporal considerabil. Această lacună legislativă creează un „vid de speranță" pentru condamnați, care, după 20 sau 25 de ani de privațiune de libertate, se regăsesc în aceeași stare juridică de izolare ca în prima zi. Jurisprudența CEDO, în opinia doctrinarul Cojocaru [2], reamintește constant faptul că orice pedeapsă trebuie să ofere o perspectivă de eliberare, altfel riscă să contravină interdicției torturii și a tratamentelor inumane.

Mai mult, legislația națională necesită o reformă profundă pentru a include un mecanism de review judiciar periodic, care să nu depindă exclusiv de procedura grațierii prezidențiale (act de clemență discreționar), ci să se bazeze pe o analiză obiectivă a periculozității sociale actuale a condamnatului. În prezent, mecanismele de modificare a regimului de detenție pentru această categorie sunt percepute ca fiind rigide și inaccesibile, fapt ce contravine principiului individua-

lizării pedepsei, întrucât tratează toți condamnații pe viață ca fiind un grup omogen, ignorând evoluția psihologică a fiecărui individ în parte [5].

În concluzie, cadrul legislativ actual necesită o restructurare din temelii: de la un sistem bazat pe „detenție continuă" la unul orientat spre „evaluare periodică a riscurilor și oportunităților de reabilitare". Această tranziție este imperativă pentru armonizarea legislației naționale cu imperativele internaționale de protecție a drepturilor omului, evitând, astfel, sancțiunile constante ale instanțelor europene față de Republica Moldova [6].

Una dintre cele mai acute probleme ale sistemului execuțional din Republica Moldova este lipsa unor mecanisme judiciare de revizuire a pedepsei detențiunii pe viață. În configurația legislativă actuală, deținătorul unei astfel de sancțiuni se află într-o poziție de dependență totală față de actul de indulgență – grațierea prezidențială [1]. Această realitate transformă, în mod tacit, detențiunea pe viață dintr-o sancțiune judiciară într-o măsură a cărei durată este determinată de considerente extra-juridice, lipsite de transparență și de un cadru procedural clar [2, p. 50].

Problema fundamentală rezidă în faptul că eliberarea nu este condiționată de progresul real al deținutului în procesul de reabilitare, ci de natura discreționară a grațierii. În timp ce sistemele avansate pun accent pe *evaluarea riscului* și pe *progresul individual* (măsurate prin implicarea în programe educaționale, comportamentul disciplinar și asimilarea normelor sociale), în Republica Moldova, lipsa unui mecanism judiciar de revizuire elimină orice motivație intrinsecă pentru condamnat. Dacă rezultatul final al reabilitării – eliberarea – nu este niciodată cert, indiferent de eforturile depuse, procesul de corecție își pierde esența pedagogică, devenind o simplă supraviețuire instituționalizată [3, p. 157].

Această disfuncționalitate este accentuată de absența unei proceduri prin care instanța de judecată să poată reevalua „gradul de periculozitate socială" după executarea unui prag minim de detenție. Doctrina subliniază că, fără o fereastră deschisă către speranță, condamnatul încetează să mai fie un subiect activ al procesului de reabilitare [4]. Mai mult, procedura grațierii prezidențiale, prin însăși natura sa, nu oferă condamnatului garanțiile unui proces echitabil: nu există o cale de atac împotriva refuzului grațierii, iar criteriile de selecție rămân opace.

Prin urmare, actualul „model de eliberare" din Moldova este ineficient și discriminatoriu. El transformă eliberarea într-un eveniment excepțional, mai degrabă decât într-un rezultat final al unei reabilitări monitorizate. Pentru a depăși acest impas, este imperativă introducerea unei proceduri judiciare clare, în care instanța să aibă rolul de a verifica nu doar conformitatea legală a executării, ci și progresul condamnatului, transformând, astfel, detențiunea pe viață într-o pedeapsă care, deși severă, rămâne ancorată în demnitatea umană și în posibilitatea redobândirii libertății ca urmare a unei reabilitări dovedite [2, p. 52].

Problema fundamentală rezidă în faptul că eliberarea nu este condiționată de progresul real al deținutului în procesul de reabilitare, ci de natura discreționară a grațierii. Dacă rezultatul final al reabilitării nu este niciodată cert, procesul

de corecție își pierde esența pedagogică, devenind o simplă supraviețuire instituționalizată [3, p. 217]. Mai mult, procedura grațierii nu oferă condamnatului garanțiile unui proces echitabil, neexistând o cale de atac împotriva refuzului grațierii, în timp ce jurisprudența CEDO subliniază că dreptul la speranță nu este o favoare, ci o obligație a statului [2, p. 50].

Condițiile în care este executată detențiunea pe viață depășesc sfera confortului material, intrând sub incidența dreptului la integritate psihică și morală. Analiza psihocriminalistică realizată de Moraru evidențiază faptul că, în condiții de izolare prelungită, individul trece printr-un proces de dezumanizare autoindusă [9, p. 88]. Acest fenomen, cunoscut sub denumirea de sindromul de instituționalizare, survine atunci când rutina carcerală rigidă și lipsa stimulilor externi erodează autonomia decizională a condamnatului. Studiile indică faptul că absența interacțiunilor sociale semnificative funcționează ca un accelerator al stărilor depresive, Moraru argumentând că, în lipsa unei oglinzi sociale, condamnatul tinde să dezvolte o stare de apatie cronică, însoțită de anxietate generalizată și tulburări psihotice [9, p. 95]. Un aspect critic punctat în doctrina de specialitate este modul în care administrația penitenciară interpretează reacțiile psihologice ale deținuților, deseori etichetând mecanismele de apărare psihologică drept lipsă de dorință pentru resocializare, blocând, astfel, orice acces al deținutului la facilități [3, p. 219]. În concluzie, este imperativă instituirea unui control jurisdicțional obligatoriu, specializarea asistenței psihologice și transparentizarea criteriilor de evaluare, măsuri ce ar transforma sistemul dintr-un mecanism punitiv într-unul care respectă valoarea supremă a dreptului la speranță.

Analiza statistică a primelor 3 luni a anului 2026 relevă discrepanțe profunde între cadrul teoretic al resocializării și realitatea din penitenciarele Republicii Moldova, punând în lumină limitele sistemului actual de gestionare a detențiunii pe viață. Conform datelor oficiale furnizate de Administrația Națională a Penitenciarelor, populația penitenciară condamnată la detențiune pe viață numără 111 persoane, toți fiind de sex masculin [10]. Aici considerăm necesar de făcut referire la Legea nr. 136/2024 conform căreia femeile nu mai pot fi susceptibile de pedeapsa detențiune pe viață [12]. Distribuția pe gen este covârșitoare, femeile reprezentând o proporție de 0% din această categorie, ceea ce face ca politicile de resocializare să fie, implicit, concepute exclusiv pentru profilul masculin. În intervalul analizat, numărul total al petițiilor depuse pentru schimbarea regimului de detenție din închis în semiînchis a fost de 48 de cereri, însă, dintre acestea, instanțele de judecată au admis doar 3 cereri, rata de succes fiind de aproximativ 6% [10]. Această dinamică denotă o veritabilă stagnare juridică, confirmând ipoteza conform căreia sistemul funcționează ca un mecanism de stocare carcerală, deoarece marea majoritate a celor 111 condamnați au executat deja peste 20 de ani de detenție, fără a beneficia de o mobilitate a regimului. Mai mult, analiza socio-demografică indică faptul că peste 45% din această populație carcerală are vârsta cuprinsă între 50 și 70 de ani, ceea ce adaugă o presiune

imensă asupra bugetului medical al ANP, alocat în prezent pentru tratarea patologiilor cronice geriatrice, și nu pentru programe de reintegrare [10]. Această stagnare conturează, în mod practic, caracterul de facto perpetuu al pedepsei, întrucât absența deciziilor favorabile transformă detențiunea într-o stare neschimbată, independent de eforturile de conformare. Datele demonstrează că, din totalul de 111 condamnați, niciunul nu a beneficiat de un mecanism de revizuire judiciară bazat pe indici de periculozitate, ci doar de proceduri administrative rigide, alimentând sentimentul de inechitate și disperare.

Recentele reconfigurări ale cadrului normativ privind amnistia și detențiunea pe viață în Republica Moldova reflectă o tentativă complexă de echilibrare între principiul umanismului și necesitatea garantării siguranței publice. Prin Hotărârea Curții Constituționale din 2025 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr. 243/2021, s-a urmărit eliminarea lacunelor care permiteau reducerea arbitrară a pedepsei, stabilindu-se un prag riguros de minim 30 de ani de executare efectivă înainte de orice posibilitate de liberare condiționată [7]. Această direcție a fost consolidată de jurisprudența Curții Constituționale, care a statuat că mecanismul amnistiei nu poate substitui evaluarea individualizată a riscului de recidivă, invalidând prevederile ce facilitau comutarea pedepsei fără un suport probatoriu solid privind reabilitarea condamnatului [13]. Statul a decis să înăsprească regulile prin care cei condamnați pe viață pot cere eliberarea, eliminând posibilitatea ca aceștia să iasă mai devreme din închisoare prin calcularea zilelor de muncă. Astfel, termenul de 30 de ani a devenit o durată obligatorie de stat după gratii, fără nicio scurtătură legală [1]. Orice șansă de eliberare depinde acum de o examinare psihologică foarte strictă, care trebuie să demonstreze clar că persoana respectivă nu mai reprezintă un pericol pentru societate [13].

În ceea ce privește perspectiva Curții Europene a Drepturilor Omului, este imperativ de subliniat că detențiunea pe viață nu este interzisă prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului, însă aceasta trebuie să fie, în mod obligatoriu, „reductibilă" de jure și de facto [2, p. 54]. Standardul impus de jurisprudența Curții, cristalizat prin hotărârea de referință în cauza *Vinter și alții c. Regatului Unit* [11], a stabilit că pentru a fi conformă cu articolul 3 din Convenție, care interzice tratamentele inumane sau degradante, o sentință pe viață trebuie să includă o posibilitate de reexaminare care să permită autorităților să analizeze dacă, pe parcursul detenției, condamnatul a evoluat și a făcut progrese de natură să justifice punerea sa în libertate. Practic, CEDO instituie „dreptul la speranță" al condamnatului, statuând că detenția nu trebuie să devină o formă de eliminare definitivă a individului din societate fără nicio perspectivă de eliberare, indiferent de gravitatea infracțiunii comise inițial. Această abordare nu impune statului obligația de a elibera condamnatul, ci obligația procedurală de a oferi un mecanism prin care acesta să poată solicita o reevaluare a stării sale actuale, a comportamentului său și a riscului pe care l-ar reprezenta pentru societate în cazul unei eventuale puneri în libertate.

Impactul acestor decizii asupra legislației din Republica Moldova a fost unul gradual și, deseori, marcat de o rezistență normativă considerabilă. Deși instanțele naționale și-au aliniat treptat discursul juridic la standardele europene, mecanismul legislativ intern continuă să fie criticat pentru caracterul său rudimentar și lipsa unei proceduri clare. Doctrina autohtonă a semnalat cu insistență că, fără introducerea unei revizuiri judiciare periodice care să evalueze progresul în reabilitare, legislația națională riscă să rămână în contradicție cu imperativele europene, transformând pedeapsa într-o sancțiune statică, incapabilă să reflecte schimbările intervenite în personalitatea condamnatului pe parcursul zecilor de ani de privațiune de libertate. Mai mult, absența acestui mecanism creează un sentiment de injustiție și fatalitate, care subminează ordinea de drept, transformând mediul carceral într-un spațiu în care legea încetează să mai evolueze odată cu individul [2, p. 56]. Astfel, reforma sistemului nu mai este doar o chestiune de voință politică, ci o obligație juridică imperativă pentru a evita transformarea sistemului penitenciar moldovenesc într-un mecanism incompatibil cu valorile democratice fundamentale ale Consiliului Europei.

Detențiunea pe viață, deși necesară în arhitectura pedepselor pentru fapte de o gravitate extremă, se lovește în Republica Moldova de un formalism legislativ care periclitează scopul preventiv și educativ al sancțiunii penale. Analiza efectuată demonstrează că, în absența unui mecanism judiciar de revizuire, „dreptul la speranță" devine o noțiune pur abstractă, subminând legitimitatea sistemului execuțional în fața instanțelor europene. În acest context, considerăm imperativă adoptarea unor reforme legislative structurale care să depășească actuala stare de inerție, propunând următoarele direcții de intervenție legislativă.

În primul rând, propunem instituirea unui control jurisdicțional obligatoriu și periodic, prin modificarea Codului de Executare, pentru a permite instanței de judecată să evalueze oportunitatea menținerii regimului de detenție după executarea unui prag minim de 20 sau 25 de ani. Această procedură nu trebuie să constituie o eliberare automată, ci o verificare riguroasă a periculozității sociale actuale a condamnatului, bazată pe expertize multidisciplinare și pe analiza conduitei pe parcursul detenției. În al doilea rând, considerăm necesară standardizarea criteriilor de evaluare a progresului în reabilitare, pentru a elimina subiectivitatea comisiilor administrative din cadrul penitenciarelor. Această schimbare ar oferi condamnatului un cadru predictibil și transparent, stimulându-l să se implice activ în programele de resocializare. În al treilea rând, pledăm pentru specializarea asistenței psihologice și a Serviciului de Probațiune, printr-o alocare mai eficientă a resurselor umane și financiare, necesare pentru a gestiona profilul specific al condamnaților cu pedepse de lungă durată.

O altă recomandare vizează reforma mecanismului de grațiere, care trebuie să rămână un act de iertare, însă completat de un mecanism judiciar robust, capabil să analizeze obiectiv evoluția personalității condamnatului. Transformarea pedepsei din „detenție continuă" în „evaluare progresivă" nu reprezintă o slăbire

a rigurozității justiției, ci o consolidare a caracterului său democratic și uman. Prin implementarea acestor recomandări, statul ar demonstra un angajament real pentru respectarea drepturilor omului, transformând sistemul penitenciar dintr-o zonă a fatalității într-un mediu în care legea continuă să își exercite funcția de modelare socială, oferind condamnatului nu o scuză pentru faptele sale, ci o șansă de a fi evaluat prin prisma persoanei care a devenit, nu doar a faptei care a fost sancționată în trecut.

Bibliografie:

1. Codul de Executare al Republicii Moldova nr. 443 din 24.12.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 214-220, din 05.11.2010.
2. Cojocaru, Vladimir. „Abordări teoretico-practice privind regimurile de detenție în penitenciarele Republicii Moldova". În: Revista Institutului Național al Justiției, nr. 3 (58), 2021, Disponibil: https://www.inj.md/sites/default/files/new/21/48-52_51.pdf (citat 28.04.2026).
3. Zidaru, Petrache. Drept execuțional-penal. București: All Beck, 2001. ISBN: 973-655-048-6
4. Barbăneagră, A., Drept penal. Partea generală, Ed. Cartier, Chișinău, 2010.
5. Rusu, Oleg. „Reglementarea juridică a asigurării securității personale a condamnaților". CZU 343,82 (online) (citat 28.04.2026). Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/201-212_1.pdf
6. Raport privind activitatea sistemului administrației penitenciare pentru anul 2026. (online) (citat 28.04.2026). Disponibil: https://anp.gov.md/sites/default/files/DPAM/BILAN%C8%9A%202024.pdf
7. Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985/2002, publicat: 14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195, (online) (citat 28.04.2026). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118807&lang=ro
8. Hotărârea Guvernului nr. 583 din 26-05-2006 cu privire la aprobarea Statutului executării pedepsei de către condamnați. (online) (citat 28.04.2026). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=82024&lang=ro
9. Moraru, V., Aspecte psihologice ale executării pedepselor privative de libertate în Republica Moldova, Ed. Tipografia Centrală, Chișinău 2012.
10. Datele statistice privind persoanele condamnate pentru anul 2026 (3 luni), Disponibil: https://drive.google.com/drive/folders/1hO62owCpthsGhePAHsmtiUgHQ1Dk7BkF (citat 05.10.2025). Disponibil: https://www.penitenciar.gov.md/index.php/rapoarte-de-bilant-semestriale-anuale
11. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Vinter și alții c. Regatului Unit (cererile nr. 66069/09, 130/10 și 3896/10), hotărârea din 9 iulie 2013, online) (citat 28.04.2026). Disponibil: https://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Rez-Vinter-și-alții-împotriva-Regatului-Unit.pdf
12. Legea Nr. 136 din 06-06-2024 pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și a Codului contravențional). (online) (citat 12.05.2026). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143519&lang=ro

13. Hotărârea Curții Constituționale din 2025 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr. 243/2021. (online) (citat 12.05.2026). Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=878&l=ro

CZU 343.137.5(478+4)

REGIMUL SANCȚIONATOR APLICABIL MINORILOR INFRACTORI: ASPECTE COMPARATIVE ÎNTRE SISTEMUL DE DREPT AL REPUBLICII MOLDOVA ȘI UNELE STATE EUROPENE

Mihaela ROTARU, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Mariana SPATARI,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *The situation of juveniles in conflict with the law has become a global issue, determined by social, economic, political, and educational factors that negatively influence their psychological and behavioral development. In accordance with international law, the national legislator has incorporated these norms into the Cod Penal. Thus, minors who have reached the age of criminal responsibility are sanctioned for the offenses committed, while those below this age are subjected to coercive measures aimed at their rehabilitation.*

Keywords: *juveniles, offense, criminal sanctions, rehabilitation.*

Situația minorilor aflați în conflict cu legea a devenit o problemă la nivel mondial, aceasta având la bază factorii sociali, economici, politici, educaționali, și alții care influențează negativ asupra comportamentului și gândirii psihice în dezvoltarea acestora. Din punct de vedere al formării personalității minorului, există două perioade determinate, ce influențează asupra dezvoltării, precum și „motivării" acestuia de a purcede la asemenea acțiuni infracționale:

– prima parte a copilăriei, când minorul este dependent total de mediul în care trăiește (familia) și este extrem de receptiv;
– adolescența, în această perioadă producându-se separarea de mediul familial și dobândirea unei identități stabile într-un anumit grup social [8, p. 9].

Problema vizată necesită o atenție deosebită și promptă de soluționare și de a pune capăt situațiilor ce vizează minorii aflați în conflict cu legea. De-a lungul secolului au fost implementate instrumente juridice internaționale care prevăd că statele trebuie să se mobilizeze să ia măsuri pozitive care să asigure antrenarea completă a tuturor resurselor existente, mai ales familia, persoanele benevole precum și alte grupări ale comunității, cum ar fi școlile și alte instituții comunitare, în scopul promovării bunăstării minorului și deci, și în scopul reducerii nevoii de intervenție a legii, astfel încât persoana în cauză să fie tratată eficace, echitabil și uman în conflictul său cu legea [1].

Actualitatea temei, este una tot mai discutabilă observând ponderea infracțiunilor în rândul minorilor. Totodată, trebuie să ținem cont și de categoriile de

pedepse ce le sunt aplicate, observând că legiuitorul autohton conformându-se acelor instrumente juridice internaționale, la nivel național a transpus în legislație, prin prisma Codului Penal al Republicii Moldova, vârsta permisibilă de răspundere penală, liberarea acestora în raport cu anumite circumstanțe și condiții, precum și categoriile de pedepse aplicabile acestora. În conformitate cu art. 21 alin. (1) și (2) CP al RM, este prevăzut faptul că sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvârșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani, iar persoanele fizice care au vârsta între 14 și 16 ani sunt pasibile de răspundere penală numai pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute expres în alin. (2) al aceluiași articol [5]. Dacă să facem referire la legislația civilă, atunci în textul legii se prevede că minorul este considerat persoană fizică care nu a îndeplinit vârsta de 18 ani [6], de aceea aceștia se pot bucura de anumite facilități până la împlinirea vârstei date.

Bine este de menționat de la început despre faptul că, la aplicarea pedepsei, instanța de judecată este obligată să constate exact vârsta minorului (ziua, luna, anul nașterii), deoarece vârsta acestuia reprezintă o circumstanță care urmează a fi dovedită și constituie o condiție obligatorie pentru tragerea la răspundere penală. Conform Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii, se consideră că persoana a atins o anumită vârstă începând cu ziua următoare zilei sale de naștere [7, p. 2].

Conform prevederilor Codului Penal al Republicii Moldova minorilor infractori li se pot aplica următoarele pedepse:

- *munca neremunerată în folosul comunității*, se aplică numai minorilor care au atins vârsta de 16 ani, pe un termen de la 60 până la 240 de ore, fiind executată de la 2 la 4 ore pe zi;
- *amenda* este o pedeapsă pecuniară, aplicată în mai puține cazuri, întrucât minorii, nefiind angajați în câmpul muncii, nu dispun de resurse financiare proprii, iar posibilitatea ca acesta să fie achitată de către alt membru al familiei nu este posibilă [10, p. 185], întrucât legea penală exclude răspunderea penală pentru altul, sub orice formă în care s-ar prezenta ea [9, p. 183];
- *închisoarea*, conform art. 70 alin (2) și (3) se stabilește pe un termen de la 3 luni la 20 de ani. De menționat aici este faptul că asupra minorilor nu se aplică detențiunea pe viață [5], iar la aplicarea pedepsei de executare în penitenciar minorii execută pedeapsa cu închisoare în centrele de detenție pentru minori și tineri – Penitenciarul nr. 10 din s. Goian, com. Ciorescu numit „Centru de Detenție pentru Minori și Tineri'' fiind un penitenciar de tip semiînchis.

La aplicarea acestor pedepse, instanța de judecată trebuie să țină cont în principal de vârsta și gravitatea faptei, iar pentru individualizarea pedepsei, trebuie să mai ia în considerare o serie de factori precum gradul de pericol social al

faptei, starea fizică și dezvoltarea intelectuală a minorului, situația sa familială și orice alte date privind minorul și posibilitățile lui de corectare.

Legislația penală prevede și posibilitatea liberării de răspundere penală a minorilor. Astfel, conform prevederilor art. 54 CP „persoana în vârstă de până la 18 ani care a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă poate fi liberată de răspundere penală în conformitate cu prevederile procedurii penale dacă s-a constatat că corectarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale". În privința minorilor liberați de răspundere penală pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter educativ prevăzute la art. 104 CP al RM:

- *Avertismentul*, presupune o apreciere negativă de drept a acțiunii făptuitorului și concomitent o reacție din partea societății în scopul educării și reeducării acestuia. În cazul dat judecătorul va preîntâmpina minorul despre consecințele ce vor surveni dacă acțiunile sale ilicite se vor repeta, minorul având alegerea de a renunța la activitatea infracțională ori periodic acesta din nou va repeta activități infracționale, suportând deja consecințe mai aspre.
- *Încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat* este aplicată în cazul în care acestor persoane și organe le sunt explicate responsabilitățile și instanța urmează să se încredințeze de posibilitatea reală a acestora de a asigura măsura de constrângere cu caracter educativ [8, p. 122].
- *Obligarea minorului să repare daunele cauzate*, prevede repararea prejudiciului cauzat dacă acesta a fost adus prin acte violente de distrugere, minorul este obligat să repare personal obiectele deteriorate, dacă a fost cauzat prin acțiunea de sustragere (în cazul furtului, jafului sau tâlhăriei etc.) este obligat să reîntoarcă obiectele sustrase, desigur dacă și partea vătămată le reacceptă. Legiuitorul mai prevede că la aplicarea acestei măsuri se ia în considerare starea materială a minorului, dacă acesta posedă bursă, este antrenat în câmpul muncii sau deține pensie de întreținere, adică dacă acesta este în starea de a repara singur prejudicial sau părinții acestuia acceptă negocierea cu partea vătămată de a repara prejudiciul sau de a compensa valoarea bunului.
- *Obligarea minorului de a urma un curs de reabilitare psihologică* constă în participarea minorului la anumite întrevederi cu specialiști psihologi, care încearcă să schimbe comportamentul minorului, gândirea acestuia și de a-l educa corespunzător în afara mediului familial dacă acesta se prezintă a fi nociv pentru minor.
- *Obligarea minorului de a urma cursul de învățământ obligatoriu*, prevede participarea sistematică a minorului la studiile obligatorii, în vederea corectării conduitei și prevenirii recidivei.
- *Obligarea minorului de a participa la un program probațional* este o măsură relativ nouă introdusă în legislația penală, ce prevede participarea la un program cu durata de 6 luni ce cuprinde 22 ședințe, organizate pe 9 module

în cadrul celor 2 compartimente, plus o sesiune introductivă și una finală, per ansamblu – 24 sesiuni obligatorii, alcătuit din 2 componente: 1) Stagiul de formare civică (educația moral-civică) a minorului și 2) trainingul vocațional (formarea vocațională).

Prin aplicarea primei componente se urmărește conștientizarea de către minor a consecințelor legale și sociale la care se expune în cazul comiterii unei infracțiuni, precum și responsabilizarea acestuia în privința comportamentului său. Cea de-a doua componentă a programului vizează identitatea vocațională a minorului axată pe autoevaluarea vocațională a acestuia și are drept scop investigarea nivelului de abilități generice de care dispune, pentru a se integra în mediul ocupațional [11, p. 17].

– *Obligarea minorului de a urma un curs de calificare profesională* este o măsură nouă, reglementată și intrată în vigoare din septembrie 2024. Aceasta constă în obligarea minorului de a urma un curs de calificare profesională dispusă de instanța de judecată în scopul formării deprinderilor profesionale necesare reintegrării sociale. Minorul este impus să participe obligatoriu și să finalizeze un program de instruire într-un domeniu preferabil, într-o instituție profesională ce oferă astfel de studii. Legiuitorul moldav prevede că măsurile de constrângere cu caracter educativ se aplică minorilor până la atingerea majoratului, în funcție de caracterul și gradul prejudiciabil al faptei săvârșite.

Reglementarea modului de sancționare a minorilor este un element prezent în toate sistemele de drept penal. În comparație cu dispozițiile Codului penal al Republicii Moldova, în cele ce urmează vom examina succint, legislația unor state și particularitățile propriilor mecanisme de răspundere penală aplicabile minorilor.

În *România*, articolul 113 din Codul penal român prevede limitele răspunderii penale. Astfel, minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu răspunde penal, iar minorul care are vârsta între 14 și 16 ani răspunde penal numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ. Totodată, minorul care a împlinit vârsta de 16 ani răspunde penal potrivit legii. Consecințele răspunderii penale față de minorul care, la data săvârșirii infracțiunii, avea vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani se ia o măsură educativă neprivativă de libertate, în următoarele cazuri:

a) dacă a mai săvârșit o infracțiune, pentru care i s-a aplicat o măsură educativă ce a fost executată ori a cărei executare a început înainte de comiterea infracțiunii pentru care este judecat;

b) atunci când pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită este închisoarea de 7 ani sau mai mare ori detențiunea pe viață.

Codul penal român prevede 2 tipuri de măsuri educative:

1. Măsurile educative neprivative de libertate – stagiul de formare civică, supravegherea, consemnarea la sfârșit de săptămână și asistarea zilnică.
2. Măsurile educative privative de libertate sunt: internarea într-un centru educativ și internarea într-un centru de detenție [4].

Germania – legislația germană prevede că față de minorul care a comis infracțiuni se pot aplica ca pedeapsă măsuri educative. Conform acesteia măsurile educative presupun obligația de a se supune anumitor reguli de conduită referitoare la reședință, la formare, la interdicția de a frecventa anumite locuri și persoane [12, p. 186]. Dacă aceste măsuri educative nu au adus nici o schimbare în comportamentul infracțional al minorului, sunt aplicate măsuri disciplinare cum ar fi: avertismentul, impunerea obligației și închisoarea specială pentru delincvenții minori.

Închisoarea specială pentru delincvenții minori îmbracă mai multe forme: detenția de week-end, detenția pe termen scurt 2-4 zile, pe termen lung 1-4 săptămâni. Pedepsele sunt împărțite în pedepse cu o durată nedeterminată, termenul minim este de 6 luni, iar cel maxim 5 ani. Dacă pentru infracțiunea săvârșită legea penală prevede o pedeapsa mai mare de 10 ani, atunci pedeapsa maximă la care minorul poate fi condamnat este de 10 ani. Pedeapsa pe o durată nedeterminată nu poate depăși 4 ani, stabilindu-se în momentul pronunțării și durata sa minimă [13, p. 156].

În *Anglia* reglementări în materia răspunderii penale a minorilor se regăsesc în Legea pentru prevenirea criminalității și a tulburării liniștii publice, aceasta abrogând prezumția de neresponsabilitate a minorilor cu vârsta între 10 și 14 ani, de aceea, actualmente, vârsta răspunderii penale este de 10 ani, dar vârsta majorității penale este de 18 ani. Minorilor le sunt aplicate măsuri educative, dacă gravitatea faptei este mai mică, iar dacă gravitatea faptei este mai mare sunt aplicate măsuri disciplinare cum ar fi: munca neremunerată în folosul comunității între 40 și 240 de ore; o ordonanță de supraveghere pe o durata de la 1 la 3 ani, cu obligația de reședință, pentru tinerii sub 16 ani; obligația de a nu părăsi domiciliul, care poate fi controlată, prin purtarea unei brățări electronice; obligația de a participa, 2 sau 3 ore pe săptămână, la activități organizate, adesea în școli, pentru tinerii între 10 și 21 de ani; supravegherea pentru o durată de maxim 3 ani [2].

În *Franța* legislația penală prevede vârsta de răspundere penală de 13 ani, iar minorii sub vârsta de 13 ani nu sunt pasibili de răspundere penală. Conform procedurii penale franceze, un minor suspectat de comiterea unei infracțiuni grave poate fi reținut de poliție sau jandarmerie. În funcție de vârsta sa, minorul este plasat în arest preventiv sau în detenție, reținerea fiind nu mai mare de 24 de ore, iar detenția 12 ore, cu posibilitatea de a fi prelungit timpul în ambele cazuri.

În funcție de gravitatea infracțiunii, sunt instituite tribunale speciale pentru litigiile cauzate de minori ex: Tribunalul de poliție, judecă cele mai grave infracțiuni, iar Tribunalul pentru minori are competența de a judeca infracțiunile comise de minorii cu vârsta cuprinsă între 16-18 ani. Procesul de aplicare a sancțiunilor are loc în 2 etape, în prima are loc pronunțarea cu privire la vinovăția minorului, supus unei perioade de educare și supraveghere. Dacă în decurs de 6-9 luni, minorul repară prejudicial, se căiește activ în cele comise, participă la programele de activitate educaționale stabilite de instanță și îndeplinește cu

bună-credință condițiile impuse de aceasta, atunci minorul este liberat de răspundere penală, însă, dacă acesta se eschivează de la îndeplinirea celor condiții indicate de instanță, de la 6 până la 9 luni, are loc pronunțarea instanței cu privire la tipul de sancțiune aplicat. Minorilor le sunt aplicate măsuri educative judiciare, ce prevăd:

- măsuri de trimitere a minorului în centre de plasament de tip internat școlar, într-o instituție sau într-o unitate de învățământ sau de formare profesională autorizată, publică sau private.
- măsuri de antrenare a minorului într-o activitate de asistență sau reparare, de mediere între minor și victimă.
- măsuri de trimitere către asistența medicală adecvată, plasament într-o unitate medicală, excluzând serviciile psihiatrice, plasament într-o unitate medico-socială a minorului.
- măsuri privind condamnarea minorului la prestarea de servicii în folosul comunității pentru o asociație sau pentru serviciul public.

De asemenea, poate fi condamnat la un program de formare axat pe teme precum conștientizarea siguranței rutiere, cetățenia sau pericolele consumului de droguri, acestea fiind cel mai des aplicate minorilor care au atins vârsta de 13 ani sau celor de 16 ani.

- măsuri privind plasarea în arest la domiciliu cu monitorizare electronică a minorului, cu condiția că acesta să poarte o brățară electronică de monitorizare și să nu părăsească domiciliul.
- închisoarea, însă pentru minorii care deja au atins vârsta de 13 ani [3].

În urma celor evidențiate mai sus, putem observa că reglementarea regimului sancționator aplicabil minorilor reprezintă una dintre cele mai complexe și sensibile materii ale dreptului penal contemporan, întrucât implică un echilibru între protecția societății și necesitatea de a asigura dezvoltarea armonioasă a persoanei aflate în formare. Analiza comparativă a altor legislații europene relevă că majoritatea statelor moderne promovează o politică penală orientată predominant spre reeducare, reintegrare socială și prevenție, iar nu spre represivitate, fundamentând răspunderea minorilor pe criterii precum discernământul, gradul de pericol social și particularitățile bio-psiho-sociale ale dezvoltării acestora.

În Republica Moldova, cadrul normativ actual fiind completat de mecanismele educative, măsurile de protecție și serviciile destinate minorilor cu comportament deviant, instituie o aliniere la standardele internaționale, consacrând un statut juridic distinct față de minor și limitează aplicarea pedepselor privative de libertate. Totuși, se constată o dinamică ascendentă a delincvenței juvenile, ceea ce evidențiază faptul că simpla existență a unor dispoziții normative nu este suficientă în absența unui sistem funcțional și integrat de prevenire, intervenție timpurie, monitorizare și reintegrare socială. Prin urmare, eficiența răspunderii penale a minorilor trebuie analizată nu doar ca reacție juridică sau socială din partea societății, ci ca parte a unui proces complex ce implică educația, familia, autorita-

tea publică, serviciile sociale și comunitatea. În acest sens, modernizarea și perfecționarea continuă a cadrului legislativ și consolidarea capacităților instituționale devin esențiale pentru reducerea riscului de recidivă și pentru protejarea drepturilor și intereselor copilului aflat în conflict cu legea penală.

Ca urmare a cercetării efectuate, în calitate de *lege ferenda*, propunem revizuirea măsurilor de constrângere cu caracter educativ reglementate de art. 104 din CP al RM, în special excluderea avertismentului, având în vedere utilitatea sa redusă. Această măsură reprezintă o atenționare formală și constituie, prin natura sa, sancțiunea cu cel mai scăzut grad de constrângere, nefiind aptă să producă, în toate cazurile, impactul educativ necesar asupra comportamentului minorului.

Propunem preluarea modelelor existente în Anglia și Franța, care prevăd aplicarea față de minor a unui regim de supraveghere sporită, constând în arest la domiciliu însoțit de monitorizare electronică. De asemenea, conduita minorului ar urma să fie verificată periodic de către o persoană desemnată sau de organul de probațiune, inclusiv prin vizite inopinate la domiciliul acestuia.

În cazul respectării obligațiilor stabilite, durata măsurii ar putea fi redusă sau chiar încetată înainte de termen, iar în situația manifestării unui comportament negativ ori a nerespectării condițiilor impuse, măsura ar putea fi prelungită în funcție de gravitatea circumstanțelor constatate. Prin urmare, instituirea unui asemenea regim ar putea constitui o alternativă modernă și eficientă la avertisment, situându-se între măsurile cu caracter exclusiv educativ și cele privative de libertate.

Bibliografie:

1. Rezoluția Organizației Națiunilor Unite 40/33 din 29 noiembrie1985. Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing). [Online]. Disponibil: https://probatiune.gov.md/files/getfile/156 (accesat 16.11.2025)
2. Crime and Disorder Act 1998. [Online]. Disponibil: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/part/I/chapter/I/crossheading/youth-crime-and-disorder (accesat 13.01.2026)
3. La justice pénale des mineurs. [Online] Disponibil: https://www.justice.gouv.fr/justice-france/justice-mineurs/justice-penale-mineurs (accesat 15.01.2026)
4. Codul Penal al României nr. 286 din 17.07.2009. În: Monitorul Oficial al României nr. 510 din 24.06.2009.
5. Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 din 14.04.2009.
6. Codul Civil al Republicii Moldova, nr. 1107 din 06-06-2002, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 66-75 din 01-03-2019
7. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii, nr. 39 din 22.11.2004. [Online]. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=360 (accesat 20.11.2025)
8. ANDRONACHE, A. *Justiția juvenilă: Manual de curs*. Chișinău, 2014, pp.72 ISBN 978-9975-4255-7-5

9. MARIȚ, A. *Principiul caracterului personal al răspunderii penale: aspecte subiective*, pp. 182-189. [Online]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-182-189.pdf (accesat 27.11.2025)
10. BARBĂNEAGRĂ A., BERLIBA V., BÂRGĂU M., BORODAC A., ș.a. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu.* Centrul de Drept al Avocaților. Chișinău, 2003, pp. 836. ISBN 9975-61-291-1.
11. Programul probațional prevăzut ca pedeapsă destinat minorilor care au comis infracțiuni. Manualul consilierului. pp. 104. [Online]. Disponibil: https://ajppmoldova.wordpress.com/wp-content/uploads/2020/09/program-probational-for-cv-manualul-consilierului-.pdf (accesat 29.11.2025)
12. MELNIC, V. *Pedepsele minorilor în statele europene.* Anuarul științific al Institutului de Relații Internaționale din Moldova, pp. 185-194. [Online]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/25.Pedepsele%20minorilor%20in%20statele%20europene.pdf (accesat 16.01.2026)
13. MUTU-STRULEA, M. *Tratamentul aplicat minorilor delicvenți în legislațiile penale ale altor state*. pp. 155-159. [Online]. Disponibil: https://social.studiamsu.md/wp-content/uploads/2008/01/21-p155-159.pdf (accesat 18.01.2026)

CZU 343.988(478)

UNELE REFLECȚII PRIVIND VICTIMA INFRACȚIUNII ȘI PROTECȚIA JURIDICĂ A ACESTEIA

Laura RUSU, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Anatolie FAIGHER,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *This article examines the effects of victimization and the legal mechanisms for the rehabilitation of crime victims in the Republic of Moldova. Based on criminological theory, official crime statistics and national judicial practice, the study analyzes the physical, psychological and social consequences suffered by victims of criminal acts. Special attention is given to the legal framework regulating victim protection, compensation and psychological assistance, highlighting both its strengths and practical shortcomings. The paper emphasizes the need for an integrated, victim-centered approach to ensure effective rehabilitation and social reintegration.*

Keywords: *victim, victimization, effects of crime, victims' rights, legal rehabilitation, socio-legal impact.*

În pofida existenței sancțiunilor penale dure, infracțiuni au fost și sunt comise în continuare pe teritoriul Republicii Moldova. Indiscutabil că în urma comiterii acestora apar și persoane care au de suferit anumite daune în urma acestora – victima infracțiunii, ceea ce se confirmă prin următoarele date statistice oficiale.

Astfel, conform datelor Ministerului Afacerilor Interne [12], în anul 2023, pe teritoriul Republicii Moldova au fost înregistrate 24,0 mii infracțiuni, iar numărul victimelor este de 11,5 mii [13]. În continuare, în anul 2024 au fost înre-

gistrate 24,6 mii infracțiuni, victime ale cărora au fost 12,8 mii de persoane [14]. Nu în ultimul rând, în anul 2025 au fost înregistrate 23,1 mii infracțiuni, iar numărul victimelor a fost de 12,1 mii de persoane [15]. Aceste date confirmă amploarea fenomenului infracțional și relevă faptul că în spatele fiecărei statistici se află o persoană reală, afectată în mod direct de consecințele faptei prejudiciabile.

Conform art. 1 alin. (3) din Legii RM nr. 137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor: *„termenul „victimă a infracțiunii" semnifică persoana fizică vătămată, mental sau fizic, care înregistrează o suferință emoțională sau o pierdere materială, cauzată direct prin infracțiune, conform Codului penal, precum și soțul, copiii și persoanele aflate la întreținerea persoanei decedate"* [3]. În literatura de specialitate prin „victima infracțiunii" se înțelege *„persoana (ori un grup de persoane) căreia i-a fost cauzat un prejudiciu, urmare a atentatului criminal"* [8, p. 114].

Gravitatea infracțiunii nu se limitează, așadar, la dimensiunea sa juridică sau la atingerea adusă valorilor sociale protejate de lege, ci se reflectă și în impactul personal, psihologic și social asupra victimei. Acest impact depinde atât de natura și circumstanțele faptei, cât și de particularitățile psihologice ale victimei, care pot varia de la un subiect pasiv la altul. Astfel, un tip de infracțiune poate produce efecte distincte asupra diferitor persoane, în funcție de sensibilitatea, experiența sau contextul social al fiecăreia.

Aprecierea consecințelor actului infracțional asupra victimei necesită o disecție pe planuri: fizico-biologic, psihic și socio-economic.

Pentru a clarifica dimensiunile prejudiciului cauzat de fapta prejudiciabilă, începem cu consecințele de ordin fizico-biologic. Acestea pot fi diferite, în funcție de tipul de infracțiune și de gradul prejudiciabil al acesteia. Astfel, în plan fizico-biologic, infracțiunile îndreptate împotriva persoanei, mai ales cele care vizează viața, integritatea corporală sau libertatea sexuală [10, p. 30], pot produce o serie de disfuncționalități organice deosebit de grave. Acestea nu se limitează la leziunile externe vizibile, ci pot implica traumatisme interne, tulburări funcționale și afectarea unor sisteme esențiale ale organismului. În funcție de natura agresiunii, pot apărea fracturi, plăgi, hemoragii, complicații posttraumatice, precum și dereglări ale sistemului nervos, endocrin sau circulator. În cazul infracțiunilor privind viața sexuală, se pot manifesta consecințe fiziologice precum vaginismul, frigiditatea sau impotența, determinate de traumatisme directe asupra organelor reproducătoare ori de reacții reflexe ale organismului în fața violenței.

Aceste efecte evidențiază caracterul profund al leziunilor fizico-biologice și impactul lor asupra sănătății generale a victimei. În numeroase cazuri, ele determină pierderea temporară sau chiar permanentă a capacității de muncă, impun perioade îndelungate de tratament și lasă sechele corporale greu de înlăturat. Din perspectivă juridică, astfel de consecințe au o relevanță majoră în evaluarea prejudiciului corporal, întrucât reflectă gravitatea reală a faptei și servesc drept criteriu esențial în stabilirea răspunderii penale și a măsurilor reparatorii.

Pentru o ilustrare practică a acestor consecințe, vom analiza câteva cauze soluționate de instanțele naționale, care reflectă modul în care o faptă infracțională are consecințe directe de ordin fizico-biologic asupra victimei. Un exemplu potrivit, în care se evidențiază impactul infracțiunii asupra sănătății victimei este: *„F.O. la data de 27 iulie 2024, în jurul orei 15:15 min, conducând mijlocul de transport ATV de model „*****" cu n/î ***** pe imaşul din extravilanul sat. *****, r-nul Cantemir, avându-1 în calitate de pasager pe minorul *****, a.n. 03.04.2018, acționând din imprudență, fără să-și dea seama de caracterul prejudiciabil al faptei sale, fără să prevadă posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deşi putea şi trebuia să le prevadă, i-a permis minorului ***** conducerea mijlocului de transport, care neisprăvindu-se cu ghidajul s-a tamponat într-un gard, cauzându-şi leziuni corporale. Conform raportului de constatare nr. 202413D0110 din 16.09.2024, la minorul ***** s-au constatat următoarele leziuni corporale: traumă contuză turaco-abdominală manifestată prin echimoze masive şi excoriații la nivelul rebordului costal drept linia mediclaviculară, ruptura ficatului, ruptura rinichiului drept, ruptura intestinului gros, hemoperitoneum ~ 700 ml sânge fluid; stare după loporotomie cu suturarea ficatului şi intestinului gros, nefrectomie pe dreapta; leziuni corporale care se califică ca vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății."* [17].

Un alt exemplu relevant este: *„I.D., în data de 17 mai 2024, în stare de ebrietate, a urmărit să întreţină un act sexual neconsimțit cu vecina sa, care se afla tot în stare avansată de ebrietate. În încercarea de a o forța, i-a aplicat multiple lovituri cu pumnii şi palmele la cap şi față, cauzându-i traume fizice confirmate prin expertiza medico-legală nr. 202402D1043 din 26 iunie 2024. Aceasta diagnostichează o traumă cranio-cerebrală manifestată prin comoție cerebrală, plagă contuză la baza nazală şi contuzie a țesuturilor moi ale feței, manifestată prin edem şi echimoză difuză, care au dus la o dereglare temporară a sănătății, calificată ca vătămare corporală ușoară. Victima a fost supusă şi unor suferințe psihice, manifestate prin stare de tensiune şi stres, cauzate de agresiunea fizică şi tentativa de viol, fapt evidențiat şi prin declarațiile părții vătămate şi ale martorilor, precum mama acesteia şi vecinii."* [18].

Aşadar, efectele fizico-biologice ale victimizării nu se rezumă la suferințele imediate suferite de către persoană, ci pot să producă consecințe juridice și socio-economice durabile. Din această perspectivă, recuperarea fizică devine o premisă esențială pentru reabilitarea globală a victimei și pentru restabilirea echilibrului ei social.

În paralel cu analiza consecințelor pe care actul infracțional le poate produce asupra victimei, ne propunem să studiem și să analizăm cadrul juridic care reglementează protecția și reabilitarea acesteia. Astfel, potrivit Legii nr. 137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor, persoana vătămată beneficiază de o serie de drepturi și măsuri de sprijin menite să faciliteze restabilirea sa fizică, psihologică și socială.

În ceea ce privește asistența juridică, articolul 11 din actul normativ menționat [3] prevede că victima infracțiunii are dreptul la asistență juridică garantată de stat în următoarele situații: atunci când infracțiunea a fost comisă pe teritoriul Republicii Moldova; când infracțiunea a fost săvârșită în afara teritoriului național, dar victima este cetățean al Republicii Moldova, străin sau apatrid cu reședință legală în Republica Moldova, iar procesul penal se desfășoară pe teritoriul acesteia. Este esențial de subliniat că victimele infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant beneficiază necondiționat de asistență juridică garantată de stat. De asemenea, în ipoteza în care victima decedează ca urmare a săvârșirii infracțiunilor prevăzute în capitolele II–IV din Codul penal al Republicii Moldova (respectiv infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei, contra libertății, cinstei și demnității persoanei, precum și cele privind viața sexuală), soțul, copiii sau persoanele aflate în întreținerea acesteia pot beneficia, în lipsa mijloacelor financiare proprii, de asistență juridică garantată de stat, atât în cadrul procesului penal, cât și în afara acestuia.

Un alt aspect esențial al protecției victimelor infracțiunilor îl reprezintă dreptul la compensație financiară, acordat de către stat în condițiile expres prevăzute de lege. Conform articolului 12 din Legea nr. 137/2016 [3], victimele anumitor categorii de infracțiuni – printre care se numără omorul intenționat, vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății soldată cu decesul persoanei, traficul de ființe umane, tortura, tratamentul inuman sau degradant, violența în familie, infracțiunile privind viața sexuală și altele enumerate în mod exhaustiv la alin. (2) art. 12 din actul normativ anterior menționat – pot solicita acordarea unei compensații bănești pentru prejudiciul suferit. Pentru a putea obține compensație financiară din bugetul statului, trebuie să fie întrunite următoarele condiții, conform art.14 din Legea nr. 137/2016 [3]: actul de constatare a săvârșirii infracțiunii să fie definitiv și irevocabil, deci să fi intrat în vigoare, iar victima să fi depus, în termen de 3 ani de la data intrării acestuia în vigoare, o cerere pentru a obține compensațiile financiare (însă, dacă victima este minoră, iar reprezentantul acesteia nu a depus cererea în termenul menționat anterior, atunci termenul respectiv începe să curgă din momentul în care victima va împlini vârsta de 18 ani); victima, personal sau prin reprezentantul său, să fie constituită ca parte civilă în cadrul procesului penal; făptuitorul să nu aibă suficiente surse pentru a acoperi prejudiciul cauzat victimei prin infracțiune, precum și să nu existe alte surse din care dauna ar putea fi compensată. Totuși, legea stabilește, totodată, anumite limite de acordare a compensației, prevăzute în cadrul art. 12 alin. (3) [3]. Victima nu poate beneficia de sprijin financiar din partea statului în cazurile în care a participat benevol la săvârșirea infracțiunii (cu excepția persoanelor care nu au împlinit vârsta majoratului); infracțiunea a fost săvârșită în una dintre circumstanțele care înlătură caracterul penal al faptei, prevăzute în art. 35 din Codul penal al RM; nu a sesizat organele de urmărire penală despre săvârșirea infracțiunii în cazul în care pornirea urmăririi penale este posibilă doar în baza plângerii prealabile a

victimei (conform prevederilor art. 276 Cod de procedură penală al RM); la data săvârșirii infracțiunii victima este condamnată definitiv și are antecedente penale pentru săvârșirea unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave sau pentru o infracțiune săvârșită fiind membru al unui grup criminal organizat sau asociație criminală; a contribuit în mod intenționat, prin comportamentul său, la producerea prejudiciului sau la mărirea valorii acestuia; victima a făcut cu bună știință declarații false sau a refuzat în mod intenționat să sprijine descoperirea infracțiunii (cu excepția situațiilor în care legea îi recunoaște dreptul de a nu depune declarații). În cazul în care victima a decedat, legea prevede posibilitatea ca soțul, copiii sau persoanele aflate la întreținerea acesteia să solicite compensația cuvenită, inclusiv pentru cheltuielile de înmormântare.

Astfel, prin mecanismele de compensare prevăzute de lege, statul își reafirmă responsabilitatea de a proteja și de a sprijini victimele, încercând să atenueze pierderile materiale și suferințele cauzate de faptele infracționale.

Totuși, dincolo de dimensiunea juridică și financiară, rămâne o rană mult mai profundă – cea psihologică. Prin urmare, analiza efectelor psihologice este esențială, or adevărata reabilitare nu înseamnă doar repararea unui prejudiciu, ci și restabilirea echilibrului interior al persoanei.

În sfera consecințelor psihologice, victima nu poartă doar urmele vizibile ale agresiunii, ci și pe cele invizibile, adânc întipărite în structura sa interioară. De exemplu, „*G.G. și C.V., având calitatea de persoane publice, au comis în mod intenționat acte de tortură asupra lui C.I., cu scopul de a obține de la acesta informații, mărturisiri și de a-l pedepsi. Acțiunile lor au provocat victimei dureri și suferințe fizice și psihice puternice, dovedite de expertiza medico-legală și psihiatrico-legală. Expertiza medico-legală a constatat echimoze pe membrele inferioare, cauzate de lovituri repetate cu un obiect dur (posibil baston de cauciuc), iar expertiza psihiatrică a indicat că victima a suferit o traumă psihologică de intensitate ușoară, manifestată prin cefalee, dereglări de somn, anxietate sporită, hipervigilență, tensiune emoțională, instabilitate emoțională și scăderea nivelului de autoapreciere.”* [19].

Tot sub aspect psihologic, umilirea cinstei și a demnității afectează autoaprecierea personală, imaginea de sine. Victima ajunge adesea să-și piardă încrederea în propria persoană și în ceilalți, iar lumea, odinioară familiară și sigură, devine un spațiu ostil. Societatea, printr-un mecanism subtil de autoapărare, ajunge uneori să condamne victima pentru ceea ce i s-a întâmplat, încercând, astfel, să-și protejeze iluzia unei lumi stabile și previzibile [11, p. 36]. Nu negăm faptul că și victima poate avea un rol activ în comiterea infracțiunii, determinându-l pe infractor sau favorizând comiterea infracțiunii, dar nici nu dorim să negăm situațiile în care victima este nevinovată. În aceste situații, această condamnare nu face decât să amplifice trauma și izolarea victimei, care se simte lipsită nu doar de sprijin, ci și de înțelegere.

Printre consecințele strict psihologice ale victimizării se înscriu o serie de tulburări complexe: *„de percepție, de memorie, de gândire, de afectivitate și de*

voință" [10, p. 36]. Aceste dereglări se manifestă printr-o distorsionare a realității, dificultăți de concentrare, pierderea interesului față de activitățile cotidiene sau chiar incapacitatea de a lua decizii. În unele cazuri, se poate dezvolta un tablou mai amplu de tulburări de personalitate, dintre care cea mai frecventă este tulburarea de stres post-traumatic. Victima retrăiește permanent evenimentul traumatic prin coșmaruri, amintiri intruzive, reacții de panică sau stări de vigilență extremă, toate acestea menținând-o captivă într-un cerc al suferinței.

În plan afectiv, victima se confruntă cu o paletă intensă de emoții, de la mânie și furie, până la anxietate, agonie și disperare. Suferințele psihice pot lua forma depresiei, apatiei, a senzației de neajutorare sau chiar a dorinței de autopedepsire. Nu de puține ori, victima dezvoltă comportamente autodistructive, tulburări de alimentație, dependențe de alcool sau droguri, iar în cazurile extreme chiar gânduri suicidare.

Efectele psihologice ale victimizării se dovedesc adesea mai persistente decât cele fizice. Ele influențează identitatea victimei, relația sa cu lumea și capacitatea de a se reintegra social. Din această cauză, intervenția psihologică specializată trebuie tratată ca parte integrantă a reabilitării juridice, nu ca o simplă măsură complementară. În acest context, cadrul juridic din Republica Moldova consacră dreptul victimei la consiliere psihologică, recunoscând importanța intervenției specializate în procesul de vindecare și reabilitare emoțională. Potrivit Legii RM nr. 137/2016 privind reabilitarea victimelor infracțiunilor [3], orice persoană vătămată poate beneficia, la cerere, de consiliere psihologică oferită de specialiști autorizați din cadrul structurilor teritoriale de asistență socială, al organizațiilor necomerciale sau al persoanelor juridice implicate în domeniul reabilitării victimelor. Aceste servicii sunt asigurate în colaborare cu autoritățile publice locale și cu Ministerul Muncii și Protecției Sociale.

Consilierea psihologică poate fi acordată din contul statului pentru victimele anumitor infracțiuni, inclusiv ale tentativelor la acestea, și anume: omorul intenționat, determinarea la sinucidere, traficul de organe, țesuturi și celule umane, răpirea unei persoane, traficul de ființe umane, tortura, tratamentul inuman sau degradant, sclavia și condițiile similare sclaviei, infracțiuni privind viața sexuală, violența în familie, pornografia infantilă și în alte cazuri expres prevăzute de art. 9 alin. (1) din Legea mai sus menționată. De acest sprijin pot beneficia atât victimele infracțiunilor comise pe teritoriul Republicii Moldova, cât și cetățenii moldoveni, străinii sau apatrizii care locuiesc legal în Republica Moldova, dar au fost afectați de astfel de fapte în afara teritoriului țării. Durata consilierii psihologice este stabilită în funcție de nevoile victimei, fiind, de regulă, pentru adulți de până la 3 luni de la aprobarea cererii, iar în cazul minorilor – până la 6 luni. Serviciul se acordă în baza unei cereri scrise, depuse la structura teritorială de asistență socială sau la o organizație specializată în reabilitarea victimelor, după sesizarea organelor de constatare sau a organelor de urmărire penală cu privire la săvârșirea infracțiunii.

Dincolo de impactul fizic și psihologic, victimizarea produce și consecințe de ordin social, care afectează structura relațiilor umane și poziția victimei în comunitate. O importantă consecință a infracțiunii de ordin social este sentimentul de nesiguranță, care, chiar dacă are la bază un mecanism psihologic, devine, în timp, o realitate socială. Această nesiguranță se raportează nu doar față de victima propriuzisă a infracțiunii, ci față de întreaga societate. În această ordine de idei, comiterea unei infracțiuni, deși afectează în mod direct și nemijlocit o anumită persoană sau un anumit grup de persoane, totuși efectul de frică și precaritate se strecoară în toate păturile societății. În acest context, reintegrarea socială a victimelor presupune nu doar sprijin individual, ci și o responsabilitate colectivă: cea de a crea un climat social care încurajează înțelegerea, respectul și refacerea legăturilor interumane.

Pierderea poziției sociale reprezintă una dintre cele mai semnificative urmări. În anumite cazuri, trauma psihologică, impactul asupra reputației și/sau vătămările fizice determină imposibilitatea continuării profesiei, meseriei sau activității desfășurate anterior. Astfel, o persoană care a suferit o agresiune fizică sau psihologică, în special la locul de muncă, poate întâmpina dificultăți majore în reluarea activității, fie din cauza stigmatizării sociale, fie din cauza fricii sau neîncrederii acumulate ori din cauze obiective de ordin fizic.

Pierderea locului de muncă generează, la rândul său, un lanț de efecte sociale negative. Victima se confruntă nu doar cu diminuarea resurselor financiare, ci și cu o formă de izolare socială – rezultat al retragerii voluntare din spațiul public sau al marginalizării din partea comunității. Din această perspectivă, infracțiunea nu afectează doar persoana în cauză, ci și mediul său familial, întrucât pierderea stabilității emoționale și economice a victimei produce insecuritate și suferință în rândul apropiaților.

Pentru o înțelegere mai exactă a acestor efecte, putem analiza un caz concret din practica judiciară în care victima a suferit o pierdere temporară a capacității de muncă, fapt ce a dus la o destabilizare socială și profesională. Astfel: *„La data de 22 februarie 2022, în incinta unui service auto din municipiul Chișinău, inculpatul C.M., acționând din imprudență, a urcat la volanul automobilului său personal cu intenția de a-l scoate din boxă. În loc să se deplaseze cu spatele, a pornit înainte și l-a strâns pe T.A. între vehicul și o masă metalică, cauzându-i acestuia o leziune la picior. Incidentul a avut loc în prezența altor persoane aflate în service, iar victima a fost transportată ulterior la spital pentru îngrijiri medicale. Conform raportului de constatare nr. 202202D0535 din 03.05.2022 și raportului de expertiză judiciară nr. 202202D0874 din 30.06.2022, victima a suferit o fractură recentă a metafizei proximale a osului tibial, fără deplasarea fragmentelor. Leziunea a fost provocată de un obiect contondent dur, în circumstanțele descrise, și a generat o dereglare a sănătății de lungă durată. Instanța de judecată a reținut că, potrivit Raportului de constatare nr. 202202D0535 din 03.05.2022 și raportului de expertiză nr. 202202D0874 din 30.06.2022, s-a atestat că partea vătămată a suportat suferințe în urma vătămărilor suportate în*

legătură cu natura leziunilor cauzate care l-au împiedicat o perioadă de timp să-și desfășoare activitatea și să ducă un mod de viață normal." [20].

În plan social, victimizarea nu se oprește la nivel individual. Ea are un efect de undă, perturbând relațiile de familie, climatul comunitar și încrederea colectivă în instituțiile statului. Reabilitarea socială a victimelor nu poate fi separată de responsabilitatea comunității și a autorităților publice de a reconstrui un sentiment general de siguranță.

Toate aceste realități conturează nevoia unei intervenții instituționale coerente, care să nu se limiteze la constatarea efectelor sociale ale infracțiunii, ci să ofere soluții concrete pentru diminuarea lor. În acest sens, Legea nr. 137/2016 prevede, în mod expres, cazurile în care anumite victime au dreptul la compensație financiară acordată de către stat.

Deși cadrul legal național oferă instrumente importante de protecție, aplicarea practică a dreptului la compensație și consiliere psihologică ridică uneori dificultăți. De obicei, numeroase victime nu cunosc existența acestor drepturi sau nu dispun de resursele necesare pentru a parcurge procedurile birocratice. Durata mare de soluționare a cererilor de compensație și absența unei coordonări eficiente între instituții fac ca sprijinul prevăzut de lege să nu ajungă întotdeauna acolo unde este cel mai necesar. Pentru a îmbunătăți situația, ar fi oportună instituirea unui ghișeu unic digital, prin intermediul căruia victima să poată depune cereri, atașa documente și urmări stadiul soluționării acestora fără deplasări suplimentare.

De asemenea, există deficiențe la nivel de implementare a unor prevederi legale. Astfel, în Raportul tematic privind evaluarea gradului de funcționare a serviciilor de asistență psihologică acordată copiilor supuși abuzului din anul 2022, s-a constatat că *„chiar dacă art. 8 al Legii nr. 137 din 29.07.2016 privind reabilitarea victimelor infracțiunilor, prevede faptul că consilierea psihologică este asigurată de către psihologii din cadrul subdiviziunilor teritoriale de asistență socială, încă în majoritatea Direcțiilor teritoriale de asistență socială și protecție a familiei nu există unitate de psiholog"* [16, p. 44]. Totuși, trebuie să accentuăm că un pas important, inclusiv în soluționarea restanței evidențiate anterior, este faptul că la data de 31.12.2025 a intrat în vigoare Hotărârea Guvernului nr. 835/2025 privind aprobarea Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a Serviciului de asistență psihologică pentru victimele adulte ale infracțiunilor și a Standardelor minime de calitate [5]. Conform Notei de fundamentare a proiectului acestei hotărâri [7], adoptarea acesteia a fost determinată de lipsa unui cadru normativ secundar care să reglementeze aplicarea practică a prevederilor Legii 137/2017 (și anume: *„modul de organizare și funcționare a Serviciului de consiliere psihologică, condițiile uniforme de prestare a serviciilor la nivel național, cerințele minime de calitate aplicabile serviciului, criteriile privind competențele profesionale ale psihologilor implicați, mecanismele de monitorizare, evaluare și asigurare a calității serviciilor"* [7]). Aceasta își propune *„asigurarea unui acces real, echitabil și continuu la servicii de consiliere psihologică, la*

creșterea calității intervențiilor și la prevenirea revictimizării, în conformitate cu legislația națională și standardele europene" [7]. Cât privește reabilitarea victimelor minore, trebuie evidențiată Hotărârea Guvernului nr. 708/2019 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Centrului regional de asistență integrată a copiilor victime/martori ai infracțiunilor și a Standardelor minime de calitate. Conform prevederilor acestei hotărâri, scopul Centrului este de a oferi copilului, în aceeași locație, asistență specializată (psihologică, juridică, medicală și socială), care să asigure prevenirea revictimizării și/sau retraumatizării acestuia în procesul de colectare a probelor în cauzele penale [6].

Un aspect nu mai puțin important este perspectiva preventivă. Prevenirea victimizării nu se reduce la aplicarea pedepselor penale, ci implică formarea unei culturi juridice și civice bazate pe respectul pentru drepturile omului. Educația juridică, începută încă din școală, precum și campaniile publice au un rol esențial în dezvoltarea capacității de a recunoaște și evita situațiile de risc. Un alt element decisiv îl constituie cooperarea interinstituțională. Astfel, ar fi necesară consolidarea cooperării între poliție, procuratură, instanțe și serviciile sociale, pentru a asigura un parcurs coerent și empatic al victimei în procesul de justiție.

Spre final, ideal ar fi ca, într-o societate liberă, echilibrată și armonioasă, pericolul de victimizare să fie inexistent, iar fiecare individ să se simtă protejat de orice formă de violență, indiferent de vârstă, sex, profesie, statut social sau oricare alt criteriu. Realitatea însă ne arată că procesul victimizării rămâne o problemă a societății moderne, cu efecte multiple – fizice, psihologice și sociale – care depășesc cu mult sfera juridicului. De aceea, abordarea juridico-socială a victimei trebuie să pornească nu doar de la ideea de sancționare a făptuitorului, ci și de la nevoia reală de reabilitare a celui care a suferit.

Bibliografie:

1. Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Online. 2009, nr. 72-74. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150640&lang=ro# [accesat 2025-10-17].
2. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Online. 2013, nr. 248-251. Disponibil https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=153183&lang=ro# [accesat 2025-10-17].
3. Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor nr. 137 din 29.07.2016. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Online. 2016, nr. 293-305. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139012&lang=ro [accesat 2025-10-24].
4. Legea pentru modificarea unor acte normative (prevenirea și combaterea exploatării sexuale și abuzurilor sexuale comise asupra copiilor) nr. 5 din 12.02.2026. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Online. 2026, nr. 96-99. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=153156&lang=ro [accesat 2026-05-02].

5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a Serviciului de asistență psihologică pentru victimele adulte ale infracțiunilor și a Standardelor minime de calitate nr. 835 din 29.12.2025 *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Online. 2025, nr. 656-658. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=152341&lang=ro [accesat 2026-05-02].
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Centrului regional de asistență integrată a copiilor victime/martori ai infracțiunilor și a Standardelor minime de calitate nr. 708 din 27.12.2019. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Online. 2019, nr. 400-406. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=152261&lang=ro [accesat 2026-05-02].
7. Nota de fundamentare la proiectul hotărârii Guvernului privind aprobarea Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a serviciilor de sprijin pentru victimele adulte ale infracțiunilor și a standardelor minime de calitate. Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/media/documents/sedinte-de-guvern/2025-12/NU-1019-MMPS-2025.pdf [accesat 2026-05-02].
8. BÎRGĂU, Mihail; Sergiu CERNOMOREȚ; Anatolie FAIGHER și Andrei NASTAS. *Criminologie: Curs universitar*. Chișinău: Pontos, 2023. ISBN 978-9975-72-808-9.
9. CIOBANU, Igor. *Criminologie*. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, Catedra Drept Penal și Criminologie, 2011. ISBN 978-9975-78-973-8.
10. HOTCA, Mihai Adrian. Efectele victimizării. *Orizonturi ale cunoașterii*. Online. 2010, vol. 2, nr. 1/2010, pp. 28-41. Disponibil: https://orizonturi.ucdc.ro/arhiva/2010_khe_1_pdf/khe_vol_2_iss_1_28to41.pdf [accesat 2025-10-24].
11. RÎJICOVA, Svetlana; Valentina PRIȚCAN și Gheorghe BACIU. *Elemente de psihologie judiciară. Medicina legală*. Chișinău: Institutul Național al Justiției, 2009. ISBN 978-9975-66-128-7.
12. MINISTERUL AFACERILOR INTERNE. *Date statistice*. Online. Disponibil: https://mai.gov.md/ro/date-statistice [accesat 2025-10-17].
13. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ. *Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2023.* Online. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infractionalitatii-in-republica-moldova-in-anul-2023-9478_60977.html [accesat 2026-01-31].
14. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ. *Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2024.* Online. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infractionalitatii-in-republica-moldova-in-anul-2024-9478_61676.html [accesat 2025-10-17].
15. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ. *Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2025.* Online. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infractionalitatii-in-republica-moldova-in-anul-2025-9478_62334.html [accesat 2026-04-26].
16. AVOCATUL POPORULUI PENTRU DREPTURILE COPILULUI. *Raport tematic privind evaluarea gradului de funcționare a serviciilor de asistență*

psihologică acordată copiilor supuși abuzului. Chișinău, 2022. Disponibil: https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/05/Raport-Evalu.pdf [accesat 2026-05-02].
17. Sentința Judecătoriei Cahul, sediul Central din 07 august 2025. Dosarul nr. 1-128/2025. În https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/ABF2A9F6-0A1C-4682-9815-C0E469ABF9BB [accesat 2025-11-05].
18. Sentința Judecătoriei Strășeni, sediul Călărași din 06 octombrie 2025. Dosarul nr. 1-102/2025 (1-277/2024). În: https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/026CBFA6-CBB2-4752-BD1C-6C6279A60DBC [accesat 2025-11-02].
19. Sentința Curții de Apel Chișinău din 14 martie 2022. Dosarul nr. 1a-54/19. În: https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/88A892F5-1AF0-4B7A-9670-90AFED2BA6A6 [accesat 2025-11-05].
20. Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 16 iulie 2025. Dosarul nr. 1-1933/2024. În: https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/CC8ACECE-AC81-450C-9358-43A519C33776 [accesat 2025-11-05].

CZU 343.241(478)

VALENȚELE JURIDICE ȘI PSIHOLOGICE ALE PEDEPSEI PENALE ÎN SISTEMUL DE DREPT AL REPUBLICII MOLDOVA

Iulianna PROKOPII, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Mariana SPATARI,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *The article examines the institution of criminal punishment in the criminal law of the Republic of Moldova from a dual perspective: legal and psychological. The principles and functions of punishment, the typology of sanctions and individualization mechanisms are analyzed, as well as the psychological impact of punishments on offenders, factors influencing behavior and the risk of recidivism. The study integrates doctrinal, normative and psychological elements to highlight the need for a balanced penal policy, oriented towards prevention and reeducation.*

Keywords: *criminal punishment; individualization; re-education; prevention; judicial psychology.*

Conform prevederilor art. 61 CP al RM „Pedeapsa penală este o măsură de constrângere statală și un mijloc de corectare și reeducare a condamnatului ce se aplică de instanțele de judecată, în numele legii, persoanelor care au săvârșit infracțiuni, cauzând anumite lipsuri și restricții drepturilor lor.

Pedeapsa are drept scop restabilirea echității sociale, corectarea și resocializarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților, cât și a altor persoane. Executarea pedepsei nu trebuie să cauzeze suferințe fizice și nici să înjosească demnitatea persoanei condamnate" [1].

Scopul pedepsei penale diferă în intensitate și orientare între Republica Moldova, Franța și Germania, deși toate cele trei sisteme pornesc de la ideea

comună că sancțiunea penală trebuie să protejeze societatea și să prevină comiterea de noi infracțiuni. În Republica Moldova, accentul normativ se pune pe restabilirea echității sociale, corectarea și reeducarea infractorului, precum și pe prevenția generală și specială. În practică însă, sistemul penal rămâne puternic orientat spre pedeapsa privativă de libertate, iar detenția continuă să fie percepută ca instrument principal de protecție socială.

În Franța, finalitatea pedepsei este centrată pe prevenirea infracțiunilor, protejarea ordinii publice și reintegrarea infractorului, atribuindu-se o valoare specială individualizării sancțiunii și utilizării pedepselor alternative. Astfel, reinserția socială este tratată drept o componentă fundamentală, fiind considerată mai eficientă decât izolarea îndelungată. Modelul francez pune accent pe dimensiunea socială și reparatorie a pedepsei, reducând rolul dimensiunii strict represive.

În Germania, concepția asupra pedepsei este puternic influențată de principiul supremației demnității umane. Pedeapsa are rolul de a proteja societatea, de a descuraja comportamentele antisociale și, totodată, de a crea condițiile necesare reeducării și reintegrării infractorului. Germania utilizează larg măsurile alternative, probațiunea și intervențiile psihosociale, considerând privarea de libertate ca o soluție ultimă și necesară doar în cazurile de pericol social ridicat.

Prin comparație, scopul pedepsei în Franța și Germania este similar în plan formal cu cel al Republicii Moldova, întrucât toate urmăresc prevenția și protecția socială. Totuși, orientarea practică diferă semnificativ: Republica Moldova menține o viziune predominant represivă, concentrată pe izolarea infractorului, în timp ce Franța și Germania pun accentul pe reeducare, individualizare și reintegrare socială, promovând o politică penală modernă, mai puțin dependentă de detenție.

Dacă să ne referim la impactul psihologic al pedepselor asupra infractorilor, putem menționa că pedeapsa penală nu reprezintă doar un instrument juridic de constrângere, ci are efecte profunde asupra psihicului individului. Din perspectiva psihologiei judiciare, sancțiunea acționează ca un stimul aversiv, menit să modifice comportamentul infractorului și să prevină repetarea conduitei antisociale [2, p. 183]. Totuși, impactul psihologic al pedepsei este variabil și depinde de o serie de factori precum structura de personalitate, maturitatea afectivă, percepția de echitate și condițiile de executare.

Pentru o parte dintre condamnați, pedeapsa poate produce efectul scontat de responsabilizare. Experiența sancțiunii favorizează conștientizarea gravității faptei, dezvoltarea sentimentului de vinovăție și internalizarea normelor sociale [3, p. 97]. Acest proces este descris în literatura de specialitate ca un mecanism de restructurare cognitivă, prin care individul își modifică schemele mentale și își dezvoltă capacitatea de autocontrol.

În schimb, pentru alți infractori, pedeapsa poate genera efecte contrare. Condițiile de detenție percepute ca injuste, lipsa programelor de reabilitare sau severitatea excesivă a sancțiunii pot produce frustrare, ostilitate față de autoritate și dorință de revanșă. Karl Menninger sublinia că pedepsele lipsite de compo-

nentă reeducativă pot accentua agresivitatea și pot transforma detenția într-un mediu de consolidare a comportamentelor antisociale [4, p. 45].

Un alt aspect esențial este percepția de legitimitate și echitate. Studiile lui Tom R. Tyler arată că indivizii sunt mai predispuși să respecte legea atunci când consideră că sancțiunea este proporțională și aplicată într-un mod just. O pedeapsă percepută ca nedreaptă poate distruge orice posibilitate de reabilitare, în timp ce una echitabilă poate stimula conformarea și reintegrarea socială.

De asemenea, durata și severitatea pedepsei influențează reacția psihologică. O sancțiune excesiv de severă poate produce desensibilizare sau reacții de opoziție, în timp ce una prea blândă poate fi percepută ca lipsită de autoritate. Eficiența psihologică a pedepsei se realizează atunci când aceasta este proporțională, predictibilă și comunicată într-un mod care permite individului să înțeleagă legătura dintre faptă și consecință.

În concluzie, putem afirma că impactul psihologic al pedepsei asupra infractorilor este ambivalent: poate favoriza responsabilizarea și reintegrarea socială sau, dimpotrivă, poate accentua ostilitatea și recidiva. Din acest motiv, politica penală trebuie să îmbine dimensiunea juridică cu cea psihologică, asigurând ca sancțiunea să fie nu doar un act de constrângere, ci și un instrument de transformare personală și socială.

Totuși ideea prevenției este păstrată în scopul pedepsei penale în țara noastră, bazându-se pe unele teorii, una din ele poartă ideea că „numai experimentând pedeapsa criminalul își poate răscumpăra păcatele” [5, p. 116], este discutabilă. Executarea pedepsei poate avea două efecte diferite asupra infractorului.

Pe de o parte, pedeapsa poate conduce la conștientizarea gravității faptei, ceea ce reprezintă scopul ideal al sancțiunii penale – reeducarea și reintegrarea socială. Pe de altă parte, pedeapsa poate produce frustrare și dorință de răzbunare față de societate, mai ales atunci când condițiile de detenție sau tratamentul instituțional sunt percepute ca injuste. În acest caz, pedeapsa își ratează scopul și poate chiar favoriza recidiva.

Conform altor teorii, finalitatea centrală a pedepsei trebuie să fie restrângerea fizică a infractorului, pentru a asigura protecția societății. Această izolare – de regulă sub forma privării de libertate – presupune că infractorul nu va mai avea posibilitatea de a comite noi infracțiuni.

Totuși, realitatea actuală demonstrează limitele acestei concepții, întrucât există numeroase situații în care infractorii continuă să comită infracțiuni chiar și din penitenciare, folosind mijloace tehnice sau rețele din exterior. Prin urmare, simpla restrângere fizică nu este suficientă, iar sistemul penal trebuie să îmbine izolarea, reeducarea și prevenția pentru a asigura eficiența reală a pedepsei.

Analiza comparativă a scopului pedepsei penale evidențiază faptul că eficiența sancțiunii nu depinde doar de cadrul normativ sau de orientarea politicii penale, ci și de modul în care aceasta este percepută și trăită de persoana condam-

nată. În practică, reacția psihologică a infractorului față de pedeapsă, capacitatea sa de adaptare la mediul carceral și mecanismele interne de schimbare, joacă un rol esențial în atingerea obiectivelor de prevenție și reeducare. Prin urmare, pentru a înțelege pe deplin funcționalitatea pedepsei penale, este necesară o examinare detaliată a dimensiunii psihologice a acesteia, a factorilor care influențează comportamentul infractorilor și a elementelor ce pot determina succesul sau eșecul procesului de reintegrare socială.

În plan psihologic, pedeapsa penală este definită ca un stimul aversiv aplicat cu scopul de a modifica comportamentul infractorului și de a preveni recidiva, idee prezentă în lucrările fundamentale de psihologie comportamentală [2, p. 185]. Spre deosebire de perspectiva strict juridică, psihologia judiciară se concentrează pe efectele interne ale pedepsei, pe procesele mentale pe care aceasta le generează și pe modul în care influențează comportamentul viitor.

Reacția la sancțiune depinde de structura psihologică a individului, de maturitatea afectivă și de capacitatea de a conștientiza consecințele faptelor. Pentru unii infractori, pedeapsa poate produce responsabilizare și internalizarea normelor sociale, în timp ce pentru alții generează frustrare, ostilitate față de autoritate și dorință de revanșă [6, p. 25].

Impactul pedepsei este influențat de caracteristicile sale: severitatea, durata, previzibilitatea și percepția de echitate. O sancțiune disproporționată sau percepută ca nedreaptă poate distruge orice posibilitate de reabilitare, în timp ce o pedeapsă proporțională și clar comunicată favorizează conformarea și legitimitatea [7, p. 92].

Din perspectiva teoriilor comportamentale, pedeapsa funcționează doar atunci când este asociată direct cu comportamentul indezirabil și este urmată de oportunități de învățare prosocială [8, p. 112]. Teoriile cognitiv-comportamentale subliniază că reabilitarea presupune restructurarea schemelor mentale și dezvoltarea autocontrolului; altfel, sancțiunea rămâne un mecanism coercitiv cu efecte limitate.

În multe sisteme penitenciare moderne, pedeapsa penală este corelată cu programe psihoterapeutice și intervenții motivaționale, ceea ce arată că schimbarea comportamentului infracțional depinde de combinarea pedepsei cu tratamentul psihologic.

Eficiența pedepsei nu depinde exclusiv de cadrul normativ, ci de modul în care aceasta este percepută și procesată de individ. Pedeapsa devine cu adevărat eficientă atunci când produce transformări interne stabile, dezvoltă autocontrolul și reduce predispoziția spre conduită infracțională. Astfel, dreptul penal și psihologia judiciară se completează reciproc, urmărind atât protecția socială, cât și reintegrarea reală a infractorului.

În cele ce urmează vom analiza factorii ce influențează comportamentul infracțional și riscul de recidivă. Analiza eficienței pedepsei penale presupune luarea în considerare a factorilor psihologici, sociali și instituționali care determină conduita infracțională și predispoziția spre recidivă. Recidiva nu depinde

exclusiv de severitatea sancțiunii, ci de interacțiunea complexă dintre caracteristicile individuale, mediul social și condițiile de executare a pedepsei.

La nivel individual, trăsături precum impulsivitatea, agresivitatea, lipsa empatiei sau autocontrolul redus sporesc probabilitatea repetării comportamentului antisocial. Tulburările psihice, dependențele și deficitele cognitive accentuează vulnerabilitatea, mai ales în lipsa intervențiilor terapeutice. Schemele cognitive disfuncționale – de tipul „legea este nedreaptă" sau „violența este justificată" – mențin conduitele deviante și împiedică internalizarea normelor sociale.

Factorii sociali și de mediu au, la rândul lor, o influență majoră. Lipsa sprijinului familial, experiențele traumatice din copilărie sau apartenența la grupuri infracționale constituie elemente de risc. Stigmatizarea foștilor condamnați reduce șansele de reintegrare și poate alimenta frustrarea și dorința de revanșă.

La nivel instituțional, supraaglomerarea penitenciarelor, absența programelor educaționale și psihologice, precum și orientarea predominant represivă a sancțiunilor limitează posibilitățile de reeducare. În aceste condiții, pedeapsa riscă să devină un mecanism pur coercitiv, fără efecte reale asupra restructurării cognitive și comportamentale.

Pedeapsa penală produce nu doar efecte psihologice, ci și consecințe juridice importante asupra persoanei condamnate. În Republica Moldova, condamnarea atrage apariția antecedentelor penale, care pot limita accesul la anumite drepturi, funcții sau oportunități profesionale. În plus, pedeapsa poate implica restrângerea unor drepturi fundamentale, iar aceste efecte se pot menține și după executarea sancțiunii, afectând procesul de reintegrare socială. Existența cazierului judiciar contribuie la menținerea unui stigmat juridic și social. Astfel, consecințele juridice ale condamnării, corelate cu impactul psihologic, pot influența semnificativ comportamentul ulterior al individului, fie în sensul reintegrării, fie al recidivei.

Pentru reducerea supraaglomerării penitenciarelor din Republica Moldova, se impune dezvoltarea programelor probaționale, axate pe responsabilizarea individului în mediul său social. Exemple precum programul „Drink and Drive" demonstrează eficiența sancțiunilor non-privative de libertate, care urmăresc nu doar sancționarea, ci și conștientizarea consecințelor comportamentului infracțional.

Din perspectivă psihologică, libertatea supravegheată poate descuraja recidiva, favorizând autocontrolul, asumarea responsabilității și integrarea normelor sociale. Spre deosebire de detenție, care izolează și stigmatizează, menținerea individului în comunitate stimulează reeducarea și reintegrarea.

Prin urmare, reducerea riscului de recidivă necesită o abordare integrată, care să combine sancțiunea juridică cu intervenții psihologice, sociale și educaționale. Doar astfel pedeapsa își poate atinge scopul de reeducare și reintegrare, contribuind la protecția reală a societății.

În urma cercetării realizate, putem afirma că studiul pedepsei penale din perspectivă juridică și psihologică evidențiază complexitatea acestui instrument de control social. În Republica Moldova, cadrul normativ consacrat prin art. 61

Cod Penal subliniază scopul pedepsei ca mijloc de reeducare, resocializare și prevenție, dar practica rămâne puternic orientată spre detenția privativă de libertate. Această orientare represivă contrastează cu modelele francez și german, unde accentul se pune pe individualizarea sancțiunii, respectarea demnității umane și utilizarea măsurilor alternative.

Dimensiunea psihologică arată că pedeapsa nu are efecte uniforme: pentru unii infractori poate stimula responsabilizarea și internalizarea normelor sociale, în timp ce pentru alții generează frustrare, ostilitate și recidivă. Eficiența pedepsei depinde de proporționalitate, percepția de echitate și corelarea sancțiunii cu programe de reabilitare. Astfel, constrângerea juridică trebuie completată cu intervenții psihologice și sociale pentru a produce transformări interne durabile.

Analiza factorilor individuali, sociali și instituționali relevă că recidiva nu este determinată exclusiv de severitatea sancțiunii, ci de interacțiunea dintre trăsăturile de personalitate, mediul social și condițiile de executare. Supraaglomerarea penitenciarelor, lipsa programelor educaționale și stigmatizarea foștilor condamnați limitează reintegrarea și favorizează recidiva. În schimb, măsurile probaționale și sancțiunile non-privative de libertate, precum libertatea supravegheată, pot reduce riscul de recidivă prin responsabilizare și menținerea legăturii cu comunitatea.

În ansamblu, în baza celor relatate, putem concluziona că pedeapsa penală își atinge scopul real doar atunci când îmbină dimensiunea juridică cu cea psihologică și socială. O politică penală modernă trebuie să depășească paradigma exclusiv represivă și să promoveze reeducarea, reintegrarea și prevenția, asigurând protecția societății prin transformarea comportamentului infracțional, nu doar prin izolarea infractorului.

Bibliografie:

1. Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 art. 195 din 14.04.2009.
2. SKINNER, B.F. *Science and Human Behavior*. New York: Free Press, 1953, 461 p. ISBN 9780029290408.
3. TOCH H. *Psychology of Crime and Criminal Justice* 1979, 487 p. ISBN 9780030198069.
4. MENNINGER, Karl. *The Crime of Punishment*. Viking Press, 1968, 305p. ISBN 9780670247653.
5. BOTNARU S., ȘAVGA A., GROSU V., GRAMA M. Drept penal. Partea generală. Ed. II. Chișinău: Cartier juridic, 2005. 624 p. ISBN 9975-79-318-5.
6. TYLER, Tom R. *Why People Obey the Law*. Yale University Press, 1990, 295 p. ISBN 0-300-04403-8.
7. SKINNER, B.F. *About Behaviorism*. Vintage Books, 1974, 304 p. ISBN 9780307797841.
8. BECK, Aaron T. *Cognitive Therapy of Personality Disorders*. Guilford Press, 1990, 528 p. ISBN 978-1-4625-1792-3.

CZU 347.61:34(37)

STATUS FAMILIAE ÎN DREPTUL PRIVAT ROMAN

Alina RĂCILĂ, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți*
Conducător științific: **Ion DĂNOI,** *dr., lect. univ.*

Abstract: *Romanian private law is the foundation of modern legislation of European states.In this context, the legal institution of the roman family was an essential pillar in the formation of contemporary family law.The concept of Status Familiae established the legal status of each member of the family determining the legal capacity the way of subordination to Pater Familias and the forms of kindship.The analysis of the roman family thus contributes to the understanding of the principles and notions on which the current legislation is based in family law.*

Keywords: *pater familias, cognatio, agnatio, gentiles, cum manus, adoptio, adrogatio.*

Introducere. În literatura de specialitate, privind dreptul privat roman, cuvântul *familia* are mai multe accepțiuni juridice și sociale. Primul sens are o tentă predominant patrimonială, întrucât face referire la totalitatea bunurilor aflate în proprietatea unui *pater familias*. Sensul doi este despre totalitatea persoanelor care se află sub puterea aceluiași *pater familias*. În cea de-a treia accepțiune, familia romană includea totalitatea bunurilor și sclavilor care se află sub puterea aceluiași *pater familias* [2]. Cu alte cuvinte, familia romană reprezintă totalitatea persoanelor, sclavilor și bunurilor, care se află în mod colectiv sub autoritatea unui *pater familias*, subordonându-se lui în totalitate. DEX oferă explicația pentru familie, ca fiind „formă socială de bază, realizată prin căsătorie, care unește pe soți (părinți) și pe descendenții acestora (copiii necăsătoriți)” [1]. Comparativ cu accepțiunea contemporană, familia romană avea un caracter mult mai autoritar și ierarhizat, fiind întemeiată pe puterea absolută a șefului de familie.

Conceptul de *status familiae* ocupă un loc esențial în dreptul privat roman are o importanță majoră întrucât, a pus bazele actualului drept al familiei, ca ramură a sistemului de drept național. De asemenea, prin prisma *status familiae*, identificăm reglementarea diferită a raporturilor de familie ale dreptului roman. Dacă în prezent relațiile familiale sunt întemeiate pe egalitate, echitate și respectarea drepturilor fundamentale ale omului, în dreptul roman acestea se bazau pe subordonare și pe autoritatea aproape nelimitată a lui *pater familias*.

Rolul lui Pater familias. *Pater familias* avea drept de viață și de moarte asupra tuturor membrilor de familie. Inițial, în vechiul drept roman, *pater familias* deținea putere nelimitată asupra soției, copiilor, sclavilor, lucrurilor, putere care purta denumirea de *manus*. Ulterior, odată cu evoluția societății, prevederile

legale în materia dreptului familiei s-au adaptat la noile realități sociale. Astfel, mai târziu, *manus* s-a numit puterea lui pater familias pe care o deținea doar asupra soției și, respectiv, au apărut forme noi de putere anume: *patria potestas*, care era puterea asupra copiilor, *dominica potestas* asupra sclavilor, iar *dominium* este puterea pe care *pater familias* o avea față de bunuri [3]. În cadrul familiei romane, *pater familias*, era șeful familiei, altfel spus, unicul bărbat, membru din familie cu statutul juridic de *sui iuris*, adică din punct de vedere juridic era liber, întrucât nu se afla sub autoritatea nimănui. Anume această libertate juridică era principalul criteriu în baza căruia era ales în calitate de șeful unei familii. Un alt criteriu important era că bărbatul trebuia să fie întotdeauna cetățean roman, pentru a deveni *pater familias.* În schimb, restul membrilor aveau statutul de *alieni iuris*, adică din punct de vedere juridic, nu erau persoane libere, deoarece se aflau deja sub puterea șefului de familie. Un alt detaliu important, este modul în care acționa capul familiei, în contextul organizării familiei romane. Există trei accepțiuni care ilustrează calitățile și rolurile lui. În primul rând, era considerat ca șeful religios al familiei. Deși romanii nu îl percepeau ca pe o zeitate, *pater familias* era considerat unicul membru de familie care era mai aproape de acele divinități și oameni sacri, la care se rugau romanii. O altă prerogativă, a lui *pater* familias consta în faptul că era unica persoană din familie care poseda exclusiv dreptul de proprietate și de asemenea avea posibilitatea de a gestiona și folosi întreaga avere a familiei. În final, cea de-a treia accepțiune stabilită de romani cu privire la tripla calitate a lui *pater familias* prevede că el era unicul membru care beneficia de posibilitatea de a participa la procesele de judecată în calitate de subiect de drept procesual. În plus, acesta era judecătorul suprem în familie, ceea ce îi permitea în mod exclusiv gestionarea și rezolvarea situațiilor din cadrul familiei romane [1].

Rudenia. Un aspect important ce face parte din familia romană este reglementarea formelor de rudenie, dintre membri. Sunt cunoscute, în dreptul roman trei forme de rudenie: *cognatio, agnatio* și *gentiles.* Cognațiunea era acea formă de rudenie biologică care nemijlocit era bazată pe legătura de sânge dintre membrii familiei. Așa cum expune GIRDO Aurelia în lucrarea sa „Cognate erau persoanele din care una e descendenta celeilalte, ori care au un autor comun, deci rudele în înțelesul actual al cuvântului". Prin urmare, pe cale cognată, adică biologică sau naturală erau rude, acel grup de persoane care aveau un autor comun, fie pe linie maternă, fie pe linie paternă [1]. Următoarea formă de rudenie reglementată de dreptul privat roman este agnațiunea, care este considerată de doctrinari cea mai esențială și importantă, deoarece prin garantarea dreptului la succesiune, agnațiunea era singura formă de rudenie care în vechiul drept roman putea produce efecte juridice, ceea ce o individualizează și îi oferă o caracteristică unică, față de celelalte două forme de rudenie, Agnațiunea presupune autoritatea juridică a tatălui de familie asupra tuturor urmașilor pe linie masculină. Cu alte cuvinte, agnațiunea este acea rudenie civilă dintre acei membri de familie care

se aflau sub puterea aceluiași *pater familias*. Pentru a fi recunoscută această formă de rudenie nu era neapărat existența unei legături de sânge, deoarece trebuia să existe acea relație de subordonare față de capul familiei romane. În final, cea de-a treia formă de rudenie întâlnită în reglementările dreptului roman, în materie de relații familiale, este gentilitatea, adică acea prezumție de rudenie, între membrii care aparțineau aceleași ginți, întrucât aceasta deseori nu putea fi demonstrată. Această formă de rudenie însă exista pe baza probabilității că mai mulți membri în linie masculină, provin de la același *pater familias*, cu toate că erau prezente și unele îndoieli în aceste cazuri [3]. Cel mai mare accent era pus în dreptul roman pe agnațiune și cognațiune fiind considerate de romani cele mai importante forme de rudenie, gentilitatea ocupând un loc secundar în această clasificare a formelor de rudenie și particularitățile acestora. Astfel, rudenia este o instituție esențială a dreptului roman în domeniul familial, deoarece determină modurile în care membrii de familie relaționau între ei și se subordonau față de *pater familias.* De asemenea, este important de menționat că dreptul familiei actual, care ocupă un loc important în legislația Republicii Moldova, a moștenit această instituție juridică din reglementările dreptului privat roman.

Adopția. O altă instituție fundamentală a dreptului privat roman a fost adopția. Aceasta avea un rol esențial în societatea romană, deoarece asigura continuitatea familiei romane. În lipsa unui descendent pe linie masculină, adopția constituia soluția juridică prin care familia își putea continua existența și cultul familial, sub autoritatea unui alt șef de familie [5].

Dreptul privat roman avea două forme principale de adopție: *adoptio* și *adrogatio*. *Adoptio* se aplica doar persoanelor cu statutul juridic *alieni iuris*, adică acelor cetățeni care deja se aflau sub autoritatea unui *pater familias,* și respectiv procedura de adopție presupunea acea trecere a persoanei adoptate sub autoritatea altui șef de familie. Cu alte cuvinte, prin intermediul acestei proceduri, autoritatea părintească era transferată de la un șef de familie la altul. În schimb, *adrogatio* viza deja o altă categorie de persoane, era destinată persoanelor cu statutul juridic *sui iuris*, adică acei cetățeni independenți din punct de vedere juridic. Respectiv, această procedură de adopție era destinată șefilor de familie. În cazul în care se aplica *adrogatio* treceau sub puterea unui singur șef de familie, toți membrii inclusiv anteriorul *pater familias* care ulterior pierdea definitiv statutul juridic de *sui iuris,* devenind ca și restul membrilor de familie persoană *alieni iuris*. În acest caz, familia adoptată își pierdea independența juridică și intra în mod colectiv sub autoritatea noului *pater familias* [5].

Adopția, ca orice instituție juridică, producea bineînțeles efecte juridice. Persoana adoptată devenea nemijlocit membru al noii familii și dobândea dreptul la moștenire, asemănătoare cu cel al copiilor biologici din cadrul familiei existente. Totodată, în cele mai multe cazuri de adopție, legăturile juridice cu familia biologică a adoptatului se destrămau definitiv [3].

Influența pe care a avut-o dreptul roman asupra adopției din cadrul dreptului contemporan este clară și în prezent. Actualele prevederi legale în materie de dreptul familiei, se bazează pe ideea că adopția creează raporturi de familie între adoptator și adoptat, prin faptul că îi oferă acestuia drepturi și obligații. De asemenea, conform legislației actuale, persoana adoptată dobândește drept de moștenire în familia adoptatoare, asemănător dreptului roman. Cu toate acestea, diferența se află în scopul adopției contemporane, care este diferit, fiind pusă pe primul loc, protecția copilului și asigurarea unui mediu familial adecvat, dar nu pe subordonare față de autoritatea familială, așa cum era întâlnit în dreptul privat roman.

Prin urmare, instituția juridică a adopției reflectă influența directă a conceptului de *status familiae* din cadrul dreptului privat roman asupra dreptului contemporan al familiei. Deși normele moderne au evoluat și s-au adaptat la noile realități sociale, s-au racordat principiilor egalității și protecției drepturilor omului, totuși numeroase concepte juridice actuale își au originea din instituțiile juridice fundamentale ale dreptului privat roman, care nemijlocit au fost baza juridică nu doar a legislației naționale, dar a tuturor legislațiilor care aparțin sistemului de drept romano-german.

Căsătoria. Căsătoria constituia una dintre cele mai importante instituții ale dreptului privat roman, fiind considerată fundamentul organizării familiale și sociale. Conform doctrinei, romanii percepeau căsătoria ca pe o uniune legitimă dintre bărbat și femeie, bazată pe consimțământ și pe intenția de a conviețui în mod stabil în scopul întemeierii unei familii și al nașterii de copii legitimi.

În dreptul roman existau două forme principale de căsătorie: *cum manu* și *sine manu*. În cadrul căsătoriei *cum manu*, femeia intra sub autoritatea soțului sau a lui *pater familias* al acestuia, pierzând complet legăturile juridice cu familia de origine și devenind membră a noii familii. Soția se subordona față de șot din punct de vedere juridic, iar dota adică bunurile ei treceau după căsătorie sub controlul acestuia. În schimb, căsătoria *sine manu*, era o formă mai liberă de căsătorie, întrucât femeia își păstra statutul juridic și patrimonial anterior, rămânând sub autoritatea propriului *pater familias*. Practic, chiar dacă femeia se căsătorea, nu pierdea legătura juridică cu familia ei biologică. Această formă de căsătorie a devenit tot mai utilizată în perioada clasică a dreptului roman, reprezentând evoluția relațiilor sociale și eliminarea treptată a caracterului absolut pe care îl avea autoritatea masculină, asupra femeii.

Pentru ca căsătoria încheiată să fie valabilă era necesară existența consimțământului părților, adică atât a soțului, cât și a soției, precum și dreptul de a contracta căsătoria (*ius conubii*). De asemenea, dreptul roman stabilea anumite impedimente de încheiere a căsătoriei, precum rudenia apropiată, diferențele de statut juridic sau lipsa consimțământului șefului de familie. În acest context, voința lui *pater familias* avea un rol esențial, deoarece membrii aflați sub autoritatea sa nu puteau încheia o căsătorie fără acordul acestuia [5].

Instituția căsătoriei din dreptul privat roman a constituit o influență directă asupra dreptului contemporan al familiei. Actualele reglementări juridice din legislația națională păstrează ideea căsătoriei ca uniune legală întemeiată pe consimțământul liber al soților și pe scopul întemeierii unei familii. Totodată, dreptul contemporan a preluat de la romani existența anumitor impedimentelor la căsătorie. Cu toate acestea, spre deosebire de dreptul roman, care avea la bază nemijlocit subordonarea față de autoritatea masculină, legislația actuală reglementează în cadrul căsătoriei egalitatea deplină dintre soți și elimină subordonarea juridică a femeii față de bărbat. Astfel, este demn de observat faptul că dreptul familiei contemporan reprezintă o continuitate a instituțiilor juridice romane, dar care au suferit o multitudine de schimbări fiind adaptate valorilor democratice moderne și principiului egalității în drepturi.

Concluzii

Conceptul de *status familiae* ocupă un loc esențial în dreptul privat roman are o importanță majoră întrucât, reprezintă unul din pilonii ce au pus bazele actualului drept al familiei, ca ramură a sistemului de drept național. Actualul drept al familiei din legislația națională a apărut pe fundalul dezvoltării și evoluției relațiilor sociale, juridice ce au avut loc în cadrul dreptului privat roman. Dacă în dreptul privat roman erau prezente raporturi și relații juridice bazate pe inegalitate și subordonare față de *pater familias*, în actuala legislație prioritară este respectarea egalității dintre membrii de familie și respectarea drepturilor acestora.

Astfel, este demn de afirmat că conceptul de *status familiae* a fost un pilon esențial ce a stat la baza dezvoltării dreptului familiei în toate legislațiile contemporane ce aparțin familiei juridice romano-germane, inclusiv legislația Republicii Moldova.

Bibliografie:

1. Dicționar juridic (DEX) Legea de la A la Z. [online] (citat 09.05.2026). Disponibil: https://dexonline.ro/definitie/insolvabilitate
2. GIRDO Aurelia. *Curs de drept privat roman.* București. Universul juridic, 2020. ISBN 978-606-39-0703-6
3. MOLCUȚ Emil. *Drept roman.* București. Universul Juridic, 2004.
4. SÂMBRIAN Teodor, *Drept roman principii, instituții și texte celebre*. București Casa de editură și presă Șansa, 1994. ISBN 973-9167-29-9
5. STOICESCU Constantin. *Curs elementar de drept roman*. București. Universul juridic, 2009. ISBN 978-973-127-152-1
6. VOLCINSCHI Victor, BAIEȘ Sergiu, ROȘCA Nicolae. *Drept privat roman (scheme)*. Chișinău Tipografia Centrală, 2001. ISBN 9975-78-120-9
7. VOLCINSCHI Victor, COJOCARI Eugenia. *Drept privat roman.* Chișinău: Tipografia: Biznes-Elita, 2020.

CZU 347.78(478)

ПРОБЛЕМАТИКА РЕГУЛИРОВАНИЯ ОБЪЕКТОВ, НЕ ОХРАНЯЕМЫХ АВТОРСКИМ ПРАВОМ, В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Александр МУЩИНСКИ, *студент, Факультет Права и Социальных Наук, Бельцкий Государственный Университет им. Алеку Руссо*
Научный руководитель: **Мариана СПАТАРЬ,** *др., конф. унив.*

Abstract: *This article presents a detailed analysis of the copyright institution within the framework of the legislation of the Republic of Moldova. Thus, the article focuses on the legal regulation of objects not protected by copyright in the system of national intellectual property law. The article describes in detail the main controversial aspects related to the national regulation of objects not protected by copyright. The article makes a comparative analysis with the legislation of European countries, as well as the legislation of the United States in the context of this topic. Thus, the article presents effective methods of modernization and harmonization of national legislation aimed at systemic regulation of copyright aspects.*

Keywords: *copyright, work, idea, intellectual property law, objects not protected by copyright, folklore, national symbols.*

В области регулирования авторского права как составного компонента права интеллектуальной собственности законодательство Республики Молдова предусматривает группу объектов, которые не охраняются авторским правом. Так, в соответствии со ст. 8 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах не охраняются авторским правом [1, ст. 8]:

a) *идеи, теории, научные открытия, процедуры, методы работы или математические концепции, а также содержащиеся в произведении изобретения, независимо от способа их передачи, объяснения или выражения;*
b) *нормативные акты, документы административного, политического или судебного характера и их официальные переводы;*
c) *государственные символы и знаки, такие как флаги, гербы, награды, денежные знаки и другие;*
d) *образцы фольклора;*
e) *сообщения о новостях дня и мелких происшествиях, носящие характер простой информации;*
f) *любой материал, являющийся результатом воспроизведения визуального произведения искусства, срок охраны которого истек, если только материал, являющийся результатом воспроизведения, не является оригинальным в том смысле, что он представляет интеллектуальное творение самого его автора;*
g) *фотографии писем, любого рода акты, документы, технические чертежи.*

Анализ данных классификации позволяет идентифицировать характерные признаки объектов, на которые не распространяется регулирование авторского права:

1. Объект не имеет определенной формы, доступной для восприятия третьих лиц. Так, закон устанавливает, что идеи не являются объектом авторского права, поскольку, будучи плодом интеллектуальной и творческой деятельности, они не могут быть выражены в осязаемой для восприятия форме [14, сс. 81-82]. Другими словами, авторское право обладает дуалистичным объектом охраны: оно защищает интеллектуальную деятельность как нематериальную сущность только в том случае, если результатом этой интеллектуальной деятельности является произведение, обладающее формой, доступной для восприятия других лиц [12, с. 58]. Так, объект, находящийся в метафизическом состоянии (т.е. исключительно в сознании автора), не может восприниматься в качестве объекта авторского права.
2. Объект обладает существенной общественной важностью. В доктрине отмечается, что вопрос о регулировании научных открытий и математических концепций вызывает правовые споры, проистекающие из дихотомии частно-индивидуальных и общественных интересов [13, сс. 65-66]. Так, некоторые плоды интеллектуальной деятельности (в том числе научные открытия, методы и математические концепции, включая математические формулы, а равно физические законы, научные теории и т.п.) существенно лимитированы в своей защите, поскольку более строгое их регулирование будет выступать препятствием в техническом и научном прогрессе. Соответственно, авторское право пытается установить равновесие между личными интересами автора научного открытия и общественным запросом на прогрессивное развитие в областях науки, техники, культуры и т.п.
3. Объект регулируется другими институтами права интеллектуальной собственности. Так, например, процедуры, идеи в форме решения технических задач, которые обладают свойством инновационности в рамках индустриальной деятельности, подпадают под защиту других институтов права интеллектуальной собственности (например, в рамках защиты ноу-хау, патентного права и т.п.). Соответственно, законодательство не дублирует защиту объектов, связанных или ассоциированных с промышленной собственностью, в рамках института авторского права. Такое регулирование позволяет избежать правовой конфликтности в случаях, когда режим охраны объектов различных институтов права интеллектуальной собственности существенно разнится.
4. Объект заведомо направлен на всеобщую доступность, связанную с публичным интересом [9, с. 23]. Так, объекты, которые создаются органами публичной власти для непосредственной реализации своих публич-

ных функций, не защищены авторским правом. В данном контексте не подпадают под защиту авторского права официальные акты (нормативные акты, документы административного, политического или судебного характера, их переводы или фотографии и т.п.). В данном случае момент опубликования такого официального акта фактически лишает его защиты авторским правом, поскольку одновременно с публикацией (в том числе в случаях, когда публикация и вступление в законную силу различны во времени) акт становится сферой общественного регулирования и социального интереса, а значит не может быть ограничен нормами авторского права. При этом отмечается, что специфическим регулированием могут обладать, например, проекты официальных актов. Проект официального акта не является официальным документом, а значит не характеризуется особенной публичной значимостью, в результате чего на него распространяются авторские права – до того момента, когда проект приобретет официальный статус.

5. Объект обладает исключительно фактическим или информационным характером. Так, авторское право не распространяется на объекты, которые по своей природе призваны лишь отражать объективные аспекты реальности без существенного творческого их преобразования [11, с. 61]. В данную группу следует включать, например, сообщения о новостях дня и мелких происшествиях, носящие характер простой информации, поскольку данные сообщения отражают лишь фактическую картину произошедших событий, при этом не отражая творческий подход автора. Соответственно, следует разграничивать новостной материал и публицистический материал. Отличие последнего заключается в авторской интеллектуальной переработке новостной информации, её анализе, включении элементов субъективной оценки, использовании прогностического метода и т.п. [6, с. 19]. Так, сугубо информационные сообщения, которые не характеризуется индивидуальным или авторским подходом, не могут быть защищены авторским правом.
6. Невозможно установить автора (авторов) произведения. Данное положение характерно для фольклорных произведений, установить конкретный круг авторов которого невозможно. Так, авторское право, хотя и защищает произведения, опубликованные анонимно или под псевдоним, не может распространяться на неопределенный круг подразумеваемых авторов. Более того, фольклорные произведения заведомо являются достоянием общественности и плодом интеллектуальной деятельности народа в целостности, поэтому такие произведения не охраняются авторским правом. Сам законодатель уточняет, что фольклором является *«форма, в которой местными сообществами выражаются культурная практика и традиционные знания, передаваемые из поколения в поколение как неотъемлемая часть самобытности и*

традиционного наследия данного сообщества» [1, ст. 3], т.е. речь о коллективном неопределенном авторе, ассоциированным с «местным сообществом» как совокупностью всего населения и его интеллектуальной и творческой деятельности.

7. Объект должен отличаться формализмом и стандартизированностью. Другими словами, для объектов, не охраняемых авторским правом, может быть характерен чрезвычайный формализм, связанный с их специфическими целями [10, с. 32]. Так, нормативно-правовые акты, государственные символы и т.п. не могут подвергаться творческой адаптации, поскольку в таком случае они утрачивают специфичное значение. Соответственно, подобные объекты не обладают индивидуальной творческой природой, а призваны осуществлять конкретные публичные функции.
8. Природа объекта не позволяет лимитировать его распространение. Так, государственные символы и знаки, а равно официальные акты заведомо предназначены для общественного распространения, т.е. они не могут быть ограничены в своем обороте авторским правом [8, сс. 181-182]. Другими словами, не являются объектами авторского права те произведения, которые имеют своей исключительной целью всеобщее распространение и/или регулирование. Так, объекты, обладающие официальным государственным статусом, не могут быть персонифицированы и индивидуализированы в контексте персонального (или коллективного) авторства, а значит не могут охраняться авторским правом, поскольку становятся публичным достоянием. В этом смысле и составные части данных объектов не защищены авторским правом, т.е. слова государственного гимна, дизайн денежных знаков и т.п. с точки зрения авторского права не выступают в качества объекта защиты авторского права.

Регулирование объектов, не охраняемых авторским правом, является противоречивым и вызывающим доктринальны дискуссии относительно полноты, комплексности и обоснованности существующей нормативно-правовой базы. В этом контексте следует выделить следующие проблемные аспекты:

1. Законодатель выделяет в п. а) ст. 8 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах, что идеи не защищены авторским правом. Это положение проистекает из американского Закона об авторском праве, в котором установлено, что «ни в коем случае защита авторских прав на оригинальное авторское произведение не распространяется на любую идею, процедуру, процесс, систему, метод работы, концепцию, принцип или научное открытие, вне зависимости от формы, в которой они были описаны, объяснены, проиллюстрированы или воплощены в таком произведении» [4, p. b) § 102]. Национальная доктрина в то же время выделяет, что

национальное законодательство в сфере права интеллектуальной собственности требует изменений в том смысле, что авторское право «должно распространяться и на результат (продукт) идей, процессов, методов работы или математических концепций в том случае, в которых они приобретают форму выражения, доступную для внешнего восприятия» [7, с. 494].

В этом смысле обычно выделяется, что авторским правом должна быть защищена форма, в которой выражена идея. Однако базовое соединение «формы» и «идеи» не является достаточным для защитных механизмов авторского права ни с точки зрения национального законодательства, ни с точки зрения международных договоров. Так, защита авторского права в аспектах регулирования идей касается не столько формы, сколько содержания произведения. Другими словами, идея является защищенной авторским правом только в контексте защиты содержания данного произведения, но не формы его выражения. Одинаковая форма выражения (например, письменная – в литературном произведении) при одинаковой идее может приводить к различным видам её содержательного отображения. Таким образом, схожая идея в идентичной форме выражения может находить различные содержательные стратегии отражения. Именно поэтому законодатель исходит из того, что защита идеи авторским правом является серьезным сдерживающим фактором для развития литературы, науки и искусства.

Проблема возникает в том случае, если сущность идеи доминирует над формой её выражения и содержанием, т.е. ситуации, при которой ценность произведения заключается исключительно в его идейной (внутренней) составляющей, а не в осязательной (внешней). Пленум Высшей Судебной Палаты, описывая произведения, защищенные авторским правом, приводит пример композиции Джона Кейджа «4'33”», *состоящей из 4 минут и 33 секунд тишины. Вдохновленный комнатой без эха, Кейдж «сочинил» беззвучную «мелодию», впервые исполненную в Вудстоке Дэвидом Тюдором. По задумке создателя за 4 минуты и 33 секунды тишины каждый слышит ту музыку, которую хочет услышать* [6, с. 19]. Итак, в данном произведении идея поглощает как форму произведения, так и его содержание. По сути, идея и становится содержанием произведения, равно как и в случае Чёрного Супрематического Квадрата К. Малевича. Ценность произведения заключается не в визуальной форме его исполнения и не в его содержании, а в идейной составляющей. В этом контексте и любая попытка создать беззвучную мелодию в первую очередь будет покушаться не на содержание произведения Д. Кейджа, а на идею.

Соответственно, существующие нормы авторского права недостаточно точно описывают идею в качестве объекта регулирования. Авторское право действительно не защищает идею в том случае, если содержание произведения и форма его выражения, имеют первичную ценность, но при этом в уникальных «идейных» произведениях, в которых идея абсорбирует содер-

жание, оная остается защищенной. Следуя этой логике, отмечаем, что в содержательных произведениях авторское право защищает «триединый» комплекс авторского права «идея-форма-содержание», в большей степени опираясь на содержание как на основной аспект защиты (форма как таковая в этом случае имеет второстепенное значение). В бессодержательных произведениях авторское право вступает в двуединый комплекс «идея-форма», однако в данном контексте примордиальным значением в рамках авторского права обладает именно идея, воплощенная в некой форме (т.е. форма вновь находится на второстепенной позиции). Эту специфику по отношению к идее в достаточной степени не отражает ни национальное, ни американское, ни международное законодательство в области авторского права.

2. В соответствии с п. c) ст. 8 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах не охраняются авторским правом «государственные символы и знаки, такие как флаги, гербы, награды, денежные знаки и другие» [1, п. c) ст. 8]. Закон № 86 от 28.07.2011 о публичных символах устанавливает, что национальными символами являются *государственные и иные символы, указывающие на идентичность Республики Молдова в качестве государства или коллективного субъекта* [2, ст. 3]. Определение понятию «государственные символы» закон не даёт, но, исходя из положений ст. 4 этого закона, следует, что ими являются государственный герб; государственный флаг; государственный гимн; государственная печать; государственный корабельный флаг и государственные награды [2, ч. (1) ст. 4]. Таким образом, указанные в Законе № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах «денежные знаки» не являются государственными символами. Более того, такое понятие вообще не фигурирует в специализированных законах, где, напротив, регулируются «знаки национальной валюты» (на румынском языке „semnele bănești” и „semnele monedei naționale”, соответственно). Так, законодатель одновременно включает в группу государственных символов и знаков несвойственные им объекты и использует нетипичное для их обозначения понятия. Также вызывает вопросы перечисление «флаги, гербы» с объектами во множественном числе. Поскольку законодатель регулирует исключительно государственные символы, они должны обозначаться исключительно в единственном числе, поскольку на территории Республики Молдова не существует нескольких флагов, гимнов и т.п.

В то же время законодательство Румынии в этом аспекте кажется более полным. Так, в соответствии с нормами румынского законодательства, не охраняются авторским правом «официальные символы государства, органов государственной власти и организаций» [3, art. 9 lit. c)]. Национальное законодательство не уточняет, что авторское право не защищает территориальные символы и корпоративные символы. Следовательно, территориальные символы в лице герба, флага, гимна административно-территориальных единиц являются защищенными авторским правом. Более того, национальн-

ное законодательство не включает в данный список все национальные символы (например, военный флаг, боевое знамя), поскольку они не являются «государственными символами и знаками».

Подобная модель регулирования является спорной как в контексте системности национального законодательства, так и в сравнительном аспекте с другими государствами. Таким образом, следует исследуемое положение переформулировать следующим образом: «не охраняются авторским правом национальные, а также территориальные и корпоративные символы». Понятие «знаки» следует устранить из нормативно-правового регулирования, поскольку не существует ни одного государственного символа, являющегося знаком, и в то же время понятие «национальные символы» распространяется на все «знаки», на которые не может распространяться авторское право.

3. В соответствии с п. d) ст. 8 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах не охраняются авторским правом «образцы фольклора». Законодатель указывает, что образцы фольклора – *«это форма, в которой местными сообществами выражаются культурная практика и традиционные знания, передаваемые из поколения в поколение как неотъемлемая часть самобытности и традиционного наследия данного сообщества. Образцы фольклора […] включают в себя, наряду с прочим, сказки, легенды, стихи, загадки, песни, музыкальные инструменты, танцы, театральные пьесы, церемонии, обряды и ритуалы, традиционные игры и виды спорта, кукольные представления, народные ремесла и изделия народного промысла, архитектурные объекты, церемониальные маски или одежду, другие воплощения духовной культуры»* [1, ст. 3].

Данное положение законодатель перенимает из российского законодательства: в соответствии с п. 3) ч. (6) ст. 1259 ГК РФ, *«не являются объектами авторских прав произведения народного творчества (фольклор), не имеющие конкретных авторов»* [5, п. 3) ч. (6) ст. 1259]. Однако национальное законодательство имеет одно существенное отличие: оно не устанавливает дополнительное условие в виде «отсутствия конкретного автора» в качестве обязательного для функционирования правовой нормы. Безусловно, большинство образцов фольклора относится к коллективной интеллектуальной деятельности местных сообществ и не имеет конкретного (определяемого) автора (круга авторов), но некоторые театральные пьесы, кукольные представления и тем более архитектурные объекты, относящиеся к фольклору, имеют конкретных авторов. В таком случае либо данные объекты нужно искусственно исключать из «образцов фольклора», либо самих авторов данных объектов необходимо ущемлять в авторских правах. Обе правовые стратегии не являются оптимальными, а значит положения п. d) ст. 8 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах следует дополнить уточнением «образцы фольклора, не имеющие конкретных авторов».

4. В соответствии с п. e) ст. 8 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах не охраняются авторским правом «сообщения о новостях дня и мелких происшествиях, носящие характер простой информации». Законодатель для обозначения данной группы объектов использует достаточно специфическую лексику. Во-первых, «новости дня» - узкое понятие, которое не охватывает новостные сообщения о событиях, которые являлись результатом длительных процессов, а также не включает официальные комментарии относительно новостных событий. Во-вторых, «сообщения о мелких происшествиях» выведены как отдельная категория, не включаемая обычными новостными сообщениями. В этом контексте не ясна принципиальная разница между данными двумя понятиями, требующими нормативно-правового разграничения. При этом логика законодателя ясна: любые новостные сообщения, носящие сугубо информационный характер, не подпадают под защиту авторского права.

С другой стороны, закон не уточняет контекст правового регулирования пресс-релизов официального характера. Они не включены в группу объектов, не защищаемых авторским правом, поскольку пресс-релизы носят информационный характер, но не являются новостными. Новостным сообщением является сам факт того, что какое-либо официальное лицо вышло с сообщением для прессы, при этом содержание сообщения само по себе не является новостью, но может содержать некоторые новые данные, которые, в отрыве от остального пресс-релиза, можно воспринимать как новостные сообщения. Так, новые факты, обозначенные в пресс-релизе, являются новостным сообщением, а пресс-релиз в целостности им не является, хотя он представляет собой позицию официальных представителей о каком-то событии, т.е. данные пресс-релизы не должны быть защищены авторским правом, будучи смежными между новостными сообщениями информационного характера и официальными актами, изложенными в устной форме.

Румынское законодательство включает в качестве отдельной группы объектов, не защищенных авторским правом, *«простые факты и данные»* [3, art. 9 lit. f)]. Пленум Высшей Судебной Палаты уточнял схожие положения: *«сообщения, лишенные художественной мысли, воспроизводящие известные всем элементы, изучаемые в школе, ставшие общественным достоянием, не подлежат защите»* [6, с. 20], однако законодательство об этом напрямую не упоминает, а в качестве урегулированности данного аспекта можно ссылаться лишь на отсутствие критерия оригинальности в итоговом произведении. С учетом того, что критерий оригинальности не предполагает объективной оценки новаторства в произведении, отдельное закрепление общеизвестных фактов и данных в качестве объектов, не защищенных авторским правом, не будет лишним. Соответственно, положения исследуемого пункта следует изменить на «новостные сообщения,

сообщения для прессы и иные произведения, носящие сугубо информационный характер или отражающие общеизвестные факты и данные».

5. В соответствии с п. b) ст. 8 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах не охраняются авторским правом «нормативные акты, документы административного, политического или судебного характера и их официальные переводы». Схожее регулирование характерно и для румынского законодательства: «не охраняются авторским правом официальные тексты политического, законодательного, административного или судебного характера и их официальные переводы» [3, art. 9 lit. b)], однако в обоих случаях вызывает вопросы положение, касающееся «документов (официальных текстов) политического характера».

Законодатель безусловно имеет ввиду различного рода резолюции (например, Резолюция Собрания «Европейская Молдова», принятая на площади Великого Национального Собрания 21 мая 2023 года), однако документы политического характера не ограничиваются данными коллективными произведениями, носящими декларативно-официальный характер. К политическим документам можно отнести различного рода прокламации, манифесты, доклады и т.п. Они могут выступать как в роли обезличенного продукта коллективного творчества и исходить от партийных организаций в целом, так и в роли индивидуальных политических актов. При этом невозможно устанавливать критерий «обязательности исполнения» в качестве основного для определения политического акта как документа. В этом смысле манифест какой-либо партии будет подпадать под все соответствующие критерии, которые законодательство может предложить для официальных документов политического характера. В то же время единоличные манифесты лидеров каких-либо политических партий будут удовлетворять всем существенным критериям индивидуализации акта как политического документа. Та же проблема идентифицируется и в румынском законодательстве, где критерий является ещё более мягким: устанавливается, что авторское право не охраняет любой «официальный текст политического характера», при этом не устанавливается, что подразумевается под критерием «официальности».

Если считать, что официальным является исключительно текст, написанный представителями органов публичной власти или органов местного самоуправления, то резолюции общественных собраний (как поддержанные, так и не поддержанные политическими властями) подпадают под защиту авторского права, в то время как персональные манифесты лидеров оппозиционных партий, входящих в состав законодательного органа, под такую защиту не подпадают. Так, необходимо включить в регулирование документы общественных собраний, но в то же время исключить из исследуемой нормы положения, касающиеся индивидуальных политических актов. Соответственно, удачной формулировкой будет следующая: «офици-

альные тексты органов публичной власти, органов местного самоуправления, судебных инстанций, международных организаций и общественных собраний политического, законодательного, административного или судебного характера и их официальные переводы». Данный способ регулирования, к тому же, отдельно обозначит официальные тексты международных организаций, которые при нынешней модели регулирования частично включены в «нормативные акты», представляя собой международные нормативные акты, но, в то же время, документы международных организаций, которые не обладают статусом международного нормативного акта, нынешняя версия законодательства не регулирует в принципе.

6. В соответствии с п. g) ст. 8 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах не охраняются авторским правом «фотографии писем, любого рода акты, документы, технические чертежи». В данном случае неверным является перевод правовых положений: на румынском языке законодатель уточняет, что не охраняются авторским правом «фотографии писем, любого рода актов, документов, технических чертежей» [1, п. g) ст. 8].

Также подобное регулирование является чрезмерно ограничительным. Рассмотрим несколько ситуаций:

- Фотографу для дополнения сюжетного альбома необходима фотография письма романтического содержания. Для этого он пишет письмо, в котором использует специфичные каллиграфические стили, а также рисунки. Фотографию письма он включает в свою композиционно-сюжетную работу.
- Политический активист, видя нарушения конституционных норм, фотографирует соответствующую статью Конституции, редактирует её, используя монохромный фильтр (чёрно-белый), а затем публикует в качестве протестного снимка.

В обоих случаях фотографии следует воспринимать как плоды интеллектуальной деятельности, т.е. как произведения. Законодатель, в свою очередь, указывает, что фотографии писем, любого рода актов, документов и т.п. априори не охраняются авторским правом. В сущности, исключительно фотографии, которые призваны распространить текст письма, акта или документа, не следует охранять авторским правом, но они им и без отдельного уточнения не охраняются, поскольку такие фотографии не соответствуют критерию оригинальности фотографических произведений. Более того, любительские снимки, не обладающие оригинальным характером, а несущие сугубо информационный посыл, также не охраняются авторским правом, несмотря на существующую проблематику в установлении критериев, которые придают снимку сугубо информационный посыл. Соответственно, исследуемое положение следует изъять из национального законодательства, поскольку оно относится к фотографиям, которые заведомо не могут восприниматься в качестве фотографических произведений, но в то же время

используемая законодателем формулировка создает возможность двойного толкования положений, касающихся фотографических произведений, где визуальной основой являются письма, акты, документы, чертежи и т.п.

Таким образом, положения ст. 8 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах необходимо изменить следующим образом:

Не охраняются авторским правом:

a) идеи, теории, научные открытия, процедуры, методы работы или математические концепции, а также содержащиеся в произведении изобретения, независимо от способа их передачи, объяснения или выражения, за исключением случаев, когда идея произведения неотделима от его содержания и формы;

b) официальные тексты органов публичной власти, органов местного самоуправления, судебных инстанций, международных организаций и общественных собраний политического, законодательного, административного или судебного характера и их официальные переводы;

c) национальные, а также территориальные и корпоративные символы, такие как флаги, гербы, награды и другие;

d) образцы фольклора, не имеющие конкретных авторов;

e) новостные сообщения, сообщения для прессы и иные произведения, носящие сугубо информационный характер или отражающие общеизвестные факты и данные;

f) любой материал, являющийся результатом воспроизведения визуального произведения искусства, срок охраны которого истек, если только материал, являющийся результатом воспроизведения, не является оригинальным в том смысле, что он представляет интеллектуальное творение самого его автора.

Библиография:

1. Закон № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах. В: Monitorul Oficial № 278-282 статья № 578 от 09.09.2022.
2. Закон № 86 от 28.07.2011 о публичных символах. В: Monitorul Oficial № 164-165 статья № 478 от 04.10.2011.
3. Legea nr. 8 din 14 martie 1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe. În: Monitorul Oficial al României nr. 489 din 14 iunie 2018.
4. U.S. Copyright Act of 1976, 17. U.S.C. §§ 101 et seq. [Online] (дата обращения: 18.04.2026) Доступно: https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/16604
5. Гражданский кодекс Российской Федерации (часть четвертая) от 18.12.2006 N 230-ФЗ (ред. от 30.01.2024) [Online] (дата обращения: 18.04.2026) Доступно: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/
6. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1 din 25.04.2016 cu privire la aplicarea unor prevederi ale legislației privind dreptul de autor și drepturile conexe [Online] (дата обращения: 18.04.2026) Доступно: https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=314

7. BRÎNZĂ, Sergiu. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului. Monografie*. Chișinău; USM, 2005, 675 p. ISBN: 9975-70-414-X.
8. INGLIS, Iulia. Specificul protecției dreptului de autor și drepturilor conexe. În: *Știința Deschisă în Republica Moldova*. Ediția 2, 27-28 octombrie 2022, Chișinău. Chișinău: „Print-Caro" SRL, 2022, Ediția 2, pp. 175-186. ISBN 978-9975-3564-0-4.
9. MOISEI, Andrei. Plagiatul în contextul protecției drepturilor de autor. În: *Intellectus*, 2018, nr. 1, pp. 21-25. ISSN 1810-7079.
10. NEGRU, Cristina. Exercitarea dreptului la citare vs plagiat. Controverse, reglementări legale. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice*, Ed. Vol. 2, 28-29 septembrie 2016, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2016, Vol.2, R, SJ, pp. 30-32. ISBN 978-9975-71-816-5.
11. RUSU, Serghei. Legea aplicabilă obiectelor de proprietate intelectuală în dreptul internațional privat. În: *Revista Națională de Drept*, 2019, nr. 7-9(225-227), pp. 58-65. ISSN 1811-0770.
12. ГОРБУНОВ, Александр. Дихотомия идей и их выражений в правоприменительной практике судов США и Англии в период XIX – середины XX в. В: *Ex jure*, № 3, 2018, сс. 46-60. DOI: 10.17072/2619-0648-2018-3-46-60
13. ГОРБУНОВ, Александр. Проблема установления свойств не охраняемых авторским правом идей в контексте развития культуры. В: *Ex jure*, № 3, 2020, сс. 64-80. DOI 10.17072/2619-0648-2020-3-64-80.
14. КОПЫЛОВ, Андрей. Охраняемые и неохраняемые элементы произведения. В: *Актуальные проблемы российского права*, № 2 (123), 2021, сс. 76-87. [Online] (дата обращения: 18.04.2026) Доступно: https://cyberleninka.ru/article/n/ohranyaemye-i-neohranyaemye-elementy-proizvedeniya/viewer

CZU 347.78(478)

ПРОБЛЕМАТИКА РЕГУЛИРОВАНИЯ ОБЪЕКТОВ, ОХРАНЯЕМЫХ АВТОРСКИМ ПРАВОМ, В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Александр МУЩИНСКИ, *студент, Факультет Права и Социальных Наук, Бельцкий Государственный Университет им. Алеку Руссо*
Научный руководитель: **Мариана СПАТАРЬ,** *др., конф. унив.*

Abstract: *This article describes in detail the main aspects related to the regulation of copyright as part of intellectual property law in the legislation of the Republic of Moldova. The article presents a comprehensive analysis of objects protected by copyright, highlighting contradictory norms. Thus, the article offers a critical analysis of the main objects protected by copyright, from the point of view of their national and international consistency and uniformity. The article also presents effective methods for modernizing national legislation aimed at achieving internal consistency of legal norms related to copyright regulation.*

Keywords: *copyright, originality, uniqueness, work, author, product of intellectual activity, intellectual property law.*

Авторское право как институт правового регулирования интеллектуальной собственности проистекает из нормативного восприятия концепции «авторства». В соответствии со ст. 3 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах автором считается «*физическое лицо, создавшее произведение*» [3]. Так, законодатель отграничивает исключительную способность физических лиц создавать произведения, т.е. концепция авторства подразумевает материальное воплощение креативных способностей автора в конкретном произведении.

В отличие от утратившего силу Закона № 139 от 02.07.2010 об авторском праве и смежных правах, новый закон не даёт определение понятию «произведение», не представляя таким образом легальное толкование данному понятию. Ранее под «произведением» понимался «*оригинальный результат творческой деятельности в области литературы, искусства и науки, вне зависимости от средств создания, конкретного способа и формы выражения, его достоинств и значения*» [5, ст. 3]. Схожее определение соотносится с «объектом охраны авторского права» в Законе № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах, который устанавливает, что «*объектом охраны авторского права являются оригинальные произведения в области литературы, искусства и науки любых способов или форм выражения, независимо от того, были ли они обнародованы*» [3, ч. (1) ст. 5].

Исходя из определения объекта охраны авторского права, законодатель выделяет 2 существенных условия, которые необходимо соблюдать, чтобы произведение пользовалось защитой авторского права:

1. Произведение должно быть оригинальным;
2. Произведение должно быть выражено в конкретной форме.

Под «оригинальностью» подразумевается *критерий, необходимый для определения характера произведения, подлежащего охране авторским правом, который учитывает присущую произведению форму выражения, являющуюся отражением интеллектуальной творческой деятельности, таланта и личности автора, нашедших воплощение путем свободного творческого выбора* [3, ст. 3]. Подобное определение позволяет идентифицировать дополнительные критерии, которые характеризуют оригинальность произведения:

- для создания произведения была использована «интеллектуальная творческая деятельность»;
- произведение отражает «талант и личность автора»;
- произведение реализовано «путем воплощения свободного творческого выбора».

Соответственно, неверно ассоциировать концепцию «оригинального» произведения с концепцией «новаторского» произведения, поскольку законодатель в определении оригинальности ссылается исключительно на субъективные факторы, не упоминая объективные.

Так, характер новшества произведения не имеет существенного значения для авторского права; для национального режима регулирования авторских прав примордиальное значение имеет творческая деятельность автора, направленная на создание произведения [10, сс. 179-180]. Другими словами, произведение является оригинальным, если оно воплощает авторскую нематериальную идею в любом производном объекте. Отсутствие каких-либо объективных критериев оценки произведения делает фактически любой продукт реализации авторского замысла произведением, охраняемым авторским правом.

Подобные субъективные критерии оценки оригинальности обладают рядом проблемных аспектов:

1) Законодатель не устанавливает минимальные пределы «интеллектуальной творческой деятельности», в результате чего любое заимствование с незначительным изменением формы или содержания произведения может расцениваться как «интеллектуальная творческая деятельность». Так, даже произведение, грубо нарушающее авторское право, может быть расценено как оригинальное, если хотя бы один элемент произведения отличается от первоисточника.
2) Критерий «отражения таланта и личности автора» также не может считаться оптимальным, поскольку законодатель не дает положительную коннотацию сущности таланта и личности автора. Следовательно, закон устанавливает, что любое произведение, по которому можно судить о таланте или личности автора, вне зависимости от положительной или отрицательной коннотации данных качеств, удовлетворяет этот критерий оригинальности, однако не существует возможности создания какого-либо произведения, чтобы в нем талант или личность автора не были раскрыты.
3) Критерий «воплощения свободного творческого выбора» не представляется возможным для оценивания, поскольку любое свободное действие, направленное на создание любого произведения, является, по своей природе, воплощением свободного творческого выбора. Так, не может существовать ни одного произведения, не удовлетворяющего данный критерий, а значит он не может восприниматься как существенный.

Таким образом, сущностный критерий «оригинальности», предлагаемый национальным законодательством, не характеризует ни креативный, ни новаторской характер произведения, а значит требует дополнения в аспекте включения фактора «уникальности» как значимого при оценке «оригинальности» произведения.

Доктрина также выделяет в качестве критерия непосредственную «возможность довести произведение до сведения общественности» [12, с. 61]. Действующее законодательство данный доктринальный критерий не устанавливает. Так, ч. (1) ст. 5 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах устанавливается, что произведения охраняются авторским правом, *«независимо от того, были ли обнародованы».* В соответствии с ч. (2) ст. 5 исследуемого закона, «*автор пользуется охраной авторского права на свое произведение в силу самого факта его создания. Для признания и охраны авторского права не требуется регистрация произведения или другие уведомления либо формальности»* [3, ст. 5].

Стратегия, применяемая законодателем, характеризуется тем, что произведение охраняется как продукт интеллектуальной собственности, а не как общественное достояние, поэтому охрана произведения начинается с момента его создания. Так, юридическим фактом появления охраны авторского права на произведение выступает не доведение произведения до сведения публики, а создание произведения как продукта интеллектуальной и творческой деятельности.

Однако, в сущности, между доктринальным положением и легальной регламентацией не возникает явного противоречия. Доктрина не утверждает, что произведение должно быть доведено до сведения публики, а лишь указывает на необходимость возможности его доведения до сведения общественности, т.е. произведение должно обладать свойствами, позволяющими его распространить (путем организации выставки, публичного декламирования, публикации в интернет-ресурсах и т.п.).

Также проблемным кажется сам момент возникновения авторского права над произведением. Законодатель не конкретизирует данное обстоятельство, пользуясь терминами, исключительно отражающими готовый результат интеллектуальной и творческой деятельности, однако такой подход является спорным. Например, лицо находится в процессе разработки концепции литературного произведения, для чего пользуется черновиком, в котором схематично обозначает сюжетную канву, литературную задумку и т.п. В этом смысле человек, получивший доступ к черновику и воспользовавшийся им для создания аналогичного литературного произведения, полностью копирующего все предварительные идейные концепции первого автора, может рассчитывать на защиту авторского права, если он окончит своё литературное произведение первым – до того момента, когда первый «автор» начнет воплощать свой идейный замысел. Соответственно, авторским правом должно защищаться не только произведение как оригинальный «результат творческой деятельности» и его окончательные элементы, но и элементы произведения на разных стадиях их непосредственной готовности, если другие лица имели к ним доступ.

Законодатель, исходя из природы самого произведения, а равно из способа и формы его выражения, в соответствии со ст. 7 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах приводит классификацию объектов, охраняемых авторским правом [3, ст. 7]. При этом данная классификация сталкивается со следующими проблемными аспектами толкования и регулирования:

1) литературные произведения (рассказы, эссе, романы, стихи и др.). Данный способ регулирования литературных произведений как произведений, выраженных в исключительно текстовой форме, не является полным. Румынское законодательство в ст. 7 Закона №8 от 14.03.1996 об авторском праве и смежных правах включает в аналогичную классификацию более широкую группу произведений, подпадающих под защиту авторского права: «литературные и публицистические произведения, конференции, лекции, проповеди, выступления, доклады и любые другие письменные или устные произведения» [6, ст. 7]. Следует согласиться с позицией Спатарь М. о том, что упущенные национальным законодательством произведения необходимо прямо предусмотреть в законодательстве, чрезмерно не расширяя применение п. n) ст. 7 («другие произведения») [14, с. 160] исследуемого закона.

При этом стоит отметить, что национальный законодатель применяет более узкий критерий классификации объектов, охраняемых авторским правом, поэтому, соблюдая данную специфику, необходимо разграничить письменные произведения (литературные и публицистические произведения) от устных произведений (конференции, лекции, проповеди, выступления, доклады). С учётом детализированности последующего нормативного регулирования объектов авторского права искусственное исключение публицистических произведений, которые по своей природе не могут быть ассоциированы с литературными произведениями, а также всех форм устных произведений немузыкального свойства кажется нарушающим правовую системность и нормативную логику.

2) компьютерные программы. Под компьютерной программой законодатель подразумевает *образец программы, прикладные программы и операционные системы, составленные на любом языке как в форме исходного кода, так и в форме объектного кода, подготовительный проектный материал, а также руководства*. При этом отмечается, что *идеи, приемы, способы функционирования, математические концепции и принципы, лежащие в основе любого элемента компьютерной программы, включая те, которые лежат в основе ее интерфейсов, алгоритмы и языки программирования не подлежат охране* [3, ст. 3]. Также законодатель в ч. (1) ст. 23 Закона об авторском праве и смежных правах указывает на то, что *«компьютерные программы охраняются авторским правом в качестве литературных произведений»* [3, ст. 23].

Подобное регулирование, хотя системно и соотносится с позицией, что идея не выступает в качестве объекта авторского права, фактически является спорным. Основная проблематика заключается в том, что алгоритмы, в соответствии с национальным законодательством, не подлежат правовой охране, однако материалистическая модель регулирования авторского права предполагает, что идея, а равно приём, способ функционирования, математическая концепция и т.п. не подлежат охране, пока не будут воплощены в каком-либо материальном носителе. Если исходить из прямой аналогии программного кода и литературного произведения, то совокупность схожих действий схожих персонажей в схожей обстановке и будет подразумевать точное воспроизведение программного алгоритма. Так, программный код, в сущности, представляет собой совокупность математических алгоритмов, а значит невозможно комплексно отделить программный код как объект охраны авторского права от алгоритма, который не считается объектом правовой охраны, в результате чего последовательность алгоритмов, нацеленных на достижение специфической функциональности компьютерной программы, следует рассматривать как объект правового регулирования.

3) научные труды. Румынский законодатель приводит следующие примеры научных трудов: *«научные произведения, письменные или устные, такие как: сообщения, исследования, университетские пособия, учебники, научные проекты и научная документация»* [6, ст. 37, п. b)]. Если текстовая форма представления научного труда, в принципе, является объективно разумеющейся, то устные формы требуют прямого урегулирования, чтобы судебная практика применения норм национального законодательства была системной – особенно с учетом того, что выделение форм выражения произведения было изъято из обновленного законодательства.

4) драматические и музыкально-драматические произведения, сценарии, партитуры, синопсисы фильмов. В данном случае законодатель нарушает системную логику классификации объектов авторского права, включая неразрывно связанные с основным объектом его составные (или ассоциированные с ним) части. Сценарий драматического или музыкально-драматического произведения не может быть контекстуально отделен от самого драматического и музыкально-драматического произведения, а значит последовательное перечисление продукта комбинирования различных произведений и его составных элементов нарушает общую законодательную логику. Партитура выступает в качестве нотной записи музыкально-драматического произведения, а значит может восприниматься в качестве «аналога» сценария, в то время как «синопсис фильмов» является кратким изложением сюжета кинематографического произведения. Так, подобная модель регулирования нарушает подход законодателя к перечислению объектов авторского права. Во-первых, законодатель ни прежде, ни в дальнейшем не практикует совмещение в одном пункте комбинированного про-

изведения и его отдельных элементов. Во-вторых, законодатель включает понятие «синопсисы фильмов», при этом отдельно не включая «фильмы» в качестве самостоятельного объекта охраны, ассоциируя, в сущности, кинематографические произведения с аудиовизуальными произведениями. Так, возникает двойная проблема: понятие «фильм» законодатель не использует для обозначения объекта охраны; и краткое изложение фильмов законодатель включает в другую группу объектов, не упоминая о нем непосредственно при установлении «родового» объекта в виде аудиовизуального произведения.

5) аудиовизуальные произведения. Под аудиовизуальным произведением подразумевается *«произведение, состоящее из последовательности связанных между собой изображений, созданных любым способом и на любом носителе, сопровождаемых или не сопровождаемых звуком, создающих впечатление движения, предназначенное для зрительного и слухового (если изображения сопровождаются звуком) восприятия с помощью определенного устройства. Аудиовизуальными произведениями считаются кинематографические фильмы, телевизионные фильмы, анимационные фильмы, музыкальные видеоклипы, рекламные ролики и документальные фильмы»* [3, ст. 3]. Определение, данное законодателем, даёт возможность расценивать любую последовательность движущихся изображений, требующих специализированное устройство для воспроизведения, в качестве объекта охраны авторского права. Одновременно с этой объемной по регулированию формулировкой законодатель приводит «закрытый» список произведений, которые следует относить к аудиовизуальным, однако данный список является чрезвычайно ограничительным: он как формально не включает даже сериалы, а также художественные фильмы, транслируемые исключительно на онлайн-платформах, так и вообще упускает любой аудиовизуальный контент, распространяемый пользователями в социальных сетях. При этом румынское законодательство представляет более ёмкую формулировку: *«кинематографические произведения, а также другие аудиовизуальные произведения»* [6, ст. 7, п. е)], одновременно исключая и плеоназм «кинематографические фильмы». Также именно в этот пункт следует включить вышеупомянутые «синопсисы», модернизировав используемую законодателем формулировку следующим образом: *«кинематографические произведения и их синопсисы, а также другие аудиовизуальные произведения».*

6) произведения графического или изобразительного искусства, такие как: произведения скульптуры, живописи, гравюры, литографии, монументального искусства, сценографии, гобелена, керамики, пластики стекла и металла, рисунки, дизайн. Ранее закон не предусматривал детализированный список произведений графического или изобразительного искусства, однако законодатель в 2022 году конкретизировал данный объект авторского права, но, несмотря на полное сохранение предложенной румынским

законодательством последовательности, национальный законодатель упустил последнюю часть используемой в законе Румынии формулировки, тем самым превратив перечисление форм графического или изобразительного искусства в их закрытый список, чем нарушил системность и последовательность правового регулирования объектов авторского права. Так, исследуемый пункт следует дополнить, включив в прямо обозначенные объекты авторского права *«и другие произведения прикладного искусства, предназначенные для практического использования»* [6, ст. 7, п. g)].

7) произведения прикладного искусства. В данном случае законодатель дублирует произведения, которые уже урегулированы п. h), поскольку декоративно-прикладное искусство является подотраслью изобразительного искусства. В этом контексте данный пункт может быть исключен из национального законодательства, поскольку он уже включен в предшествующие аспекты правового регулирования и дважды устанавливать, что произведения прикладного искусства являются объектами авторского права, не представляется необходимым.

8) фотографические произведения и произведения, полученные способом, аналогичным фотографии. Румынский законодатель в данную категорию дополнительно включает *«кадры из кинематографических произведений»* [6, ст. 7, п. f)], однако это уточнение можно считать факультативным, поскольку кадр из фильма, по своей природе, является произведением, полученным способом, аналогичным фотографии [13, с. 211]. Национальное законодательство не дает полного разделения понятий любительских снимков и профессиональных фотографий, которые могут признаваться произведениями и пользоваться соответствующей защитой, также законодатель не устанавливает критериев отличия оригинальных фотографий, выступающих объектами авторского права и являющихся произведениями искусства, от простых снимков. Критерии к «оригинальности» и форме, представляемые законом в качестве фундаментальных, не являются достаточными для проведения такой классификации, поэтому фактически любой снимок (за исключением фотографий нормативных актов, документов и т.п.) может быть признан фотографическим произведением, поэтому положения законодательства можно дополнить уточнением «фотографические произведения и произведения, полученные способом, аналогичным фотографии, не носящие сугубо информационный характер».

9) карты, вкладки, эскизы и трехмерные работы в области географии, топографии, архитектуры и других сферах науки. В данном контексте законодатель дублирует объект регулирования, указывая в п. i) «произведения архитектуры», а в п. j) «трехмерные работы в области […] архитектуры». Так, если отдельное их упоминание является системным с точки зрения максимизации конкретизации объектов авторского права, то их разделение в классификации нарушает правовую системность. Соответственно,

модель, предложенная румынским законодательством, в этом контексте кажется более системной в структуре национального регулирования. Так, архитектурные произведения (включая вкладки, эскизы, макеты, и графические работы, образующие архитектурные проекты) [6, ст. 7, п. h)], а равно произведения градостроительства и садово-паркового искусства должны быть комплексным объектом, регулируемым п. i), в то время как пластические произведения, карты, чертежи и трехмерные работы в области топографии, географии и других сферах науки должны регулироваться положениями п. l). В таком случае действующий закон не будет дважды регулировать архитектурные произведения как объект авторского права. К тому же в п. l) архитектура не будет упоминаться в качестве одной из сфер науки (формулировка «в области географии, топографии, архитектуры и других сферах науки» указывает на то, что законодатель считает архитектуру научной сферой, а не областью искусства).

10) базы данных. Под базой данных законодатель подразумевает *«совокупность произведений, данных или других независимых элементов, упорядоченных систематически либо методически, к которым можно осуществить индивидуальный доступ с помощью электронных или иных средств»* [3, ст. 3]. Законодатель частично перелагает Директиву 96/9/ЕС Европейского Парламента и Совета от 11 марта 1996 года о правовой охране баз данных, устанавливая, что охрана баз данных не распространяется на *«компьютерные программ, используемые при изготовлении или функционировании баз данных, доступ к которым осуществляется через электронные средства»* [2, para 23]. Однако законодатель дополняет положения директивы, указывая, что охрана баз данных также не применяется в отношении *«фиксации аудиовизуального, кинематографического, литературного или музыкального произведения»;* а также *«сборника нескольких фиксаций музыкальных исполнений на компакт-диске»* [3, ч. (4) ст. 47].

Помимо предложенной классификации, закон устанавливает и дополнительную группу объектов, охраняемых авторским правом. Так, в соответствии с ч. (2) ст. 7 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах, *без ущерба для прав автора оригинального произведения авторским правом охраняются также производные произведения, основанные на одном либо нескольких уже существующих произведениях и/или других материалах, а именно* [3, ч. (2) ст. 7]*:*

a) переводы, адаптации, аннотации, музыкальные аранжировки и другие переработки литературных, художественных произведений или научных трудов при условии, что они представляют собой результаты интеллектуального творчества;

b) сборники литературных, художественных произведений или научных трудов (энциклопедии и антологии, компиляции других материалов или данных независимо от того, охраняются ли они), которые по подбору или

расположению материалов представляют собой интеллектуальные творения.

В доктрине отмечается, что природа авторского права как исключительного делает необходимым соблюдение следующих условий автором производного произведения:

1. Авторизация использования существующего произведения у его автора;
2. Соблюдение права авторства по отношению к создателю оригинального произведения [8, с. 95]

Если соблюдение права авторства является обязательным и за его нарушение национальное законодательство предусматривает юридическую ответственность, то необходимость авторизации использования произведения у его автора является правовой формальностью, фактически не действующей на национальном уровне, поскольку его нарушение не ассоциировано с применением принудительных (санкционных) мер. Отсутствие механизма принуждения в контексте отсутствия согласия автора оригинального произведения на создание другим лицом производного произведения, в сущности, может рассматриваться как системное нарушение морального права на соблюдение целостности произведения, а также права на раскрытие/изъятие произведения. Безусловно, не любое производное произведение, созданное без согласия автора оригинального произведения, наносит ущерб его чести или репутации, однако моральные аспекты авторского права включают возможность автора управлять имущественными правами, включая право на распространение произведения [9, с. 98]. Так, нежелание автора, чтобы его произведение было переведено, адаптировано или переработано, является его моральным правом, вне зависимости от того, автор ссылается на нежелание создания производных произведений в принципе либо на опасения, что конкретное лицо, создающее производное произведение, является недостаточно компетентным для выражения истинного замысла автора. В любом случае автор должен иметь возможность ограничивать создание производных произведений в принципе или по отношению к отдельным субъектам, что диссонирует с национальным законодательством, которое такую гарантию автору оригинального произведения не обеспечивает. Коллапс в этом аспекте регулирования нарушает положения ст. 8 и ст. 12 Бернской Конвенции по охране литературных и художественных произведений, в соответствии с которой «авторы литературных и художественных произведений […] пользуются исключительным правом переводить и разрешать переводы своих произведений» [1, ст. 8], а равно «авторы литературных и художественных произведений пользуются исключительным правом разрешать переделки, аранжировки и другие переработки своих произведений» [1, ст. 12].

Ч. (3) ст. 7 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах устанавливает, что *авторским правом также охраняются составная*

часть или иной элемент произведения (в частности, название или действующие лица произведения), которые представляют собой интеллектуальное творение [3, ст. 7]. Данное положение в большей степени относится к литературным, аудиовизуальным, драматическим и музыкально-драматическим произведениям.

Важным нюансом является тот факт, что оригинальность названия, действующего лица или отдельного элемента произведения учитывается на момент публикации произведения, а не на момент нарушения авторского права другим лицом [7, с. 21]. Данная специфика проистекает из того, что обретение произведением популярности может привести к изменению культурного базиса населения, в результате чего некоторые элементы произведения станут общеупотребительными и, соответственно, лишенными оригинальности в контексте времени. Так, элементы популярного произведения, которые глубоко укореняются в массовом культурном сознании, не становятся в полном смысле достоянием общественности: на них продолжает распространяться полный объем авторских прав [11, с. 26], проистекших из критерия оригинальности на момент первого доведения произведения до сведения общественности.

При этом законодатель не запрещает «добросовестное использование» некоторых элементов произведения, если они стали частью культурного кода населения, а значит, оказывая определенное социально-психологическое воздействие на общественную реальность, они могут отражаться в мыслях, действиях, поступках, идеалах персонажей других авторов. Другими словами, авторское право не распространяется на социальный эффект произведения, а значит не может полностью ограничивать других авторов от использования аспектов объективной реальности, даже если в ней заметно значительное воздействие некоторых элементов, защищенных авторским правом. Например, если какой-либо персонаж фильма становится чрезвычайно популярным в социальной среде, оказывая влияние на моду, принципы, идеалы и нормы поведения общественности, то другой автор может использовать данный социальный контекст в своем произведении, если это обусловлено его сюжетом.

Исходя из вышеизложенного, считаем необходимым внесение следующих изменений в содержание Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах:

1. Следует изменить положения ч. (1) ст. 5 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах, включив в качестве существенного критерия «произведения» возможность его донесения до сведения общественности (т.е. возможность его восприятия третьими лицами). Так, для ч. (1) ст. 5 следует использовать следующую формулировку: *«В соответствии с настоящим законом объектом охраны авторского права являются оригинальные произведения в области*

литературы, искусства и науки, возможные для восприятия третьими лицами, любых способов или форм выражения, независимо от того, были ли они обнародованы».

2. Следует дополнить понятие «оригинальности», предложенное в ч. (3) исследуемого закона, критерием «уникальности», который будет фактором объективной оценки созданного произведения: *«оригинальность – критерий, необходимый для определения характера произведения, подлежащего охране авторским правом, который учитывает присущую произведению форму выражения, являющуюся отражением его уникальности, интеллектуальной творческой деятельности, таланта и личности автора, нашедших воплощение путем свободного творческого выбора».*
3. Следует урегулировать аспект момента начала защиты произведения от недобросовестного посягательства в контексте ситуаций, когда другое лицо нарушает принцип добросовестного использования до момента окончания работы автора над произведением. Так, положения ч. (2) ст. 5 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах необходимо дополнить следующим образом: *«Автор пользуется охраной авторского права на свое произведение в силу самого факта его создания с момента начала работы над произведением. Для признания и охраны авторского права не требуется регистрация произведения или другие уведомления либо формальности».*
4. Положения ч. (1) ст. 7 Закона № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах необходимо изменить следующим образом:

Объектами авторского права являются:

a) литературные и публицистические произведения (рассказы, эссе, романы, стихи, статьи и др.);

a[1]) устные произведения литературного, научного или публицистического такие как: конференции, лекции, проповеди, выступления, доклады и др.

b) компьютерные программы;

c) научные труды, письменные или устные, такие как: сообщения, исследования, университетские пособия, учебники, научные проекты, научная документация и др.;

d) драматические и музыкально-драматические произведения, а также их сценарии и партитуры;

e) музыкальные произведения с текстом или без текста;

f) хореографические произведения и пантомимы;

g) кинематографические произведения и их синопсисы, а также другие аудиовизуальные произведения;

h) произведения графического или изобразительного искусства, такие как: произведения скульптуры, живописи, гравюры, литографии, монумен-

тального искусства, сценографии, гобелена, керамики, пластики стекла и металла, рисунки, дизайн и другие произведения прикладного искусства, предназначенные для практического использования;

i) произведения архитектуры, градостроительства и садово-паркового искусства, а также вкладки, эскизы, макеты, графические работы, образующие архитектурные проекты;

k) фотографические произведения и произведения, полученные способом, аналогичным фотографии, не носящие сугубо информационный характер;

l) пластические произведения, карты, чертежи и трехмерные работы в области топографии, географии и других сферах науки;

m) базы данных;

n) другие произведения.

Библиография:

1. Бернская Конвенция по охране литературных и художественных произведений от 9 сентября 1886 года (измененная 28 сентября 1979 г). [Online] (дата обращения: 16.04.2026) Доступно: https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/ru/berne/trt_berne_001ru.pdf
2. Directive No. 96/9/EC of the European Parliament and of the Council, of 11 March 1996 on the legal protection of databases. [Online] (дата обращения: 16.04.2026) Доступно: https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/1409
3. Закон № 230 от 28.07.2022 об авторском праве и смежных правах. В: Monitorul Oficial № 278-282 статья № 578 от 09.09.2022.
4. Закон № 86 от 28.07.2011 о публичных символах. В: Monitorul Oficial № 164-165 статья № 478 от 04.10.2011.
5. Закон № 139 от 02.07.2010 об авторском праве и смежных правах. В: Monitorul Oficial № 191-193 статья № 630 от 01.10.2010.
6. Legea nr. 8 din 14 martie 1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe. În: Monitorul Oficial al României nr. 489 din 14 iunie 2018.
7. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1 din 25.04.2016 cu privire la aplicarea unor prevederi ale legislației privind dreptul de autor și drepturile conexe [Online] (дата обращения: 16.04.2026) Доступно: https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=314
8. EMINESCU, Yolanda. *Dreptul de autor*. București: Lumina Lex, 1994. 251 p. ISBN 973-9186-07-6.
9. GURĂU, Artur. Unele aspecte privind drepturile de autor și drepturile conexe. În: *Meridian Ingineresc*. 2007, nr. 4, pp. 95-98. ISSN 1683-853X.
10. INGLIS, Iulia. Specificul protecției dreptului de autor și drepturilor conexe. În: *Știința Deschisă în Republica Moldova*, Ediția 2, 27-28 octombrie 2022, Chișinău. Chișinău: „Print-Caro” SRL, 2022, Ediția 2, pp. 175-186. ISBN 978-9975-3564-0-4.
11. PILAT, Artiom. Dreptul de autor și drepturile conexe în sistemul de drept romano-germanic. În: *Intellectus*, 2016, nr. 2, pp. 24-27. ISSN 1810-7079.

12. ROMIȚAN, Ciprian Raul. *Protecția penală a proprietății intelectuale*. București: C.H. Beck, 2006. 387 p. ISBN 978-9736-5591-4-3.
13. ROȘ, V., BOGDAN, D., SPINEANU-MATEI, O. *Dreptul de autor și drepturile conexe: tratat*. Ed. All Beck, 2005, 725 p. ISBN 978-9736-5557-1-8.
14. SPATARI, M., JACOTA-DRAGAN, O. Reglementarea juridică a obiectelor dreptului de autor în legislația Republicii Moldova. În: *Anuarul catedrei de științe socioumane și asistență socială*. Bălți: S.n. (Tipografia Universității „Alecu Russo" din Bălți), 2017, p. 158-163. ISBN 978-9975-50-216-0.

CZU 347.961(478+4)

ANALIZA COMPARATIVĂ A INSTITUȚIEI NOTARIATULUI DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI DIN ALTE STATE

Eric JITARI, *student, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Natalia JANU,** *dr., lect. univ.*

Abstract: *One of the state who has shifted from the notary laws in the USSR to a Latin Model is the Republic of Moldova, solidifying with two national laws that improves legal trust and prevents legal disputes. Moldovan notaries are liberal public officials that authenticates documents, crucual for preventing litigation. They authenticate contracts, proxies, wills, facilitate divorces, and so on. Romania, Republic of Moldova's neighbour state, also has the same notary system, but as a member-state of the EU, their laws are more harmonized. Italy, the origin of the Latin Model, sees notaries as advisors for preventive justice. In contrast, notaries in the UK only authenticate international documents, not their substantive validity.*

Keywords: *Notary, Republic of Moldova, Romania, Italy, United Kingdom, authentic act, Latin notary model, common law, comparative law, legal certainty.*

Introducere. Notariatul din Republica Moldova reprezintă o coloană esențială a sistemului de drept deoarece ea asigură garantarea, legalizarea și securizarea tranzacțiilor civile și comerciale. Anume aici contribuie la prevenirea litigiilor și fluidizarea circuitului juridic. Comparând cu sistemul de drept din drept comun, funcția notarului se limitează adesea la autentificarea semnăturilor pentru uz extern.

Scopul important reprezintă efectuarea a niște analize aprofundate a instituției notariatului din Republica Moldova, concentrându-se, în special, pe legea actuală, reglementând în mod concis sistemul notarial. În lucrarea dată vom analiza factorii-cheie cum ar fi definiția instituției notarului, perspectiva istorică, analize detailate ale celor două legi actuale, analiza comparativă a sistemului notarial moldovenesc cu cele din alte state, concluzii și niște propuneri de modificări și îmbunătățiri legislative.

Notariatul influențează direct asupra stabilității statului de drept și a creșterii economice a țării deoarece se asigură cu anumiți factori că rolul prezentei

instituției liberale să nu fie subestimat. Un notariat eficient, creativ, disciplinat și profesional, garantează drepturile persoanei, fluidizează circuitul economic și civil și consolidează societatea civilă. Dacă apar deficiențe defavorizabile în organizarea și funcționarea sistemului notarial, se vor naște încălcări ale dreptului cetățenilor de a beneficia de servicii de calitate.

Definiția instituției notariatului. Din perspectivă generică, definirea își are originea în perioada orânduirii sclavagiste, moment în care au apărut noțiunea de notar și act notarial.

„În perioada Romei antice, notar își are originea în termenul latin *nota*, desemnat ca un înscris succint. Era redactat inițial de sclavi și aprobat de părți, reprezentând baza unei convenții și constituind un început de dovadă în eventualitatea unui litigiu izvorât din neexecutarea acesteia" [5, p. 572]. Cu timpul, sclavii au fost specializați în redactarea acestor înscrisuri, și s-a ajuns la o uniformitate oarecare în formularea lor, iar sclavii care se îndeletniceau cu această activitate sunt numiți *notari.*

Consolidarea statului roman și creșterea volumului tranzacțiilor juridice și comerciale au generat necesitatea unor specialiști în redactarea actelor [26, p. 634]. Astfel, au apărut scriitorii publici care ofereau contra cost servicii de întocmire a diverselor înscrisuri.

În doctrina italiană [9, pp. 3–4], „notariatul este analizat ca un model clasic de tip latin, în cadrul căruia notarul este definit ca un ofițer public independent și un consilier juridic specializat, învestit de stat cu autoritate publică, având rolul de a autentifica și de a conferi forță probantă actelor și faptelor juridice pentru care legea sau părțile solicită forma autentică". Aici evidențiem rolul notarului de consilier imparțial, precum și funcția de prevenire a litigiilor, subliniind faptul că principiile profesionalismului și independenței sunt esențiale pentru exercitarea funcției publice delegate.

În doctrina engleză [19, p. 1], instituția notariatului este ancorată în tradiția *common law*, diferențiindu-se semnificativ atât prin definiția juridică, cât și prin rolul său fundamental. În acest sistem, „notarul îndeplinește atribuții apropiate de cele ale unui avocat calificat, având ca principală sarcină autentificarea documentelor destinate utilizării în afara Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord". Astfel, rolul notarului este, în principal, acela de a atesta autenticitatea semnăturilor și a documentelor în vederea recunoașterii lor internaționale, și nu de a întocmi acte juridice interne cu forță executorie, așa cum se întâmplă în sistemele de drept de tradiție latină.

Analizând comparativ definițiile prezentate anterior, se poate trece la abordarea tematicii propriu-zise. Statutul instituției notariatului este unul particular, întrucât aceasta nu dobândește calitatea de funcționar public în sensul strict al administrației de stat și nu constituie o activitate de întreprinzător. Specificitatea sa rezultă din caracterul public al funcției notariale, distinct atât de o activitate pur comercială, cât și de una administrativă. Prin învestirea de către stat, notarul

exercită o funcție de autoritate publică delegată, conferind actelor întocmite prezumția de legalitate și veridicitate. Or, acesta activează ca un profesionist liberal, cu o pregătire juridică aprofundată, oferind consultanță imparțială și echitabilă tuturor părților, ceea ce asigură respectarea intereselor și conformitatea actului cu voința lor reală și cu prevederile legale.

Comparând cu instituția avocaturii, aceasta din urmă, ca profesie liberală, are ca scop reprezentarea intereselor unei singure părți prin mandat, în timp ce notarul acționează ca un terț imparțial.

Repere istorice ale instituției notariatului. „În perioada Evului Mediu, primele forme de documentare și autentificare ale actelor juridice au apărut, în mod firesc, sub influențele tradițiilor romane și bizantine deja prezente în regiune. În spațiul românesc, lucrurile au evoluat treptat: puterea centrală a început să integreze instituția notarială în sistemul de emitere și certificare a documentelor încă din secolele XII-lea – XV-lea în Transilvania, Țara Românească, și Principatul Moldovei. Vizionând teritoriul Moldovei din Est, notariatul, ca instituție propriu-zisă, a fost constituit abia după anul 1866, bazându-se pe puterea și legile Imperiului Rus, marcând o etapă distinctă în evoluția sa" [8, p. 24].

Cu toate acestea, în perioada sovietică (pe teritoriul RSS Moldovenească), a fost în vigoare sistemul notarial sovietic de stat. Birouri notariale de stat s-au înființat peste tot, în orașele și localități rurale. „Chiar și în localitățile pe malul stâng al Nistrului au fost realizate în conformitate cu dispozițiile regulamentelor și ale altor acte legislative despre notariat ale RSS Ucrainene, chiar și după formarea RSS Moldovenești" [11, p. 54]. O lege specială care reglementa funcționarea și organizarea birourilor notariale în perioada sovietică a fost adoptată abia în 1974, Legea RSS Moldovenească nr. 1044-VIII *Cu privire la notariatul de stat* [8, p. 26]. În esență, sistemul sovietic a înlocuit notariatului independent cu unul sub control statal, și schimbarea semnificativă a avut, probabil, scopul subordonării profesiei intereselor statului.

După obținerea independenței în 1991, notariatul din Republica Moldova a suferit o reformă substanțială, deoarece a trecut la un sistem privat de tip *latin*. Un moment crucial în evoluția dată a fost adoptarea Legii nr. 1153/1997, care a transformat notariatul dintr-unul de stat într-unul de tip latin, modificând esențial structura și principiile de activitate. Până în 2002, pe teritoriul Republicii Moldova, s-au aplicat încă prevederile Legii RSS Moldovenească, aprobată în 1974, cu modificările în 1977, din motivul că birourile notariale de stat au funcționat până în 1998 [8, p. 39]. Ulterior, a fost adoptată Legea nr. 1453-XV/2002 cu privire la notariat, care a reintrodus și norme pentru a supraveghea activitățile notarilor de stat, ceea ce a dus la crearea unui sistem mixt de instituții notariale (adică de stat și private) [11, p. 54].

Analiza cadrului normativ privind activitatea notarială. Cadrul care reglementează activitatea notarială în Republica Moldova este format din Legea nr. 246/2018 și Legea nr. 69/2016.

Legea nr. 246/2018 privind procedura notarială [17], publicată în Monitorul Oficial la 1 februarie 2019 și intrată în vigoare la 1 martie 2019, reprezintă actul normativ fundamental care stabilește cadrul procedural al activității notariale în Republica Moldova. Aceasta abrogă Legea nr. 1453/2002 cu privire la notariat și reglementează principiile procedurii notariale, competența notarului, precum și procedurile de întocmire și îndeplinire a actelor notariale, inclusiv cerințele aplicabile acestora.

Un element central al prezentei legi îl constituie stabilirea principiilor procedurii notariale, care controlează întreaga activitate a notarului public, și aici sunt incluse legalitatea, independența notarului și responsabilitatea sa exclusivă față de lege, egalitatea de tratament a tuturor oamenilor fără discriminare, imparțialitatea, confidențialitatea și caracterul anti-litigios al procedurii notariale. Principiul caracterului anti-litigios diferențiază activitatea jurisdicțională a instanțelor de judecată de funcția notarului de a facilita acordurile și de a preveni disputele. Conform legii și bunele moravuri, notarul este obligat, fără excepții, să supună legii și să asigure principiul independenței, cu scopul menținerii integrității și imparțialității.

În prezenta lege sunt detailate atribuțiile notarilor, care includ o gamă largă de acte și acțiuni notariale pe care aceștia sunt autorizați să le îndeplinească [7]:

1. Prima atribuție este *„autentificarea documentelor”*. Reprezintă o atribuție importantă deoarece ea face ca documentele să aibă o forță juridică completă, ceea ce reprezintă o parte esențială a activității notariale. Legea include următoarele acte precum declarațiile de acceptare sau renunțare la moștenire, contractele de înstrăinare a bunurilor imobile (donație, schimb, vânzare), procurile, testamentele și alte acte pentru prezenta lege [7]. Pentru ca un document notarial să fie considerat autentic, pe lângă respectarea componenței materiale și teritoriale a notarului, procedura de autentificare trebuie să includă patru elemente importante: stabilirea identitatea părților, obținerea consimțământului specializat, semnăturile părților și data documentului. Un act notarial autentificat apare beneficiu de prezumția de legalitate și veridicitate, având forța probantă și, în unele cazuri, forță executorie.
2. Altă atribuție este *„procedura succesorală notarială”*. Procedura respectivă este reglementată în Capitolul V din prezenta lege. O modificare semnificativă adusă de lege reprezintă eliminarea competenței teritoriale exclusive a notarilor în materie de deschidere a succesiunilor. Astfel, persoanele îndreptățite pot depune o cerere la oricare notar cu teritoriu de activitate într-una din unitățile administrativ-teritoriale de nivelul al doilea ale Republicii Moldova sau în cadrul Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia [16]. Competența de a desfășura procedura succesorală revine primului notar sesizat care a înregistrat dosarul succesoral în registrul electronic.
3. Al treilea atribuție este *„divorțul notarial”*. Posibilitatea dizolvării căsătoriei prin procedura notarială a fost introdusă la 1 martie 2019. Conform art. 41,

alin. (1) din prezenta lege, prevede că o cerere de dizolvare a căsătoriei prin acordul soților poate fi depusă de către orice notar, pe baza acordului soților și în prezența ambilor soți, sau a unui singur soț dacă acordul celuilalt a fost comunicat notarul în forma autentică [7]. Procedură respectivă este considerată o opțiune progresivă, oferind discreție, rapiditate și costuri reduse.

4. Altă atribuție este *„autentificarea acordurilor de mediere”.* Notarul urmează prevederile generale ale Legii nr. 137/2015 privind medierea. Dar se remarcă lipsa unui mecanism legal special care să ofere notarilor pârghiile necesare pentru autentificarea acordului de mediere [7]. Singura prevedere legală în sensul dat este art. 35 care se referă la autentificarea tranzacțiilor rezultate dintr-o mediere în care rolul de mediator l-a avut o altă persoană decât notarul.
5. Altă atribuție este *„certificarea faptelor”.* Conform art. 51, alin. (2) din prezenta lege enumeră faptele care pot fi certificate de notar:
   a) Faptul aflării persoanei în viață;
   b) Faptul aflării unei persoane într-un anumit loc;
   c) Timpul prezentării înscrisului;
   d) Faptul că persoana, ca urmare a unei somații sau notificări, s-a prezentat ori nu într-o anumită zi și la o anumită oră la sediul biroului notarului, precum și declarația acesteia;
   e) Conținutul paginilor web, programul sau al altor produse informatice;
   f) Timpul preluării datelor în registrele de publicitate, ținute de formă electronică.

Modificările recente ale prezentei legi, în special cele privind procedura succesorală, care au eliminat competența teritorială exclusivă și au introdus înregistrarea electronică a dosarului, alături de posibilitatea întocmirii actelor notariale în formă electronică, demonstrează o tendință clară a Republicii Moldova de a moderniza și digitaliza serviciile notariale. Această direcție urmărește creșterea accesibilității, eficienței și transparenței, eliminând barierele geografice și simplificând interacțiunea cetățenilor cu notarului.

Altă lege importantă este *Legea nr. 69/2016 cu privire la organizarea activității notarilor* [13]. Aceasta stabilește principiile de exercitare a activității notarilor, statutul notarului și al notarului stagiar, modalitățile de organizare și autoadministrare a notarilor, precum și modalitățile de control al activității acestora, și reprezintă un pilon central în reglementarea profesiei de notar public în Republica Moldova. Activitatea dată se bazează pe principii fundamentale (legalitatea, independența, îndeplinirea personală a atribuțiilor etc.). Statutul notarului este definit ca fiind exponent al puterii de stat, împuternicit prin licență și ordin de investire, dar nu este considerat funcționar public, iar activitatea sa nu este una de întreprinzător.

Prezenta lege arată o listă relevantă privind *drepturi* și *obligații* pentru notari, după tabelul de mai jos:

Tabelul 1. *Drepturile și obligațiile pentru notari conform legii nr. 69/2016 cu privire la organizarea activității notarilor*

DREPTURI (ART. 10)	***OBLIGAȚII (ART. 11)***
– Încasarea plăți notariale; – Angajarea de personal; – Drepturi la concedii și asigurări sociale; – Obținerea de informații necesare; – Beneficiu de concediu anual și concediu medical; – Beneficiu de asigurare socială de stat și de pensie în condițiile legii; – Să devină membru al organelor colegiale ale Camerei Notariale și Ministerul Justiției; – Asocierea în cadrul unui asociații obștești; – Obținerea tuturor actelor și informațiilor necesare pentru îndeplinirea actului notarial sau a acțiunii notariale, indiferent de locul de păstrare a acestora; – Solicitarea și primirea informațiilor în regim online și/sau pe suport de hârtie de la autoritățile administrației publice centrale și locale, instituții, inclusiv financiare, de la alte organizații deținătoare de registre de stat și de informații relevante pentru desfășurarea activității notariale; – Reprezentarea solicitanților în fața tuturor autorităților competente în timpul acordării asistenței notariale, inclusiv la înscrierea în registrele publice; – Deschiderea contului de depozit al notarului, închirierea safeurilor bancare pentru a acorda asistență notarială calificată; – Expedierea, la cererea solicitantului, a informațiilor, cererilor sau demersurilor întocmite, în legătură cu actul notarial sau cu acțiunea notarială solicitată sau îndeplinită; – Beneficiul și exercitării altor drepturi stabilite de lege.	– Desfășurarea activității în conformitate cu legea și jurământul depus; – Acordarea de asistență notarială; – Explicarea actelor; – Păstrarea secretului profesional; – Încheierea un contract de asigurare de răspundere profesională; – Asigurarea condițiilor pentru efectuarea stagiului de către notarii stagiari; – Ținerea în evidență contabilă și achitarea tuturor plăților obligatorii aferente activității notariale în condițiile legii; – Păstrarea, ordonarea, gestionarea, și transmiterea arhivei activității notariale în condițiile legii; – Să preia, în conformitatea cu ordinul ministrului justiției, arhiva activității notarului a cărei activitate se suspendă sau încetează; – Participarea anuală la cursuri de instruire cu o durată totală de cel puțin 40 de ore academice; – Prezentarea rapoartelor prevăzute de lege; – Oferirea organelor de control a actelor și datelor solicitate în limitele controlului efectuat;

Un factor important îl reprezintă incompatibilitățile și restricțiile în activitatea de notar. Activitatea de notar este incompatibilă cu orice altă activitate sau funcție remunerată, cu excepția unor domenii specifice cum ar fi activitățile didactice, de cercetare, artistice, publicistice etc. Legea specifică și cazurile în care notarul nu poate îndeplini un act notarial, de exemplu, în numele propriu sau al

rudelor apropiate, sau al persoanelor juridice în care dețin interese semnificative. Este complet prohibit ca orice informație despre activitatea notarială să fie divulgată public, numai dacă legea permite divulgarea datelor de contact și a informațiilor generale despre activitatea notarială.

Camera Notarială este un organ autonom de organizare și autoadministrare a notarilor, cu personalitate juridică, format din Adunarea Generală a Notarilor, Consiliul Camerei Notariale, Comisia de Etică, inclusiv și alte organe, creat pentru a promova, a proteja interesele comune ale notarilor, și pentru a garanta independența și calitatea asistenței notariale.

Prezenta lege prevede și niște condiții de calificare și însăși procedura de examinare. Pentru a deveni notar, o persoană trebuie să îndeplinească, obligatoriu, niște condiții de calificare, conform art. 8, alin. (3):

a) „este cetățean al Republicii Moldova cu domiciliul în această țară;
b) nu este supus unei măsuri de ocrotire judiciare sub forma tutelei;
c) deține o diplomă de studii superioare de licență în drept sau un act de studii echivalent;
d) a efectuat stagiul profesional în condițiile prezentei legi (18 luni pentru licențiați în drept, sau 3 luni pentru doctorii în drept);
e) a susținut examenul de calificare pentru admiterea în profesia de notar;
f) posedă limba română;
g) a promovat concursul pentru suplinirea locurilor vacante de notar;
h) este apt din punct de vedere medical;
i) are o reputație ireproșabilă”.

Procedura examenului de calificare este organizată de Comisia de licențiere a activității notariale care este înființată prin ordinul ministrului justiției. Aici sunt incluși membrii aleși de Adunarea Generală a Notarilor și desemnați de Ministerul Justiției, precum și un reprezentant al societății civile. Examenul este efectuat de cel mult două ori pe an și constă dintr-o probă scrisă (test grilă) și o probă orală (interviu). Comisia de Licențiere publică tematica, bibliografia și subiectele pentru examenul de calificare, oferind candidaților informațiile necesare pentru pregătire. Cu respectarea condițiilor obligatorii, persoanele care nu promovează examenul au dreptul de a solicita repetarea acestuia. După ce a fost promovat examenului de calificare, persoana poate participa la concursul pentru ocuparea posturilor vacante de notar, organizat separat pentru fiecare teritoriu de activitate. Ministerul Justiției, după consultarea Camerei Notariale o dată la fiecare trei ani, decide numărul minim de notari.

Reglementarea notariatului în România. Instituția notariatului din Republica Moldova prezintă numeroase similitudini cu cea din România, ambele state aparținând sistemului de drept de tradiție romano-germanică și adoptând modelul notarial de tip latin. Cu toate acestea, se remarcă și diferențe semnificative, determinate, în special, de statutul României de stat membru al Uniunii Europene.

Atât legislația Republicii Moldova (Legea nr. 246/2018), cât și cea a României (Legea nr. 36/1995) [14] „reglementează principalele acte și acțiuni notariale pe care notarii sunt îndreptățiți să le îndeplinească, permițând, totodată, atribuirea unor competențe suplimentare prin acte normative speciale". În ambele state este reglementată posibilitatea dizolvării căsătoriei prin procedura notarială, cunoscută sub denumirea de divorț notarial, ca o alternativă modernă la procedura judiciară, caracterizată prin discreție și costuri reduse.

Cu toate acestea, o problemă comună identificată în ambele sisteme juridice o constituie delimitarea insuficient de clară între procedura de legalizare și cea de autentificare, ceea ce generează dificultăți de interpretare și aplicare, precum și creează anumite incertitudini în practica notarială.

În urma realizării unei analize comparative între cele două reglementări, se observă că Legea nr. 36/1995 din România prevede un număr mai restrâns de acte și acțiuni notariale comparativ cu legislația Republicii Moldova. O diferență constă în faptul că notarii români au competența de a desfășura activități fiduciare (art. 12 lit. l) din Legea nr. 36/1995), care nu este recunoscută notarilor din Republica Moldova.

De asemenea, România a reglementat Certificatul European de Moștenitor, prin modificările aduse Legii nr. 36/1995 (art. 12 lit. q), în temeiul Regulamentului (UE) nr. 650/2012 [23]. Aceste atribuții, esențiale în materia succesiunilor transfrontaliere, nu sunt prevăzute de legislația moldovenească.

Totodată, legislația română oferă o reglementare mai clară și mai detaliată a obligației de consiliere și a consultațiilor juridice (art. 2, art. 13, art. 77 alin. (5), art. 78 alin. (2), precum și art. 9 și art. 79 alin. (1) din Legea nr. 36/1995) [14], realizând o delimitare precisă între aceste instituții, în timp ce legislația moldovenească nu dezvoltă suficient această distincție, ceea ce poate genera incertitudini în practică.

În ceea ce privește procedurile de mediere notarială, legislația română reglementează în mod mai detaliat acest domeniu (art. 77 alin. (3) din Legea nr. 36/1995) [14], spre deosebire de Republica Moldova, unde lipsa unui mecanism juridic specific poate limita rolul notarului în soluționarea alternativă a disputelor.

În materie succesorală, competența în România revine notarului public din circumscripția judecătoriei în care defunctul a avut ultimul domiciliu, în timp ce, în Republica Moldova, competența aparține primului notar sesizat care a înregistrat dosarul în registrul electronic, ceea ce determină o extindere a cercului persoanelor îndreptățite să inițieze procedura.

În comparație cu România, în calitatea sa de stat membru al Uniunii Europene, se observă că sistemul notarial din Republica Moldova, deși asemănător în structură, nu a asimilat pe deplin anumite concepte și instrumente juridice specifice dreptului Uniunii Europene, precum activitățile fiduciare sau Certificatul European de Moștenitor. Această diferență reflectă un stadiu distinct al procesu-

lui de armonizare legislativă, cu impact direct asupra tranzacțiilor transfrontaliere și asupra recunoașterii actelor notariale în spațiul european.

Această divergență produce consecințe practice relevante: notarii din Republica Moldova nu pot îndeplini anumite acte considerate standard în statele membre ale Uniunii Europene, ceea ce poate îngreuna derularea operațiunilor juridice transfrontaliere pentru cetățeni și entități juridice. În acest context, se evidențiază necesitatea dezvoltării cadrului normativ notarial din Republica Moldova, în vederea sporirii compatibilității și interoperabilității cu spațiul juridic european, facilitând, astfel, tranzacțiile internaționale și consolidând securitatea juridică într-un context globalizat.

Particularitățile instituției notariatului în Italia. Italia reprezintă un model clasic al notariatului de tip latin, cu o tradiție solidă întemeiată pe dreptul roman [3]. Având în vedere că și Republica Moldova a adoptat acest model, instituția notarială italiană constituie un reper pentru numeroase alte sisteme juridice care funcționează pe baza aceleiași concepții.

Un element definitoriu al notariatului italian îl constituie rolul esențial în prevenirea litigiilor [22]. Notarul acționează ca un terț, având obligația de a asigura că rezultatele dorite sunt atinse conform legii. Acesta consiliază părțile cu privire la consecințele juridice ale actelor încheiate și evidențiază eventualele riscuri pentru toate părțile implicate. Conform art. 47 din Legea 89/1913, în timpul procesului, notarul verifică cu atenție identitatea părților, capacitatea lor legală, intenția reală a acestora și conformitatea actului cu toate prevederile legale. Funcția preventivă menționată anterior reduce probabilitatea ca disputele să apară în viitor.

Conform legii menționate mai sus, „atâta timp cât documentul solicitat este legal, notarul latin din Italia este obligat să-și ofere serviciile oricui le solicită" [4]. Astfel, „*actul autentic* reprezintă produsul caracteristic al sistemului notarial latin. Notarul italian asigură identitatea părților, capacitatea lor legală, intențiile reale conform legii, și explică efectele juridice. Notarul trebuie să verifice amănunțit absolut toate faptele și documentele relevante pentru act" [22].

Actele originale nu pot părăsi biroul notarial decât în temeiul unei hotărâri judecătorești, această regulă asigurând integritatea și accesibilitatea pe termen lung a documentelor juridice esențiale [3]. De asemenea, oficiile notariale din cadrul consulatelor italiene sunt autorizate să primească și să înregistreze acte și testamente, precum și să elibereze copii și extrase ale acestora pentru cetățenii italieni care locuiesc permanent sau temporar în străinătate, extinzând funcția notarială în vederea deservirii diasporei.

Ca exemplu reprezentativ al notariatului de tip latin, sistemul italian pune un accent deosebit pe rolul de justiție preventivă, fundamentat pe principiul imparțialității, pe un înalt nivel de profesionalism și pe păstrarea riguroasă a actelor originale [3]. Anume acest model contribuie la reducerea semnificativă a riscului apariției litigiilor ulterioare.

Funcțiile esențiale ale notarului italian – verificarea identității părților, a capacității juridice, a voinței reale, precum și asigurarea legalității actului și a efectelor sale juridice – sunt orientate spre crearea unui act autentic, valid din punct de vedere juridic încă din momentul întocmirii.

Pentru Republica Moldova, care a adoptat același model de notariat, Italia constituie un reper important în dezvoltarea și consolidarea rolului preventiv al notarului. Aceasta evidențiază necesitatea formării unei culturi profesionale și a unei infrastructuri adecvate, capabile să susțină pe deplin funcția preventivă a notarului.

Notariatul în Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord. Instituția notariatului în Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, se deosebește fundamental de cea din Republica Moldova și de sistemele notariale analizate anterior, fiind ancorată în tradiția *„common law”.*

„Notarii englezi reprezintă una dintre cele mai vechi, dar și una dintre cele mai restrânse ramuri ale profesiilor juridice liberale” [24]. Rolul lor principal constă în întocmirea și autentificarea documentelor juridice care produc efecte juridice, în special, în vederea utilizării acestora în afara Regatului Unit.

Toți notarii din Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord sunt numiți de *Maestrul Facultăților Arhiepiscopului de Canterbury*, competență conferită inițial prin Legea Licențelor Ecleziastice din 1533 [10] și reglementată în prezent de Legea Serviciilor Juridice din 2007. Maestrul Facultăților exercită, totodată, controlul disciplinar prin intermediul Curții Facultăților, una dintre cele mai vechi instanțe din sistemul juridic englez.

Această rădăcină istorică ecleziastică evidențiază o particularitate distinctă față de notariatele latine. În Regatul Unit, pentru a accede în profesia de notar, candidații trebuie să îndeplinească cerințele prevăzute de Regulile Notarilor (Calificare) din 2013, prin parcurgerea unor studii juridice într-o gamă variată de domenii, precum dreptul public și constituțional, dreptul real, al contractelor, echitatea și dreptul imobiliar.

De asemenea, candidații trebuie să obțină o Diplomă în Practică Notarială, oferită de Universitatea din Londra. Având în vedere că titlurile de „Notar” sau „Notar public” sunt protejate [19, p. 5], acestea pot fi utilizate exclusiv de persoanele calificate și înregistrate în mod corespunzător. O categorie distinctă o reprezintă *notarii Scrivener* [27], care, deși sunt notari publici, se diferențiază prin calificări suplimentare și prin competențe avansate în cel puțin două limbi străine.

Concluzii și propuneri de lege ferenda. În ultimii ani, instituția notariatului din Republica Moldova a cunoscut o transformare substanțială și dinamică, orientându-se către modelul notarial de tip latin. Evoluția dată este esențială pentru menținerea securității juridice și prevenirea litigiilor în circuitul civil și economic.

Analiza comparativă cu sistemele din alte state a scos în evidență atât punctele forte ale sistemului moldovenesc, cât și problemele cu care acesta se confruntă. Comparațiile cu România relevă existența unei tradiții juridice comu-

ne, în timp ce diferențele, în ceea ce privește armonizarea cu acquis-ul comunitar și instrumentele juridice europene, indică direcții de dezvoltare. Modelul italian oferă o perspectivă asupra excelenței în justiția preventivă, în timp ce sistemul din Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord evidențiază diferențele semnificative dintre notarul de drept comun și notarul de model latin.

Totuși, instituția notariatului din Republica Moldova evidențiază o serie de disfuncționalități și factori susceptibili de perfecționare, care impun intervenții legislative, în scopul consolidării eficienței și garantării securității juridice, chiar dacă aceasta a cunoscut o evoluție semnificativă către modelul latin.

O problemă persistentă o constituie lipsa unei delimitări clare și detaliate între *„procedurile de legalizare”* și *„procedurile de autentificare”* în legislația Republicii Moldova. Această lacună legislativă poate genera dificultăți de interpretare și aplicare, precum și incertitudini cu privire la forța probantă a actelor. În practică poate apărea situația în care un cetățean are nevoie de o procură destinată utilizării într-un stat cu sistem de model latin, unde notarul autentifică în mod deplin atât conținutul actului, cât și voința părților implicate.

În situația în care notarul din Republica Moldova se limitează la legalizarea semnăturii, fără a proceda la o autentificare clară și aprofundată a conținutului actului, există riscul ca procura respectivă să nu fie recunoscută de autoritățile străine, ceea ce poate genera întârzieri și costuri suplimentare pentru beneficiar. În vederea reducerii acestui risc, inspirându-se din doctrina lui George Schin, se propune modificarea art. 11 alin. (1) lit. l) din Legea nr. 246/2018, prin utilizarea unei terminologii mai precise, respectiv „autentificarea traducerilor”, în locul unor formulări precum „efectuarea” sau „certificarea traducerilor”. O asemenea propunere este justificată prin necesitatea asigurării unei mai mari claritățiuridice și a alinierii cadrului normativ la practica notarială, în care notarul certifică semnătura traducătorului, fără a garanta conținutul traducerii.

Similar, notarii din Regatul Unit îndeplinesc atribuții de autentificare destinate utilizării în străinătate, conferindu-le o forță probantă recunoscută la nivel internațional.

O altă problemă care generează confuzii și incertitudini o constituie lipsa unei reglementări detaliate privind *„consultațiile juridice”* oferite de notari, în care Legea nr. 246/2018 permite acordarea dată în materie notarială (art. 11 alin. (2)). Absența unor norme clare și descriptive poate crea dificultăți în aplicare, favorizând interpretări neuniforme și reducând eficiența activității notariale în vaste situații. În practică poate apărea situația în care un client intenționează să încheie un contract de vânzare-cumpărare a unui bun imobil și solicită notarului îndrumări pentru evitarea unor riscuri viitoare și protejarea intereselor sale.

Prin raportare la modelul italian, unde notarul are un rol de consilier juridic imparțial, precum și la cel românesc, care distinge între obligația de consiliere și consultația juridică, se impune elaborarea unor norme mai detaliate care să definească în mod expres sfera consultațiilor juridice ce pot fi oferite de notari.

O altă lacună este absența unei reglementări clare și unitare privind *„autentificarea acordurilor de mediere”*. Având în vedere importanța medierii ca modalitate alternativă de soluționare a disputelor, această insuficiență limitează valorificarea deplină a rolului notarului în facilitarea soluționării amiabile a conflictelor. De exemplu, în practică poate apărea situația în care două părți ajung la un acord amiabil într-o dispută de partaj succesoral, în urma unei proceduri de mediere. Deși acordul e semnat, notarul nu dispune de un cadru legal suficient de clar pentru a-l autentifica și a-i conferi forță executorie.

Prin raportare la modelul românesc se evidențiază necesitatea instituirii unui mecanism juridic clar care să permită notarilor autentificarea acestor acorduri. Această soluție ar consolida rolul notarului în soluționarea alternativă a disputelor și ar contribui la degrevarea instanțelor, care permite autentificarea directă a acordurilor de mediere în cazuri precum divorțul cu copii minori sau partajul de bunuri.

Recomandările propuse anterior converg spre consolidarea rolului preventiv al notarului și eficientizarea sistemului juridic prin delegarea unor competențe notariale suplimentare și simplificarea procedurilor de executare. Îmbunătățind capacitățile notarului de a asigura certitudinea *ex ante* și prin simplificarea procesului de executare *ex post*, eficiența sistemului juridic se îmbunătățește, iar povara asupra instanțelor se reduce.

Bibliografie:

1. BIZLAW, *Forum dedicat celor 25 de ani ai notariatului de model latin din Republica Moldova*. [online] [accesat 15.03.2025] Disponibil: https://www.bizlaw.md/forum-dedicat-celor-25-de-ani-ai-notariatului-de-model-latin-din-republica-moldova.
2. BIZLAW, *Tematica, bibliografia și subiectele pentru examenul de calificare în profesia de notar*. // [online] [accesat 15.03.2025] Disponibil: https://www.bizlaw.md/tematica-bibliografia-si-subiectele-pentru-examenul-de-calificare-in-profesia-de-notar.
3. Busani & Partners: *The Italian Notaries. The italian notary*, Milano, 2016. // [online] [accesat 20.03.2025] Disponibil: https://www.notaio-busani.it/it-IT/The-italian-Notary.aspx.
4. Deliberazione Consiglio Nazionale del Notariato n. 2/56 del 5 aprile 2008 – *“Principi di deontologia professionale dei notai”*, pubblicata nella Gazzetta Ufficiale n. 177 del 30 iuglio 2008. // [online] [accesat 20.03.2025] Disponibil: https://www.e-glossa.it/news/deliberazione_cnn_2%24%2456_in_data_5_aprile_2008._principi_di_deontologia_professionale_dei_notai_%28g.u.__1079.aspx?.
5. ROMAN, D.; VÎZDOAGĂ, T. și GRIGORIU, A., O*rganele de Ocrotire a Normelor de Drept*; Ed. I. Cartier, Chișinău, 2001. ISBN 9975-79122-0.
6. MĂGUREANU, F., *Drept Procesual Civil*; Ed. a II-lea; Editura BECK, București, 1999.

7. SCHIN, G., *Particularitățile de întocmire a unor categorii de acte și acțiuni notariale conform legislației României și Republica Moldova*, Buletinul Notarilor Publici a Uniunii Naționale a Notarilor Publici din România, București, 2019. // [online] [accesat 15.03.2025] Disponibil: https://buletinulnotarilor.ro/particularitatile-de-intocmire-a-unor-categorii-de-acte-si-actiuni-notariale-conform-legislatiei-din-romania-si-republica-moldova/.
8. SCHIN, G., *Regimul juridic al actului notarial în legislația Republicii Moldova și a României*; Școală Doctorală Științe Juridice, Politice și sociologice din cadrul Consorțiului Național administrat de Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 2021. // [online] [accesat 15.03.2025] Disponibil: http://www.cnaa.md/files/theses/2021/57031/george_schin_thesis.pdf.
9. DI FABIO, M., *Manuale di notariato*, Ed. Giuffré, Milano, 1981. ISBN 8814-04346-9.
10. *Ecclesiastical Licenses Act 1533 (25 & 26 Hen. VIII c. 21), enacted by the Parliament of England in 1533*; printed as part of the Statutes of the Realm, London: King's/Queen's Printer, 1533. // [online] [accesat 23.07.2025] Disponibil: https://www.legislation.gov.uk/aep/Hen8/25/21/contents.
11. GRAMA, D. și CARA, A., *Din istoria constituirii și evoluției notariatului în Moldova*; Tribuna Doctorandului, Chișinău, 2009. // [online] [accesat 15.03.2025] Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/8.Din%20istoria%20constituirii%20si%20evolutiei%20institutiei%20notariatului%20in%20Moldova.pdf.
12. *Legal Services Act 2007, 2007 c. 29, Royal Assent 19 July 2007*; Statutes of the United Kingdom 2007. // [online] [accesat 24.07.2025] Disponibil: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/29/contents.
13. Legea cu privire la organizarea activității notarilor, nr. 69 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 277-287 din 26.08.2016, art. 588.
14. Legea notarilor publici și a activității notariale, nr. 36 din 12.05.1995. În Monitorul Oficial al României, nr. 237 din 19.05.2018. // [online] [accesat 15.03.2025] Disponibil: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/159087.
15. Legea pentru completarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 119/2006 privind unele măsuri necesare pentru aplicarea unor regulamente comunitare de la data aderării României la Uniunea Europeană, precum și pentru modificarea și completarea Legii notarilor publici și a activității notariale nr. 36/1995, nr. 206 din 07.11.2016. În: Monitorul Oficial al României, nr. 898 din 09.11.2016. // [online] [accesat 15.03.2025] Disponibil: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/183448.
16. Legea pentru modificarea unor acte normative, nr. 134 din 30.05.2024. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 260-263 din 20.06.2024, art. 375. // [online] [accesat 15.03.2025] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143652&lang=ro.
17. Legea privind procedura notarială, nr. 246 din 15.11.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 30-37 din 01.02.2019, art. 89.

18. MINISTERUL JUSTIȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA: *Anunț privind inițierea elaborării proiectului de lege cu privire la plățile notariale.* // [online] [accesat 15.03.2025] Disponibil: https://www.justice.gov.md/ro/content/anunt-privind-initierea-elaborarii-proiectului-de-lege-cu-privire-la-platile-notariale.
19. COX, N., *The Notary Public – the third arm of the legal profession.* Auckland University of Technology, New Zealand, 2003. // [online] [accesat 25.07.2025] Disponibil: https://cambrianchambers.com/wp-content/uploads/2015/11/notary_public.pdf.
20. *Notaries (Qualification) Rules 2013*, SI 2013/732, made by the Master of the Faculties on 27 February 2013, came into force 30 March 2013. // [online] [accesat 23.07.2025] Disponibil: https://legalservicesboard.org.uk/Projects/statutory_decision_making/pdf/notaries_(qualification)_rules%202013.pdf.
21. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA: *Proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (excluderea competenței teritoriale exclusive a notarilor în materie de deschidere a succesiunilor).* // [online] [accesat 20.03.2025] Disponibil: https://old.parlament.md/LegislationDocument.aspx?Id=f80e977a-fbf0-45c9-8d96-b3057e7cf605;
22. Regio Decreto 10 settembre 1914, n. 1326 – "Regolament per l'esecuzione della legge 16 febbaio 1913, n.89", pubblicato nella Gazzetta Ufficiale n. 7 del 11 gennaio 1915. // [online] [accesat 15.07.2025] Disponibil: https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1914-09-10;1326.
23. *Regulamentul (UE) nr. 650 din 04.07.2012 al Parlamentului European și al Consiliului din privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor.* În: Jurnaul Oficial al Uniunii Europene din 17.08.2015. // [online] [accesat 15.03.2025] Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:32012R0650.
24. *The Notaries Society, The Notarial Profession in England an Wales.* // [online] [accesat 23.07.2025] Disponibil: https://www.thenotariessociety.org.uk/pages/the-notarial-profession.
25. UNIUNEA NAȚIONALĂ A NOTARILOR PUBLICI DIN ROMÂNIA: *Activitatea notarială din Evul Mediu până la constituirea statului român modern.* [online] [accesat 15.06.2025] Disponibil: https://www.uniuneanotarilor.ro/?p=7.2.
26. CIOBANU, V.M., *Tratat teoretic și practic în procedura civilă*; Vol. II; Ed. Națională, București, 1997.
27. *Written evidence from the Society of Scrivener Notaries*, London, 2016. // [online] [accesat 23.07.2025] Disponibil: https://committees.parliament.uk/writtenevidence/75021/pdf/.

CZU 347(478):340.13

STATUL DE DREPT ÎN SOCIETATEA DE TRANZIȚIE: DUALITATE ÎNTRE IDEAL ȘI REALITATE – IMPLICAȚII PENTRU PROCEDURA CIVILĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Eric JITARI, *student, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Tatiana CRUGLIȚCHI,** *asist. univ.*

Abstract: *This scientific article addresses the issue of the rule of law in transition of societies, characterized by institutional fluidity and chronic instability that give rise to a fundamental dichotomy betweem normative aspirations and administrative reality. Though the lens of civil procedure in the Republic of Moldova, the foundation of justice is analyzed not as a state of grace, but as a permanent battlefield, where the forces of progress clash with the inertia of old power structures. The central objective goes beyond a mere analysis of normative deficiencies, employing legal-strategic methods to unravel the dynamic of attributes that creates and sustains the gap between legal idealism and practical reality.*

Keywords: *Rule of law, Transitional society, Civil Procedure, The duality of norm and reality, Legal-strategic methods, Institutional ego, Judicial delay, Non-enforcement of judgements.*

Societățile care străbat perioade de tranziție sunt numite de o fluiditate instituțională și o instabilitate cronică, nu doar de schimbări economice, juridice și politice [6, p. 28], deoarece prezenta instabilitate naște un teren fertil pentru a manifesta unele dualități esențiale între aspirațiile normative și realitatea administrativă. Fundația poate fi însă statul de drept, care nu este o stare de grație, deoarece forțele progresului se confruntă cu inerția structurii de putere vechi [16].

Ar fi putut fi interpretate aceste decalaje prin oglinda filosofiei Greciei Antice, unde marii filosofi vedeau divizarea naturii umane între factor ideal și cea reală [6, pp. 21-22]. Acest moment de tranziție a fost criticat, întrucât în viziunea înlărgită sunt văzute adesea pe neînțeles de relațiile emoționale și interesele de moment, lovind cu o serie de reacții planificate insuficient dintre care înainte de transformare a procesului de reformă era un proiect strategic de anvergură [6, p. 210].

În fiecare stat de drept este important de punctat că justiția civilă arată, în mod simplu spus, ca un barometru cel mai sensibil al încrederii cetățenilor [11, p. 166], momentul impredictibil care constă în faptul că procedura civilă fie dă valid, fie neagă, principiul egalității și securității juridice, în orice raport juridic, fie că este raport obligațional, fie raport patrimonial, fie cel familial. De aceea, prezența eșecului echivalează cu o pagubă a autorității statale la nivel de bază [13, p. 8], rezultând din termene nerezonabile sau din incapacitatea de a asigura executarea hotărârilor definitive.

Ideea principală constă în faptul că atunci când justiția civilă acționează lent, aici apare o dinamică subtilă a strategiei, iar timpul devine ca o cheie misterioasă. Tergiversarea procedurilor judiciare și a executării silite nu este, pur și simplu, un defect birocratic. Mai mult ca atât, se uzează de o tactică sistemică, deși inconștientă, de epuizare. Conform principiilor strategice, capacitatea de a rezista presiunii timpului este esențială [6, p. 200]. Această idee își găsește fundamentul în afirmația lui Johann Wolfgang von Goethe, care afirmă că *„a face ceea ce este corect, nu doar a te preocupa de ceea ce se va întâmpla”* [6, p. 52].

Obiectivul principal al acestei cercetări este trecerea de la simpla analiză a deficiențelor normative la deslușirea dinamicii de atribut, care naște și menține conceptul dual între idealitatea juridică și realitatea practică, urmărind înțelegerea logică contraintuitivă a eșecului reformei prin utilizarea metodelor juridico-strategice. Este oportun de analizat o întrebare: *În pofida muncii de vetting a judecătorului și lipsei de încredere, care este motivul ce indică faptul că sistemul justiției nu a dovedit să facă o repoziție ca o autonomie bazată pe Carizma Misiunii, ci pe Statutul Formal?* Se pune accent pe cuvântul-cheie „Carisma Misiunii” ca atribut etic pentru judecători unde gestionează eficient și efectiv ședințele în cadrul judecății.

Pentru început, metodele strategice ne amintesc că o victorie durabilă nu depinde de forța brută sau de superioritatea numerică, ci de capacitatea de a pătrunde în complexitatea psihologică a conflictului [6, p. 210]. În acest sens, se conturează ideea că statul de drept, care permite depășirea acestei dualități, nu reprezintă doar un ansamblu de legi, ci un mecanism funcțional.

Făcând o comparație analitică între noțiunile de *stat legal* și s*tat de drept*, prima pune accent [16], în mod prioritar, pe centralitatea și superioritatea formală a legii care acceptă factorul material și extensiv, cum ar fi cazul aplicării acestei legi în România și Italia. Însă a doua [15, p. 6] se referă la faptul că însăși legea dă protecția unei baze minimale de libertăți și oferă acces la justiție. Oare se plasează sub acest ideal și legislația Republicii Moldova? Potrivit art. 2 din CPC al RM [2], „procedura de judecare este stabilită de Constituția Republicii Moldova [1], hotărârile și deciziile Curții Europene a Drepturilor Omului, de hotărârile Curții Constituționale, de Codul de procedură civilă și de alte legi organice. Normele de drept procesual civil din alte legi trebuie să corespundă dispozițiilor fundamentale ale Constituției Republicii Moldova și Codului de Procedură Civilă”. Prin urmare, ea totuși se plasează.

Ideea respectivă este recunoscută conform principiul *Corpus Juris* (trupul legii), ca fiind un element central al statului de drept [17], în domeniul internațional, care urmărește să protejeze judecătorii de imixtiunea puterii executive sau legislative. Totuși, în societățile de tranziție, această putere judiciară devine o miză strategică.

Sistemul de justiție nu operează ca un arbitru neutru, ci ca un teren de luptă al intereselor politice și economice. Orice slăbiciune a sistemului judiciar invită

la atacuri externe sau la capturarea sa, transformând eforturile pentru independență într-o formă de război politic [16], precum că forțele care se opun ordinii de drept vor încerca să exploateze lipsa de coeziune și integritate din interiorul sistemului pentru a-l transforma, din punct de vedere funcțional [6, p. 83], într-un fel unde duce la consecințe negative, unde aparența legalității maschează o putere subjugată.

Prin urmare, prezenta tranziție marchează o incertitudine, impunând juriștii să supraviețuiască în locul unei viziuni de lungă durată. Judecătorii și funcționarii pot fi tentați să adopte tactici de prudență excesivă sau ambiguitate [5, p. 274], pentru a naviga între fracțiunile politice schimbătoare. Această mentalitate perpetuează informalitatea normelor, transformând actul de justiție într-o procedură de negociere constantă, mai degrabă decât o aplicare strictă a legii.

Potrivit principiilor psihologice ale puterii, motivând faptul că principiile juridice și psihologice se intersectează între ele, mulți lideri, inclusiv cei din justiție, se bazează pe statutul formal pentru a-și menține autoritatea [5, p. 290]. Totuși, în perioade de transformare instituțională, acest statut formal devine fragil dacă nu este susținut de o competență demonstrabilă și, mai ales, de Carismă, adică o viziune clară și o dedicare neclintită față de integritate și misiune. Prin urmare, eșecul reformei nu este doar un defect legal, ci un eșec de leadership etic.

Conceptul de dualitatea se manifestă în mod vădit în dreptul procesual civil al Republicii Moldova, unde CPC al RM [2] consfințește principiile esențiale, cum ar fi accesul liber la justiție (art. 5) și egalitatea procesuală a părților (art. 22, 26, 56). Dar, cu regret, realitatea practică se aplică în mod contrar, ridicând bariere structurale și economice care neagă acest ideal.

Un exemplu elocvent este cel al capacității procesuale, prevederile art. 57 alin. (2), art. 170 alin. (1) lit. c) din CPC al RM [2] reglementează expres lipsa capacității de sesizare a instanței cu cererea de chemare în judecată. De jure, aceste norme sunt menite în scopul protecției. De facto, reprezintă niște lacune în exercitarea dreptului la justiție pentru o categorie de persoane dezavantajată. Drept rezultat, protecția legală se va transforma într-o barieră, ilustrând tensiunea dintre idealul justiției inclusive și formalismul juridic rigid [6, p. 58]. Aici se aplică paradoxul etic-strategic: un act considerat drept necesar pentru menținerea ordinii (formalismul) poate, în realitate, să submineze autoritatea morală a sistemului, făcându-l să piardă sprijinul public.

Cadrul normativ al Constituției Republicii Moldova [1], în special art. 16 *„Egalitatea”* și 20 *„Dreptul la liberul acces la justiție”*, oferă fundația pentru egalitatea părților. Conform art. 5 CPC al RM [2], se garantează că nimeni nu poate fi refuzat de apărarea judiciară chiar și din motiv de inexistență, imperfecțiune sau coliziune a legislației.

O altă reglementare reprezintă obligația instanțelor de judecată de a aplica prevederile Constituției, hotărârile CtEDO și hotărârile Curții Constituționale care suportă suprapunerea ierarhică a valorilor de drept. CPC [2]. Au fost inserate

unele elemente modernizate conform art. 17¹ CPC, cum ar fi utilizarea Programului Integrat de Gestionarea Dosarelor (PIGD) pentru depunerea cererilor de chemare în judecată în format electronic, cu semnătura electronică calificată.

Epoca digitalizării, deși un ideal al modernității, poartă riscul de a deveni un simplu discurs convingător [5, p. 564]. Dacă adoptarea tehnologiei se concentrează pe crearea unei aparențe de progres rapid, fără a aborda problemele de fond, cum ar fi lipsa de resurse umane sau inegalitățile de acces la internet în mediu rural, atunci ea servește mai mult ego-ul instituțional [5, p. 730], preferând realizările vizibile în locul muncii complexe și nevăzute de optimizare structurală.

Republica Moldova activează ferm în reforme judiciare în contextul aspirațiilor sale de aderare la Uniunea Europeană [18; 23]. Un element de bază al acestei reforme este procedura de evaluare externă a integrității candidaților la funcțiile de autoadministrare judecătorească (Vetting). Această procedură este o încercare strategică de a neutraliza influența elementelor corupte [5, p. 657], recunoscând că problemele ce țin de integritate, corupție și exercitarea influenței politice sunt sursa lipsei cronice de încredere publică.

Cu toate acestea, realitatea reformei a demonstrat vulnerabilități. Atunci când crește miza politică, cazurile de numire a judecătorilor Curții Constituționale au arătat cum angajamentul față de transparență și merit poate fi eludat prin numiri directe [19, p. 22]. Prezenta practică contravine principalului rol și distruge capitalul moral acumulat prin eforturile de reformă. Un astfel de comportament creează un cinism în rândul actorilor de rang inferior: dacă cei de la vârf obțin puterea prin mijloace netransparente, de ce ar trebui judecătorii de rând să adere la un ideal de integritate stringentă?

Doctrina juridică autohtonă confirmă că edificarea statului de drept depinde în mod direct de existența unei justiții corecte și efective [11, p. 11]. De aceea este necesar de punctat unele aspecte analitice pe necesitatea asigurării calității hotărârii judecătorești ca finalitate a actului de justiție, uniformitatea practicii judecătorești ca garanție a securității juridice, și integritatea judecătorului [11, p. 14].

Critica fundamentală vizează adesea discrepanța dintre *legalitate*, adică existența legilor, și *legitimitate*, adică acceptarea și încrederea publică [14, p. 4]. Deși legile sunt moderne, lipsa de acțiune decisivă a sistemului împotriva corupției menține o criză de legitimitate, transformând normele progresiste în simple *ornamente* juridice.

Prevederea legală, cum ar fi accesul liber la justiție, este contracarat de o mulțime de bariere care transformă procesul civil într-un labirint menit lezării justițiabilului, cum ar fi, în mod banal, locuitorii din zonele rurale, deoarece acest acces este afectat de obstacole fizice, cum ar fi distanțele mari, sau probleme financiare, precum că cetățenii sunt impuși să interacționeze cu instituțiile doar după ce metodele alternative, adesea informale, nu dau rezultat.

Când sistemul formal nu funcționează, sau este perceput ca fiind ineficient sau corupt, cetățenii recurg la mecanisme informale de soluționare a disputelor,

cum ar fi medierea comunitară sau implicarea bisericii. Această preferință pentru informalitate, deși o adaptare pragmatică la un sistem rigid, este o modalitate de asumare a non-formei [5, p. 765] din partea societății. Deși pragmatic, acest fenomen subminează autoritatea supremă a legii și reduce impactul instituțiilor judiciare.

Cel mai grav eșec al sistemul justiției civile naționale constituie, totuși, neexecutarea în mod sistematic a hotărârilor judecătorești definitive. Spre exemplu, analizând speța *Pavlovici c. Republica Moldova* [12], hotărârile CtEDO condamnă statul pentru eșecul asigurării executării hotărârii, reiterând conform art. 6 din CEDO [4], că executarea este o parte integrantă a dreptului la un proces echitabil. Însă nu se exclude faptul că neexecutarea hotărârii rămâne o problemă în mod sistemic, chiar și cu toate eforturile de modernizare, inclusiv trecerea la sistemul executorilor judecătorești ca liber profesioniști.

Acest eșec al executării nu este doar o problemă administrativă, ci și o *lacună strategică* [5, p. 207] a statului. Conform principiului strategic, când o hotărâre este obținută, sistemul trebuie să asigure în mod decisiv îndeplinirea ei. Dacă statul, în special când acționează ca debitor public, permite în mod continuu neexecutarea, el nu reușește să-și consolideze puterea și autoritatea. Hotărârile definitive se transformă în simple declarații morale, fără forță coercitivă, lăsând cetățeanul cu o victorie declarativă [5, p. 143] – o victorie *de jure* care nu se materializează în acțiune și care stârnește un resentiment de durată.

Uniformizarea practicii judecătorești este o altă piatră de încercare. Faptul că aceeași problemă de drept poate genera interpretări diferite în instanțe indică o lipsă de coeziune, deși Curtea Supremă de Justiție [20, p. 11] are un rol formal în asigurarea uniformității prin avize consultative. Acest lucru obligă justițiabilul să se angajeze într-un război al uzurii [6, p. 342], unde certitudinea juridică este sacrificată în favoarea subiectivității și a influențelor informale.

Percepția publică asupra justiției este marcată de un nivel net negativ de încredere, o tendință care persistă de la declararea independenței și este direct influențată de percepția corupției și lipsa de transparență [14, p. 3]. Nivelul ridicat de neîncredere în rândul antreprenorilor – 69% [14, p. 9] – este deosebit de îngrijorător, deoarece compromite securitatea juridică necesară dezvoltării economice.

Între ideal și realitate, sunt menționate următorii factori de dezechilibru. Primul factor este *„fragilitatea instituțională”*, un factor major în menținerea dualității, acționând ca un teren propice pentru influențele interne și externe. Un sistem judiciar subfinanțat, cu o organizare internă greoaie și o lipsă cronică de personal auxiliar, invită la uzură și lentoare, și transformă actul de justiție într-un tempou lent [5, p. 532] pentru cetățenii de rând. Totuși, sunt vitale eforturi de asigurare a independenței și integrității judecătorilor, însă mecanismele de evaluare se lovesc de o rezistență instituțională puternică, care sunt mascate des. De facto, prezenta rezistență arată o manifestare a *ego*-ului instituțional și a culturii inerției, și aceste organizații, similar indivizilor, pot fi consumate de *ego,* punând

preț pe imagine și statut [5, p. 730] în detrimentul recunoașterii umile a deficiențelor structurale. Acest *ego* refuză să accepte criticile (din partea societății civile sau a partenerilor externi) ca fiind constructive, transformându-le în amenințări existențiale la adresa autorității, și distrage de la sarcina fundamentală a reformei, care ar trebui să fie bazată pe funcționalitate și execuție, nu pe aroganță sau păstrarea statutului.

Al doilea factor rezidă în faptul că moștenirea procedurală din perioada de tranziție menține o preferință pentru formalismul excesiv și lentoare. Sistemul judiciar moldovenesc riscă să adopte modelul rigid care, deși a căutat siguranța în structură, a sacrificat mobilitatea și adaptabilitatea, ajungând la un impas strategic [6, p. 149]. Un sistem care se închide în formalism birocratic devine lent și neputincios în fața problemelor reale. Deși Codul Civil al Republicii Moldova [3] promovează principiile bunei-credințe (art. 10, 11), practica uzitează adesea de abuzul de drept (art. 13) sau de informalitate pentru a obține avantaje ilicite. Această cultură a informalității, unde relațiile personale și conexiunile sunt mai puternice decât norma scrisă, corodează încrederea în egalitatea procedurală [5, p. 258]. Un avocat, de exemplu, poate folosi tactici de tergiversare [5, p. 532] sau solicitări repetate de amânare sub pretextul „probelor suplimentare" pentru a epuiza partea adversă, transformând dreptul la apărare, conform art. 22 CPC [2], într-un mijloc de atac procedural.

Al treilea factor se referă la digitalizarea prin Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD) [2] care arată ca un pas lăudabil spre transparență, însă apare riscul de a deveni o sursă de inegalitate. Lipsa instalării digitale și competența tehnologică redusă în rândul populației, în special în zonele rurale, creează, iarăși, o barieră de acces la justiție. Aici se ilustrează eșecul de a urmări viziunea de ansamblu. O reformă tehnologică de succes ar trebui să asigure accesul universal, nu doar implementarea softului. Dacă digitalizarea este văzută ca o soluție rapidă de imagine [5, p. 564] în loc de o investiție structurală pe termen lung, ea nu face decât să creeze un nou nivel de izolare [5, p. 244] pentru simplul cetățean, care se simte exclus din sistemul judiciar modern.

Făcând o analiză comparativă cu practici obișnuite din legislații străine, va servi o oglindă strategică, oferind nu doar exemple de bune practici, ci și unele momente dure despre costul inerției și al *ego*-ului instituțional în reformă.

1. **România** oferă un laborator comparativ de o mare valoare, ca stat cu o moștenire juridică similară și cu un traseu de tranziție puternic marcat de imperativul aderării la Uniunea Europeană. Asemenea Republicii Moldova, și România a fost nevoită să implementeze reforme masive, inclusiv în procedură civilă. Aici sarcina majoră nu este una de perfecțiune procedurală, ci de un *Grand Strategy*. România a experimentat frecvent oscilații între entuziasmul reformator și rezistența internă a sistemului, chiar și prin încercări repetate de subordonare sau intimidare a justiției. Ceea ce este diferențiat, succesul pe termen lung a fost angajamentul necesar: acceptarea materială

și extensivă a conceptului de stat de drept, un model care transcende simpla legalitate formală [15, p. 14]. În ciuda scandalurilor și a dificultăților, drumul României arată că presiunea externă (UE) a forțat sistemul să mențină funcționalitatea reformelor, chiar dacă înțelegerea lor internă era adesea superficială [5, p. 730]. Pentru Republica Moldova va însemna că nu trebuie să se lase descurajată de eșecurile parțiale, ci să mențină o viziune strategică pe termen lung.

2. Justiția în **Italia** se luptă cu întârzieri cronice care contravin cerinței CEDO privind termenul rezonabil [21]. Această lentoare nu este o greșeală, ci o stare cronică de pasivitate distructivă. Confruntându-se cu probleme similare de neexecutarea hotărârilor, Republica Moldova trebuie să înțeleagă că, deși răbdarea este o virtute strategico-legală, o amânare instituțională nejustificată este sinonimă cu negarea dreptului.
3. Exemplu **Noii Zeelande** este relevant în contextul digitalizării [22]. Faptul că Biroul de Consiliere al Parlamentului din Noua Zeelandă oferă publicului acces liber la versiuni actualizate și consolidate ale legislației stabilește un standard înalt de administrare juridică accesibilă. Pentru Republica Moldova, aceasta nu este o cerință de încredere publică. Altfel spus, dacă legea este inaccesibilă cetățeanului obișnuit, statul de drept rămâne o promisiune elitistă. De aceea, digitalizarea trebuie să fie legată pe inclusivitate și pe eliminarea barierelor de acces.
4. Deși modelul federal în **Statele Unite ale Americii** nu este direct transferabil, filosofia care a stat la baza succesului strategic militar american, asociat generalului William T. Sherman [7, p. 19], subliniază *umilința*. Succesul nu vine din aroganță de a crede că persoana știe totul ca vunderkind, ci din capacitatea de a fi un student adevărat care absoarbe și aplică cunoștințele pe termen lung și acest lucru înseamnă, în primul rând – stoparea mândriei juridice, adică renunțarea la ego-ul de superioritate a judecătorului și concentrarea sa pe competență și funcție și, în al doilea rând – acceptarea realității, că evaluările negative sunt semnale de eșec funcțional, nu atacuri personale.

Pentru a reduce variațiile dintre idealul normativ și realitatea funcțională, statul autohton trebuie să adopte niște abordări strategice, constituite pe dinamica puterii, care să integreze principiile de eficiență, etică și psihologie a acțiunii în reformele juridice.

În primul rând, reforma procedurală nu trebuie să fie un simplu discurs convingător [5, p. 564] de adoptare a legilor naționale și europene, ci o acțiune bazată pe funcționalitate, prin:

a) Eliminarea abuzului de drept și garantarea executării silite. Problema neexecutării hotărârilor, dacă menținem exemplu de speța *Pavlovici c. Republica Moldova* [12], necesită o soluție radicală, nu cosmetică. Statul trebuie să acționeze cu îndrăzneală [5, p. 420] pentru a zdrobi complet [5, p. 207] rezistența la executare, în special când debitor este o autoritate publică și

această implică: stabilirea unei răspunderi materiale prompte, și aplicarea, în mod exact, a sancțiunilor procedurale (art. 10 CPC) contra părților care folosesc tactici dilatorii, transformând litigiu într-un război de uzură.

b) Digitalizarea orientată spre acces universal și transparență. Digitalizarea [2] trebuie să fie un instrument nu de izolare, ci de incluziune. Este necesară o investiție acceptabilă în infrastructura digitală din mediul rural și un training pentru cetățeni. Modelul Noii Zeelande, care dă acces liber la justiție consolidată, trebuie replicat și extins, asigurând că toți cetățenii, indiferent de competența tehnologică, pot avea acces la informații clare, lizibile (art. 1071, alin. (1) CC al RM) [3] și înțelese privind stadiul dosarelor și jurisprudența.

În al doilea rând, consolidarea instituțională trebuie să fie o luptă pentru *funcționalitate*, nu pentru *statut*, prin:

a) Asigurarea resurselor de management strategic, cum ar fi în cazul Italiei [21], prin adoptarea unei viziuni de Grand Strategy, care impune alocarea de resurse suficiente pentru a evita ca instanțele să fie supraîncărcate, căzând în capcana *uzurii*;

b) Formare axată pe Etică și Psihologie Procedurală pentru judecători. Judecătorii trebuie să învețe să recunoască tacticile de tergiversare și să le neutralizeze, restabilind controlul procesual (art. 10 CPC) [2].

Nu în ultimul rând, monitorizarea trebuie să fie nu doar de raportare formală, dar un instrument de control al funcției. Cooperarea internațională (Uniunea Europeană) trebuie să se concentreze pe transferul de expertiză managerială și pe monitorizare obiectivă a progresului.

Analiza elucidată a cadrului normativ și a realității practice din Republica Moldova confirmă o concluzie: statul de drept într-o societate de tranziție se confruntă cu o dualitate cronică între idealul său normativ și manifestarea sa funcțională. Republica Moldova a atins idealul formal, având un arsenal procedural modern și o bază constituțională solidă.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova, nr. 1 din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 466 din 13.11.2024, art. 635.
2. Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova, nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 285-294 din 03.08.2018, art. 436.
3. Codul Civil al Republicii Moldova, nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 66-75 din 01.03.2019, art. 132.
4. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale nr. 342 din 04.11.1950. În: Tratate Internaționale nr. 1 din 30.12.1998.
5. GREENE, Robert, *The 48 Laws of Power*. Ed. Penguin Books, Los Angeles, 1998. ISBN 9781101042458
6. GREENE, Robert, *The 33 Strategies of War.* Ed. Penguin Books, Los Angeles, 2006. ISBN 1-4295-7706-1

7. HOLIDAY, Ryan, *Ego is the Enemy.* Ed. Portfolio, New York, 2016. ISBN 9781591847816
8. РЫЗОВ, Игорь, *Психотрюки. 69 приёмов в общений которым не учат в школе.* Ed. Эксмо, Москва, 2021. ISBN 978-5-04-119513-7
9. ГАНДАПАС, Радислав, *Харизма Лидера.* Ed. Манн, Иванов и Фербер, Москва, 2013. ISBN 978-5-00-214692-5
10. Stat de drept // [online] [accesat 15.11.2025] Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Stat_de_drept
11. COSTACHI, Gheorghe, *Rolul Justiției în Edificarea Statului de Drept.* Ed. Print Caro, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Chișinău, 2021.
12. Speța *Pavlovici c. Republica Moldova*, hotărârea din 02/07/2018. În: baza de date HUDOC // [online] [accesat 05.12.2025] Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-180480%22]}
13. *Consiliul Europei, Parteneriatul pentru Buna Guvernare (2019-2021).* Raport privind executarea hotărârilor judecătorești în materie civilă și administrativă în Republica Moldova. // [online] [accesat la 05.12.2025] Disponibil: https://rm.coe.int/expert-report-enforcement-of-court-decisions-rom/ 1680a179f1
14. CANTARJI, Vasile, *Notă Analitică: Încrederea în Justiția din Republica Moldova 2001-2018. Evoluții și Determinante.* Ed. Centrul de Resurse Juridice din Moldova, Chișinău, 2018. // [online] [accesat la 05.12.2025] Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2018/12/2018-12-12_RO_Increderea-in-justitie.pdf
15. IONESCU, Steluța, *Justiția și Marile Doctrine privind Statul de Drept.* Revista Studii de drept românesc, București, 2008. // [online] [accesat 05.12.2025] Disponibil: https://www.rsdr.ro/Art-5-1-2-2008.pdf
16. VOICU, Marin, *Criteriile de definire a Statului de drept vs. Statul de drept în UE și în Statele membre. Evoluțiile Statului de drept. Statul constituțional contemporan.* București, 2022. // [online] [accesat 05.12.2025] Disponibil: https://www.juridice.ro/essentials/6117/criteriile-de-definire-a-statului-de-drept-vs-statul-de-drept-in-ue-si-in-statele-membre-evolutiile-statului-de-drept-statul-constitutional-contemporan
17. DANILET, Cristi, *Justiția ca putere publică în Statul de Drept.* Ed. JURIDICE.RO, București, 2009. // [online] [accesat 06.12.2025] Disponibil: https://www.juridice.ro/94303/justitia-ca-putere-publica-in-statul-de-drept.html
18. *Rezoluția Parlamentului European din 5 octombrie 2023 referitoare la evaluarea parcursului Moldovei pe calea aderării la UE (2023/2838(RSP))* // [online] [accesat la 06.12.2025] Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0357_RO.html
19. ERMURACHI, Adrian, și alții, *Raportul de monitorizare independentă nr. 2 privind evaluarea progresului Republicii Moldova în implementarea recomandărilor Comisiei Europene privind Clusterul „Elementele fundamentale" în contextul aderării la Uniunea Europeană*, Chișinău, 2025. // [online] [accesat 06.12.2025] Disponibil: https://library.fes.de/pdf-files/bueros/moldau/ 22278.pdf

20. *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova privind Activitatea Curții Supreme de Justiție în anul 2013*, Chișinău, 2014. // [online] [accesat 06.12.2025] Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2015/03/2014-01-20-CSJ-2013.pdf
21. InfoCuria Case-Law, *Speța Consorzio Italian Management, Catania Multiservizi SpA c. Rete Ferroviaria Italiana SpA*, Consiglio di Stato, Italia, 2021. // [online] [accesat 06.12.2025] Disponibil: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text&docid=239904&pageIndex=0&doclang=ro&mode=req&dir&occ=first&part=1
22. Site-uri ale țărilor din afara UE. // [online] [accesat 07.12.2025] Disponibil: https://n-lex.europa.eu/n-lex/related_links/related_links_en?lang=ro

CZU 369.23.2(478)

REGIMUL JURIDIC AL ASIGURĂRILOR PENTRU ACCIDENTE DE MUNCĂ ÎN CAZUL TELEMUNCII: PROVOCĂRI PRACTICE ȘI SOLUȚII NORMATIVE

Maxim COCIURCA, *student, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Ina ODINOKAIA,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *This article analyzes the legal regime of social security benefits for occupational hazards within the Republic of Moldova's jurisdiction, specifically focusing on the challenges posed by digitalization and teleworking. By examining recent Supreme Court of Justice jurisprudence, the study explores how traditional criteria like "time" and "space" are being reinterpreted through the lens of "employer's interest." The research highlights the functional nature of social protection, which guarantees 100% income replacement regardless of the work location or equipment ownership. Furthermore, it details the supervisory role of the National Social Insurance House (CNAS) in preventing budget misuse while ensuring full patrimonial recovery for the insured.*

Keywords: *social protection, occupational accident, teleworking, employer's interest, social insurance benefits.*

Rolul fundamental al protecției sociale este garantarea unui ansamblu de prestații destinate diminuării consecințelor riscurilor profesionale, protejând venitul persoanei asigurate atunci când survine incapacitatea de muncă. În acest context, un rol aparte îl ocupă „asigurarea pentru accidentele de muncă și bolile profesionale constituie o parte integrată a sistemului public de asigurări sociale obligatorii" [1, p. 185].

De asemenea, dinamica relațiilor sociale și apariția noilor riscuri apărute în contextul digitalizării, specifice telemuncii, nu anulează nevoia de protecție, ci doar translatează spațiul de producere a riscului. Legislația stabilește că raporturile de asigurare socială iau naștere în baza unui contract individual de muncă,

iar protecția oferită de stat trebuie să rămână activă indiferent de locul exercitării atribuțiilor. Astfel, „scopul asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale constă în acordarea unui ansamblu de prestații și indemnizații de către CNAS persoanelor asigurate” [1, p. 186] în vederea compensării pierderii capacității de muncă sau în caz de deces. Deși digitalizarea permite flexibilitatea locului muncii, fundamentul juridic rămâne neschimbat, riscul asigurat trebuie să fie acoperit, deoarece necesitatea restabilirii capacității de muncă și securitatea veniturilor sunt principii universale de protecție socială.

În arhitectura dreptului protecției sociale, calificarea unui eveniment ca accident de muncă oferă dreptul asiguratului la primirea mai multor prestații achitate din Bugetul Asigurărilor Sociale de Stat (BASS).

În doctrina de specialitate, accidentul de muncă este definit drept un „eveniment care a produs vătămarea violentă a organismului salariatului (...) care a condus la pierderea temporară sau permanentă a capacității de muncă ori la decesul salariatului, survenit (...) în timpul îndeplinirii sarcinii de muncă sau obligațiilor de serviciu” [1, p. 186]. Totuși, în contextul digitalizării și al muncii la distanță, care conform Codului Muncii „reprezintă forma de executarea a muncii în domeniile de activitate, prin care salariatul își îndeplinește atribuțiile specifice ocupației, funcției sau meseriei pe care o deține în alt loc decât cel organizat de angajator, folosind inclusiv mijloacele din domeniul tehnologiei informației și comunicațiilor”, [2] criteriile tradiționale de „timp” și „spațiu” sunt supuse unei reinterpretări jurisprudențiale necesare.

În acest sens, practica judiciară ne prezintă cauza *Sîrbu Irina vs ÎS „Cadastru”*, în care inginerul cadastral a decedat într-un accident rutier, deplasându-se cu autoturismul la gospodăria unui client pentru măsurări cadastrale, într-o zi de sâmbătă. Aici Curtea Supremă de Justiție a statuat că noțiunea de „timp util” nu trebuie interpretată restrictiv, ca fiind limitată strict de programul de lucru oficial (08:00-17:00), precizând că noțiunea de *timp util* nu are nici o legătură cu ziua de muncă sau de odihnă, ci se referă la perioada de timp necesar pentru a parcurge distanța de la întreprindere până la locul de muncă organizat în afara întreprinderii” [3]. Această interpretare rezultă și din prevederile Regulamentului privind modul de cercetare a accidentelor de muncă, care include în sfera de protecție accidentele produse „în timpul îndeplinirii sarcinii de muncă sau obligațiilor de serviciu”, [4] indiferent de locație.

Analizând decizia sus menționată, putem deduce următoarele reguli juridice pentru calificarea evenimentului ca accident de muncă:

1. Evenimentul se produce în timpul îndeplinirii sarcinilor de serviciu, inclusiv deplasarea la client sau locul unde se prestează munca.
2. Există o legătură dovedită cu activitatea profesională, chiar dacă este zi de odihnă și nu există dispoziție scrisă punctuală.

Complementar, cauza *SA „Moldtelecom” vs ITM Drochia* subliniază importanța „interesului angajatorului” ca factor declanșator al protecției. Din rezu-

matul cauzei putem constata că angajatul a căzut de pe acoperișul unei case, în timp ce ajuta un coleg să ajungă un cablu de internet, în timp ce se afla în concediu, în afara orelor de program și în stare de ebrietate. Deși angajatul se afla oficial în concediu, deplasarea sa din propria inițiativă pentru a soluționa o problemă tehnică a fost considerată de instanță ca fiind în folosul angajatorului. Sintetizând din dinamica procesuală a cauzei sus menționate, pentru calificarea unui eveniment ca accident de muncă, accentul cade pe legătura cu atribuțiile de serviciu sau interesul angajatorului, nu strict pe:

- faptul că salariatul se afla sau nu în concediu;
- locul producerii (la sediu, la client etc.);
- încadrarea strictă în programul obișnuit.

Calificarea unui eveniment ca accident de muncă/ boală profesională declanșează un regim de protecție socială superior celui aplicabil bolilor obișnuite. Această distincție este crucială în contextul stabilității financiare a asiguratului și pentru modul în care sunt gestionate fondurile publice din BASS.

Spre deosebire de *indemnizația pentru incapacitate temporară de muncă cauzată de boli obișnuite sau de accidente nelegate de muncă*, [5] unde cuantumul indemnizației poate varia de la 60% la 90% raportată la baza de calcul „în funcție de durata stagiului de cotizare", [5] în cazul accidentelor de muncă, legea garantează venitul integral. Cuantumul și sursa de finanțare a acestor indemnizații este clar reglementat de prevederile art. 14 din Legea asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale, nr. 756/1999 și constituie 100% din baza de calcul.

Mecanismul de plată este partajat între angajator și stat reprezentat prin CNAS după cum urmează:

a. „Pentru 20 de zile calendaristice, calculate de la data pierderii temporare a capacității de muncă" [6] se achită de către angajator și „constituie 100% din salariul mediu al angajatului, determinat în modul stabilit de Guvern" [6];
b. Începând cu ziua 21-a calendaristică, plata se efectuează de către CNAS din mijloacele BASS și „constituie 100% din baza de calcul al indemnizațiilor de asigurări sociale, stabilite conform art. 7 din Legea nr. 289/2004" [6].

Dreptul la indemnizația pentru incapacitatea temporară de muncă cauzată de accident de muncă sau boli profesionale „se acordă persoanelor asigurate indiferent de durata stagiului de cotizare" [6]. Această prevedere asigură protecția imediată a tinerilor specialiști sau a noilor angajați, la fel fiind esențială în contextul telemuncii, unde riscul de accidentare rămâne prezent, iar asiguratul trebuie să aibă certitudinea că securitatea economică nu va fi diminuată de schimbarea locației unde este prestată munca.

În cazul în care accidentul de muncă sau boala profesională a avut drept consecință reducerea capacității de muncă a asiguratului, acestuia i se achită „din contul unității care poartă vina pentru accidentul de muncă sau pentru boala profesională, pe lângă despăgubirea prevăzută de lege, o indemnizație unică" [7], unde 1% al pierderii capacității este egal cu 1 salariu mediu lunar pe țară. Chiar

dacă procentul de pierdere a capacității este mic, suma achitată nu poate fi sub cuantumul unui salariu anual al accidentatului.

Recunoașterea juridică a accidentului de muncă sau a bolii profesionale este esențială pentru ca familia asiguratului să aibă acces la prestațiile de asigurare socială majoră, care, altfel, nu ar fi disponibile sau ar fi mult diminuate. Un exemplu important îl acordă cauza *Sîrbu Irina vs ÎS „Cadastru"* unde instanța supremă a statuat că decesul unui angajat în timpul deplasării la client, chiar și într-o zi de sâmbătă, constituie accident de muncă.

Această calificare a permis familiei să beneficieze de:

1. Indemnizația unică de deces, calculată conform art. 18 din Legea nr. 186/2008 – un salariu mediu anual pentru fiecare an de viață neîmplinit al victimei până la vârsta de 62 de ani, însă nu mai puțin de 10 salarii medii anuale a asiguratului, care se achită din mijloacele proprii ale unității care poartă vina pentru evenimentul produs.
2. Pensia de urmaș pentru copiii minori stabilită și acordată în conformitate cu prevederile Legii nr. 156/1998 articolele 24-27.

În speță nu a fost solicitat, deși se întruneau condițiile necesare, achitarea din contul BASS a indemnizației de deces, care „se acordă o singură dată, în sumă fixă, corespunzător numărului și categoriei persoanelor aflate în întreținerea asiguratului" [6].

O problemă juridică de maximă importanță în arhitectura securității sociale este determinarea entității care suportă costurile colaterale ale unui accident de muncă sau boli profesionale, atunci când prestațiile din sistemul public sunt insuficiente pentru acoperirea integrală a necesităților asiguratului. Sistemul public de asigurări sociale, prin intermediul CNAS, oferă o protecție standardizată de prestații, prevăzute la art. 10 din Legea nr.756/1999, natura acestora fiind limitată. Prejudiciul care excede aceste limite, cum ar fi, suferința psihică, costurile pentru îngrijire specială neprevăzute de legea menționată etc., rămân în sarcina angajatorului. Această idee își regăsește fundamentul juridic în prevederile art. 2028 din Codul Civil al RM care la alin. 1 prevede că „în caz de vătămare a integrității corporale sau de altă vătămare a sănătății, autorul prejudiciului are obligația să compenseze persoanei vătămate venitul ratat din cauza pierderii sau reducerii capacității de muncă, precum și cheltuielile suportate în legătură cu vătămarea sănătății", iar potrivit alin. 3 la determinarea sumelor ce urmează a fi achitate nu influențează „pensia de dizabilitate... și nici alte indemnizații sau sume, plătite pe linia asigurărilor sociale de stat" [8].

Un punct de referință pentru situațiile în care accidentul are loc în condiții atipice, în speță în străinătate, este cauza *Bulai Iurie vs SRL „Frigotrans".* Conform fabulei cauzei accidentul s-a produs în străinătate, în timp ce șoferul cu un terț remedia o defecțiune tehnică la camion, conform instrucțiunii angajatorului, acesta a purtat răspunderea chiar dacă a existat fapta unui terț deoarece nu a asigurat stagierea obligatorie și avizul de admitere la lucru. Având arsuri foarte

grave și necesitatea de ajutor medical de urgență, asiguratul a fost transportat în instituțiile medicale din apropiere, fiindu-i acordat ajutorul necesar, iar angajatorul a refuzat să acopere cheltuielile necesare. Reclamantul a solicitat și a obținut de la angajator nu doar indemnizația unică, ci și cheltuieli de tratament (prejudiciu material) și prejudiciul moral, astfel, stabilindu-se că prestațiile oferite de BASS prin CNAS sunt doar un prag minim, iar angajatorul trebuie să acopere restul pagubei până la restabilirea completă a echilibrului patrimonial al victimei.

Până la achitarea tuturor sumelor cuvenite, analizate anterior, CNAS exercită un rol activ de control pentru a preveni dezafectarea nejustificată a fondurilor publice, în special în cazurile în care accidentele sunt casnice sau eronat declarate ca fiind de muncă. Metodologia de control prin care CNAS planifică controalele în baza unor criterii de risc, se regăsește în HG nr. 386/2014. Un risc major îl constituie discrepanța dintre datele declarate de angajator și realitatea producerii evenimentului asigurat. CNAS are atribuția de a verifica dacă indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă sunt stabilite și acordate conform legii, utilizând sistemul informațional „Protecția Socială" pentru a identifica anomalii.

Cercetarea accidentului se finalizează cu emiterea unui proces-verbal de către ISM, CNAS nu acceptă automat acesta dacă sunt suspiciuni de fraudă. Un exemplu important în acest sens îl redă cauza *CNAS vs ISM, nr.3ra-1307/-17* care confirmă că CNAS are dreptul de a ataca în instanță procesele-verbale de cercetare a accidentelor dacă consideră că aceasta ar duce la o dezafectare nejustificată de fonduri. În acest caz persoana presta munca în baza unui contract civil, neavând un contract individual de muncă și fiind neasigurat. În instanță CNAS a solicitat anularea procesului-verbal de cercetare a accidentului de muncă mortal. Instituția a argumentat că victima nu avea un contract individual de muncă formalizat cu angajatorul, nu era înregistrată în sistemul de asigurări sociale și, prin urmare, accidentul nu putea fi considerat ca „de muncă". CNAS a susținut că recunoașterea acestui accident ar duce la o dezafectare nejustificată de fonduri din BASS. CSJ a respins pretențiile CNAS, invocând următoarele argumente:

a. chiar și în absența unui contract scris, dacă se demonstrează că persoana presta munca sub autoritatea angajatorului, suntem în prezența unui raport de muncă *de facto*, conform art. 2 alin. 3 din Codul Muncii;
b. faptul că angajatorul nu a întocmit actele și nu a achitat contribuțiile nu poate priva victima sau urmașii lui de la dreptul la prestații de asigurări sociale;
c. Inspectoratul de Stat al Muncii a procedat corect cercetând evenimentul ca accident de muncă, deoarece riscul asigurat s-a produs în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu al victimei.

Pentru a sistematiza aplicabilitatea normelor anterior analizate în contextul noilor forme de muncă, prezint următoarea speță care pune în discuție munca de la domiciliu și utilizarea echipamentului personal în acest context.

Ion este angajat în funcția de analist de date, iar prin contractul individual de muncă s-a stabilit că acesta prestează muncă la distanță în temeiul art. 290

alin. 1 din Codul Muncii. În conformitate cu art. 290 alin. 2 din Codul Muncii angajatul folosește mijloacele tehnice proprii, angajatorul îi achită o compensație lunară pentru uzura bunurilor, prevăzută la art. 192 din Codul Muncii. În perioada orelor de program, la ora 14:30, în timp ce Ion procesa un set de date solicitat urgent de manager, sursa de alimentare a monitorului său personal produce un scurt circuit. În încercarea reflexă de a deconecta echipamentul pentru a evita incendiul, Ion suferă o arsură severă la nivelul mâinii și un șoc electric.

Chiar dacă echipamentul aparține salariatului, evenimentul întrunește condițiile pentru a fi calificat ca accident de muncă din următoarele considerente:

a. vătămarea s-a produs prin acțiunea unui factor de risc în timpul îndeplinirii obligațiilor de serviciu;
b. deși monitorul este proprietatea lui Ion, acesta este utilizat în interesul angajatorului și cu știrea acestuia, fapt confirmat prin clauza de compensare a uzurii;
c. angajatorul are obligația de a asigura securitatea și sănătatea angajaților în toate aspectele legate de muncă, conform art. 9 din Legea 186/2008, acceptând utilizarea echipamentului personal, angajatorul își asumă responsabilitatea pentru riscurile posibile;
d. dacă se constată că Ion lucra la un proiect în beneficiul firmei în momentul șocului electric, accidentul va fi calificat ca „de muncă" indiferent de proprietarul obiectului care a produs vătămarea.

După confirmarea accidentului prin proces-verbal Ion are dreptul la indemnizația pentru incapacitate temporară de muncă, acordată în cuantum de 100% din baza de calcul, conform art. 11 din Legea nr. 756/1999 la fel și acoperirea cheltuielilor de tratament și recuperare.

În lumina celor enunțate supra, constatăm că protecția socială în era digitală depășește barierele fizice ale sediului angajatorului, fundamentându-se pe principiul prestării muncii „în interesul angajatorului". Analiza jurisprudenței recente demonstrează că sistemul de asigurări sociale din RM a evoluat către o interpretare funcțională a riscului profesional. Astfel, telemunca nu diminuează dreptul la prestații integrale, ci extinde responsabilitatea sistemică asupra noilor spații de lucru.

În acest context, CNAS acționează ca un garant al integrității BASS, verificând legătura cauzală între realizarea atribuțiilor de serviciu și vătămare. În definitiv, indiferent dacă echipamentul utilizat este personal sau dacă accidentul are loc la distanță, esența dreptului protecției sociale rămâne neschimbată – securizarea veniturilor și restabilirea demnității umane în fața imprevizibilului profesional.

Bibliografie:

1. ROMANDAȘ, Nicolae; PROCA, Ludmila, ODINOKAIA, Ina. *Dreptul protecției sociale.* Chișinău: Foxtrot, 2011. 384 p. ISBN 978-9975-4180-0-3

2. Codul Muncii al Republicii Moldova, nr.154 din 28.03.2003. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130513&lang=ro [accesat 17.04.2026]
3. Decizia CSJ în cauza Sîrbu Irina vs ÎS „Cadastru" (Dosarul nr. 3ra-448/14). Disponibil: search_col_civil.php [accesat 18.04.2026]
4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului privind modul de cercetare a accidentelor de muncă, nr. 1361 din 22.12.2005. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=114706&lang=ro [accesat 16.04.2026]
5. Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, nr. 289 din 22.07.2004. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=151180&lang=ro# [accesat 16.04.2026]
6. Legea asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale, nr. 756 din 14.12.1999. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=151189&lang=ro# [accesat 15.04.2026]
7. Legea securității și sănătății în muncă, nr.186 din 10.07.2008. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110580&lang=ro [accesat 15.04.2026]
8. Codul Civil al Republicii Moldova, nr. 1107 din 06.06.2002. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150498&lang=ro# [accesat 15.04.2026]
9. Decizia CSJ în cauza SA „Moldtelecom" vs ITM Drochia (Dosar nr. 3ra-1595/13). Disponibil: Instanța de fond – Judecătoria Economică de Circumscripție – A [accesat 18.04.2026].
10. Decizia CSJ în cauza Bulai Iurie vs SRL „Frigotrana" (Dosar nr. 2ra-989/16). Disponibil: search_col_civil.php [accesat 20.04.2026]
11. Decizia CSJ în cauza CNAS vs ISM (Dosar nr. 3ra-1307/-17). Disponibil: search_col_civil.php [accesat 20.04.2026]

CZU 347.77(478)

REGIMUL JURIDIC AL DREPTURILOR EXCLUSIVE ASUPRA INVENȚIILOR ȘI DESENELOR/MODELELOR INDUSTRIALE ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA

Olga FRECĂUȚEANU, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Mariana SPATARI,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *This article analyzes the legal framework for the protection of industrial property in the Republic of Moldova, focusing on patents and industrial designs. Patents are granted based on three cumulative criteria: novelty, inventive step, and industrial applicability, while industrial designs are protected if they are new and possess individual character. The procedures managed by the State Agency on Intellectual Property (AGEPI) ensure that creators obtain exclusive rights with*

economic value. Given the territorial nature of these rights, the article also discusses international instruments such as the Paris Convention, the Patent Cooperation Treaty (PCT), and the Hague Agreement, which allow Moldovan inventors and designers to extend protection abroad. Beyond obtaining rights, the study highlights their economic exploitation through licensing and assignment, as well as enforcement against infringement, which includes civil, administrative, and criminal remedies.
Keywords: *industrial property, AGEPI, rights, enforcement, designs, patents.*

În economia globală, invenția nu este doar un avantaj competitiv – este o monedă. Pentru ca această monedă să fie valorificată și protejată legal, întreprinzătorii, inventatorii și designerii trebuie să transforme ideile creative în drepturi exclusive recunoscute de stat. Aceste drepturi cad sub umbrela proprietății industriale, un domeniu esențial guvernat în Republica Moldova de Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală (în continuare AGEPI). Fie că este vorba de o invenție care oferă o soluție tehnică inedită, de un model industrial, care conferă unui produs o formă nouă, sau de un desen industrial, care îmbunătățește estetica unui obiect, procesul de obținere a protecției este guvernat de principii juridice stricte.

Temeiul legal principal care guvernează acest domeniu în Republica Moldova este Legea nr. 50-XVI din 7 martie 2008 privind protecția invențiilor [1]. Titlul de protecție esențial pentru o invenție este brevetul de invenție, care conferă titularului un drept exclusiv de exploatare pe o durată de 20 de ani, termen calculat de la data depunerii cererii [2, p. 12].

Brevetul reprezintă o tranzacție juridică: statul oferă titularului un monopol temporar în schimbul divulgării complete a invenției către public.

Conform prevederilor Legii nr. 50-XVI din 7 martie 2008 privind protecția invențiilor, o invenție, indiferent de domeniul tehnologic din care provine, poate fi brevetată numai dacă îndeplinește cumulativ trei condiții fundamentale de ordin material, cunoscute sub numele de criterii de brevetabilitate: noutatea, activitatea inventivă și susceptibilitatea de aplicare industrială [1].

Condiția noutății este una absolută și reprezintă primul filtru de evaluare a unei invenții. Ea impune ca invenția să nu fi fost făcută publică nicăieri în lume – fie prin descriere scrisă sau orală, prin utilizare, fie prin orice alt mijloc – înaintea datei de depozit a cererii de brevet [1].

Noutatea se raportează la „stadiul tehnicii" existent la nivel global. Orice divulgare anterioară de către însuși inventator, de exemplu printr-o publicație științifică, poate invalida, această condiție și poate compromite iremediabil brevetabilitatea. Prin urmare, confidențialitatea este vitală în faza premergătoare depunerii.

Activitatea inventivă este criteriul care asigură că invenția nu este un rezultat evident al muncii de rutină a unui specialist. Ea presupune că, pentru o persoană de specialitate în domeniul tehnic respectiv, invenția nu ar trebui să rezulte în mod evident din stadiul tehnicii existent la momentul depozitului [1]. Acest criteriu împiedică brevetarea unor simple combinații de soluții cunoscute sau a unor îmbunătățiri minore, asigurând că brevetul protejează doar soluțiile care

demonstrează un nivel suficient de ingeniozitate. Evaluarea acestui criteriu necesită o expertiză tehnică aprofundată, realizată în cadrul examinării de fond.

Cerința susceptibilității de aplicare industrială este cel mai pragmatic criteriu de brevetabilitate. Ea impune ca obiectul invenției să poată fi fabricat sau utilizat într-un domeniu industrial, inclusiv în agricultură [1]. Această condiție exclude de la brevetare ideile pur teoretice, metodele științifice sau principiile abstracte care nu au o finalitate tehnică practică demonstrabilă. Invenția trebuie să fie reproductibilă la scară industrială.

Procesul de dobândire a dreptului exclusiv începe cu depunerea unei cereri de brevet la AGEPI. Deși durata de protecție este de 20 de ani, data de depozit a cererii este cea care stabilește prioritatea legală [2, pp. 80-85]. Conform prevederilor Articolului 18 din Legea nr. 50-XVI/2008, durata de protecție diferă în funcție de tipul brevetului:

- brevetul de invenție: oferă o protecție cu o durată standard de 20 de ani, calculată de la data depunerii cererii;
- brevetul de scurtă durată: are o durată inițială de 6 ani, cu posibilitatea prelungirii cu cel mult 4 ani (totalizând 10 ani). Această prelungire este condiționată de efectuarea unei cercetări documentare a stadiului tehnicii și obținerea unui raport de brevetabilitate favorabil, cererea fiind depusă în intervalul cuprins între 1 an și 6 luni înainte de expirarea termenului inițial. În situații specifice, cum este cazul produselor medicamentoase și fitofarmaceutice, legea permite obținerea unei protecții complementare, menită să compenseze perioada necesară autorizării introducerii pe piață a acestor produse.

Solicitantul depune documentația completă, incluzând descrierea invenției (care trebuie să fie suficient de clară și de completă pentru ca o persoană de specialitate să o poată realiza), revendicările, desenele și dovada achitării taxei [3]. După verificarea respectării cerințelor administrative (examinarea formală), AGEPI publică cererea în Buletinul Oficial de Proprietate Intelectuală (BOPI) la 18 luni de la data depozitului sau a priorității invocate [1]. Urmează etapa în care AGEPI verifică riguros îndeplinirea celor trei criterii materiale de brevetabilitate. În urma acestei examinări, se ia decizia de acordare sau de respingere a brevetului [1]. Și doar după trecerea cu succes a examinării de fond și plata taxelor de eliberare și menținere în vigoare, AGEPI eliberează brevetul de invenție și îl înscrie în Registrul Național, conferind inventatorului și titularului său dreptul exclusiv de a interzice terților exploatarea invenției pe teritoriul Republicii Moldova [1].

În timp ce brevetele de invenție protejează soluțiile tehnice și funcționale, Desenele și Modelele Industriale (în continuare DMI) au ca scop securizarea valorii economice a aspectului estetic și a configurației vizuale a unui produs. DMI-ul reprezintă aspectul exterior al unui produs sau al unei părți a acestuia, rezultat, în special, din caracteristicile liniilor, contururilor, culorilor, formei, texturii și/sau ale ornamentației produsului în sine [4]. Cadrul legal național de protecție al DMI în RM este Legea nr. 161 din 12 iulie 2007 privind protecția desenelor și modele-

lor industriale, care la art. 1 prevede: *„(1) Prezenta lege reglementează raporturile ce apar în procesul creării, protecției juridice și utilizării desenelor și modelelor industriale. (2) Prezenta lege are drept scop stabilirea unui cadru juridic de organizare și de funcționare a sistemului de protecție a desenelor și modelelor industriale, garantarea exercitării eficiente a drepturilor conferite de desenele și modelele industriale"* [4]. Obiectul protecției poate fi bidimensional (un desen industrial, precum un pattern grafic) sau tridimensional (un model industrial, precum forma distinctivă a unui scaun sau a unui ambalaj) [4].

Protecția prin înregistrarea DMI este acordată pentru o perioadă inițială de 5 ani, începând cu data de depozit, și poate fi reînnoită succesiv pentru mai multe perioade de câte 5 ani, ajungând la o durată maximă totală de 25 de ani [4].

Această durată extinsă reflectă importanța tot mai mare a designului ca factor de diferențiere pe piață [2, p. 110].

Spre deosebire de brevetul de invenție, care necesită activitate inventivă, DMI-ul necesită un nivel de originalitate estetică. Pentru a fi protejat, un desen sau model industrial trebuie să îndeplinească două criterii materiale de protecție: să fie nou și să aibă caracter individual [4]. Noutatea este similară celei din dreptul brevetelor, noutatea DMI impune ca nici un desen sau model industrial identic să nu fi fost făcut public înainte de data de depozit sau de data de prioritate invocată [4]. Două DMI sunt considerate identice dacă diferențele sunt nesemnificative. Totuși, Legea 161/2007 introduce o prevedere esențială pentru designeri: perioada de grație de 12 luni. Divulgarea DMI făcută de către autor, de către solicitant sau de un terț care a obținut informația de la aceștia nu afectează noutatea, cu condiția ca cererea de înregistrare să fie depusă în decurs de 12 luni de la acea divulgare [4]. Această clauză oferă designerilor flexibilitate pentru a testa piața înainte de a înregistra oficial.

Caracterul individual asigură faptul că designul nu este doar nou, ci și distinctiv. Un DMI are caracter individual dacă impresia generală pe care o produce asupra unui utilizator avizat diferă de impresia produsă de orice alt desen sau model industrial care a fost făcut public anterior [4]. „Utilizatorul avizat" este o figură juridică ce reprezintă o persoană familiarizată cu desenele din sectorul respectiv și care este mai perceptivă la detalii decât consumatorul mediu. Evaluarea caracterului individual este subiectivă și ia în considerare gradul de libertate al autorului în dezvoltarea designului; cu cât libertatea este mai restrânsă de constrângeri tehnice, cu atât diferențele, chiar și mici, pot fi suficiente pentru a justifica caracterul individual.

Există anumite obiecte și caracteristici care sunt excluse explicit de la protecția DMI. Nu pot fi protejate, de exemplu, caracteristicile aspectului exterior care sunt dictate exclusiv de funcția tehnică a produsului (caracteristicile care nu pot fi reproduse decât într-o singură formă din rațiuni funcționale) și cele care sunt necesare pentru a permite produsului să fie asamblat mecanic cu un alt produs (caracteristicile de interconectare) [4]. Aceste excluderi asigură că protecția

DMI nu creează un monopol asupra unei soluții tehnice, domeniu rezervat exclusiv brevetelor de invenție.

Spre deosebire de procedura de brevetare, procesul de înregistrare a DMI este mult mai simplificat și mai rapid, deoarece AGEPI nu efectuează o examinare de fond a noutății și caracterului individual. Conform Ghidului de completare a cererii de înregistrare a DMI solicitantul depune o cerere de înregistrare pe formularul-tip, în două exemplare. Cererea trebuie să fie însoțită de reprezentările grafice ale DMI (fotografii sau desene clare) și de dovada plății taxei stabilite [5, p. 1].

Un aspect practic foarte important este că o singură cerere poate cuprinde un număr mare de desene și modele, de la 1 până la 100 de DMI, cu condiția ca acestea să fie incluse în aceeași clasă conform Clasificării Internaționale a DMI (Clasificarea Locarno) [4]. AGEPI efectuează o examinare formală în termen de două luni de la data primirii cererii. Examinarea constă în verificarea existenței tuturor documentelor necesare, a corespondenței cu cerințele formale și a clasificării corecte a produselor [4]. Deoarece nu se verifică noutatea sau caracterul individual, această fază este rapidă. Dacă cererea este acceptată formal, i se atribuie data și numărul depozitului național reglementar [2, p. 115].

Dacă cererea corespunde cerințelor stabilite, AGEPI emite o hotărâre de înregistrare, publică detaliile în Buletinul Oficial de Proprietate Intelectuală (BOPI) și eliberează solicitantului certificatul de înregistrare [4]. AGEPI introduce datele privind înregistrarea în Registrul național de desene și modele industriale înregistrate. Prin această înregistrare, se naște dreptul exclusiv al titularului de a utiliza DMI-ul și de a interzice utilizarea acestuia de către terți fără acord [4].

În ciuda caracterului global al pieței și al schimburilor comerciale, un principiu fundamental guvernează proprietatea industrială la nivel mondial și anume cel al teritorialității. Acest principiu stipulează că drepturile exclusive conferite de un titlu de protecție (brevet sau certificat DMI) sunt valabile și opozabile numai pe teritoriul statului sau al jurisdicției care le-a acordat [2, p. 19]. Astfel, un brevet de invenție obținut de la AGEPI din Republica Moldova oferă protecție doar pe teritoriul național, fiind lipsit de efect juridic în România, Uniunea Europeană sau Statele Unite [6, p. 45].

Această limitare geografică impune inventatorilor și designerilor care vizează piețe externe să depună cereri de protecție în fiecare țară de interes, un proces care ar fi prohibitiv de costisitor și complex dacă ar fi realizat individual. Din fericire, Republica Moldova, ca parte a comunității internaționale de proprietate intelectuală, a aderat la o serie de tratate multilaterale care simplifică și armonizează procedurile de depunere la nivel internațional.

Piatra unghiulară a protecției internaționale o reprezintă Convenția de la Paris pentru Protecția Proprietății Industriale. Această convenție stabilește dreptul de prioritate, un mecanism esențial pentru inventatori [2, p. 19].

Dreptul de prioritate permite unui solicitant care a depus o primă cerere de protecție la AGEPI (numită „primul depozit”) să depună cereri identice în orice

alt stat membru al Convenției. Aceste cereri ulterioare vor beneficia de data de depozit a primei cereri naționale, deși au fost depuse mai târziu.

Termenele de prioritate sunt stricte și limitate. Pentru invenții (brevete), termenul de prioritate este de 12 luni de la data primului depozit [2, p. 19]. În cazul desenelor și modelelor industriale, termenul de prioritate este de 6 luni de la data primului depozit [4].

Acest drept este crucial, deoarece oferă inventatorului o „fereastră de timp" esențială pentru a-și evalua potențialul comercial al invenției pe pieţele externe și pentru a pregăti documentația necesară, fără teama că o divulgare publică sau o cerere depusă de un competitor în acest interval va distruge condiția de noutate a invenției sale [2, p. 20]. Pentru invenții, cel mai important și utilizat instrument internațional este Tratatul de Cooperare în Domeniul Brevetelor (Patent Cooperation Treaty – PCT) [7], administrat de Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale (OMPI). Sistemul PCT nu acordă direct un brevet mondial, ci simplifică faza inițială a procesului de depunere, fiind o soluție procedurală eficientă [6, p. 80]. În loc să depună 20 sau 30 de cereri separate în diferite țări, inventatorul depune o singură cerere internațională PCT la AGEPI (ca oficiu primitor) sau direct la OMPI [7]. Această cerere unică are efectul unei depuneri naționale în toate statele contractante PCT, extinzând astfel dreptul de prioritate până la 30 sau 31 de luni de la data depozitului inițial. Acest lucru amână costurile majore de traducere și taxele naționale, oferind o perioadă extinsă pentru finanțarea brevetării.

Ca prima etapă, cererea PCT trece printr-o examinare formală și un raport de căutare internațională. Acest raport oferă inventatorului o primă opinie expertă asupra potențialului de brevetabilitate (noutate, activitate inventivă) [7]. Această fază oferă timp și informații valoroase pentru luarea deciziilor.

La expirarea celor 30-31 de luni, cererea PCT intră în faza națională în fiecare țară sau regiune (precum Oficiul European de Brevete) unde solicitantul dorește să obțină protecție. În această etapă, solicitantul trebuie să achite taxele naționale, să furnizeze traduceri și să reia examinarea de fond conform legilor fiecărui stat, deoarece brevetul este acordat doar de oficiile naționale [6, p. 85].

Sistemul PCT este, așadar, un instrument eficient de amânare a costurilor și a birocrației, permițând inventatorilor din Republica Moldova să-și securizeze potențialul de protecție în peste 150 de țări printr-un singur act administrativ inițial [7].

Pentru Desene și Modele Industriale, mecanismul de bază pentru protecția internațională este Aranjamentul de la Haga privind înregistrarea internațională a desenelor și modelelor industriale [2]. Sistemul Haga simplifică mult procesul, permițând designerului să obțină protecție în multiple jurisdicții (peste 90 de țări și organizații regionale) printr-o singură cerere depusă la OMPI. Spre deosebire de PCT, sistemul Haga oferă o înregistrare internațională care are efectul juridic al unei înregistrări naționale în fiecare țară desemnată, eliminând, de regulă,

necesitatea depunerilor și examinărilor multiple, deși fiecare oficiu național își rezervă dreptul de a refuza protecția [6, p. 110]. Procedura Haga este deosebit de atractivă datorită simplității sale. O singură cerere, într-o singură limbă, cu o singură taxă administrativă (plus taxele naționale de desemnare), permite gestionarea portofoliului de design la nivel global [2, p. 118]. În plus, înregistrarea internațională este publicată direct în Buletinul de Desene și Modele Industriale Internaționale, servind ca notificare oficială a drepturilor în toate statele desemnate.

Principiul teritorialității rămâne temelia dreptului de proprietate industrială. Cu toate acestea, prin aderarea la tratate precum Convenția de la Paris, PCT și Aranjamentul de la Haga, Republica Moldova a oferit creatorilor săi instrumente puternice pentru a-și extinde și proteja invențiile și designul la scară globală. Strategia inteligentă de protecție presupune utilizarea eficientă a dreptului de prioritate și alegerea judicioasă a sistemului internațional potrivit, transformând o invenție sau un design protejat național într-un activ cu valoare recunoscută la nivel mondial.

Odată ce o invenție sau un desen/model industrial (DMI) a obținut un titlu de protecție de la AGEPI – respectiv brevet de invenție sau certificat de înregistrare – dreptul exclusiv conferit creatorului devine un activ patrimonial cu valoare economică certă. Valorificarea acestui activ și apărarea lui împotriva utilizării neautorizate reprezintă faza finală și cea mai importantă a ciclului de viață al proprietății industriale.

Dreptul exclusiv asupra invenției sau DMI conferă titularului dreptul de a folosi și de a dispune de activ [3]. Principalele forme de exploatare economică, care transformă inovația în venit, sunt licențierea și cesiunea. Licențierea este mecanismul prin care titularul dreptului (licențiatorul) acordă permisiunea unei terțe părți (licențiatul) să folosească invenția sau DMI-ul pe o perioadă determinată, în schimbul unei remunerații, denumită, de regulă, redevență (royalty) [2, p. 55]. Titularul păstrează dreptul de proprietate, dar monetizează inovația prin extinderea pieței. Legea nr. 50/2008 prevede și mecanismul licenței obligatorii, o excepție de la dreptul exclusiv, acordată de stat în cazuri de neexploatare sau de interes public major (ex. sănătatea publică), de regulă pentru brevetul de invenție [1].

Cesiunea reprezintă transferul integral și permanent al dreptului exclusiv de proprietate de la cedent la cesionar [2, p. 58]. Cesiunea este un act de dispoziție prin care noul titular dobândește toate drepturile și obligațiile.

Toate contractele de licență și cesiune trebuie înregistrate la AGEPI pentru a fi opozabile terților, asigurând, astfel, publicitatea și securitatea tranzacțiilor [1]. Dreptul exclusiv permite titularului să interzică terților să efectueze acțiuni de contrafacere, adică fabricarea, utilizarea, vânzarea sau importul produsului protejat, fără acordul său [4].

Apărarea se realizează pe cale judecătorească, prin acțiuni în justiție care urmăresc două scopuri principale: obținerea unei hotărâri judecătorești care să

oblige contrafăcătorul să înceteze imediat actele ilicite sau dispunerea unor măsuri asiguratorii, precum sechestrarea mărfurilor sau solicitarea de despăgubiri pentru pierderile efective (damnum emergens) și pentru beneficiul nerealizat (lucrum cessans) ca urmare a contrafacerii [2, p. 185].

Legislația Republicii Moldova completează apărarea civilă prin sancțiuni de natură contravențională și penală, aplicate în funcție de gravitatea faptei. Instanțele pot dispune măsuri reparatorii specifice prevăzute de legile speciale cum ar fi: retragerea produselor contrafăcute de pe piață, distrugerea produselor sau a mijloacelor folosite exclusiv la fabricarea acestora.

Încălcarea drepturilor de proprietate industrială atrage răspunderea conform Codului Contravențional al Republicii Moldova (art. 99, art. 100) și Codului Penal al Republicii Moldova (art. 185² și art. 185³), în funcție de natura și gravitatea faptei săvârșite. Încălcarea drepturilor de proprietate industrială atrage răspunderea penală conform Codului Penal al Republicii Moldova, care incriminează faptele de contrafacere și utilizare neautorizată a obiectelor de proprietate industrială. Articolul 185² incriminează utilizarea fără consimțământul titularului a invențiilor, desenelor și modelelor industriale, mărcilor și a altor obiecte protejate, atunci când fapta a cauzat daune în proporții mari. Sancțiunile prevăzute variază de la amenzi și muncă neremunerată în folosul comunității, până la închisoare, în special în cazurile agravante (fapte săvârșite de grupuri criminale, prin constrângere sau în proporții deosebit de mari). De asemenea, articolul 185³ penalizează declarațiile intenționat false în documentele de înregistrare, operarea cu înscrieri false sau falsificarea documentelor necesare eliberării titlurilor de protecție. Aceste măsuri asigură protecția împotriva fraudelor intelectuale și a acțiunilor care subminează integritatea sistemului de proprietate industrială. Codul Contravențional constituie pilonul principal al protecției administrative a creațiilor industriale în Republica Moldova. Prin sancționarea directă a activităților de fabricare, import, export sau punere în circulație economică neautorizată a produselor care încorporează invenții, modele de utilitate sau desene și modele industriale protejate, legiuitorul urmărește descurajarea actelor de contrafacere. Acest mecanism coercitiv oferă titularilor de drepturi un instrument rapid și eficient de ripostă împotriva încălcărilor comerciale, completând, astfel, protecția oferită de legislația specială și asigurând un climat de afaceri bazat pe respectarea proprietății intelectuale.

Proprietatea industrială constituie un element fundamental al sistemului juridic și economic al Republicii Moldova, prin care ideile creative sunt transformate în active cu valoare patrimonială și competitivă. Dacă, pe de o parte, cadrul legislativ național oferă instrumente solide pentru protecția invențiilor și designului industrial, pe de altă parte, provocările actuale impun consolidarea continuă a acestui domeniu.

O primă direcție o reprezintă armonizarea deplină cu standardele Uniunii Europene și ale organizațiilor internaționale, astfel încât drepturile acordate în

Republica Moldova să fie compatibile și competitive pe pieţele externe. În al doilea rând, digitalizarea și simplificarea procedurilor administrative la AGEPI ar contribui la accesibilitatea mai rapidă și mai eficientă a mecanismelor de protecție pentru inventatori, antreprenori și designeri. O altă recomandare vizează crearea unor programe de sprijin financiar și educațional pentru startup-uri și mediul academic, care să încurajeze depunerea de cereri de brevet și înregistrări de modele industriale.

Totodată, dezvoltarea unei culturi a respectului pentru drepturile de proprietate intelectuală prin campanii de informare, instruire și consolidarea capacităților de aplicare a legii este esențială pentru diminuarea fenomenului contrafacerii. În fine, este necesară o colaborare mai strânsă între instituțiile naționale, mediul privat și comunitatea internațională pentru a asigura nu doar protecția formală a drepturilor, ci și valorificarea lor efectivă pe piață.

În concluzie, menționăm că protecția drepturilor de proprietate industrială trebuie privită nu doar ca un mecanism juridic defensiv, ci ca o strategie esențială pentru dezvoltarea durabilă și competitivă a unei economii moderne. În contextul actual al globalizării și al tranziției către o economie bazată pe cunoaștere, inovarea tehnologică și creativitatea devin factori determinanți ai creșterii economice. Prin urmare, un sistem eficient de protecție a proprietății industriale poate stimula cercetarea și dezvoltarea, poate oferi un cadru sigur pentru valorificarea ideilor și poate crea premise favorabile atragerii investițiilor interne și externe.

Pentru Republica Moldova, consolidarea acestui cadru reprezintă nu doar o obligație în contextul integrării europene, ci și o oportunitate strategică de a-și afirma potențialul inovativ pe piața internațională. Asigurarea unui echilibru între protejarea intereselor creatorilor și accesul echitabil la tehnologie este esențială pentru construirea unei economii incluzive, sustenabile și orientate spre viitor. Astfel, protecția drepturilor de proprietate industrială nu mai poate fi privită ca o simplă formalitate juridică, ci trebuie integrată în politicile naționale de dezvoltare economică, educație și cercetare.

Bibliografie:

1. Legea Republicii Moldova nr. 50-XVI din 7 martie 2008 privind protecția invențiilor, Publicat: 04-07-2008 în Monitorul Oficial Nr. 117-119 art. 455 [online] [citat 03.10.2025] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=149275&lang=ro#
2. POPA, Vasile. Dreptul Proprietății Industriale. Temeiuri și Practică, Ediția a 2-a revizuită și adăugită, Editura Lex Scripta, Chișinău, 2021. ISBN: 978-9975-3489-1-1
3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 528 din 1 septembrie 2009 pentru aprobarea Regulamentului privind procedura de depunere și examinare a cererii de brevet de invenție și de eliberare a brevetului, Monitorul Oficial nr. 163-164/594 [online] [citat 03.10.2025] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=23392&lang=ro

4. Legea nr. 161 din 12.07.2007 privind protecția desenelor și modelelor industrial [online] [citat 03.10.2025] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=93462&lang=ro
5. Ghid de completare a cererii de înregistrare a desenului sau modelului industrial, AGEPI. [online] [citat 03.10.2025] Disponibil: https://agepi.gov.md/sites/default/files/formulare/ghid/gh-2112-0038_.pdf
6. Ghidul OMPI (WIPO) privind Brevetul de Invenție, Principiile și Practica Brevetului Internațional, ediție revizuită, Geneva, 2022. [online] [citat 03.10.2025] Disponibil: https://www.wipo.int/export/sites/www/sme/en/documents/guides/translation/making_a_mark_ro.pdf
7. Tratatul de Cooperare în Domeniul Brevetelor (PCT), semnat la Washington, 1970, amendat. [online] [citat 03.10.2025] Disponibil: https://agepi.gov.md/sites/default/files/law/national/pct_0.pdf
8. Codul Penal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 [online] [citat 03.10.2025] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143535&lang=ro
9. Codul Contravențional al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 218 din 24 octombrie 2008 [online] [citat 03.10.2025] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133257&lang=ro

CZU 364.013(478)

RISCURILE SOCIALE: NOȚIUNE, CLASIFICARE ȘI RELEVANȚĂ PENTRU SISTEMUL DE PROTECȚIE SOCIALĂ

Cristina ENI, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Ina ODINOKAIA,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *This article addresses the topic of social risks within the social protection system, in which I have described and analyzed the concepts accepted in the specialized literature, outlined the importance and role of classifying social risks, and determined the criteria for their classification and the rationale behind them in order to establish the type of social protection that needs to be implemented by the competent state authorities. At the same time, we have examined how certain social risks are reflected in statistical data within the territory of the Republic of Moldova.*

Keywords: *social risks, social protection, social security, authorities, classification, social statistics, human rights.*

Fiecare persoană își construiește propria viață fundamentând-o pe ideea de stabilitate, dar totuși, în spatele oricărei vieți, care este aparent stabilă, se găsește posibilitatea ca în orice moment să survină un eveniment neprevăzut ce ar zdruncina întreaga „stabilitate" creată. În cadrul sistemului de protecție socială aceste situații sunt calificate drept *riscuri sociale*, în vederea cărora, în baza solidarității și responsabilității colective, sistemul de protecție sociale intervine ca un

instrument prin care se realizează restabilirea echilibrului financiar și protejarea demnității umane.

Dreptul persoanei de a beneficia de protecție socială este consacrat expres în art. 22 din *Declarația Universală a Drepturilor Omului (DUDO)*, conform căruia „orice persoană, în calitatea sa de membru al societății, are dreptul la securitatea socială; ea este îndreptățită ca prin efortul național și colaborarea internațională, ținându-se seama de organizarea și resursele fiecărei țări, să obțină realizarea drepturilor economice, sociale și culturale indispensabile pentru demnitatea sa și libera dezvoltare a personalității sale". În același sens, art. 25 alin. (1) statuează că „orice om are dreptul la un nivel de trai care să-i asigure sănătatea și bunăstarea lui și familiei sale, cuprinzând hrana, îmbrăcămintea, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare; el are dreptul la asigurare în caz de șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința sa" [1].

Garantarea acestui drept stă în responsabilitatea sistemului protecției sociale a fiecărui stat care a ratificat DUDO, realizat prin prisma autorităților de stat. Urmând viziunea autorilor C. Bocancea și Gh. Neamțu, protecția socială reprezintă „o totalitate de activități întreprinse de către stat, organizațiile societății civile, biserică, în scopul asigurării veniturilor pentru categoriile de persoane care nu pot dobândi resurse prin munca proprie (...); protejarea populației față de efectele crizelor economice; protecția în caz de calamitate naturală sau conflict armat; asigurarea ordinii publice și protecției față de criminalitate; apărarea drepturilor civile; protejarea față de orice risc" [2, p. 105].

În literatura autohtonă de specialitate, protecția socială, într-o manieră mai amplă, constituie o totalitate de instrumente de natură economică, socială, politică și juridică implementate de către stat în vederea asigurării procesului de formare și dezvoltare a personalității umane, care au menirea să neutralizeze factorii negativi care pot influența asupra personalității și să creeze condiții prielnice pentru afirmarea individului [3, p. 52].

Riscurile sociale, totodată și prezența acestora întruchipează acele premise care generează nașterea, modificarea sau stingerea raportului de protecție socială. Definirea legală a riscului social este prezentată în art. 1 din Legea nr. 547/2003 cu privire la asistența socială, prin care înțelegem un „pericol pentru persoană sau familie de a fi afectată de consecințele economice negative ale pierderii potențialului fizic, statutului ocupațional sau social (boală, accident, dizabilitate, îmbătrânire, deces, maternitate, șomaj, inadaptare socială etc.)" [4].

Autorii Al. Țîclea și C. Tufan tratează riscurile sociale, luând în vedere și efectele survenite acestora, ca fiind evenimente care au incidență comună asupra situației economice a indivizilor prin diminuarea veniturilor sau prin creșterea cheltuielilor [5, p. 8].

În lucrările autorilor Maciuliskaia E. și Dobromîslov C. regăsim ideea că unele evenimente devin riscuri sociale când depind de structura economică și modul în care e organizată munca. Apar, astfel, efecte cu impact financiar, cum ar fi dispariția veniturilor sau apariția unor costuri neașteptate. Statul se implică atunci când aceste situații pot afecta mulți oameni simultan. Atenția colectivă crește acolo unde pagubele pot fi larg răspândite. Interesul public apare nu doar din pricina pierderilor materiale, ci și datorită tensiunilor pe care le generează. Uneori, ceea ce pare individual capătă dimensiune comunitară. Contextul social influențează frecvența și amploarea acestor fenomene [6, p. 46].

Riscurile sociale sunt caracterizate prin faptul că persoana sau familia nu poate suprima independent efectele survenirii lor, dat fiind faptul că sunt generate de condiții obiective de natură social-economică și sunt dependente de activitatea de muncă [7, p. 46].

Așadar, acordarea prestațiilor și tipologia acestora se află în corelare directă cu existența riscului, particularitatea acestuia, calitatea persoanei sau familiei vulnerabile. Respectiv, politica de securitate socială, care urmărește remedierea repercusiunilor produse persoanei ca urmare realizării anumitor evenimente, reprezintă atitudinea statului în raport cu riscurile sociale, apărute la un anumit moment. Așadar, riscul social întruchipează elementul principal al politicii de securitate socială [8, p. 13].

În doctrina de specialitate, riscurile sociale sunt categorisite în mai multe grupuri, după varii criterii de clasificare. De exemplu, socioloaga Lupton D. clasifică riscurile predominante și pasibile să preocupe atenția indivizilor și a autorităților de stat în șase categorii distincte:

a) *riscuri economice* – lipsa locurilor de muncă, șomajul, datoriile, împrumuturile, falimentul ș.a.;
b) *riscuri medicale* – boală, nașterea, medicamentația, administrarea diferitor tratamente, proceduri chirurgicale;
c) *riscuri infracționale* – legate de calitatea de participant sau victimă a unei infracțiuni;
d) *riscuri de mediu* – poluare, radiații, inundații, incendii;
e) *riscuri asociate de stilul de viață* – consumul de droguri, stres, consum neadecvat de alimente, relații sexuale neprotejate, stilul de șofat;
f) *riscuri interpersonale* – căsătorie, creșterea copiilor, prieteniile, legate de relațiile intime și interacțiunile sociale ș.a. [9, p. 42].

L.-C. Viossat, în lucrările sale, asociază riscurile sociale în patru „ramuri”, și anume: *a) riscuri legate de asigurarea bolilor, invalidității, maternității, decesului; b) riscuri de bătrânețe; c) riscuri legate de accidentele de muncă și bolile profesionale; d) riscuri legate de prestațiile familiale.* Totodată, autorul distinge riscurile sociale în cinci grupuri precum:

- *riscuri legate de sănătate* – boala, accidentul de muncă, invaliditatea sau boala profesională;

- *riscuri familiale* – maternitatea, familiile monoparentale, familiile cu mulți copii, orfanii;
- *riscuri legate de întreținere* – bătrânețea, decesul întreținătorului;
- *riscuri legate de activitatea de muncă* – inadaptarea profesională, șomajul;
- *riscuri diverse* – categorie ce include asistarea foștilor deținuți, săracilor, delicvenților, victimelor de război, victimelor violenței criminale și ale calamităților naturale [10, p. 51-56].

Literatura de specialitate română cuprinde diverse viziuni privind clasificarea riscurilor sociale. Autorii A. Țiclea și C. Tufan consideră că riscurile sociale se disting numai în două categorii: *riscurile fizice* și *riscurile economice*.

Riscurile fizice sunt cele care slăbesc potențialul de muncă până chiar la pierderea acestei capacități. Aceasta categorie se subclasifică în riscuri fizice de origine profesională, care cuprinde situațiile de accident de muncă sau boală profesională; și riscuri fizice extraprofesionale, care sunt independente de relațiile de muncă, precum boala, maternitatea, invaliditatea, bătrânețea, decesul sau văduvia [5].

Analizând datele oferite de Banca de date statistice, pe durata a 10 ani, din anul 2015 până în anul 2025, dinamica și numărul victimelor accidentelor de muncă de pe teritoriul Republicii Moldova variază de la 441 persoane în anul 2015 la 603 persoane victime în anul 2025 [11], dintre care rata accidentelor mortale, raportate la 100000 de salariați, este de 5,7 în anul 2015 și 4,3 în 2024, identificându-se un apogeu de 6,8 în anul 2017, care s-ar converti într-un număr de aproximativ 49 de persoane decedate (raportat la numărul persoanelor salariate din acel an).

Prin prisma acestor date se desprinde ideea că, deși numărul total al victimelor accidentelor de muncă a înregistrat o creștere pe parcursul perioadei analizate 2015-2025, ajungând de la 441 la 603 persoane, evoluția ratei accidentelor mortale raportate la 100000 de salariați indică o tendință generală de scădere. Chiar dacă a existat un vârf semnificativ al mortalității în anul 2017 (6,8), nivelul acesteia s-a redus ulterior până la 4,3 în anul 2024. Această discrepanță sugerează că, în timp ce frecvența accidentelor de muncă poate fi în creștere, posibil pe fondul extinderii activităților economice sau al numărului de angajați, gravitatea acestora, în special în ceea ce privește accidentele mortale, tinde să se diminueze. Acest fapt poate duce la concluzia că măsurile de securitate și sănătate în muncă au avut un impact pozitiv în vederea reducerii riscului de deces, totuși persistă necesitatea consolidării acestora pentru a limita și numărul total al accidentelor.

Categoria riscurilor economice înglobează situațiile în care, forța de muncă nu este direct viciată, însă este imposibil de a fi realizată, din cauza indisponibilității locurilor de muncă, precum este cazul șomerilor. De asemenea, se identifică și riscurile care determină diminuarea nivelului de trai drept consecință a creșterii cheltuielilor în anumite situații, cum ar fi majorarea plății chiriilor, întreținerea unor membri de familie, achiziționarea medicamentelor în caz de boală etc. [12, p. 18].

Făcând o altă analiză a datelor statistice privind rata șomajului în Republica Moldova, aceasta oscilează între 3,7 în anul 2020, 4,3 în anul 2021 și 3,3 în anul 2024 [13]. Raportând la numărul salariaților înregistrat: 738 510 salariați în anul 2020 și 740 877 salariați în anul 2024 [14], s-ar converti în număr de aproximativ 27 persoane șomere înregistrate în anul 2020 și în jur de 24-25 persoane șomere în anul 2024. Respectiv, se poate observa o anumită constantă în ceea ce privește rata șomajului înregistrat în Republica Moldova și, comparând numărul salariaților, la fel, nu se poate constata o schimbare majoră.

Autoarea I. Odinokaia apreciază categorizarea riscurilor sociale în baza gradului de asigurare și a resursei de finanțare, respectiv acestea de disting în *riscuri asigurate* și *riscuri neasigurate*.

Riscurile asigurate sunt specifice sistemului de asigurări sociale și reprezintă acele evenimente sau fenomene a căror producere generează obligația instituțiilor competente de a acorda prestații ori servicii de asigurări sociale. Caracterul distinct al acestor riscuri derivă din faptul că persoana, în calitate de salariat, anticipează eventualitatea survenirii acestora și contribuie, în condițiile legii, la constituirea fondurilor de asigurări sociale. În temeiul principiului contributivității, această contribuție fundamentează dreptul ulterior la prestații și servicii sociale.

De cealaltă parte, riscurile neasigurate desemnează evenimente imprevizibile, ale căror consecințe economice negative afectează persoana sau familia acesteia, conducând la diminuarea capacității fizice și/sau la pierderea statutului ocupațional ori social. Aceste riscuri constituie fundamentul sistemului de asistență socială, care, spre deosebire de sistemul asigurărilor sociale, nu se bazează pe contributivitate, ci pe principiul solidarității sociale, prestațiile și serviciile fiind acordate în funcție de necesitate, pe criterii categoriale sau nominative [15, p. 31].

Distincția dintre riscurile asigurate, de regulă, previzibile și acoperite prin contribuții în cadrul sistemului de asigurări sociale, și riscurile neasigurate, imprevizibile și gestionate prin mecanisme de asistență socială, evidențiază dualitatea sistemului de protecție socială. În esență, concretizarea riscului social generează dezechilibre economice individuale, iar intervenția statului are rolul de a compensa aceste deficiențe și de a asigura un nivel minim de securitate socială.

Drept exemplu pot evidenția faptul că atunci când riscul social survine în cazul unei persoane care a contribuit activ la Bugetul asigurărilor sociale de stat, protecția care i se va cuveni va avea forma prestațiilor de asigurări sociale. Respectiv, în baza *Legii nr. 489/1999 privind sistemul public de asigurări sociale*, prestațiile date sunt corelative contribuțiilor plătite și reprezintă un venit de înlocuire pentru pierderea totală sau parțială a veniturilor individului survenite în urma anumitor circumstanțe cu influență negativă. Prestațiile de asigurări sociale pot fi în natură sau în bani, precum pensii (pentru limită de vârstă, de urmaș sau de dizabilitate), indemnizații (pentru incapacitate temporară de muncă, maternitate, șomaj, creșterea copilului) sau ajutoare (cum ar fi ajutorul de deces) [16].

În celălalt caz, când riscul social este de natura în care generează marginalizarea, excluziunea individului sau venituri sub pragul minim, indiferent dacă calitatea sa este de persoană asigurată sau nu, statul va interveni prin prisma asistenței sociale. Cu referire la *Legea nr. 133/2008 cu privire la ajutorul social* și *Legea nr. 123/2010 cu privire la serviciile sociale*, stabilirea formei de protecție va fi realizată în baza efectuării unei anchete sociale sau a managementului de caz, prin care se va evalua venitul global și nevoia de asistență. Prestațiile pot avea formă bănească, cum ar fi ajutorul social pentru garantarea unui venit minim sau ajutorul pentru perioada rece a anului, sau sub formă de servicii de bază pentru prevenirea marginalizării, servicii specializate, suport monetar etc. [17], [18].

Concluzionând, putem afirma cu certitudine *că riscul social constituie un element esențial al sistemului de protecție socială*, întrucât reflectă acele evenimente care pot afecta veniturile, capacitatea de muncă sau stabilitatea economică a individului și familiei. Rolul clasificării riscurilor sociale constă în ordonarea și diferențierea situațiilor de vulnerabilitate în funcție de particularitățile acestora. Totodată, clasificarea riscurilor contribuie la stabilirea instrumentelor adecvate de protecție, la utilizarea rațională a resurselor publice și la asigurarea unui nivel minim de securitate socială pentru persoanele afectate.

Bibliografie:

1. DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI. Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf, [accesat 25.03.2026].
2. BOCANCEA C., NEAMȚU Gh. *Elemente de asistență socială*. Editura Polirom, Iași, 1999.
3. ODINOKAIA I. *Considerații referitoare la conexiunea noțiunilor de protecție socială și securitate socială*. Revista Națională de Drept, nr. 2, 2009.
4. Legea Nr. 547 din 25-12-2003 asistenței sociale. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 42-44, din 12-03-2004. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142238&lang=ro, [accesat 23.04.2026].
5. ȚICLEA Al., TUFAN C. *Dreptul securității sociale.* Curs universitar. Ed. GLOBAL LEX. București, 2005, ISBN 973-86207-9-1.
6. ROMANDAȘ N., SACARA A. *Unele reflecții privind particularitățile juridice ale asistenței sociale în Republica Moldova*. Administrarea Publică, nr. 1, 2022. ISSN 1813-8489.
7. ROMANDAȘ N., ODINOKAIA I., PROCA L. *Dreptul protecției sociale*. Chișinău, 2011. ISBN 987-9975-4180-0-3.
8. MOARCĂȘ C-A., ZĂRNESCU V-L. *Securitatea socială într-o lume în schimbare*. Monografie. Editura Universul Juridic. București, 2015. ISBN 978-606-39-1610-6.
9. SZABO A. *Construcția socială a conceptului de risc*. În: Riscuri la tineri. Studiu de caz: adolescenții cu HIV/SIDA în România. București: Editura Universității din București, 2007. https://www.academia.edu/5745250Construc%

C5%A3ia_social%C4%83_a_conceptului_de_risc_The_Social_Construction_of_the_Risk_Concept_ [accesat 14.04.2026].
10. Viossat L.C. *Protection sociale et institutions sociales. La protection sociale en France. Les notices. Crucifix* I., Buttin C.M., Even M.T. (coord.). *La documentation Française*. – Paris, 1995.
11. Banca de date statistice. Victimele accidentelor de munca, 1995-2025. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__SAL040/SAL040100.px/table/tableViewLayout2/ [accesat 16.04.2026].
12. Țiclea Al. *Dreptul securității sociale.* Curs universitar. Editura Universul Juridic. București, 2007. ISBN 978-973-127-018-0.
13. Statistica socială. Forta de munca și caștigul salarial. AFM – Ocupare si somaj. Șomeri. Banca de date statistice. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__03%20MUN__MUN060/MUN160200.px/table/tableViewLayout2/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774 [accesat 20.04.2026].
14. Statistica sociala. Forta de munca si castigul salarial. Numarul salariatilor. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__SAL020/SAL020300reg.px/table/tableViewLayout2/ [accesat 20.04.2026].
15. Odinokaia I. *Riscul social-generatorul raporturilor de protecție socială*. Revista Națională de Drept, nr. 7, iulie 2009.
16. Legea nr. 489 privind sistemul public de asigurări sociale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 08.07.1999. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=152954&lang=ro [accesat 21.04.2026].
17. Legea nr.123 cu privire la serviciile sociale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 18.06.2010. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141516&lang=ro [accesat 21.04.2026].
18. Legea nr.133 cu privire la ajutorul social. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 13.06.2008. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141963&lang=ro [accesat 21.04.2026].

CZU 347.962.6:340.13

ECHILIBRU ERISTIC: DE LA ETICA JUDECĂȚII LA INGINERIA CONSTITUȚIONALĂ A CONTRAPUTERII

Maxim COCIURCA, *student, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Coordonator științific: **Tatiana CRUGLIȚCHI,** *asist. univ.*

Abstract: *This article analyzes the role of justice within the rule of law, highlighting its dual nature as both a constitutionally regulated social institution and*

a moral principle guided by equity. It explains how a judge's essential function as a counterweight relies directly on the pillars of external and internal independence, alongside rigorous legal and psychological impartiality. The text examines professional conscience mechanisms and the tension between strict legality and material justice. Finally, it addresses contemporary threats like populism, corruption, and politicization, emphasizing that strict adherence to preventive ethical standards is vital to preserve judicial legitimacy and safeguard democratic balance.

Keywords: *judicial independence, counterweight, impartiality, equity, and rule of law.*

Justiția reprezintă unul dintre pilonii fundamentali ai oricărei societăți organizate, având o dublă natură: pe de o parte, este o instituție socială, iar pe de altă parte, constituie un principiu moral. Ca instituție socială, ea se manifestă printr-un ansamblu de norme, proceduri și autorități abilitate să soluționeze conflictele, să protejeze drepturile cetățenilor și să restabilească ordinea de drept. În această dimensiune, justiția funcționează ca un mecanism obiectiv care asigură previzibilitatea și echilibrul în raporturile sociale, garantând că puterea este exercitată strict în limitele legii. Fundamentul constituțional al acestei naturi instituționale este confirmat în mod direct de reglementări fundamentale, cum este articolul 114 din Constituția Republicii Moldova, care stabilește clar că *„Justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești”* [4]. În același timp, dincolo de structura sa legală, justiția are o încărcătură morală profundă, întrucât exprimă ideea de dreptate, corectitudine și echilibru între interesele aflate în conflict. Ea reprezintă criteriul etic prin care sunt evaluate acțiunile individuale și deciziile statului, fiind strâns legată de valori precum imparțialitatea, responsabilitatea și respectul față de demnitatea umană. Astfel, justiția nu este doar o construcție instituțională rigidă, ci și o aspirație morală vie, care ghidează comportamentul social și oferă legitimitate actului jurisdicțional.

În teoria generală a dreptului, justiția ideală este adesea descrisă metaforic drept „Regina Virtuților”, întruchipând aspirația către echilibru moral absolut, adevăr și echitate perfectă. Această perspectivă pune accent pe valorile etice care ar trebui să stea la baza oricărui act jurisdicțional, presupunând că soluția dreaptă este aceea care reflectă armonia dintre drepturi, responsabilități și binele comun. Justiția ideală funcționează, prin natura ei, într-un registru abstract, plasându-se deasupra imperfecțiunilor umane și instituționale. În opoziție parțială cu această viziune se află justiția instituțională, înțeleasă ca expresie a puterii de stat. Aceasta operează în limitele normelor pozitive, ale procedurilor formale și ale resurselor administrative, fiind inevitabil influențată de factori precum constrângerile politice, birocratice sau materiale. Din această cauză, între justiția ideală și cea instituțională se creează tensiuni inerente: prima solicită perfecțiune morală, în timp ce a doua funcționează într-un cadru pragmatic, supus erorii și compromisului. Această disonanță constituie unul dintre cele mai importante puncte de reflecție în analiza raportului dintre etica judecății și arhitectura constituțională a puterii.

Funcția de contraputere a judecătorului, esențială într-un stat de drept, presupune capacitatea magistratului de a limita eventualele abuzuri ale autorităților publice, de a asigura controlul constituțional și de a proteja drepturile fundamentale ale indivizilor în fața puterii statale. Această misiune de importanță majoră este structural ancorată prin Articolul 115 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova, care stabilește că *„Justiția se înfăptuiește prin Curtea Supremă de Justiție, prin curțile de apel și prin judecători”* [4]. Pentru ca acest rol de contraputere să nu rămână o simplă teorie, legislația națională îl definește pe magistrat drept pilonul central și exclusiv al acestei prerogative. În acest sens, Articolul 1 din Legea nr. 544/1995 cu privire la statutul judecătorului stipulează clar, la alineatul (1), că *„Puterea judecătorească se exercită numai prin instanța judecătorească în persoana judecătorului, unicul purtător al acestei puteri”* [7], acesta fiind persoana învestită constituțional cu atribuții de înfăptuire a justiției, pe care le execută strict în baza legii. Pentru a proteja această funcție de orice imixtiuni, cadrul legal îi oferă judecătorului o imunitate funcțională deplină. Conform aceluiași articol, magistrații iau decizii în mod independent și imparțial, acționând *„fără nici un fel de restricții, influențe, presiuni, amenințări sau intervenții, directe sau indirecte, din partea oricărei autorități, inclusiv judiciare”* [7], statuându-se ferm că inclusiv organizarea ierarhică a jurisdicțiilor nu poate aduce atingere independenței individuale a judecătorului. Cu toate acestea, arhitectura legală nu poate funcționa eficient în absența unei dimensiuni subiective: respectarea riguroasă a Eticii Judecății. Imparțialitatea conferă credibilitate actului jurisdicțional, deoarece numai un magistrat capabil să se distanțeze de interesele persoanele sau de presiunile externe poate soluționa o cauză în baza legii și a echității, în timp ce integritatea reprezintă standardul moral ce garantează că judecătorul acționează cu onestitate și responsabilitate. Prin urmare, forța judecătorului ca contraputere este direct proporțională cu nivelul său de conformare la aceste principii etice și profesionale. Această interdependență profundă este consacrată la nivel legislativ prin triada clasică – independență, imparțialitate și inamovibilitate –, piloni stabiliți de Art. 116 alin. (1) din Constituție și reluați de Art. 1 alin. (3) din Legea nr. 544/1995.Valoarea socială a acestei conformări etice a fost pe deplin confirmată de jurisprudența constituțională. Prin Hotărârea nr. 25 din 27.07.2017, Curtea Constituțională a statuat un principiu fundamental pentru democrație: *„Independența judecătorului nu este un privilegiu personal, ci o garanție pentru societate”* [5], fiind un element esențial pentru limitarea abuzurilor de putere.

Diferența dintre legalitate și echitate reprezintă o axă fundamentală a actului de justiție, evidențiind două moduri distincte, dar profund interdependente, prin care se realizează dreptatea într-o societate organizată. Pe de o parte, legalitatea fundamentează sistemul pe certitudine, predictibilitate și uniformitate, impunând aplicarea strictă și neabătută a legii scrise în forma adoptată de legiuitor. În acest model interpretativ, judecătorul acționează ca un garant al ordinii și al egalității

formale în fața legii, rămânând subordonat cadrului normativ pentru a preveni arbitrarul. Pe de altă parte, echitatea intervine ca o instanță de umanizare a dreptului, orientând soluția judiciară în funcție de spiritul legii – adică de scopul, rațiunea (*ratio legis*) și valorile pe care norma urmărește să le ocrotească. Spre deosebire de rigiditatea literei scrise, echitatea analizează circumstanțele specifice ale fiecărei cauze, aducând în ecuația judiciară flexibilitate, bun-simț juridic și proporționalitate, cu scopul final de a proteja dreptatea materială. Tensiunea dintre aceste două dimensiuni apare atunci când aplicarea mecanică a unei norme riscă să producă consecințe severe, disproporționate sau vădit contrare sensului pentru care a fost creată. În astfel de momente de criză, justiția nu mai poate funcționa ca un simplu algoritm, ci reclamă intervenția unui mecanism fin de calibrare: conștiința profesională a magistratului. Departe de a fi o noțiune pur abstractă sau o poartă deschisă spre subiectivism, acest filtru moral și intelectual se bucură de o recunoaștere normativă și instituțională explicită în sistemul juridic al Republicii Moldova, fiind conceput ca un veritabil scut de protecție a actului de judecată. La nivelul procedurii civile, această dinamică este protejată structural prin Articolul 20 din Codul de Procedură Civilă [2], care consacră independența puterii judecătorești față de celelalte puteri ale statului și stipulează imperativ că, în înfăptuirea justiției, judecătorii sunt independenți și se supun numai legii, orice imixtiune fiind strict inadmisibilă. Acest cadru de protecție capătă valențe mult mai profunde în materie penală, unde Articolul 26 din Codul de Procedură Penală [3] transformă conștiința magistratului dintr-un concept filosofic într-un instrument de lucru obligatoriu și riguros. Codul statuează că judecătorul nu trebuie să fie un receptor pasiv al argumentelor acuzării și nici să pornească de la idei preconcepute privind vinovăția, sarcina probațiunii revenind integral procurorului. Mai mult, textul procedural penal obligă magistratul să analizeze materialele cauzei nu doar prin prisma legii, ci și în conformitate cu *„propriei convingeri bazate pe probele cercetate”* [3], oferindu-i totodată datoria legală de a se opune oricărei presiuni, amenințări sau intervenții, fie ele externe sau venite pe linie ierarhică judiciară. Conștiința judecătorului devine, astfel, spațiul securizat în care probele sunt cernute prin filtrul legii și evaluate prin prisma echității, transformând independența dintr-un simplu statut legal într-o responsabilitate activă.

Această dimensiune deopotrivă funcțională și morală își găsește împlinirea în Codul de etică și conduită profesională a judecătorului [1] (aprobat prin Hotărârea CSM nr. 8/2 din 2015). Actul deontologic vine să detalieze modul în care conștiința magistratului trebuie să gestioneze aplicarea legii, transformând triada tradițională a independenței, imparțialității și inamovibilității dintr-o serie de garanții tehnice într-o datorie morală profundă față de societate. Codul de etică veghează ca „propria convingere” a judecătorului să fie ghidată permanent de onestitate și responsabilitate, împiedicând riscul ca flexibilitatea echității să alunece în arbitrar sau părtinire.

Imparțialitatea și independența judecătorului nu reprezintă simple privilegii de statut sau atribute profesionale opționale, ci garanții sistemice supreme care oferă legitimitate și sens actului de justiție într-un stat de drept. Deși se află într-o relație de profundă interdependență, aceste două concepte operează pe paliere distincte: în timp ce imparțialitatea definește poziția de echidistanță a magistratului în raport cu litigiul și interesele părților, independența constituie însăși armura structurală și mentală care îi permite acestuia să își păstreze neutralitatea în fața oricăror presiuni. Privită prin prismă juridică, imparțialitatea presupune absența absolută a oricărei influențe, prejudecăți sau interese personale care ar putea altera soluționarea obiectivă a unei cauze. În materie procesuală, magistratul are obligația nu doar de a fi imparțial, ci și de a proiecta această conduită în exterior, respectând dictonul axiomatic potrivit căruia justiția nu trebuie doar înfăptuită, ci trebuie să se și vadă că este înfăptuită. Din acest motiv, instituțiile juridice ale abținerii și recuzării nu sunt simple formalități birocratice, ci instrumente esențiale menite să îndepărteze din start orice dubiu legitim privind neutralitatea instanței și să garanteze un tratament egal tuturor participanților la proces. În plan psihologic, însă, imparțialitatea se transformă într-o provocare internă mult mai complexă, ce reclamă o capacitate excepțională de autoreglare și autocontrol din partea judecătorului. Departe de a fi un actor lipsit de sentimente, magistratul este un fin observator care trebuie să își monitorizeze constant propriile reacții emoționale, stereotipurile sau tendințele cognitive inconștiente pentru a preveni contaminarea soluției finale. Menținerea acestei poziții neutre implică un efort conștient și continuu de obiectivizare, o delimitare clară între persoana privată și rolul instituțional exercitat. Această distanță psihologică nu este sinonimă cu indiferența sau insensibilitatea; ea reprezintă o atenție focalizată exclusiv pe fapte și probe, protejată de capcanele simpatiei, antipatiei sau compasiunii excesive față de una dintre părți. La intersecția celor două planuri se află dimensiunea etică profundă a imparțialității, care reflectă angajamentul magistratului față de valorile de onestitate, echilibru și respect pentru demnitatea umană. Doar un judecător care reușește să rămână, atât juridic, cât și psihologic, complet în afara părților, poate genera încrederea publică indispensabilă pentru ca hotărârile sale să fie acceptate și respectate de societate.

Dacă imparțialitatea asigură echidistanța în proces, independența este cea care garantează libertatea totală a judecătorului de a decide. Pentru a înțelege complexitatea acestei valori, ea trebuie analizată prin prisma a două dimensiuni distincte, dar complementare: independența externă (față de factorii din afara magistratului) și independența internă (față de propriul său for interior). Independența externă vizează protecția judecătorului în raport cu celelalte puteri ale statului, precum și în fața presiunilor de ordin politic, economic sau social. Acest pilon își trage seva direct din Articolul 6 din Constituția Republicii Moldova, care consacră principiul separației și colaborării puterilor în stat (legislativă,

executivă și judecătorească), oferind justiției un statut de egalitate suverană în arhitectura constituțională.

Pentru ca acest principiu să nu rămână o simplă proclamație teoretică, Articolul 17 din Legea nr. 544/1995 [7] cu privire la statutul judecătorului instituie o suită de garanții concrete și pragmatice menite să asigure această imunitate funcțională:

- **Procedura de carieră și protecție:** Independența este ocrotită prin reguli stricte privind înfăptuirea justiției, precum și prin procedee riguroase de numire, suspendare, demisie și eliberare din funcție.
- **Imunitatea și confidențialitatea:** Declararea inviolabilității judecătorului și garantarea absolută a secretului deliberărilor (cu interzicerea categorică de a cere divulgarea lui) formează un spațiu decizional complet protejat.
- **Securitatea materială și sancționarea imixtiunilor:** Legea prevede stabilirea răspunderii juridice pentru lipsa de stimă față de judecată sau pentru orice formă de imixtiune, alocând, totodată, resurse financiare adecvate, condiții logistice favorabile și măsuri de asigurare materială și socială, astfel încât magistratul să fie ferit de vulnerabilități economice.

Importanța vitală a acestei izolări față de intruziunile politice a fost reafirmată puternic de jurisprudența constituțională.

Prin Hotărârea nr. 10 din 04.03.1997 [6], Curtea Constituțională a declarat neconstituționale prevederile legale care acordau Executivului, prin intermediul Ministrului Justiției, un rol dominant în cadrul Consiliului Superior al Magistraturii. Curtea a statuat, astfel, că independența externă nu permite subordonarea sau controlul politic asupra organelor de autoadministrare judecătorească, judecătorul trebuind să acționeze exclusiv ca o contraputere reală în fața eventualelor abuzuri ale autorităților publice. În contrast cu această armură legală și instituțională, independența internă are o natură mult mai subtilă și profundă, fiind legată de libertatea judecătorului față de propriile sale prejudecăți, interese, temeri sau emoții. Ea reprezintă capacitatea magistratului de a se detașa complet de convingerile personale, de experiențele de viață anterioare și de orice formă de presiune generată chiar în interiorul sistemului judiciar, cum ar fi ierarhia instanțelor sau cultura instituțională de conformism.

Independența internă cere un control mental riguros asupra biasurilor cognitive, asupra simpatiilor inconștiente sau asupra dorinței firești de a fi pe placul colegilor ori al opiniei publice. Ea reprezintă expresia maturității profesionale și a integrității morale absolute. Fără această independență internă, toate garanțiile oferite de Constituție și de Legea nr. 544/1995 [7] riscă să devină simple forme fără fond: un judecător protejat prin lege de Prim-ministru sau de Parlament (independent extern), dar sclavul propriilor frici, ambiții sau prejudecăți (dependent intern), va eșua lamentabil în misiunea sa.

În contextul contemporan, echilibrul delicat dintre virtutea etică a judecătorului și funcția sa constituțională de contraputere este supus unor provocări

semnificative, generate de mutațiile sociale, politice și mediatice ale ultimelor decenii. Printre cele mai periculoase riscuri care amenință direct independența, imparțialitatea și, implicit, credibilitatea instanțelor de judecată se numără populismul, corupția și politizarea sistemului judiciar.

Populismul, aflat în ascensiune în numeroase spații democratice, promovează o viziune suprasimplificată asupra actului de justiție, încercând să o subordoneze satisfacerii emoțiilor colective și curentelor de opinie majoritare, în detrimentul aplicării riguroase a legii scrise. Acest fenomen pune o presiune uriașă pe umerii magistraților, transformând hotărârile judecătorești în obiect de dispută și manipulare publică. În acest climat toxic, deciziile impopulare, dar fundamentate strict pe probe și text legal, riscă să fie prezentate demagogic ca acte de trădare față de „voința poporului", expunând judecătorul intimidării mediatice și unei grave eroziuni a autorității sale profesionale.

În strânsă legătură cu această vulnerabilitate, corupția reprezintă un pericol la fel de sever, atacând direct fundamentul moral al magistraturii. Atunci când integritatea unui judecător este compromisă, capacitatea sa de a acționa ca un garant al echității este anulată, generând un cerc vicios al suspiciunii care distruge încrederea publicului în ideea de dreptate.

Pentru a contracara eficient aceste fenomene, cadrul legislativ nu intervine doar post-factum, ci instituie o barieră de siguranță timpurie prin impunerea unui standard de conduită strict preventiv, menit să protejeze însăși aparența de legitimitate a actului juridic. În această logică a protecției timpurii se înscrie Articolul 15 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 544/1995 cu privire la statutul judecătorului, care obligă magistrații *„să se abțină de la fapte care dăunează intereselor serviciului și prestigiului justiției, care compromit cinstea și demnitatea de judecător, provoacă îndoieli față de obiectivitatea lor"* [7]. Această normă imperativă demonstrează că, pentru a supraviețui atacurilor populiste și capcanelor corupției, judecătorul trebuie să evite nu doar ilegalitatea flagrantă, ci orice conduită, publică sau privată, capabilă să genereze dubii în conștiința cetățenilor cu privire la neutralitatea sa.

Pe de altă parte, politizarea sistemului judiciar reprezintă poate cea mai subtilă, dar și cea mai devastatoare amenințare la adresa echilibrului constituțional. Presiunile politice pot îmbrăca forme diverse, de la controlul mascat asupra procedurilor de numire și promovare în carieră, până la atacuri publice directe lansate de reprezentanții celorlalte puteri sau modificări legislative intempestive orientate spre restrângerea autonomiei instanțelor. Politizarea anulează independența externă a magistratului, cu riscul major de a-l transforma dintr-un arbitru imparțial într-un simplu instrument de execuție al unei puteri care, prin definiție, ar trebui controlată și cenzurată prin actul de justiție.

În concluzie, rolul judecătorului în menținerea echilibrului democratic și a statului de drept rămâne esențial și indispensabil, într-o epocă marcată de transformări rapide, presiuni politice și vulnerabilități sociale. Judecătorul nu

este doar un interpret al legii, ci un garant al funcționării corecte a arhitecturii constituționale. Prin poziția sa unică, el reprezintă instituția care, în mod constant, veghează asupra respectării drepturilor fundamentale, asupra limitării puterii și asupra protejării individului în fața arbitrarului statal. Această misiune nu poate fi realizată decât prin menținerea unui echilibru atent între aplicarea strictă a legii și respectarea principiilor morale ce stau la baza conceptului de justiție.

Statul de drept depinde de existența unor judecători care acționează cu integritate, independență și responsabilitate. Independența externă îi permite magistratului să reziste presiunilor venite din partea celorlalte puteri, iar independența internă îl protejează de propriile limite, prejudecăți sau temeri. Fără aceste două dimensiuni complementare, actul de judecată riscă să devină fie un instrument politic, fie un mecanism formal lipsit de substanță morală. Prin urmare, autonomia judecătorului nu este un privilegiu personal, ci o garanție instituțională care servește interesul public.

În același timp, virtutea profesională – manifestată prin imparțialitate, integritate, bună-credință și respect față de demnitatea umană – oferă judecătorului credibilitatea necesară pentru a-și exercita funcția de contraputere. Societatea își poate menține încrederea în justiție doar atunci când magistratul demonstrează că actul său este ghidat de principii și nu de interese. Într-o democrație autentică, autoritatea judecătorului nu se bazează pe forță, ci pe legitimitatea morală și juridică a deciziilor sale.

Astfel, reafirmarea rolului esențial al judecătorului în actualul context reprezintă o condiție fundamentală pentru protejarea echilibrului democratic. Prin acțiunea sa independentă și virtuoasă, judecătorul asigură continuitatea statului de drept, transformând justiția într-o forță stabilizatoare care garantează ordinea constituțională, libertățile cetățenești și buna funcționare a întregii societăți.

Bibliografie:

1. Codul de etică și conduită profesională a judecătorului, Aprobat prin Hotărârea Adunării Generale a Judecătorilor nr. 8 din 11.08.2015, Online. 2015. Disponibil: Codul_de_etica_al_judecatorului.pdf [Accesat 16.04.2026]
2. Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova nr. 255 din 30.05.2003 *Monitorul Oficial* nr.285-294 art. 436 Online. 2018. Disponibil: CPC225/2003 [Accesat 20.04.2026]
3. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003 *Monitorul Oficial* nr.248-251 art. 699 Online. 2013. Disponibil: CPP122/2003 [Accesat 20.04.2026]
4. Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 29.07.1994 *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* Online. 2024 nr. 466 art.635, Disponibil: CRM01/1994 [Accesat 17.04.2026]
5. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova Nr. 25 din 27.07.2017 privind controlul constituțional al art. II din legea nr. 290 sin 16.12.2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (pensia specială a judecă-

torilor) (sesizarea nr. 75a/2017) *Monitorul Oficial* nr. 352-355 art. 93, Online. 2017, Disponibil: HCC25/2017, [Accesat 19.04.2026]
6. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova Nr. 10 din 04.03.1997 cu privire la constuționalitatea unor prevederi din Legea nr. 947-XIII din 19.07.1996 și a Hotărârii Parlamentului nr. 362-XIII din 03.02.1995 *Monitorul Oficial* nr. 18 art. 07, Online. 1997, Disponibil: HCC10/1997, [Accesat 19.04.2026]
7. Legea cu privire la statutul judecătorului nr. 544 din 20.07.1995, nr. 15-17 art. 63. Online. 2013. Disponibil: LP544/1995 [Accesat 20.04.2026]

CZU 342.56(478+496.5)

IMPACTUL REFORMEI JUSTIȚIEI: EXPERIENȚA VETTINGULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA COMPARATIV CU ALBANIA

Laura-Mirela PROCOPCIUC, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Tatiana CRUGLIȚCHI,** *asist. univ.*

Abstract: *This article aims to analyze the impact the judiciary vetting reform in Republic Moldova. Although it was required by the international partners as a mandatory part for joining the European Union, the society of Moldova needed such a reform, aimed to free the justice system from corruption and rise more trust from the society and people.*

The scientific approach aims to draw a parallel between two post-soviet states, Albania and Republic of Moldova and tries to find the similarities and differences in the process of implementing the reform of vetting in both countries, as well as the cause that lead to the consequences present in each country.

Keywords: *vetting, corruption, integrity, justice system, post-soviet states, rule of law.*

Principiul independenței justiției are o importanță decisivă pentru asigurarea statutului Republicii Moldova ca un stat de drept. Astfel, aspirațiile democratice ale statului îndreptate spre atingerea acestui obiectiv au fost materializate prin aderarea la diferite instrumente internaționale care consacră și dezvoltă acest principiu, în special în această listă ar intra Principiile de bază asupra independenței judiciarului, adoptate de ONU și Recomandarea nr. R (94) 12 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei adresată statelor membre privind independența, eficiența și rolul judecătorilor; etc. Punctul-cheie al acestor acte reprezintă structurarea conceptului de „independență a justiției" în mai multe principii speciale strâns legate de acesta, precum: principiul autorității judecătorilor; principul responsabilității judecătorești; și altele legate de activitatea judecătorilor (cum ar fi asigurarea condițiilor de lucru corespunzătoare, o pregătire profesională bună și recrutarea unui număr suficient de judecători); etc. [1].

Totuși, unul dintre primele instrumente internaționale în materie a fost semnat chiar înaintea formării statului independent Republica Moldova, când făceam parte din Uniunea Sovietică, alături de alte 33 de state, (majoritatea țărilor europene cu excepția Albaniei și Andorei) am semnat un act, care în sine nu constituie tratat internațional într-un sens juridic, cu toate acestea, acest instrument a reiterat 10 principii fundamentale. Este adevărat că, în consecință aceste principii au fost preluate de alte instrumente internaționale care pentru prezent sunt mult mai actuale, oricum, chiar dacă nu a fost consacrat expres printre cele 10, anume vorbim despre formarea conceptului de independență a justiției la nivel universal în ansamblu din momentul semnării Actului Final de la Helsinki, la 1 august 1975 de către ulterior aceleași state care colaborează în cadrul OSCE pe baza acelorași principii [2].

Ulterior, au fost semnate Carta OSCE pentru Securitatea Europeană din 1999 și, mai târziu, Decizia Consiliului de la Helsinki nr. 7/08 privind consolidarea statului de drept în spațiul OSCE. În special, Decizia nr.7/08 menționează deja expres recomandarea adresată statelor semnatare de a continua să-și intensifice eforturile pentru a asigura „independența sistemului judiciar, administrarea eficientă a justiției, dreptul la un proces echitabil, accesul la instanță, responsabilitatea instituțiilor și funcționarilor statului, ..." *[„(OSCE) Encourages participating States, with the assistance, where appropriate, of relevant OSCE executive structures in accordance with their mandates and within existing resources, to continue and to enhance their efforts to share information and best practices and to strengthen the rule of law, inter alia in the following areas: – Independence of the judiciary, effective administration of justice, right to a fair trial, access to court, accountability of state institutions and officials, respect for the rule of law in public administration, the right to legal assistance and respect for the human rights of persons in detention"]* [3].

Cu toate acestea, în ciuda tuturor angajamentelor menționate mai sus, în fapt, atingerea acestui obiectiv de a asigura o justiție independentă s-a dovedit mult mai dificilă. Această divergență a avut mai multe cauze, dar una din cea mai importantă și evidentă este situația specifică a statelor precum Republica Moldova, și anume vorbim aici despre procesul de tranziție de la un sistem comunist la un stat democratic, stat de drept, caracterizat printr-o abundență de reforme judiciare care în practică s-au dovedit a fi însă insuficiente. În acest context, a fost recunoscut rolul crucial al reformei justiției, totuși în pofida acestui rol, această măsură inevitabil va deveni o măsură de intervenție radicală în independența sistemului justiției.

Astfel, dacă vorbim de o aplicare rigidă a standardelor internaționale, fără a le adapta la realitățile existente într-un anumit stat se poate genera riscul inerent de a cauza abuzuri sau interferențe nejustificate, afectând chiar scopul pe care reforma justiției (numită și vetting) își propune să îl atingă din start. Un exemplu sugestiv îl constituie cazul statului Kosovo. În acest stat standardele internațio-

nale neadaptate și neflexibile în raport cu realitățile locale și specificul național au condus la disfuncționalități în sistem. O altă situație dificilă a putut fi urmărită în experiența mai multor state din Europa Centrală și de Est precum a fost cazul Poloniei de după 1989, dar și a Ungariei post-comuniste, unde procedurile de vetting au căpătat, de cele mai multe ori, conotații politice, fiind utilizate pentru marginalizarea opoziției.

În acest context, Republica Moldova, de asemenea, nu a fost scutită de întâmpinarea problemelor în procesul realizării reformei vettingului întru asigurarea independenței sistemului justiției. Deși statul a depus eforturi consistente, deja de mai mulți ani, pentru a consolida statul de drept și a combate corupția din sistemul judecătoresc ca parte a procesului de aderare la Uniunea Europeană, rapoartele recente cu implicarea societății civile au arătat că, în 2019, 46,3% dintre cetățenii Republicii Moldova nu manifestau încredere în sistemul de justiție al statului, percepându-l drept netransparent și lipsit de integritate. În anul 2021, guvernul pro-european al Moldovei a preluat atribuțiile enunțând promisiunea de a aborda problemele specifice sistemului nostru de justiție, și anume fenomenul de justiție selectivă și corupție în rândul judecătorilor și al procurorilor. Principalul mecanism propus de guvernare pentru acest angajament a fost, în primul rând, un proces îmbunătățit de evaluare a actorilor din sistemul judiciar.

La etapa actuală, conform raportului oficial al comisiei vetting (comisia de evaluare a judecătorilor), publicat pe pagina lor oficială, pe parcursul anilor 2024-2025, s-au înregistrat progrese semnificative, dar și provocări în implementarea acestei proceduri [4].

Cel mai negativ impact pe care l-a avut această reformă este, în fond, nu însăși nesusținerea procedurii de vetting de către candidați, dar plecarea în masă a judecătorilor din funcțiile deținute chiar înainte de a trece procedura. Practic, putem spune că această situație a devenit un fenomen, care s-a produs de la nivelul Curților de Apel până la Curtea Supremă de Justiție (CSJ) și Consiliul Superior al Magistraturii (CSM).

Evaluarea organelor de autoadministrare a judecătorilor a decurs relativ stabil, din 26 de candidați – 17 au promovat efectiv evaluarea pentru colegiile CSM (ceea ce reprezintă aproximativ 65%), totuși componența acestor colegii rămâne încă până la momentul dat (decembrie 2025) incompletă și deci afectează substanțial activitatea organului.

Situația este cu mult mai gravă la nivelul CSJ. Prima problemă a fost faptul că această procedură s-a desfășurat simultan cu evaluarea altor categorii de subiecți (verificarea integrității a fost realizată concomitent atât a judecătorilor CSJ în funcție, cât și a candidaților pentru funcția de judecător al CSJ). Practic, această evaluare și-a pierdut din efectivitate substanțial pentru că nu a fost bine gândită și organizată, sau am putea spune că partenerii internaționali care au și cerut realizarea acestei reforme nu au luat în calcul apariția unui astfel de fenomen. Spunem așa pentru că, situația care s-a produs la CSJ este alarmantă, dintre cei 25

de judecători ai CSJ din componența anterioară vettingului, 22 au ales să nu treacă prin evaluare și au demisionat. Trei judecători au optat să fie evaluați, însă doi dintre aceștia nu au promovat evaluarea. Astfel, în noua componență a CSJ se regăsește un singur judecător din componența anterioară a Curții Supreme, situație care sigur nu era de așteptat, nici din partea comisiei care a promovat evaluarea, nici din partea organizatorilor. Situația s-a ameliorat doar din considerentele evaluării simultane și a candidaților pentru funcția de judecător la CSJ, astfel, Comisia Vetting a evaluat peste 30 de candidați, dintre care, iarăși, doar 12 au promovat evaluarea integrității la moment (ceea ce reprezintă doar 40%). După verificările desfășurate de CSM, 4 judecători noi au fost numiți la CSJ. Impactul dezastru asupra sistemului se observă prin lipsa de cadre, numai pentru a asigura o componență completă a Curții Supreme, mai este necesară numirea a unui număr de încă 15 judecători.

La nivelul Curților de Apel situația este la fel de critică, toate cele patru curți de apel (până la restructurarea sistemului instanțelor din 2024) au fost notificate despre începerea vettingului și sunt în plin proces de evaluare. În acest context, mai mult de jumătate dintre judecători au demisionat: 21 din cei 40 de judecători de la Curtea de Apel Chișinău, 12 din 17 judecători de la Curtea de Apel Bălți, 3 din 6 judecători de la Curtea de Apel Cahul și 1 din 4 judecători de la Curtea de Apel Comrat.

La momentul dat, pentru finele anului 2025, la Curtea de Apel Centru (anterior Curtea de Apel Chișinău) sunt angajați 38 de judecători, iar 19 posturi rămân vacante; Curtea de Apel Sud (Cahul – sediul central și Comrat – sediul secundar) are în funcție 7 judecători, dar, potrivit organigramei, numărul acestora trebuie să fie în jur de 13. Curtea de Apel Nord (anterior Curtea de Apel Bălți) are momentan 17 judecători în funcție și 7 locuri vacante. Majoritatea din aceste posturi sunt însă ocupate de către judecători transferați din cadrul altor instituții, deci efectiv angajați temporar și nu în baza unui concurs așa cum prevede procedura legală (de ex. 7 din cei 12 judecători de la CSJ sunt transferați temporar prin Hotărârile CSM) [5].

Deci, conchidem, în prezent, la data de 8 decembrie 2025, Curtea Supremă de Justiție, dintr-un număr total de 20 de judecători care trebuie să asigure activitatea deplină a Curții, activează doar 12, deci are un deficit de cadre de 40%; Curtea de Apel Nord are un deficit de aproximativ 30%; Curtea de Apel Centru unul de 33%, și Curtea de Apel Sud – 46%. Deficitul este considerat critic.

Fiecare magistrat (în cadrul Curților de Apel) gestionează în medie peste 1000-1200 de dosare, norma însă este de 300 de dosare – doar acest nivel de lucru spun experții că nu ar știrbi din calitatea actului de justiție. Astfel, volumul de lucru al judecătorilor este de 3, practic de 4 ori mai mare decât ar putea un judecător să examineze. Un astfel de nivel riscă să paralizeze activitatea instanțelor. Respectiv, unica soluție la această problemă pe termen scurt la care a putut

recurge CSM, organul de autoadministrare a judecătorilor, și care ar evita blocarea completă a activității judiciare este transferul judecătorilor [6].

Situația este deosebit de gravă în ceea ce privește cauzele aflate în competența Curții Supreme de Justiție, singura instanță de acest nivel cu jurisdicție pe întreg teritoriul Republicii Moldova. În prezent, în gestionarea Curții se află un număr impunător de peste 9.000 de dosare, majoritatea dintre care ajung să fie practic blocate și puse în așteptare. Astfel, în asemenea condiții, nu se mai poate vorbi despre respectarea unui *termen rezonabil de soluționare a pricinii*, întrucât cauzele sunt tergiversate pe perioade îndelungate – programarea unei ședințe la CSJ poate necesita chiar luni de zile. Conform datelor statistice, în anul 2023 au fost soluționate de două ori mai puține dosare decât în 2022 (anterior startului procedurii de vetting), în principal din cauza reducerii la jumătate a numărului de judecători în intervalul respectiv.

După cum se poate de observat, reforma justiției a generat în practică un impact negativ semnificativ asupra funcționării sistemului judiciar. Subliniez însă că aceste consecințe nu lasă de înțeles că această reformă ar fi inoportună, dimpotrivă, ea este profund necesară, mai ales în contextul Republicii Moldova, pentru a asigura integritatea magistraților – problema corupției rămâne strâns înrădăcinată în rândul societății și nu doar în sectorul justiției. În același timp, judecătorii, ca reprezentanți ai autorității statului împuterniciți să înfăptuiască justiția și să protejeze drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor, trebuie, primordial, să dovedească integritate și profesionalism, totuși pentru a atinge această finalitate, ar trebui analizate mai profund și în detaliu, din toate aspectele și pe baza experienței altor state măsurile care au adus la succes și au reușit să atingă obiectivul propus din start – acela de a asigura independența sistemului justiției și a judecătorilor.

Concluzia la care am ajuns în urma analizei datelor statistice rămâne aceeași – chiar și cea mai bine intenționată reformă poate eșua atunci când este implementată defectuos. Exact acest lucru s-a întâmplat în cadrul procesului de vetting, declanșat în anul 2023.

La început, partenerii internaționali de dezvoltare ai Republicii Moldova au susținut și s-au implicat în mod activ în instituirea acestui nou proces de reformă, având drept obiectiv ridicarea încrederii publicului în sistemul judiciar, urmând modelul de reformă aplicat anterior în Albania, și alte state din regiunea Balcanică.

În anul 2016, Albania a pășit într-un domeniu atunci puțin explorat al reformei justiției, iar progresul său de atunci a fost lent, dar constant. După prăbușirea comunismului, nu a fost efectuată nicio procedură de vetting, sau evaluare externă a persoanelor care au activat ca judecători și procurori în perioada comunistă. Din acest motiv, UE a îndemnat cu fermitate Albania să-și reformeze sistemul judiciar cu scopul de a restabili încrederea cetățenilor în instanțele sale.

Cadrul instituțional de succes creat în Albania sub supravegherea și îndrumarea partenerilor internaționali poate fi considerat un model pentru alte țări

vecine din Balcanii de Vest. Respectiv, un proces similar de vetting a fost deja realizat și în alte foste state comuniste din Europa, precum Cehia, Ungaria, Bosnia și Herțegovina, Kosovo, Serbia și Croația. Cu toate acestea, per general, reformele judiciare implementate au avut un impact redus sau chiar inexistent.

Dacă realizăm o paralelă între Albania și Republica Moldova, putem identifica atât asemănările și deosebirile dintre modalitățile de realizare a procesului de vetting, cât și factorii care au contribuit la succesul, fie el și relativ, al acestei reforme. Aceste 2 țări au adoptat proceduri de vetting similare pentru a constitui sisteme judiciare independente și necorupte. În fond, Republica Moldova chiar s-a inspirat din modelul de vetting aplicat în Albania, care a fost evaluat pozitiv de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO). Deși cele două procese sunt asemănătoare, există elemente care le disting.

În Republica Moldova, reforma de vetting a fost implementată, în mare parte, prin modificări legislative, (de ex., a fost adoptată legea nr. 252 din 17.08.2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor și modificarea unor acte normative) [7], iar în cazul Albaniei vorbim preponderent despre revizuiri constituționale. Singura excepție în cazul Republicii Moldova a fost o modificare constituțională referitoare în mod specific la CSM și numirea judecătorilor, care a fost adoptată înainte de începerea procesului de vetting (prin Legea nr. 120 din 23.09.2021 pentru modificarea Constituției RM [8]. Aceste modificări, puține la număr, au avut obiectivul să depolitizeze sistemul justiției, să întărească independența magistraților și să reducă orice influență din mediul extern asupra numirii și carierelor judecătorilor. Ce ține de modificările constituționale privind CSM, acesta a fost restructurat pentru a fi compus din doisprezece membri, dintre care șase să fie judecători, iar celelalte șase persoane să fie persoane civile, cu reputație profesională înaltă și integritate personală, cu experiență în domeniul juridic sau în domenii conexe, care să nu fie active în organele legislative, executive sau judiciare și să nu aibă afiliere politică. Totuși ceea ce ține de formarea comisiilor de vetting, aceasta nu a avut și până în prezent nu are fundament constituțional în cadrul Republicii Moldova, iar aceasta poate ridica întrebări, de tipul: *Ar putea în acest mod aceste structuri să devină vulnerabile în viitor la presiuni politice din partea altor ramuri ale puterii?*

În Albania, spre deosebire de Republica Moldova, vettingul judiciar a început în 2016 odată cu introducerea mai multor noi instituții constituționale în domeniul justiției. Vettingul judecătorilor, al procurorilor și al membrilor organelor de autoadministrare din Albania este realizat de o singură comisie de vetting, IQC – Idenpendent Qualification Comission (Comisia Independentă de Calificare). Deciziile acestei comisii sunt examinate de SAC – Special Appeal Chamber of the Constitutional Court (Camera Specială de Apel a Curții Constituționale). Membrii acestor două structuri sunt numiți de Președintele Republicii și monitorizați de partenerii internaționali printr-un alt organ instituit constitu-

țional, IMO – International Monitoring Operation (Operațiunea Internațională de Monitorizare).

Spre deosebire de o astfel de structură cu atribuții clar definite în acte normative special adoptate în acest scop, în Republica Moldova, partenerii de dezvoltare au doar dreptul de a propune câte trei membri internaționali pentru fiecare dintre cele trei comisii de vetting ale țării (Comisia de Pre-Vetting, comisia de vetting a judecătorilor CSJ și cele două comisii de vetting pentru judecătorii și procurorii din funcții înalte). Totuși o soluție care s-ar părea logică și oportună ar fi ca *instituțiile care cer vettingul să și-l monitorizeze*, iar la nevoie să poată să intervină în proces, când observă vreo neconformare, inclusiv pentru că aceștia cunosc mult mai bine cum ar trebui să decurgă vettingul odată ce deja au observat exemplul altor state, fie el pozitiv sau mai puțin pozitiv.

O altă deosebire de modelul albanez și, în același timp, consider că este un dezavantaj, constă în faptul că în Republica Moldova în toate cazurile, comisiile de evaluare (cu excepția Comisiei de Pre-Vetting) au ca sarcină doar întocmirea rapoartelor de evaluare, strict conform criteriilor de conformitate prestabilite. Autoritatea de luare a deciziilor revine CSM (Consiliul Superior al Magistraturii) sau CSP (Consiliul Superior al Procurorilor). Acest sistem este în conformitate cu Avizul Comisiei de la Veneția, dar lasă un vid juridic în ceea ce privește sarcina care revine acestor instituții de autoguvernare. Una dintre deciziile care rămân în competența lor este dacă să promoveze sau nu un candidat aprobat de comisia de evaluare.

În Albania, Idenpendent Qualification Comission (Comisia Independetă de Calificare) și Special Appeal Chamber of the Constitutional Court (Camera Specială de Apel a Curții Constituționale) au autoritatea de a emite trei tipuri de decizii privind un candidat după evaluare: promovarea acestuia; suspendarea pentru un an din atribuțiile judiciare curente, urmată de o educație obligatorie (care poate fi aplicată ca măsură disciplinară); sau concedierea definitivă din funcție.

Cu toate acestea, în mod firesc, nu putem considera sistemul albanez perfect, chiar dacă a înregistrat un succes mai mare decât în Republica Moldova. În 2022, instituțiile de vetting nu au reușit să finalizeze procesul de evaluare conform programului și au necesitat prelungirea mandatului lor cu încă 2 ani.

Un alt aspect care denotă deficiența modelului în cauză este faptul că Albania s-a confruntat cu aceleași probleme și provocări ca cele la moment din sistemul Republicii Moldova, și anume lipsa cadrelor. La un moment dat, doar doi judecători ai Curții Supreme și un judecător al Curții Constituționale trecuseră cu succes prin vetting. În acel caz, întregul sistem de justiție din Albania a fost paralizat, cu posturi judiciare neocupate la toate nivelurile și dosare amânate timp de luni de zile [9].

Concluzii: În urma studiului realizat și, în special, al acestei paralele între 2 țări, Albania & Republica Moldova, care au realizat aceeași reformă, dar în perioade diferite, și totuși au ajuns la același numitor în final, s-a ridicat într-adevăr

o întrebare stringentă: *Oare nu s-ar fi putut evita aceeași experiența negativă pentru Republica Moldova* (care a realizat reforma cu mult timp după Albania) *dacă ar fi fost analizați mai în detaliu ce factori au dus la aceasta situație și ce s-ar fi putut de întreprins pentru a evita această criză?*

Cu toate acestea, partenerii internaționali au păstrat o atitudine destul de distantă, punând statul nostru în ipostaza singur să facă față acestei probleme și să găsească soluții care vor fi compatibile cu particularitățile naționale. Nu rămâne decât ca instituțiile statului împuternicite cu implementarea acestei reforme în colaborare cu comisia de vetting să găsească soluții rapide pentru a gestiona criza instaurată, iar pe viitor să anticipeze posibilele pericole care ar putea afecta eficiența reformei și să pregătească un plan de acțiune cum să le dirijeze.

În acest context, un sprijin esențial pentru atingerea acestui obiectiv ar consta în schimbarea perspectivei asupra reformei în întregul său: această reformă Vetting nu ar trebui percepută și prezentată societății Republicii Moldova doar ca o condiție impusă de Uniunea Europeană în schimbul aderării, ca și cum ar fi o simplă tranzacție între state, ci ca un pas evident pozitiv către o societate în care echitatea, dreptatea, integritatea și profesionalismul sunt virtuți fundamentale respectate de toți cei aflați la putere [10].

Astfel, procesul de vetting după realizarea acestuia, fie el în Republica Moldova, în Albania sau într-un alt stat, nu trebuie privit ca o sarcină finalizată sau ca o reformă bifată formal ca fiind realizată, ci ca o piatră de temelie pentru construirea unui sistem judiciar imparțial și independent. În acest sens, se poate afirma că procesul de vetting va fi considerat eficient doar atunci când puterea legislativă și cea executivă, ca ceilalți doi piloni ai statului, de rând cu puterea judecătorească vor fi percepute de public ca instituții lipsite de corupție, ceea ce ar fi posibil doar în urma trecerii lor printr-un proces similar celui de Vetting.

Bibliografie:

1. CÂRNAȚ, Teodor; PLĂMĂDEALĂ, Piotr. *Independența și imparțialitatea judecătorului prin prisma accesului liber la justiție.* In: Revista națională de drept, nr. 3, martie 2009. 17 p. [online] [citat 13.04.2026]. Disponibil: https:// ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Independenta%20si%20impartialitatea%20judecatorului%20prin%20prisma%20accesului%20liber%20la%20justitie.pdf
2. *Conference on security and co-operation in europe final act,* Helsinki, 1975. [online] [citat 13.04.2026]. Disponibil: https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/5/c/39501_1.pdf
3. *Decision no.7/08 further strengthening the rule of law in the OSCE area,* Helsinki, 05.12.2008. [online] [citat 13.04.2026]. Disponibil: https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/9/8/35494.pdf
4. *Vettingul judecătorilor: rezultate în 2024 și obiective pentru 2025*, [online] [citat 08.12.2025]. Disponibil: https://www.vettingmd.eu/ro/comunicate-de-presa/vettingul-judecatorilor-rezultate-in-2024-si-obiective-pentru-2025

5. *Portalul Național al Instanțelor de Judecată. Componența și organizarea instanțelor.* [online] [citat 08.12.2025]. Disponibil: https://instante.justice.md/
6. *Interview. Moldova`s courts face paralysis amid judge shortage,* [online] [citat 08.12.2025]. Disponibil: https://moldova1.md/p/52008
7. MAZELLIU, Andrea. *Navigating the vetting process in Moldova: A comparative analysis with the Albanian model.* In: Justice First, nr. 5, mai 2024. [online] [citat 08.12.2025]. Disponibil: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-05/Navigating-the-Vetting-Process_Eng.pdf
8. *LEGE Nr. 252 din 17-08-2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor și modificarea unor acte normative*, publicat: 22.08.2023 în Monitorul Oficial Nr. 325-327 art. 581.
9. *LEGE Nr. 120 din 23-09-2021 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova*, publicat: 01-10-2021 în Monitorul Oficial Nr. 238 art. 274.
10. MAXHUNI, Bardha; CUCCHI, Umberto. *An Analysis of the Vetting Process in Albania.* In: Policy Analysis, no.01/2017, iunie 2017. [online] [citat 13.04.2026]. Disponibil: https://www.legalpoliticalstudies.org/wp-content/uploads/2017/06/Policy-Analysis-An-Analysis-of-the-Vetting-Process-in-Albania.pdf

CZU 364(478)

INTERPRETAREA RESTRICTIVĂ A LEGISLAȚIEI CA FACTOR GENERATOR DE LITIGII ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI SOCIALE: ANALIZA PRACTICII CNAM ȘI CNAS

Laura-Mirela PROCOPCIUC, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Ina ODINOKAIA,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *The law is not perfect; legislative gasps exist and will continue to emerge. However, the human factor – state agents – is expected to ensure the proper enforcement of the law and the protection of citizens' fundamental rights. Nevertheless, it is precisely these agents who, in numerous cases, generate restrictive interpretations of legal norms, thereby limiting the scope of rights granted to citizens and, at times, even depriving them of fundamental entitlements such as social and medical insurance. This highlights a tension between the formal application of law and its substantive purpose, which is the effective protection of social rights.*

Keywords: *excessive formalism, restrictive legal interpretation, social protection litigation.*

Protecția socială reprezintă un pilon fundamental al oricărui stat, cu atât mai mult în cazul țărilor aflate în proces de dezvoltare, precum Republica Moldova, având misiunea de a asigura fiecărui cetățean un nivel minim de trai și de a acorda sprijin prioritar persoanelor expuse diferitelor forme de vulnerabilitate socială, economică, medicală sau de altă natură. În mod particular, Republica Moldova continuă să se confrunte cu provocări semnificative, precum sunt sără-

cia, inegalitățile sociale și excluziunea, ceea ce, în mod inevitabil, accentuează necesitatea unor mecanisme de protecție socială eficiente și bine funcționale. În acest sens, protecția socială nu se limitează doar la prevenirea și reducerea acestor fenomene, ci contribuie și la stimularea unor procese conexe, precum creșterea productivității muncii, consolidarea demnității umane, întărirea solidarității inter- și intra-generații, precum și promovarea echității sociale [1].

Printre aceste mecanisme utilizate de stat, se numără incontestabil reglementările speciale în domeniu cărora le este specific un caracter foarte activ și dinamic. Pentru a ilustra contrastul dintre dinamismul dreptului protecției sociale și stabilitatea altor ramuri de drept, putem să oferim spre comparație un exemplu elocvent dedus din Legea nr. 239 din 13.11.2008 privind transparența în procesul decizional. Cu toate că este „pilonul" democrației administrative, cu o frecvență aproape zilnică de aplicabilitate, specific pentru orice proiect de act normativ, modificările care le-a suferit pentru o perioadă de referință de 5 ani (2021-2026) sunt doar de ordin tehnic, minore, nu vorbim despre intervenții majore [2].

Spre comparație, Legea nr. 1585 din 27.02.1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală pentru aceeași perioadă a suferit peste 8 modificări, cel puțin 5 dintre care au fost intervenții majore, prin legi organice distincte [3].

Totuși, nu vom trage concluzia că, astfel, reglementările ce sunt constant și periodic modificate sunt instabile și operate fără necesitate, ori dreptul protecției sociale este o ramură de drept în continuă transformare condiționată de necesitatea de a se adapta de fiecare dată la realitățile economice existente și la necesitățile populației.

Un alt factor deosebit de important în asigurarea eficienței protecției sociale sunt autoritățile statului care sunt nemijlocit împuternicite prin lege să vegheze asupra respectării cadrului normativ în domeniu, asigurând garantarea efectivă a drepturilor sociale ale cetățenilor. În timp ce Guvernul prin intermediul Ministerului Muncii și Protecției Sociale elaborează politicile și direcțiile de dezvoltare a protecției sociale, instituțiile publice care sub autoritatea acestuia precum Casa Națională de Asigurări Sociale (CNAS) și Compania Națională de Asigurări în Medicină (CNAM) reprezintă pilonii principali ai securității sociale, deoarece nemijlocit prin instituții de acest gen statul garantează că își va asigura cetățenii în fața riscurilor sociale (de ex., pierderea veniturilor, incapacitatea temporară de muncă, șomajul, insuficiența resurselor financiare necesare pentru tratamentele medicale etc).

Potrivit pct. 6 din Hotărârea nr. 230 din 10.04.2020 „CNAS are misiunea de a asigura și de a sprijini realizarea obiectivelor programului de guvernare, prin realizarea politicilor publice ale Guvernului în domeniile de activitate cum ar fi: [...] stabilirea, reexaminarea și recalcularea prestațiilor sociale etc." [4].

În același sens, potrivit pct. 6 al Hotărârii nr. 815 din 23.12.2025, CNAM are misiunea să [...] garanteze siguranța și protecția financiară a persoanelor fizice încadrate în sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală la accesarea serviciilor medicale și farmaceutice de calitate... [5].

În vederea realizării prezentului articol, am efectuat o analiză aprofundată a hotărârilor menționate, cu scopul de a identifica atribuțiile și competențele acestor autorități publice, pentru a evalua în ce măsură CNAS și CNAM își îndeplinesc în mod efectiv rolul de garant al drepturilor sociale ale cetățenilor.

În acest context, considerăm că un indicator relevant pentru reflectarea realităților practice ale activității acestor instituții îl constituie „indicele de litigii", în special ponderea cauzelor în care CNAS și CNAM au fost parte la dosar și au pierdut procesele, fiind constatate de către instanțele de judecată prin hotărâri definitive și irevocabile încălcarea drepturilor cetățenilor, fie pentru refuzul nejustificat de acordare a unei prestații sociale, fie pentru alte temeiuri prin care a fost lezat dreptul la protecție socială. Din această perspectivă este de menționat că aceste instituții, inclusiv prin intermediul paginilor lor oficiale (de exemplu, https://cnas.gov.md/) nu manifestă un nivel echivalent de transparență în ceea ce privește prezentarea indicatorilor privind litigiile în care au fost implicate, comparativ cu raportarea expresă a tuturor performanțelor pozitive sau a rezultatelor favorabile obținute în activitatea lor anuală.

Unica mențiune asupra acestui subiect identificat este informația că, „Specialiști CNAS au reprezentat interesele autorității în instanțele de judecată pe 2327 cauze civile și de contencios administrativ" [6].

Acest indicator tehnic este apoi urmat de o referire asupra sumei bănești care a fost încasate la Bugetul Asigurărilor Sociale de Stat (BASS), ca urmare a procedurii de validare a creanțelor. Ca urmare a studierii Raportului de activitate a CNAS pentru anul 2025, expus pe 30 de pagini, un singur paragraf a consemnat în mod lacunar o informație legată nemijlocit de conflictele de drept din activitatea instituției.

Chiar dacă aceste instituții publice omit să publice date concrete despre cauzele în care au fost implicate, pentru a putea monitoriza obiectul litigiilor, motivarea soluției și logica instanței putem accesa la direct jurisprudența instanțelor de judecată cu ajutorul portalul național al instanțelor (https://instante.justice.md/).

În urma analizei datelor privind hotărârile instanței emise pe o perioadă de referință de aproximativ 5 ani (2021-2026) au fost identificate următoarele constatări: numărul total al hotărârilor emise de către instanțele de judecată pe dosare în care CNAS a figurat ca parte la dosar constituie – 93. Dintre acestea, 23 de hotărâri aparțin la circumscripția Nord, incluzând Curtea de Apel Nord și judecătoriile din jurisdicția acesteia, 62 de hotărâri sunt atribuite circumscripției Centru, iar 8 hotărâri circumscripției Sud. Tematica dosarelor pe care au fost emise aceste hotărâri este diversă: de la acțiuni privind încasarea datoriei, la acțiuni privind controlul legalității actelor administrative ale CNAS, care au cea mai mare pondere printre toate; obligarea eliberării actului administrativ sau anularea actului administrativ nefavorabil (de ex. anularea deciziei privind refuzul acordării dreptului la pensie) etc.

În mod similar, au fost depistate și date privind cauzele cu implicarea CNAM, iar analiza efectuată evidențiază o concluzie îngrijorătoare: pe parcursul aceleiași perioade de referință, instanțele de judecată de fond și apel au pronunțat un număr total de 2844 de hotărâri. Din perspectiva distribuției teritoriale, circumscripția Nord a înregistrat cel mai ridicat nivel, cu 1522 de hotărâri pronunțate; urmată de circumscripția Centru cu 855 de hotărâri; respectiv circumscripția Sud, cu 467 de hotărâri. Majoritatea cauzelor au fost intentate de către CNAM, având ca obiect diverse pretenții, precum încasarea datoriilor sau a primei de asigurare obligatorie de asistență medicală și a penalităților aferente, precum și recuperarea cheltuielilor pentru acordarea asistenței medicale etc. Totodată, se atestă un număr redus de cauze în care cetățenii au acționat în instanță CNAM, în principal solicitând încasarea prejudiciului moral sau controlul legalității actelor administrative ale ministerelor.

Compararea datelor aferente acestor două instituții publice relevă o discrepanță semnificativă sub aspectul volumului litigiilor, concretizată în 93 de hotărâri în cazul CNAS, comparativ cu 2844 de hotărâri în cazul CNAM. Această diferență apare, în mod preliminar, ca fiind paradoxală, având în vedere amploarea domeniului de activitatea a CNAS, care vizează un spectru larg de prestații sociale (precum pensii, indemnizații, și alte drepturi de asigurări sociale), în contrast cu domeniul relativ mai restrâns al CNAM, limitat la gestionarea asigurării obligatorii de asistență medicală.

O posibilă explicație a acestui fenomen poate rezida în structura litigiilor specifice fiecărei instituții. Astfel, cum am observat, în practica CNAM majoritatea covârșitoare a cauzelor sunt inițiate de către CNAM în interesul statului, având ca obiect recuperarea sumelor datorate de persoane fizice. În schimb, în cazul CNAS, litigiile sunt, în principal, inițiate de către cetățeni în vederea valorificării drepturilor lor sociale.

Prin urmare, se conturează adevărul că, în situațiile în care sunt afectate interesele statului, reacția instituțiilor statului este promptă, fără întârzieri aceștia inițiază acțiuni în instanță întru apărarea drepturilor sale. Pe de altă parte, atunci când sunt vizate drepturile cetățenilor, declanșarea mecanismelor jurisdicționale depinde, în mare măsură, de însuși cetățeanul, în practică adesea această inițiativă este limitată de cunoașterea insuficientă a drepturilor sale sociale. Drept consecință, statul și interesele sale ajung să fie favorizate.

În continuare, ne propunem să analizăm problematica interpretării restrictive a legislației din perspectiva a trei hotărâri ale Curții Constituționale. Studiu în detaliu al unor astfel de hotărâri cu o valoare juridică supremă ne permite într-adevăr să deducem acea tendință de formalism excesiv manifestată de CNAS, respectiv CNAS, în interpretarea și aplicarea normelor legale din domeniul protecției sociale, inclusiv prin aplicarea restrictivă și, în anumite situații, chiar discriminatorie a acestora.

A. *Hotărârea Curții Constituționale nr. 30 din 23.09.2021 privind excepția de neconstituționalitate a art. 33 alin. (1) lit. c) din Legea nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii (reexaminarea pensiei de dizabilitate)* [7].

În contextul apariției acestei hotărâri, subliniem faptul că CNAS refuza sistematic reexaminarea pensiilor de dizabilitate pentru persoanele care au continuat să activeze în câmpul muncii după stabilirea pensiei. Instituția interpreta restrictiv art. 33 din Legea nr. 156/1998, susținând că dreptul la reexaminare aparține exclusiv pensionarilor pentru limită de vârstă.

Această hotărâre a Curții Constituționale reprezintă un punct de cotitură în protecția drepturilor persoanelor cu dizabilități care continuă să activeze în câmpul muncii după stabilirea pensiei.

Obiectul controlului l-a constituit prevederea legală care acorda dreptul la reexaminarea pensiei numai persoanelor care continuau să muncească după obținerea pensiei pentru limita de vârstă. Beneficiarii pensiei de dizabilitate, deși continuau să activeze și să plătească contribuții sociale, nu puteau solicita recalcularea pensiei. Astfel, analiza Curții s-a axat pe conformitatea cu Constituția Republicii Moldova a art. 33 din Legea nr. 156/1998, și anume trebuia să fie stabilit dacă diferența de tratament a acestor două categorii de persoane este compatibilă cu art. 16 „Egalitatea", art. 47 „Dreptul la asistență și protecție socială" și art. 51 „Protecția persoanelor cu dizabilități" din Constituție.

În calitatea sa de *amicus curiae* („prieten al curții", persoana sau organizația care nu este parte la proces, dar oferă informații legate de acest caz pentru a ajuta la pronunțarea unei decizii corecte și fundamentate) Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității a analizat conformitatea normelor aplicate pe caz cu principiul egalității. Consiliu a constatat că persoanele care beneficiază de pensie de dizabilitate și cei care beneficiază de pensie pentru limita de vârstă se află în situații comparabile, astfel și tratamentul față de ambele categorii trebuie să fie similar [7, p. 16].

Astfel, Curtea a reținut că persoanele cu dizabilități care continuă să activeze și să achite contribuții sociale se află într-adevăr într-o situație comparabilă cu persoanele cere beneficiază de pensia pentru limita de vârstă, deoarece ambele categorii contribuie la sistemul public de asigurări sociale ulterior stabilirii pensiei. Mai mult, Curtea a stabilit că persoanele cu dizabilități ar putea suferi prejudicii grave, drept urmare a lipsirii lor de dreptul la reexaminarea pensiei [7, p. 19].

În lipsa unei justificări obiective și rezonabile pentru acest tratament diferențiat, Curtea a constatat încălcarea principiului egalității și a dreptului la protecție socială [7, p. 21-23].

În baza acestei hotărâri, Curtea a declarat articolul contestat (art. 33 din Legea nr art. 33 din Legea nr. 156/1998) drept constituțional doar în măsura în care de reexaminarea pensiei beneficiază și persoanele cu dizabilități [7, p. 25].

Astfel, ca urmare a acestei Hotărâri a Curții Constituționale, regula juridică actuală este: Orice persoană care beneficiază de pensie de dizabilitate și care a

acumulat un stagiu de cotizare de cel puțin 2 ani după stabilirea sau ultima reexaminare a pensiei, are dreptul la recalcularea cuantumului acesteia.

Această hotărâre a reliefat faptul că CNAS aplică restrictiv legislația. Instituția a refuzat reexaminarea pensiei reclamantului, motivând strict că art. 33 alin. (1) lit. c) din lege nu prevedea expres acest drept pentru pensia de dizabilitate, ci doar pentru pensia pentru limita de vârstă [7, p. 4].

De asemenea, CNAS a ignorat faptul că reclamantul, beneficiar al pensiei de dizabilitate, „a continuat să activeze în câmpul muncii după realizarea dreptului la pensie, iar, drept consecință, îi erau reținute din salariu toate impozitele și cotizațiile, inclusiv plățile de asigurări sociale" [7, p. 3].

Prin intermediul acestei hotărâri, Curtea a demonstrat că CNAS a adoptat o interpretare formalistă și restrictivă a prevederile legale, fără să țină cont de principiul egalității, un principiu constituțional, și, de asemenea, de necesitatea protecției efective a drepturilor sociale ale persoanelor cu dizabilități, făcând parte dintr-o pătură socială vulnerabilă expusă diferitor tipuri de riscuri. În acest mod, CNAS nu mai poate refuza cererile de reexaminare depuse de persoanele cu dizabilități care îndeplinesc condiția stagiului suplimentar.

B. *Hotărârea Curții Constituționale nr. 29 din 22.11.2018 privind excepția de neconstituționalitate a tabelului nr. 1 din alin. (1) al art. 20 din Legea nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii* [8].

Această hotărâre prezintă anumite particularități față de prima hotărâre analizată, în sensul că abordarea Curții privind interpretarea restrictivă și formalistă a legislației de către CNAS nu este la fel de explicită. În acest caz, accentul este pus mai degrabă pe o aplicare indirect restrictivă a formulei de calcul și pe efectele negative pe care aceasta le produce asupra beneficiarilor.

Cauza a pornit de la o excepție de neconstituționalitate ridicată într-un proces în care un cetățean a fost refuzat de CNAS la stabilirea pensiei de dizabilitate. Motivul refuzului a fost faptul că solicitantul, deși avea o dizabilitate severă (pierderea totală a capacității de muncă), nu întrunea stagiul de cotizare minim prevăzut de lege pentru categoria sa de vârstă. La acea etapă, Legea nr. 156/1998 la art. 20 alin. (1) impunea un tabel rigid care corela vârsta persoanei cu un anumit număr de ani contributivi necesari pentru a primi pensia de dizabilitate. Cu cât persoana era mai în vârstă la momentul constatării dizabilității, cu atât stagiul cerut era mai mare, fără a se ține cont de caracterul imprevizibil al bolii sau accidentului.

Problema care se cerea a fi examinată de Curte consta în faptul dacă aplicarea strictă a acestui tabelului de calcul este conform prevederilor Constituției, și anume a art. 16 „Egalitatea" și art. 47 „Dreptul la asistență și protecție socială" [8, p. 2].

În acest caz, opinia *amicus curiae* a fost formulată de către Centrul pentru Protecția Drepturilor Persoanelor cu Dizabilități, care a susținut faptul că prevederile contestate (aplicarea rigidă a tabelului de calcul) contravin art. 47 din Constituție [8, p. 12].

Curtea a reținut faptul că, în cazul pensiei de dizabilitate acordate unei persoane cu dizabilitate severă determinată de o afecțiune generală, argumentele care

ar justifica stabilirea unei vârste standard de pensionare sau a unui stagiu minim de cotizare nu își mai găsesc aplicabilitate. Pierderea totală a capacității de muncă cauzată de o astfel de afecțiune, are într-adevăr un caracter imprevizibil și independent de voința persoanei, motiv pentru care condiționarea acordării pensiei de dizabilitate de vârsta persoanei sau de stagiu minim de cotizare nu este considerată justificată.

În acest context, Curtea admite că poate fi imaginată situația în care o persoană care a contribuit la sistemul de asigurări sociale și care suferă o dizabilitate severă, ca urmare a unei afecțiuni generale să nu poată valorifica contribuțiile efectuate, deoarece, la data constatării dizabilității, nu îndeplinește condițiile prevăzute în acest tabelul. Într-o asemenea ipoteză, deși persoana și-a pierdut integral capacitatea de muncă și nu mai poate fi încadrată în câmpul muncii, aceasta ar ajunge în situația de a nu beneficia de drepturile corespunzătoare contribuțiilor de asigurări sociale realizate de-a lungul timpului.

În aceste situații, condițiile stabilite de legiuitor ar trebui să se refere exclusiv la stagiul de cotizare efectiv realizat, astfel încât orice persoană asigurată, indiferent de vârstă, să poată beneficia de pensie de dizabilitate în funcție de contribuțiile efectuate [8, p. 14].

În acest mod, Curtea a declarat „constituțional tabelul nr. 1 din alin. (1) al art. 20 din Legea nr.156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii, în măsura în care dreptul la pensia de dizabilitate în cazul unei dizabilități severe provocate de o afecțiune generală se acordă în funcție de stagiul de cotizare efectiv realizat.

În esență, prin intermediul acestei hotărâri Curtea a afirmat că statul este în drept să stabilească reguli stricte pentru acordarea protecției sociale sub formă de pensie de dizabilitate, dar CNAS nu îi este permis să aplice aceste reguli mecanic, dacă o astfel de aplicare ar duce la generarea unor nedreptăți sau pierderea nejustificată a dreptului persoanei la protecție socială, un drept garantat, în primul rând, de către Constituție. Legea trebuie să fie interpretată în spiritul protecției sociale, nu doar mecanic și literal.

C. *Hotărârea Curții Constituționale nr. 8 din 06.04.2023 privind excepțiile de neconstituționalitate a unor prevederi din art. 4 alin. (4) din Legea nr. 1585 din 27.02.1998, din art. 23 alin. (4) din Legea nr. 1593 din 26.12.2002 și punctul 10 al Regulamentului aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1246 din 19.12.2018* [9].

Această hotărârea este cea mai complexă dintre toate cele analizate în cadrul căreia Curtea a examinat constituționalitatea mai multor prevederi din legislație, cele mai relevante pentru articolul în cauză fiind prevederile privind asigurarea obligatorie de asistență medicală, care obligau anumite persoane să achite individual prima de asigurare medicală, chiar dacă acestea făceau parte din categorii social vulnerabile asigurate de Guvern.

Sesizarea a pornit de la mai mulți avocați care dețineau simultan statutul de persoane cu dizabilități sau care aveau patru și mai mulți copii. Aceștia au con-

testat prevederile Legii nr. 1585/1998 și Legii nr. 1593/2002 care îi obligau să achite prima de asigurare medicală în sumă fixă, pe simplul motiv că dețin licența de avocat, fiind astfel excluși din categoria persoanelor asigurate de către Guvern.

Problema centrală a fost dacă este constituțional ca statul, prin instituția sa specializată CNAM, să prezume că un avocat realizează venituri suficiente doar pentru că are licență, ignorând starea sa de vulnerabilitate care, în mod normal, i-ar oferi dreptul la asigurare gratuită din partea statului.

Din analiza normelor contestate, Curtea a reținut că simpla deținere a licenței de avocat nu înseamnă automat obținerea unor venituri. Realizarea unor eventuale câștiguri depinde de un număr larg de factori, precum capacitatea de muncă a persoanei, efortul intelectul și fizic depus etc. Astfel, faptul că o persoană cu dizabilități deține licență de avocat nu demonstrează, prin el însuși, că aceasta obține venituri. Din această perspectivă, ea nu se diferențiază în mod real de o persoană cu dizabilități care nu deține o asemenea licență, iar tratamentul juridic distinct aplicat nu se bazează pe un criteriu obiectiv și rezonabil [9, p. 17].

În raționamentul său, Curtea a subliniat că statul are obligația pozitivă de a acorda o protecție sporită persoanelor vulnerabile, inclusiv persoanelor cu dizabilități și părinților care cresc mai mulți copii. Astfel, Curtea a observat că mecanismul aplicat de CNAM și prevăzut de lege trata în mod formal și rigid aceste persoane, pornind exclusiv de la existența unei licențe profesionale sau a unui statut juridic, fără a ține cont de veniturile reale sau de situația lor socială efectivă.

Faptul că persoanele cu dizabilități și cele care cresc și educă patru și mai mulți copii sunt excluse din categoria persoanelor asigurate de Guvern și obligate să se asigure individual *exclusiv* pe motiv că dețin licența de avocat demonstrează că legislatorul nu a luat în considerare circumstanțele specifice ale acestor persoane. În special, nu a fost analizată capacitatea lor efectivă de muncă, precum și posibilitatea reală de a practica profesia de avocat și de a obține venituri suficiente din această activitate [9, p. 18].

În acest mod, Curtea a declarat constituțional „textul „avocații" din pct. 2 al Anexei nr. 2 la Legea nr. 1593/2002 cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală *în măsura în care* nu se aplică în privința persoanelor cu dizabilități severe, accentuate sau medii care dețin o licență de avocat și în cazul persoanelor care asigură creșterea și educarea a patru și mai mulți copii care dețin licență de avocat [9, p. 20].

Astfel, regula juridică stabilită de Curte în domeniu este că persoanele din categoriile vulnerabile nu pot fi private de asigurarea medicală acordată de Guvern doar în baza formală a unui statut profesional sau a unei licențe. Orice diferențiere aplicată în practică trebuie să fie justificată obiectiv, rezonabil și proporțional.

În urma analizei speței acestor trei hotărâri ale Curții Constituționale, observăm o abordare pasivă din partea CNAS și CNAM în exercitarea rolului lor de garant al drepturilor sociale ale beneficiarilor. În procesul de aplicare a normelor de drept social, instituțiile specializate ale statului nu doar că nu valorifică

mecanismele existente pentru identificarea și semnalarea lacunelor legislative ori a deficiențelor normative din domeniul lor de activitate, dar ajung chiar să limiteze nemijlocit drepturile la protecție socială ale cetățenilor, aplicând rigid și formalist cadrul legal existent.

În concluzie, putem menționa că rolul CNAM și CNAS în arhitectura sistemului de protecție socială poate fi dedus inclusiv din obiectivele consacrate în Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2030", în special din compartimentul referitor la „Fortificarea unei societăți solidare și inclusive." Prin natura competențelor exercitate, aceste instituții nu au doar atribuția tehnică de administrare a prestațiilor și serviciilor de natură socială, ci și responsabilitatea de a contribui la realizarea efectivă a drepturilor sociale și la asigurarea accesului echitabil al persoanelor la mecanismele de protecție socială [10].

Totuși, din analiza efectuată a practicii instituționale și a jurisprudenței constituționale s-a relevat evident existența unei tendințe de interpretare restrictivă și formalistă a normelor legale de către CNAM și CNAS. În numeroase situații, aceste instituții aplică dispozițiile legale exclusiv în forma oferită de legiuitor, ocupând o poziție practic pasivă, fără a evalua impactul care l-ar putea produce aceste prevederi asupra principiilor constituționale de bază cum ar fi principiul egalității, nediscriminării sau chiar cel al proporționalității. O asemenea abordare conduce, în anumite cazuri, la perpetuarea unor efecte discriminatorii și la limitarea accesului efectiv al beneficiarilor la drepturile sociale garantate de Constituție.

Deși CNAM și CNAS nu dețin drept de sesizare directă a Curții Constituționale, cadrul normativ oferă anumite mecanisme indirecte prin care acestea pot contribui la controlul constituționalității normelor aplicabile. Astfel, în cazul în care instituțiile sunt parte într-un litigiu aflat pe rolul unei instanțe de judecată, acestea pot solicita ridicarea unei excepții de neconstituționalitate cu privire la anumite prevederi din actele normative incidente cauzei. Totodată, un mecanism mult mai accesibil și care preîntâmpină din start apariția unui conflict de drept dintre cetățean și instituție este posibilitatea de a înainta Guvernului, în calitate de autorități administrative, propuneri privind contestarea constituționalității unor dispoziții legale care, dacă vor fi aplicate, ar putea să genereze tratamente inechitabile sau să afecteze efectiv exercitarea drepturilor sociale.

În acest context, se impune necesitatea de a asigura o instruire continuă în domeniul legislației protecției sociale a angajaților CNAM și CNAS, în special pe sfera ce ține de asigurarea unei interpretări și aplicări conforme cu dreptul constituțional. Această recomandare se impune și mai proeminent în contextul în care dreptul protecției sociale este o ramură foarte dinamică și complexă, alcătuită dintr-o serie de acte normative care trebuie aplicate și care, până în prezent, nu au fost sistematizate. Respectiv, funcționari care urmează nemijlocit în numele instituției și a statului, să aplice legislația trebuie să fie competenți să identifice acele situații în care dispozițiile legale generează efecte discriminatorii sau disproporționate, evitând, astfel, aplicarea mecanică și rigidă a normelor juridice.

Consolidarea rolului activ al CNAM și CNAS în identificarea și semnalarea deficiențelor legislative ar contribui nu doar la eficientizarea sistemului de protecție socială, ci și la dezvoltarea unui stat social bazat pe solidaritate, incluziune și respectarea drepturilor fundamentale ale cetățeanului, obiective care prezintă o importanță deosebită pentru Republica Moldova în contextul procesului de integrare europeană.

Bibliografie:

1. FOCȘA, Tatiana; MACARI, Elena. *Evaluarea eficienței măsurilor de protecție socială în Republica Moldova: studiu de caz.* În: Integrare prin cercetare și inovare: Științe sociale, 7-8 noiembrie 2024, Chișinău: CEP USM, 2024. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/635-641_2.pdf
2. *Legea privind transparența în procesul decizional, nr. 239 din 13.11.2008*. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142655&lang=ro
3. *Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, nr. 1585 din 27.02.1998.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=151186&lang=ro
4. *Hotărârea cu privire la organizarea și funcționarea Casei Naționale de Asigurări Sociale, nr. 230 din 10.04.2020.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=153645&lang=ro
5. *Hotărârea privind organizarea și funcționarea Companiei Naționale de Asigurări în Medicină, nr. 815 din 23.12.2025.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=152292&lang=ro
6. *Raportul de activitate al CNAS pentru anual 2025.* Disponibil: https://cnas.gov.md/sites/default/files/2026-03/Raport%20CNAS%202025.pdf
7. *Hotărârea Curții Constituționale nr.30 din 23.09.2021 privind excepția de neconstituționalitate a art. 33 alin. (1) lit. c) din Legea nr.156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii (reexaminarea pensiei de dizabilitate)*. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_30_2021_10g_2021_ rou.pdf
8. *Hotărârea Curții Constituționale nr. 29 din 22.11.2018 privind excepția de neconstituționalitate a tabelului nr. 1 din alin. (1) al art. 20 din Legea nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii.* Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h292018123g201874aa6.pdf
9. *Hotărârea Curții Constituționale nr. 8 din 06.04.2023 privind excepțiile de neconstituționalitate a unor prevederi din art. 4 alin. (4) din Legea nr. 1585 din 27.02.1998, din art. 23 alin. (4) din Legea nr. 1593 din 26.12.2002 și punctul 10 al Regulamentului aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1246 din 19.12.2018.* Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_8_2023_72g_2022_rou.pdf
10. *Strategia Națională de Dezvoltare Moldova 2023: Fortificarea unei societăți solidare și incluzive.* Disponibil: https://particip.gov.md/ro/strategy_category/fortificarea-unei-societati-solidare-si-incluzive/28

CZU 711.4(478Bălți)”19”

DEZVOLTAREA URBANĂ A MUNICIPIULUI BĂLȚI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ: ASPECTE DE MODERNIZARE ARHITECTURALĂ

Nicolae CUCERENCU, *student, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți*
Conducător științific: **Virgiliu BÎRLĂDEANU,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *This article explores the complex evolution of the urban and cultural identity of Bălți during the interwar period, a defining stage for its modernization. Through an approach specific to historical and cultural anthropology, the research analyzes how new urban planning directions and the construction of monumental buildings reconfigured the spatial and social landscape of the locality. Particular emphasis is placed on the architectural transition, highlighting the integration of the Neo-Romanian style and Modernist elements-factors that redefined the city's visual image and marked its path toward accelerated urban development. By examining these structural and aesthetic transformations, the study underscores the impact of the new architecture on local collective memory and the fundamental role of the built environment in consolidating Bălți as a modern and representative urban center.*

Keywords: *Bălți, interwar period, urban identity, historical-cultural anthropology, monumental buildings, Neo-Romanian architecture, Modernism, urban modernization.*

Introducere

Prezentul studiu analizează cum arăta și cum s-a dezvoltat municipiul Bălți în perioada interbelică, o etapă în care orașul s-a modernizat rapid. Studiul nu face o analiză tehnică a clădirilor, ci folosește fotografii de epocă și compară stilurile arhitecturale pentru a înțelege cum a prins contur identitatea vizuală a orașului. Deoarece multe dintre edificiile de atunci au fost distruse sau modificate în timp, această cercetare este necesară pentru a recupera imaginea de odinioară și a pune în valoare patrimoniul arhitectural al Bălțiului.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, în localitate, problema definirii unei identități arhitecturale proprii a devenit tot mai evidentă. În căutarea unui limbaj stilistic distinct, atenția s-a îndreptat către tradiție și către moștenirea arhitecturală a perioadei premoderne, considerate surse ale unei continuități culturale autentice. Cu toate acestea, într-o primă etapă, elementele tradiționale au fost înlocuite de neoclasicism și romantism. În același timp, în societate se identifică un sentiment de nostalgie, generat de detașarea față de trecut. Într-o a doua etapă își face apariția eclectismul (care presupune combinarea mai multor stiluri arhitecturale), caracterizat printr-o abordare practică, evoluând ulterior spre o formă de maturitate, reprezentată de modernism. Pe parcursul acestor schimbări, tradiția a continuat să fie utilizată subtil, fără a fi

foarte evidentă, dar nici complet abandonată [2, p. 42]. Stilurile deja existente se caracterizau printr-o orientare rigidă, preponderent adoptată din Occident. În special, tinerii studenți care își făceau studiile în Franța, Germania sau în alte țări europene se întorceau formați într-un spirit arhitectural european: neoclasic, cu influențe baroce. Un alt factor de influență l-a reprezentat prezența meșterilor francezi stabiliți în România, lucrările acestora având un scop clar funcțional. Pe termen lung, acest context a creat dificultăți pentru tinerii arhitecți care aveau idei de reformare națională [4, p. 90]. Această problemă a devenit evidentă în contextul vizitei personalității franceze Louis Marin, situația fiind redată sugestiv în presa vremii: *„Străinii care veneau altădată să ne viziteze, printre care și fostul ministru francez Louis Marin, remarcau cu mâhnire că pitorescul și farmecul caselor românești de altădată au dispărut din București. Astfel de locuințe îmbâcsite îi alungă pe locatari în viața exterioară, îndepărtându-i de ideea de familie."* [3, p. 88]. Astfel, revenirea la o artă românească moștenită a devenit o prioritate, fiind considerată mult mai importantă pentru populație, în special pe fondul unui sentiment de înstrăinare în propria țară. În același timp, dorința de afirmare a valorilor proprii reflectă problemele identitare profunde existente în societatea vremii [3, p. 88].

Evoluția urbană a municipiului Bălți în perioada interbelică

Pentru a înțelege evoluția urbană a municipiului Bălți în perioada interbelică, este necesar să pornim de la transformările inițiate încă din secolul al XIX-lea, când s-au conturat primele direcții de modernizare urbană. În Basarabia au fost atrași diferiți arhitecți calificați din Imperiul Rus, în special ingineri militari și topografi din alte provincii. În 1818, a fost atribuit statutul de oraș localității Bălți, situată la 138 km de Chișinău. Orașul și-a început dezvoltarea pe moșia fraților Panaiti, care, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, devenise un important centru negustoresc. Orașul este situat între două râuri, Răut și Răuțel, și era traversat de câteva drumuri de tranzit care duceau spre Suceava și Iași. Structura medievală a orașului s-a format în funcție de direcțiile acestor artere, iar la punctul lor de întâlnire s-a dezvoltat o piață comercială. La mijlocul secolului al XIX-lea, comerțul cu cereale și cele 11 iarmaroace anuale au stimulat dezvoltarea rapidă a orașului, populația atingând 6.600 de locuitori. Deși planificarea a fost îngreunată de mlaștinile râurilor Răut și Răuțel, primul plan de sistematizare (aprobat în 1845) a impus o structură radială în formă de evantai, integrând vechea rețea medievală. Centrul urban gravita în jurul Pieței Bazarului, remarcându-se printr-un ansamblu comercial-religios unic în Basarabia. Noua structură a delimitat eficient cartierele, piețele, spațiile verzi (precum actualul Scuar „Maria") și instituțiile, imaginea arhitecturală a epocii fiind dominată de clasicismul rus. O caracteristică importantă a acestui stil era utilizarea unor proiecte-model pentru diverse construcții, cum ar fi clădirile publice și cele private [11, p. 45].

În majoritatea regiunilor Basarabiei, precum și în alte provincii ale Imperiului Rus, era folosită o schemă hippodamică, adică o rețea de străzi drepte, care

se intersectau în unghi drept. O excepție au constituit-o orașele Bălți și Cetatea Albă (Akkerman), unde s-a păstrat schema radială deja menționată, în formă de evantai. În jurul anului 1888, au apărut construcții noi, precum cazărmile militare, o capelă amplasată într-o piață cu formă pentagonală, hoteluri, bănci comerciale și locuințe care aveau la parter spații comerciale. O clădire demnă de menționat este casa președintelui administrației locale, Makarov, construită într-un stil modern. Un alt exemplu reprezentativ este casa moșierului Bodescu (situată pe actuala stradă Ștefan cel Mare), o vilă urbană realizată într-un stil eclectic, cu influențe clasiciste. În 1894, importanța orașului a crescut prin construcția gării feroviare în suburbia Slobozia, ca parte a liniei de cale ferată Rezina-Ocnița. Bălți a devenit, astfel, un centru important de prelucrare agricolă, cu un accent deosebit pe exportul de cereale. Această specializare economică s-a dezvoltat în paralel cu o creștere rapidă a populației, de la 6.600 la 27.800 de locuitori în a doua jumătate a secolului al XIX-lea [11, p. 4].

După Marea Unire din 1918, orașul Bălți a cunoscut o creștere semnificativă pe parcursul perioadei interbelice. O descriere reprezentativă a locuitorilor orașului din acea perioadă este oferită de I. Broitman: „Bălțenii nu sunt și nu vor să se deprindă cu ceva propriu. Le place numai producția «streină». Al lor n'are valoare, nu inspiră încredere" [1, p. 5]. Această observație sugerează o percepție care poate fi identificată și în alte perioade istorice.

Conform statisticilor din 1927, în orașul Bălți se înregistra o populație de 57.552 de locuitori stabili și 15.000 ca populație flotantă, cifre practic duble față de sfârșitul secolului al XIX-lea. În această perioadă, s-a accentuat importanța poziționării geografice a orașului și a conexiunii sale feroviare (pe traseul Vasile Lupu – Bălți – Rezina – Ocnița), localitatea devenind, astfel, un centru comercial de o importanță majoră. Totodată, Gara Pământeni asigura conexiunea feroviară spre Cernăuți și Iași. Orașul Bălți aproviziona în mod direct județul Soroca, iar prin oraș tranzitau mărfuri către alte zone, precum Lăpușna, Orhei și sudul județului Hotin [1, p. 11]. Această dinamică a fost surprinsă sugestiv de Emil Moruzi, Secretarul general al Camerei de Comerț Bălți: „Favorizat de numeroase condiții de ordin comercial și agricol, Bălți, a cărui existență ca oraș este relativ recentă, prin poziția sa și prin elementele viguroase care îl populează, a marcat în ultimele două decenii o dezvoltare foarte pronunțată, ceea ce ne dă dreptul să credem că, într-un viitor apropiat, va fi clasat între primele localități din țară" [1, p. 12]. Astfel, se remarcă diverse investiții și eforturi menite să transforme un centru urban de dimensiuni moderate într-unul de importanță regională, determinat, în principal, de amplasarea sa centrală și pe rețeaua de artere care îl conectează cu alte zone.

După 1918, s-a înregistrat o creștere a construcțiilor publice, fiind inițiate proiecte precum centre culturale, băi publice și dispensare. Totodată, au fost sprijinite lucrările de renovare și construcție ale unor biserici, iar în oraș a fost construită o clădire destinată instituțiilor judiciare. Concomitent, s-au efectuat intervenții la unele clădiri de învățământ, precum Liceul Industrial de Fete și Școala

Normală, aceasta din urmă fiind transformată într-o clădire reprezentativă în stil românesc. O altă clădire reprezentativă a epocii a fost Liceul de Fete „Domnița Ileana". În proiectarea acestuia s-a remarcat arhitecta Etti Roza Spirer, asupra activității căreia vom reveni mai detaliat ulterior [1, p. 19]. Aceste inițiative ale administrației locale în procesul de dezvoltare urbană erau frecvent subliniate în declarațiile lui Manoil Catelly, prefectul județului Bălți, fiind adesea prezentate într-o perspectivă favorabilă.

Potrivit relatărilor inginerului D. Bay, străzile din centrul orașului erau doar parțial pietruite, iar trotuarele necesită îmbunătățiri urgențe. Deși orașul avea o întindere mare, acesta dispunea doar de o grădină publică și de un singur scuar plantat, aflat încă în dezvoltare. Pe marginile străzilor erau plantați salcâmi neîngrijiți, care nu contribuiau la un aspect urban plăcut, iar prin curțile localnicilor se observa lipsa plantelor sau a copacilor. Totodată, inginerul sublinia lipsa unui sistem adecvat de apă. Aspectele neplăcute ale orașului erau mai puțin vizibile în perioada iernii, fiind acoperite de zăpadă. Odată cu venirea primăverii, oamenii duceau dorul naturii, iar vara se resimțea din plin prezența excesivă a prafului. Deși a existat o încercare de a planta o pădure la marginea orașului, aceasta era prea mică pentru nevoile localității. Autorul făcea aluzie la faptul că timp de decenii nu se întreprinsese nimic semnificativ la acest capitol (referindu-se, probabil, la perioada țaristă). D. Bay accentua că prezența arborilor, atât în oraș, cât și la periferie, era la fel de vitală ca apa, lumina și aerul. Prin urmare, el cerea administrației locale să înlocuiască salcâmii de pe străzi cu arbori decorativi. De asemenea, propunea ca orașul să fie înconjurat de parcuri, pentru ca locuitorii să se poată recrea la umbră, în special în zilele de sărbătoare [1, pp. 37-39].

În această etapă, evoluția urbană a orașului este reflectată și din perspectiva administrației locale, reprezentată de primarul Mihail Cucer și de ajutorul său, V. G. Sadovici. Administrația punea accentul pe realizările anuale, prezentate într-o formă evolutivă. O veche problemă a orașului era iluminatul stradal, care a fost soluționată temporar, în condiții acceptabile pentru populație. Totodată, a început implementarea unui nou plan pentru creșterea numărului de școli primare din oraș. Obișnuiți cu lipsurile din trecut, locuitorii priveau aceste realizări ca pe un prim pas spre modernizare, necesar pentru a ajunge la nivelul altor centre urbane din țară [1, pp. 55-57].

Clădiri reprezentative și imagine urbană

În această etapă, sunt prezentate diverse perspective asupra modului în care s-a format identitatea orașului. Analiza nu se axează pe detalii arhitecturale tehnice, ci adoptă o abordare generală, orientată spre context. Analiza adoptă o perspectivă istorico-culturală asupra spațiului urban, care interpretează spațiul urban, analizând evoluția locului din punct de vedere istoric și cultural, prin identificarea stilurilor dominante, a influențelor și a rolului acestor clădiri.

Primăria (Fig. 1), una dintre clădirile centrale ale orașului, se remarcă printr-o compoziție masivă pe două niveluri și o fațadă simetrică. Stilistic, îmbină

influențe eclectice și neoclasice specifice perioadei interbelice, aspect vizibil prin ferestrele arcuite de la etaj și parterul cu un aspect solid. Accentul vizual cade pe turnul de colț cu scară și balcon, care marchează intrarea principală, atribuind construcției o prestanță instituțională impunătoare. Utilizarea cărămizii tencuite și a acoperișului din tablă sugerează o clară influență urbană occidentală. Astfel, clădirea ilustrează structura instituțională a epocii și contribuie decisiv la conturarea imaginii unui oraș în plină dezvoltare.

Fig. 1. *Primăria municipiului Bălți în perioada interbelică – vedere de ansamblu*
Sursa: Portalul istoric „Bessarabica”

Pe terenul aferent Primăriei se afla clădirea principală, organizată pe parter și etaj, având o suprafață de 288 m². La parter erau dispuse șapte camere, o sală de așteptare, un coridor, două intrări, scara principală și cea de serviciu, precum și un grup sanitar. La etaj se aflau patru camere, o sală mare compartimentată cu două paravane din scânduri, un coridor, scările și un alt grup sanitar. Construită încă din perioada Imperiului Rus, clădirea era solidă și se afla într-o stare bună, fiind renovată în anii 1936–1937 [8, p. 202].

Importanța acestei clădiri centrale poate fi corelată cu activitatea personalităților care au administrat orașul. De exemplu, în timpul mandatului primarului Petre Vrabie (1934-1935), s-a remarcat o gestionare eficientă a resurselor la nivelul administrației municipale. Acest fapt este reflectat și în următoarele date statistice: „În bugetul orașului au intrat 14.799.982 de lei, iar cheltuielile au fost în sumă de 13.487.397 de lei, ca rezultat au fost economisiți 1.312.585 de lei” [6, p. 184].

Această bună gestionare s-a reflectat în lucrările de infrastructură; de exemplu, pentru construcția drumurilor a fost alocat un buget de 2.800.000 de lei. Totodată, a fost îmbunătățit pavajul trotuarelor prin utilizarea unor materiale mai solide, precum piatra și lemnul, o investiție în valoare de 655.000 de lei. În zona centrală au fost amenajate trotuare de la zero, în special pe strada Regele Ferdinand, pe strada Ștefan cel Mare, pe strada Regina Maria (în apropierea Bisericii Armenești și a Poștei Centrale), precum și pe strada Unirea. Un alt exemplu de dezvoltare îl reprezintă cartierul Teioasa și zona gării, unde au fost construite două poduri. De asemenea, s-a evidențiat contribuția financiară pentru construirea unui nou sediu al pompierilor [6, p. 186].

Un contrast instituțional remarcabil îl oferă Banca Românească (Fig. 2), edificată într-un stil dominant neoromânesc, de inspirație brâncovenească. Devenită un simbol al noului curent cultural de după Marea Unire, clădirea se distinge prin arcadele logiilor, balconul sculptat, acoperișul voluminos cu cupolă și corni-

șa bogat decorată. Dincolo de funcția sa economică și de prestigiul degajat, edificiul are un rol profund expresiv: el reflectă vizual reafirmarea identității naționale în spațiul urban, marcând o ruptură de îndelungatele influențe occidentale și clasice rusești.

Fig. 2. *Sediul Băncii Românești din Bălți în perioada interbelică*
Sursa: Portalul istoric „Bessarabica”

La configurarea imaginii urbane a orașului au contribuit semnificativ și instituțiile de învățământ, un exemplu remarcabil fiind construcția Liceului de Fete „Domnița Ileana” (Fig. 3). Lucrările de construcție au început în 1936 și au fost finalizate în 1938. Acestea s-au desfășurat sub supravegherea tinerei arhitecte Etti Roza Spirer, care activa în cadrul Serviciului Tehnic al Primăriei Municipiului Bălți încă din 20 decembrie 1931 [7, p. 194]. Clădirea ocupa o suprafață de aproximativ 1.100 de m², fiind organizată pe un subsol locuibil, parter și etaj (clădirea găzduind, în prezent, blocul administrativ al Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți). Proiectul a fost aprobat de Casa Școalelor și de Ministerul Instrucțiunii, iar lucrările s-au aflat sub supravegherea directă a primăriei și a arhitectei [7, p. 198]. Edificiul liceului a fost conceput într-un stil modernist interbelic. În acest context, este important de menționat că arhitecta Etti Roza Spirer era absolventă a Școlii Superioare de Arhitectură din București (promoția 1925) [7, p. 193]. Proiectul evidenția caracterul funcționalist al instituției, integrând, totodată, influențe Art Deco simplificate. Clădirea se remarca prin forme clare, combinate cu volume dreptunghiulare, elemente ce confirmau orientarea sa modernistă. Turnul accentua verticalitatea clădirii și domina compoziția, adăugând o dinamică modernă și profund urbană. Intrarea semicirculară și volumele curbe sugerau apartenența la elementele Art Deco. Clădirea dispunea de scări largi și de o intrare deschisă, aspecte care îi reflectau caracterul de instituție publică. Ferestrele mari permiteau pătrunderea optimă a luminii naturale, asigurând

En Détails

Fig. 3. *Clădirea Liceului de Fete „Domnița Ileana” din Bălți în perioada interbelică*
Sursa: Facebook „Bălți Metropolă”

astfel o utilitate practică necesară actului educațional. Se observa lipsa decorului excesiv, punându-se, în schimb, un accent deosebit pe forme, volum, echilibru și pe o impresie generală de modernitate. Astfel, arhitectura liceului reprezenta o formă perfect adaptată nevoilor unei instituții educaționale, remarcându-se prin claritatea sa compozițională.

Un alt element important al infrastructurii și al imaginii orașului era infrastructura feroviară. Existența celor două gări reflecta importanța orașului Bălți ca nod comercial și feroviar regional. Gara Bălți, numită de localnici „gara mare", era amplasată la aproximativ 4 km de centrul orașului, fiind o construcție amplă și reprezentativă. În jurul acesteia se aflau pavilioane pentru locuințele funcționarilor, un parc, o școală pentru copiii personalului feroviar și o sală de conferințe destinată activităților culturale ale muncitorilor. Această gară deservea, în special, transportul de mărfuri și asigura legătura cu direcțiile Mateuți și Lipnic [13]. Din punct de vedere arhitectural, Gara Bălți avea un stil eclectic, evidențiat prin arcadele largi, fațada decorativă și elementele verticale asemănătoare unor mici turnuri. Clădirea se remarca printr-o compoziție lungă și ritmată, oferind impresia unei construcții reprezentative pentru importanța feroviară a orașului. În contrast, Gara Pământeni, numită de localnici „gara mică", avea un aspect mult mai simplu și funcțional, caracterizat prin mai puține elemente decorative și printr-o arhitectură compactă. Deși aceasta deservea cel mai mare flux de călători, infrastructura sa nu mai corespundea dezvoltării rapide a orașului, fapt ce reflecta extinderea și modernizarea accelerată a municipiului Bălți în perioada interbelică.

Fig. 4. *Vedere comparativă a infrastructurii feroviare locale: Gara Bălți și Gara Pământeni în perioada interbelică Sursa: Facebook „Bălți Metropolă"*

Un rol important în imaginea urbană a orașului îl avea Catedrala „Sfinții Împărați Constantin și Elena", una dintre cele mai monumentale construcții ale Bălțiului interbelic. Amplasată pe strada Regele Ferdinand, la intersecția cu strada General Berthelot, aceasta era construită pe un teren generos de aproximativ 7.100 de m², împrejmuit cu un gard de fier pe o fundație de piatră și ciment. În imediata vecinătate se aflau locuințele clerului și baptisteriul, construit din piatră [8, p. 211].

Din perspectivă arhitecturală, Catedrala „Sfinții Împărați Constantin și Elena” (Fig. 5) îmbina influențele neoromânești cu elementele bizantine, detalii vizibile, în special, la nivelul cupolelor mari, rotunjite și dispuse ierarhic. Cupola centrală domina întreaga compoziție, conferind edificiului verticalitate și monumentalitate. Sub cupole se remarcau șiruri de arcade mici și repetitive, specifice stilului bizantin, care imprimau fațadei un aspect ritmat și decorativ. Intrările și ferestrele arcuite accentuau caracterul solemn al construcției, în timp ce volumele suprapuse creau impresia unei clădiri masive și bine echilibrate vizual.

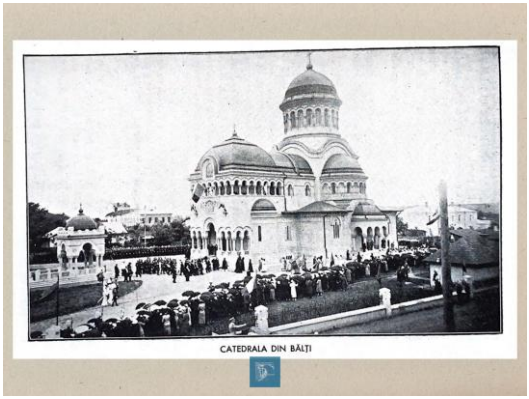

Fig. 5. *Catedrala „Sfinții Împărați Constantin și Elena” din Bălți în perioada interbelică*
Sursa: Facebook: Bălți Metropolă

Elementele neoromânești erau evidente prin combinația de arcade, prin pridvoarele deschise prevăzute cu arcade și prin aspectul general monumental, apropiat de stilul brâncovenesc, reinterpretat în perioada interbelică. Fațada albă contribuia la impresia de monumentalitate și evidența cu claritate detaliile decorative ale construcției. Întregul ansamblu religios, împreună cu baptisteriul și spațiul generos din jurul catedralei, oferea orașului unul dintre cele mai reprezentative repere urbane și spirituale ale perioadei interbelice.

O altă construcție reprezentativă pentru stilul neoromânesc din perioada interbelică era Palatul Episcopal din Bălți (Fig. 6), care a servit drept reședință oficială a episcopului de Hotin, după înființarea eparhiei cu sediul la Bălți în anul 1923. Proiectul arhitectural a fost realizat de către Adrian Gabrielescu, frații N. și R. Mihăescu, precum și de D. Ionescu-Berechet, arhitectul-șef al Patriarhiei Române. Clădirea avea atât un rol administrativ, cât și pastoral, adăpostind birourile

Fig. 6. *Palatul Episcopal din Bălți în perioada interbelică*
Sursa: Facebook: Bălți Metropolă

eparhiale, saloanele de primire și spațiile destinate diverselor întruniri oficiale ale clerului. De asemenea, în anul 1935, Palatul Episcopal a găzduit vizita istorică a regelui Carol al II-lea. Din perspectivă arhitecturală, Reședința Episcopală se încadra în stilul neoromânesc, trăsătură vizibilă prin acoperișurile înalte cu streașină largă, prin foișorul amplasat în partea superioară și prin formele arcuite ale intrării. Clădirea era organizată pe subsol, parter și etaj, fiind edificată din piatră, cărămidă și beton armat, în timp ce acoperișul era realizat din țiglă smălțuită. Forma generală a construcției oferea impresia unui volum echilibrat, dar totodată monumental, în timp ce turnul central accentua verticalitatea și domina întreaga compoziție. Ferestrele înguste și elementele decorative discrete contribuiau la aspectul solemn al edificiului. Întregul ansamblu era situat pe un teren vast, amenajat cu grădini și plantații, care includea Biserica „Sfânta Parascheva”, o seră, garajul și locuința portarului, aflată lângă poartă. Aceste detalii demonstrează intenția de a crea nu doar o simplă reședință administrativă, ci un veritabil complex religios, armonios integrat în imaginea urbană a orașului Bălți din perioada interbelică [8, pp. 211-212].

O altă clădire de referință este Casa Ioffe (Fig. 7), având o estetică burgheză orientată spre stilul urban occidental, se afla pe strada General Schina. În arhitectura sa se remarca predominarea stilului neoclasic, îmbinat cu influențe eclectice. Elementul dominant îl constituiau coloanele monumentale, masive și verticale. Acestea exprimau eleganță, conturând, totodată, statutul social înalt al familiei. Balconul avea o formă simplă, fiind adaptat tendințelor urbane ale epocii. Fațada era marcată de ferestre înalte și simetrice, care confereau un rafinament aparte și se integrau perfect în structura urbanistică a străzii. Clădirea transmitea în mod direct statutul economic consolidat al proprietarilor săi. Proprietarul acesteia, David Ioffe, era unul dintre cei mai cunoscuți comercianți din acea perioadă în Bălți, familia sa numărându-se printre participanții activi la viața publică a orașului în perioada interbelică. În anexă este prezentat fratele mai mic al lui David, Yerachmiel Ioffe, recunoscut pentru funcțiile de conducere deținute în cadrul comunității evreiești din Bălți [14]. Construită încă în anul 1890, Casa Ioffe a rămas și în perioada interbelică una dintre clădirile reprezentative ale spațiului urban bălțean.

Fig. 7. *Casa Ioffe din Bălți în perioada interbelică*
Sursa: Facebook: Bălți Metropolă

O clădire de tip Bauhaus găzduia la parter magazinul de manufactură „Elita” (Fig. 8), aflat în proprietatea lui Isak Șmarak, integrând, în același timp,

și un cabinet medical. Imobilul apare într-o fotografie din anul 1941, realizată dinspre Palatul Bodescu; deși a supraviețuit bombardamentelor din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, edificiul a fost, în cele din urmă, demolat în anii 1970. Arhitectura sa păstra forme geometrice simple, având o fațadă plată și funcțională, lipsită de ornamente excesive. Colțurile rotunjite ofereau mai multă fluiditate întregii compoziții, în timp ce balcoanele erau integrate organic în volumul clădirii. Ferestrele orizontale permiteau pătrunderea optimă a luminii naturale și creau impresia unui spațiu mult mai deschis. Aceste construcții reflectau imaginea unui oraș aflat într-un proces evident de modernizare, puternic conectat la tendințele arhitecturale europene ale perioadei interbelice [15].

Fig. 8. Clădirea magazinului de manufactură „Elita" din Bălți în perioada interbelică. Sursa: Facebook: Bălți Metropolă.

Concluzie

Imaginea urbană a municipiului Bălți în perioada interbelică a fost profund modelată de un proces complex de modernizare, reflectat printr-o remarcabilă diversitate arhitecturală. Prin convergența stilurilor eclectice, neoromânești și moderniste, implementate de arhitecți de prestigiu la nivelul clădirilor reprezentative, orașul și-a conturat o identitate vizuală proprie, aliniată tendințelor europene. Astfel, în ciuda neajunsurilor edilitare inerente epocii, Bălțiul și-a reafirmat rolul, devenind cel mai important centru economic, administrativ și cultural din nordul Basarabiei.

Bibliografie:

1. BROITMAN, I. (dir.), *Primul ghid al municipiului Bălți*, Bălți, 1937-1938.
2. CRITICOS, Mihaela, *Well-Tempered Romanian Modernism of the Interwar Period.*
3. FORTUNESCU, C. D., *Arhitectul Ion Mincu*, în Cele Trei Crișuri, anul XIX, nr. 5-6, Oradea, mai-iunie 1938.
4. IONESCU, Grigore, *Arhitectura neo-românească în lumina realizărilor din ultimii ani a secolului al XIX-lea până azi*, în Cele Trei Crișuri, anul XIX, nr. 5-6, Oradea, mai-iunie 1938.
5. IONESCU, Grigore, *Istoria arhitecturii românești: din cele mai vechi timpuri până la 1900*, București, Editura Cartea Românească, 1937.
6. MIHALEVSCHI, Mariana, *Orașul Bălți pe paginile ziarului «Бессарабское слово» (anul 1936)*, în Bălți. Cultura promovării imaginii orașului, coord. Ludmila D. Cojocaru, Rodica Gotca, Chișinău, Editura Știința, 2023.

7. MOLCOSEAN, Ana, *Pagini din activitatea profesională a arhitectei Etti Roza Ludvig Spirer în orașul Bălți (1931-1939)*, în Tyragetia, s.n., vol. XVIII [XXXIII], nr. 2, 2024.
8. MOLCOSEAN, Ana, *Surse fotodocumentare inedite despre palmaresul imobiliar bălțean către anul 1939*, în Bălți. Cultura promovării imaginii orașului, coord. Ludmila D. Cojocaru, Rodica Gotca, Chișinău, Editura Știința, 2023.
9. PETRENCU, Anatol, *Basarabenii în cadrul României întregite*, în Limba Română.
10. ȘLAPAC, Mariana, *Urbanismul Basarabiei în secolul al XIX-lea. Caracteristică generală*, în Administrarea Publică, nr. 3, 2007.
11. ȘLAPAC, Mariana; CEASTINA, Alla, *Mărturii documentare privind evoluția arhitectural-urbanistică a orașului Bălți (sec. al XIX-lea – înc. sec. al XX-lea)*, în Dialogica. Cultural Studies and Literature Scientific Journal, nr. 3, 2023.
12. BĂLȚI METROPOLĂ. *Anomalia celor două gări din orașul Bălți...* [online]. [10.06.2024]. [accesat la 04 mai 2026]. Disponibil la: https://www.facebook.com/photo.php?fbid=793677482854631&set=pb.100066371602716.-2207520000&type=3
13. BĂLȚI METROPOLĂ. *Casa Ioffe, pe strada General Schina (Ștefan cel Mare) în perioada interbelică...* [online]. [17.02.2025]. [accesat la 04 mai 2026]. Disponibil la: https://www.facebook.com/photo.php?fbid=532243775664671&set=pb.100066371602716.-2207520000&type=3
14. BĂLȚI METROPOLĂ. *Imobile art déco în centrul orașului de altădată. 1941...* [online]. [12.07.2025]. [accesat la 11 mai 2026]. Disponibil la: https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1068226368733073&set=pb.100066371602716.-2207520000&type=3

CZU 341.324(478)

OCUPAȚIA SOVIETICĂ A BASARABIEI (1940–1941): ADMINISTRAȚIE ȘI REPRESIUNE POLITICĂ

Maxim AVĂDĂNII, *student, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Ludmila D. COJOCARU**, *dr., conf. univ.*

Abstract: *This paper examines the establishment of Soviet administration in Bessarabia during the period 1940–1941, focusing on the main administrative policies implemented by the USSR authorities and their relationship to the practices of political repression exercised by the new regime. The study analyses how institutional restructuring, the Sovietization of the administrative apparatus, and transformations in the legal, economic, and social spheres functioned as instruments for consolidating political control. Special attention is given to the mechanisms of political repression – including arrests, deportations, administrative purges, and institutionalized violence – as integral components of state policy during the occupation. Drawing on archival sources, official documents, and recent historical*

scholarship, the paper seeks to demonstrate the interdependence between administrative policies and political violence, highlighting the systemic nature of repression during the first year of Soviet rule. This analysis contributes to a broader understanding of the Soviet occupation not merely as a geopolitical shift, but as a complex process of enforced transformation of Bessarabia's political and social order.

Keywords: *Bessarabia, Soviet occupation, Molotov-Ribbentrop Pact, Stalinist repressions, political deportations, anti-Soviet rezistence.*

Introducere

Actul declanșator pentru instaurarea regimului sovietic de ocupație în Basarabia a fost protocolul adițional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, semnat la 23 august 1939, la Moscova, care prevedea împărțirea Europei de Est conform sferelor de interese ale URSS și Germaniei. Consecințele imediate ale semnării acestui document au fost invazia Poloniei de către Germania la 1 septembrie 1939 – dată înscrisă în istoriografie drept ziua începerii celui de-al Doilea Război Mondial, urmată de introducerea de către URSS a propriilor forțe armate pe teritoriul Poloniei la 17 septembrie 1939 și, ulterior, la 6 octombrie a aceluiași an, împărțirea Poloniei. Din partea URSS a avut loc atacarea Finlandei în noiembrie 1939, anexarea statelor baltice în iunie 1940 și, respectiv, atacarea României și anexarea Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța, la 28 iunie 1940. În data de 26 iunie 1940, URSS a trimis guvernului român prima notă ultimativă, în care invocau învinuirea pentru statul român că ar fi rupt de la Uniunea Sovietică o parte din teritoriul acesteia: *„În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, călcând prin aceasta unitatea secular a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica sovietică ucraineană."* [11, p. 190]. Declarațiile Moscovei trădau interesele imperiale și, mai ales refuzul URSS de a recunoaște cedarea Basarabiei după Marea Unire. Ca răspuns la reacția comisarului poporului pentru afacerile străine, ministrul României la Moscova, Gheorghe Davidescu, prin care menționa deschiderea guvernului regal de a discuta imediat și în spiritul cel mai larg asupra problemelor, în nota ultimativă din noaptea de 27 iunie 1940, autoritățile sovietice au acuzat guvernul român de un răspuns imprecis, impunând condiții categorice de evacuarea a administrației românești de pe teritoriul Basarabiei și Bucovinei de Nord [11, p. 192].

Decizia Consiliului de Coroană de retragere a administrației românești din Basarabia, urmare a notelor ultimative din partea URSS, a lăsat o rană adâncă în conștiința națională românească: *„convingerea fiecăruia a fost că nu vom ceda fără luptă. În același sens s-a făcut educația trupei și ofițerilor"* [2, p. 30]. Conform mărturiilor lui Alexandru Budișteanu: *„Cum era cu «hotărârea de a lupta și de a-ți apăra glia strămoșească cu prețul vieții»? Cum era cu declarațiile Regelui Carol al II-lea: «armata este bine înzestrată» și «nu vom ceda nici o brazdă de pământ»? Oare nu mi-ar fi făcut mai multă plăcere să fim acum în plin război, cu orice risc, frontul fiind undeva pe la Nistru, iar noi sub bombardamentul*

giganticelor avioane văzute mai devreme, dar simțind că suntem angajați cu toții într-un război demn, al apărării de patrie?" [3, p. 36].

Anexarea Basarabiei și, respectiv, instaurarea puterii sovietice în noile teritorii, a avut loc într-un ritm accelerat și cu numeroase abuzuri. Trupele Armatei Roșii au început să pătrundă în aceste teritorii încă în noaptea de 27 spre 28 iunie 1940, cu antrenarea a 32 de divizii de infanterie, 2 divizii mecanizate, 6 divizii de cavalerie, 11 brigăzi blindate, 3 brigăzi aeropurtate și 34 de regimente de artilerie. În data de 28 iunie 1940, regimul s-a instalat în orașele Chișinău, Bălți, Cetatea Albă și Tighina.

Conform istoricului Ion Varta, *„prima țintă a agresiunii bolșevice au fost ofițeri și ostași ai unităților militare române, dislocate în Basarabia, jandarmi și polițiști, care păzeau în mod organizat acest teritoriu românesc, dar care, contrar angajamentelor asumate de către guvernul sovietic de a permite autorităților române să efectueze o evacuare fără incidente, au devenit ținta unor numeroase acte de agresiune, soldate cu mai multe victime omenești"* [18, p. 21]. Atașatul militar al SUA în România, John Paul Ratay, despre evenimentele din acele zile, menționează: *„Bande în civil au capturat coloane întregi de ostași, le-au luat animalele de tracțiune, echipamentul și armele, iar în multe cazuri i-au dezbrăcat complet, forțându-i să treacă Prutul goi"* [17, p. 279]. Această mărturie a unui observator extern neutru confirmă gravitatea abuzurilor comise de armata de ocupație în timpul retragerii administrației române din Basarabia.

Consecință imediată a ocupației Basarabiei de către URSS a fost valul puternic de refugiați în România. Cercetările istorice indică, pentru intervalul 28 iunie – 3 iulie 1940, circa 100 000 de români basarabeni care au trecut Prutul spre teritoriul românesc [10, pp. 106-117]. Contingentul de refugiați era reprezentat, în mare parte, de intelectualitate, reprezentanți ai clerului, elite politice, precum și de familii întregi de basarabeni care încercau să se retragă din calea ocupaților sovietici. La trecerea hotarului din partea Basarabiei ocupate, au fost atestate numeroase abuzuri și jafuri din partea noii administrații de la Moscova. Astfel, conform notelor informative întocmite de Comisariatul de Poliție Ungheni-Frontieră în adresa Comisiei de Repatrieri și Expatrieri-Ungheni, în conformitate cu dispozițiile ordinului Ministerului de Interne nr. 13913 din 6 septembrie 1940, s-a constatat că suma totală confiscată de autoritățile vamale sovietice de la refugiații basarabeni repatriați în România a fost de 5 800 000 lei și de 3 454 ruble [15, p. 361]. De remarcat faptul că, în afara banilor, autoritățile sovietice confiscau bunuri materiale precum covoare, ceasuri, costume bărbătești și alte bunuri. De exemplu, conform datelor statistice întocmite în data de 19 septembrie 1940, de către Comisariatul de Poliție Ungheni-Frontieră, sovieticii au confiscat de la Maria Ursu 120 000 lei și 12 linguri de argint; de la Maria Atanasiu 2 covoare; de la Boris Țurcanu un covor; de la Alexei Tomenco 2 covoare; de la Guja Teodor 1158 de ruble, 28 000 lei și 2 stofe de lână; de la Vasile Haiu 56 000 lei, 8 ruble, o brățară de aur și două inele de aur cu piatră; de

la Iacov Bădărău 17 000 lei, 33 ruble și un aparat radio Minerva [15, pp. 359-361].

Cele mai grave consecințe ale instaurării noului regim de administrație au fost pentru populația locală care a ales să rămână în propriile gospodării. Motivele rămânerii au fost, în mare parte, determinate de atașamentul față de proprietate [4, p. 86]. Mărturiile de istorie orală împărtășite de Libov Pojoga, originară din s. Costuleni, r-nul Ungheni, care va fi deportată la 12-13 iulie 1941 în Kazahstan, relevă despre dilemele tatălui său, Anton Pojoga, primar de Costuleni: *„Îi spunea năşelul Vichente lui tata, de-am' când să vină sovieticii: «Ştii, Antoane, trebuie să fugim în România!» Da' tata: «Cum să-mi lepăd casa? Eu de-abia mi-am făcut vie hultuită, de-abia mi-am cumpărat semănători, nu pot!»*" [5, pp. 239-259]. Același argument este atestat în mărturiile Eugeniei Zberea-Pripa, al cărei tată, medic, a fost sfătuit să plece la rudele din România, dar mama s-a opus: *„Costică, unde să ne ducem pe capul lor? Am muncit aicea o viață..."* [5, p. 87]. Chiar și unii locuitori de etnie rusă, stabiliți de generații în Basarabia, au refuzat refugiul, după cum ilustrează cazul negustorului Constantin Covricov din Congaz: *„Vine tata într-o zi acasă, speriat, şi-i spune mamei că a trecut jandarmul pe la magazin şi i-a spus că «e deschisă graniţa în România» şi «hai şi-om trece!» Tata a venit s-o întrebe pe mama, dar mama n-a vrut, a zis că ea de-acum şi-a lăsat odată neamurile în Chirsova când s-a măritat cu tata... Tata s-a întors la magazin şi i-a dat răspuns aceluia, că nevasta-sa nu vrea şi că el singur nu pleacă. Atunci jandarmul a scos pistolul şi i-a declarat tatei că mai bine îl împuşcă el acum, decât să-l împuşte ruşii... [emoţii] Acela ştia, era prieten bun de-al tatei... [emoţii] Mama nu şi-a iertat toată viaţa! Ei în noaptea ceea puteau să plece. Noaptea ceea au venit şi l-au arestat pe tata, i-au pus un brezent pe cap, ca să nu-l vadă nimeni…"* [4, p. 87]. Dar au existat și numeroase cazuri de susținere a noii administrații, aceștia fiind atrași de promisiunile propagandei sovietice despre o viață echitabilă și mult mai bună, considerând că fuseseră nedreptățiți în timpul administrației românești [8, p. 40].

Reformele administrative și sovietizarea forțată

Chiar din primele săptămâni după anexarea Basarabiei, a început instaurarea noilor structuri administrative, economice, juridice, culturale prin metoda de sovietizare forțată. *„Întreaga operaţiune de substituire a vechilor structuri de stat cu cele de tip sovietic urma să culmineze cu constituirea unei republici unionale în teritoriile ocupate"* [18, p. 8].

De ordin primordial pentru noul regim s-a prefigurat scopul formării unei noi entități politice – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Astfel, în cadrul Sesiunii a VII-a a Sovietului Suprem al URSS, care a avut loc la 2 august 1940, la Moscova are loc constituirea oficială a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM) prin fuziunea dintre Basarabia (ocupată în iunie 1940) și fosta RASSM de pe malul stâng al Nistrului.

Odată cu proclamarea RSS Moldovenești, autoritățile sovietice declanșează un amplu proces de substituire a vechilor structuri de stat și juridice cu un sistem

unitar controlat de Moscova. Astfel, are loc crearea unui nou sistem judiciar. La 9 iulie 1940, Biroul Politic a permis, *„ca măsură temporară”*, tribunalelor militare de pe teritoriul Basarabiei și Bucovinei de Nord: *„să judece cauzele ce țin de infracțiunile contrarevoluționare și de banditism... conform articolelor corespunzătoare ale Codului penal al RSS Ucrainene”* [7, p. 42]. În calitate de instanță de recurs evoluau tribunalele districtelor militare Kiev și Odesa. La 2 decembrie 1940, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a stabilit prin decret că: *„până la alegerea [...] Judecătoriei Supreme a RSS Moldovenești, Judecătoria Supremă a fostei RASS Moldovenești funcționează cu dreptul de Judecătorie Supremă a RSS Moldovenești”* [7]. La 14 decembrie 1940, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a permis, printr-un decret special, *„temporar, până la editarea codurilor unionale”*, aplicarea pe teritoriul RSS Moldovenești a codurilor penal, de procedură penală, civil, de procedură civilă, a codului muncii, a codului căsătoriei, familiei și al tutelei ale RSS Ucrainene [7, p. 42].

La 15 august 1940, a fost emis Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS „*Cu privire la naționalizarea băncilor, întreprinderilor industriale și comerciale, ale transportului feroviar, fluvial și a mijloacelor de comunicație din Basarabia*”. În opinia istoricului Ion Varta, acesta avea scopul de a legitima jaful sovietic, fiind vorba despre confiscarea a peste *„jumătate de miliard de lei, dar și alte bunuri ale ministerelor și altor instituții ale statului român, în sumă de peste 2,5 miliarde de lei, mijloace de transport și de comunicație, inclusiv, circa 3000 de întreprinderi și ateliere”*. De asemenea, a avut loc confiscarea terenurilor arabile a țăranilor înstăriți, fără despăgubiri, pentru a fi dat țăranilor *„fără de pământ sau cu puțin pământ”* [18, p. 21].

Odată cu desființarea principiilor economiei de piață, la 26 octombrie 1940 statul sovietic a introdus sistemul de rechiziții forțate – Planul cotelor obligatorii de livrare la stat. Din cele șase județe basarabene ale RSS Moldovenești trebuiau colectate 14,9 milioane de puduri de cereale și porumb, 2,7 milioane de puduri de floarea-soarelui și 929 de mii de puduri de soia [7, p. 65]. O cantitate imensă pentru acea perioadă, fapt care a dus mai apoi la adoptarea hotărârii *„Cu privire la îndeplinirea cotelor de livrare a grâului la stat”* la 25 noiembrie 1940, prin care conducătorii județelor erau impuși să monitorizeze personal colectarea bunurilor. Procurorul și Comisarul Poporului pentru Controlul de Stat al Republicii au fost impuși *„să-i scoată la iveală pe cei vinovați de zădărnicirea disciplinei de stat și de neîndeplinirea livrărilor de grâu la stat și să-i tragă la răspundere”* [7, p. 66].

Primele acțiuni de organizare administrativă a RSS Moldovenească au avut loc la 12 ianuarie 1941, la alegerile în Sovietul Suprem al Republicii și constituirea acestui organ din 266 de deputați. Prima sesiune a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, din 8-10 februarie 1941, a ales Prezidiul sub conducerea lui Fiodor Brovko ales în funcția de președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești și a constituit guvernul sub conducerea lui Tihon Konstantinov, ales în funcția de președinte al Sovietului Comisarilor Poporului al RSS Moldovenești.

La Prima sesiune a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești (8-10 februarie 1941) a fost adoptată Constituția RSS Moldovenești, elaborată sub controlul Moscovei, fiind o copie fidelă a celei a RSS Ucrainene. Totuși, în cazul RSS Moldovenești, aceasta conținea articole noi care nu vizau o adaptare democratică la particularitățile locale, dar dimpotrivă – consolidarea controlului totalitar și accelerarea sovietizării forțate a teritoriului anexat. Astfel, articolul 2 indica că sovietele de deputați ai oamenilor muncii s-au consolidat în RSS Moldovenească *„în urma doborârii puterii moșierilor și capitaliștilor și a instaurării dictaturii proletariatului"* [7, pp. 36-37]. Articolul 4 a adus precizarea că s-a anulat proprietatea privată în ceea ce privește uneltele și mijloacele de producție la întreprinderile industriale mari. Articolul 8 stipula darea pământului în folosința colhozurilor și țăranilor, cu completarea că pământurile sunt puse la dispoziția gospodăriilor țărănești doar în limitele normelor stabilite de lege [7, pp. 36-37]. Prin noua Constituție a RSS Moldovenești, URSS a implementat sovietizarea forțată a teritoriului dintre Prut și Nistru. În locul vechilor structuri economice și sociale, domestice pentru marea majoritate a cetățenilor crescuți în sistemul României Mari, se urmărea instaurarea unui sistem de colhozuri și sovhozuri care să desființeze, în fapt, proprietatea privată asupra pământului și să înlocuiască vechea clasă țărănească îndestulată cu o masă de muncitori agricoli dependenți de stat.

Autoritățile sovietice de ocupație au declanșat o operațiune de suprimare a culturii naționale românești în teritoriile ocupate. Școlile cu predare în limba română au fost lichidate și înlocuite cu cele cu predare în limba rusă și așa-numita „moldovenească", cu caractere chirilice, îmbrăcând, astfel, aparatul lingvistic al RASS Moldovenească asupra teritoriilor nou anexate. Ideologia comunistă era una românofobă. Pentru aceasta au fost închise publicațiile periodice de limbă română, teatrele și alte instituții de cultură. Modul de viață sovietic, cu toate elementele lui indispensabile, a fost implementat, de o manieră accelerată, în societatea basarabeană [18, p. 11]. Această politică de deznaționalizare urmărea eliminarea totală a influenței românești și crearea unei identități „moldovenești" separate.

Totalitatea acestor măsuri, relevă intenția deliberată a Moscovei de a integra forțat teritoriul anexat într-un sistem juridic comun, controlat de Moscova, prin recurgerea la tribunalele militare și preluarea în bloc a cadrului legislativ ucrainean. Aceleași principii au fost aplicate pe plan economic și cultural.

Represiunea politică și rezistența anti-sovietică

Anexarea Basarabiei a marcat, dincolo de începutul unui proces sistematic de destructurare a vechilor structuri, declanșarea represiunilor de proporții. Teroarea care a urmat a fost provocată de structurile sovietice de represiune: NKVD și tribunalele militare. Acestea au constituit principalele instrumente ale violenței îndreptate contra populației locale.

Arestările în rândul populației locale au fost printre primele manifestări ale regimului, declanșate în primele zile după 28 iunie 1940. Potrivit cercetărilor efectuate de Ion Varta, în perioada 28 iunie – 4 iulie 1940, în doar patru județe

din Basarabia – Chișinău, Bălți, Cetatea Albă și Cernăuți au fost arestați 1 122 de persoane, printre care: *„foști funcționari ai statului român sau persoane suspectate de colaborare cu instituțiile românești”* [18, p. 7].

Din amintirile relatate de Antonina Galețchi-Grecu, originară din comuna Dondușeni, județul Soroca: *„Pe Nicolae Galețchi, un frate al lui tata, l-au arestat în 1940. Prima jertfă a fost Nicolae. Nicolae a fost luat de sovietici, arestat în 1940. Eu țin minte, încă nu eram duși. L-au luat ziua cu mașina – «čiornyj voron» îi ziceau. Ziua, eu l-am văzut de-acum suit în mașină, că ei trăiau mai la deal de noi. I-au spus că-i arestat. De ce? Nu se spunea atunci de ce ești arestat. Nu s-a mai întors acasă, așa și nu a știut familia unde era el”* [13, pp. 115-144.]

Constantin Zberea din satul Bilicenii Vechi, județul Bălți a fost martor al atrocităților puterii sovietice la câteva luni după închiderea graniței. Fiica sa, Eugenia Zberea-Pripa consemnează: *„Am auzit că de aici din sat au luat câțiva bărbați, care erau în politică. I-o omorât, i-o împușcat. Nu s-o mai întors bărbații ceia. Pleșca era unul, Mereuță. Tata român? De-acum era târziu... Chiar să fi vrut să trecem Prutul – se închisese granița.”* [4, pp. 90-91].

Primele ținte ale structurilor sovietice au fost membrii Sfatului Țării care votaseră Unirea din 27 martie 1918. De exemplu, ordinul de arest pe numele lui Grigore Turcuman a fost semnat la 2 iulie 1940, la doar cinci zile după anexare. Alexandru Baltaga, deputat din partea preoțimii basarabene, a fost arestat la 31 august 1940 la 79 de ani și a decedat la 7 august 1941 în spitalul din Kazan. Emanoil Catelli, fost președinte al Comitetului Național Moldovenesc din Odesa, arestat la 5 iulie 1940 sub acuzația de activitate contrarevoluționară, a declarat la interogatoriu că s-a împotrivit reinstaurării puterii sovietice din convingeri politice, decedând la 18 februarie 1943 în închisoarea din Cistopol [9]. Vladimir Bodescu, arestat la 10 august 1940, la interogatoriu a respins toate acuzațiile și a declarat anchetatorilor că Unirea Basarabiei cu România a fost un act firesc. Teodosie Cojocaru, arestat la 13 august 1940, fiind acuzat de săvârșirea unor crime prevăzute de articolele 54-4, 54-13 și 54-11 ale Codului Penal al RSS Ucrainene, a decedat la 23 ianuarie 1941 în închisoarea nr. 1 din Chișinău. Aceeași soartă au avut și restul deputaților Sfatului Țării care au votat Unirea cu România [14].

La sfârșitul anului 1940, în închisorile subordonate NKVD-ului din RSS Moldovenească se aflau 2 624 de persoane, în timp ce capacitatea era de doar 1 520 de locuri. În 1941, numărul deținuților a crescut la 3 951 de persoane [6, p. 102]. Arestările vizau, în special, *„elementele contrarevoluționare”* – noțiune universală pentru structurile sovietice, ce putea fi atribuită oricui: *„foștii moșieri, proprietari de întreprinderi, funcționari de rang înalt, foști angajați ai poliției și jandarmeriei, mari comercianți”* [18, p. 23]. Mărturiile fiului primarului de Pelinia, Alexandru Pripa, la acel moment elev la liceu în Bălți, își amintește despre evenimentele de atunci în felul următor: *„În vara și toamna anului 1940 [...] s-au desfășurat un șir de arestări noaptea, fără nicio judecată [...] Astfel de «oameni periculoși» au fost mii sau chiar zeci de mii. Așa a căzut jertfă prefectul orașului*

Bălți, Catelli, avocatul Popovici din Bălți, gospodarii Ilie Moraru, Pavel Pinteac și Efim Buga din satul Mărăndeni, județul Bălți și mulți-mulți alții. Toți aceștia au fost întemnițați, ca scrumbiile în butoi, în închisoarea bisericii de la Pământeni, din Bălți, unde s-au aflat toată iarna 1940-1941." [13, pp. 59-64].

Concomitent, autoritățile sovietice au organizat un amplu sistem de recrutare forțată a populației rurale pentru a fi trimisă în minele, șantierele și uzinele din estul URSS. În așa fel, în perioada 26 august și 4 noiembrie 1940, autoritățile sovietice au preconizat recrutarea a 59 500 de persoane din mediul rural, fiind efectiv trimise 56 356 de persoane, în special din județele Bălți, Soroca, Orhei, Chișinău, Tighina și Cahul, către industria carboniferă, construcțiile și siderurgia din Ural, Siberia și Kazahstan [18, pp. 12-14]. Scopul era pulverizarea elementului românesc și diminuarea ponderii acestuia în raport cu grupurile minoritare. Condițiile de trai și muncă, erau foarte grele din motiv că muncitorii basarabeni trimiși în regiunea Molotov (Perm) erau cazați în cămine neadaptate necesităților de bază, lipseau haine calde, mobilier, și plus la toate hrana era insuficientă. Ca rezultat, în octombrie 1940, la Tula, 635 de muncitori basarabeni au refuzat să înceapă lucrul, iar 120-150 s-au adunat în gară cerând întoarcerea acasă. La sfârșitul lui noiembrie 1940, în regiunea Molotov a avut loc o grevă a muncitorilor basarabeni și bucovineni. Pentru rezolvarea acestei situații complicate, autoritățile sovietice i-au amenințat cu acuzații de *„activitate contrarevoluționară"* și au aplicat Decretul din 26 iunie 1940, care prevedea detenție pentru părăsirea neautorizată a locului de muncă [7, pp. 74-75].

Represaliile declanșate de puterea sovietică au generat și alte forme de manifestare a rezistenței. Un caz remarcabil din această perioadă este reprezentat de un grup de tineri din județul Orhei, care au constituit una din primele acțiuni organizate de înfruntare a regimului, chiar din primele luni a instaurării ocupației sovietice, după 28 iunie 1940 un grup de tineri studioși din Orhei, sub conducerea lui Anatol Gumă, a pus bazele Organizației de Rezistență „Majadahonda". Acești tineri, au fost, în mare parte, elevi ai Liceului „Vasile Lupu", care au recurs la răspândirea de manifeste anticomuniste, la editarea unui ziar clandestin intitulat „Cu Fruntea-n Sus!" și, ca punct culminant al activității în cadrul Organizației, în noaptea de Crăciun a aceluiași an au arborat drapelul tricolor pe clădirile administrației sovietice, inclusiv pe sediul NKVD-ului din Orhei [1, pp. 241-242]. Destructurată de securitatea sovietică în primele luni ale anului 1941, Organizația a fost aspru reprimată. La 24 iunie 1941, Tribunalul Militar din Odesa, special detașat pentru a judeca cazurile *„cele mai periculoase"*, i-a condamnat la moarte prin împușcare pe opt dintre lideri: Anatol Gumă, Vichentie Eprov, Grigore Mihu, Dumitru Dobândă, Mihail Grăjdianu, Onisim Cozma, Anatol Cotun și Victor Brodețchi, sub acuzația de spionaj și activitate contrarevoluționară [18, pp. 79-82]. Sentințele au fost executate la 27 iunie 1941, în subsolul închisorii din Chișinău. Alți membri ai organizației au fost condamnați la ani grei de detenție în lagăre de muncă, iar unii, evacuați forțat în interiorul URSS, au fost judecați supli-

mentar, astfel, la 26 septembrie 1941, Judecătoria Supremă a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Tătare l-a condamnat la moarte pe Dumitru Avramoglo, iar pe Vsevolod Ciobanu, Vladimir Alexeev și Dumitru Stici la câte 10 ani de privare de libertate.

Însă unul dintre aspectele dramatice de manifestare a regimului totalitar-comunist a avut loc în data de 12-13 iulie 1941, și anume primul val de deportări staliniste, pregătirile căruia au început în toamna anului 1940. La 11 noiembrie 1940, NKVD-ul a emis directiva nr. 29032, care obliga șefii direcțiilor județene să efectueze o evidență strictă a *„elementelor antisovietice”*. La 31 mai 1941, S.A. Goglidze împuternicit al CC al PC(b) al Uniunii Sovietice și al CCP al URSS pentru RSS Moldovenească i-a adresat lui Stalin un memoriu în care solicita deportarea a 5 000 de persoane împreună cu familiile lor, împărțite în nouă categorii: activiști ai partidelor burgheze, moșieri, polițiști, ofițeri, mari comercianți, proprietari de imobile și primari [6, pp. 110-111]. Operațiunea din noaptea de 12-13 iunie 1941, potrivit datelor centralizate, a rezultat cu arestarea a 4 517 de persoane (trimise în lagăre) și 13 875 de persoane deportate, totalizând aproximativ 18 392 de victime [6, pp. 83-84]. Alte documente indică cifra de 22 648 de persoane deportate, dintre care 9 954 în RSS Kazahă, 6 085 în regiunea Omsk, iar restul în Komi și ținutul Krasnoiarsk [18, pp. 28-29].

Concluzii

Ocupația sovietică a Basarabiei (1940–1941) a reprezentat un proces complex de instaurare a unei administrații totalitare, în care restructurarea instituțională a servit drept pârghie fundamentală pentru exercitarea controlului politic absolut. Prin sovietizarea forțată a sferelor juridice, economice și sociale, autoritățile ocupante au urmărit o transformare radicală a întregii ordini politice, menită să asigure subordonarea totală a provinciei față de centrul unional. Mecanismele represiunii, de la arestări selective și epurări administrative până la deportările în masă, au constituit elemente structurale ale politicii de stat, fiind calculate pentru a anihila elitele și a suprima orice formă de opoziție. Coroborarea riguroasă a documentelor de arhivă cu mărturiile de istorie orală confirmă legătura indisolubilă între noile politici administrative și teroarea politică, reliefând caracterul sistemic și planificat al violenței de stat în acest prim an de ocupație. Ocupația sovietică a Basarabiei (1940–1941): administrație și represiune politică relevă faptul că eficiența controlului totalitar a depins direct de transformarea aparatului birocratic într-un mecanism de opresiune, destinat integrării forțate și ireversibile a acestui spațiu în structurile imperiale sovietice.

Bibliografie:

1. AVĂDĂNII, Maxim, Ludmila D. COJOCARU (coord. șt.). Organizația antisovietică a tineretului studios „Majadahonda” din Orhei (1940-1941): istorie și memorie. În: *Interuniversitaria: Materialele Conferinței Științifice Internaționale a Studenților consacrată aniversării de 80 de ani de la fondarea Universi-*

tății de Stat „Alecu Russo” din Bălți, 16 mai 2025. Ediția a 21-a. Bălți: [s. n.], 2025. Vol. 3, p. 239-245. ISBN 978-9975-50-366-2.
2. BUZATU, Gheorghe (coord.). *Bătălia pentru Basarabia (1941–1944).* București: Ed. Mica Valahie, 2010. 386 p. ISBN 978-606-8304-15-1.
3. BUDIȘTEANU, Alexandru. *Sub patru regimuri pe toate continentele.* București: Ed. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2014. 604 p. ISBN 9789737861818.
4. COJOCARU, Ludmila D. *Copiii și războiul în memoriile supraviețuitorilor Gulagului*. În: *Dialogica: revistă de studii culturale și literatură*, 2021, anul III, nr. 1, pp. 88-93. E-ISSN 1857-2537.
5. COJOCARU, Ludmila D. Studiu de caz Liubov Pojoga: „Aiștia-s lupi în piele de oaie!”. În: Ludmila D. COJOCARU (editor). *Arhivele memoriei: recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească.* Vol. I, tom 1. Chișinău: Ed. Balacron, 2016, 366 p. ISBN 978-9975-128-54-4.
6. PASAT, Valeriu. *Calvarul: documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești, 1940–1950.* Moscova: Ed. Rosspen, 2006. 453 p. ISBN 9975-78-357-0.
7. PASAT, Valeriu. *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940–1953).* Chișinău: Ed. Cartier, 2011. 684 p. ISBN 978-9975-79-698-9.
8. PĂDUREAC, Lidia. *Memorii basarabene și bucovinene despre instituirea puterii sovietice în 1940.* În: *Anuarul Catedrei de științe socioumane și asistență socială*, 2016, pp. 35-43. ISBN 978-9975-50-187-3.
9. PĂDUREAC, Lidia. *Deznodământ: deputații Sfatului Țării, reprimați de NKVD* [online]. Disponibil la: https://historia.ro/sectiune/general/deznodamant-deputatii-sfatului-tarii-reprimati-570336.html [accesat 30 aprilie 2026].
10. PETRENCU, Anatol. *Raptul Basarabiei, Nordului Bucovinei, Ținutului Herța. Prima ocupație sovietică (1940–1941).* În: *Limba Română*, 2012, nr. 5-6 (204), pp. 106-117. ISSN 0235-9111.
11. POȘTARENCU, Dinu. *O istorie a Basarabiei în date și documente (1812–1940).* Chișinău: Ed. Cartier, 1998. 219 p. ISBN 9975-949-18-5.
12. POSTICĂ, Elena. *Rezistența antisovietică în Basarabia (1944–1950).* Chișinău: Ed. Știința, 1997. 240 p. ISBN 9975-67-045-8.
13. POSTICĂ, Elena. *Scurte amintiri din istoria sângeroasă a poporului moldav dintre anii 1940–1990, expuse de Alexandru Efim Pripa.* În: Elena POSTICĂ (editor). *Arhivele memoriei: recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească.* Vol. II, tom I. Chișinău: Ed. Balacron, 2016. 336 p. ISBN 978-9975-128-64-3.
14. POSTICĂ, Elena. *Deputați ai Sfatului Țării exterminați de NKVD* [online]. Disponibil la: https://www.memorialsighet.ro/coala-memoriei-2010-elena-postic-deputai-ai-sfatului-rii-exterminai-de-nkvd/ [accesat 3 mai 2026].
15. TAȘCĂ, Mihai; NIESS, Wolfram (coord.). *Dezmembrarea României: anexarea de către URSS a Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța: studiu și culegere de documente.* Chișinău: Ed. Serebia, 2015. 1044 p. ISBN 978-9975-3003-4-6.

16. TAȘCĂ, Mihai; NIESS, Wolfram (coord.). *Dezmembrarea României: exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța (28 iunie 1940 – 22 iunie 1941): studiu și culegere de documente.* Partea I. Chișinău: Ed. Serebia, 2018. 896 p. ISBN 978-9975-9577-7-9.
17. ȚURCANU, Mihai. *Statele Unite și problema Basarabiei (1917–1941).* București: Ed. Academiei Române, 2019. 377 p. ISBN 978-606-654-366-8.
18. VARTA, Ion; VARTA, Tatiana. *Deportările în masă din R.S.S. Moldovenească din 13–16 iunie 1941: studiu, documente.* București: Ed. Ministerul Afacerilor Externe, 2011. 345 p.

CZU 778.5(478Bălți)”19”

CINEMATOGRAFUL ÎN LOISIRUL URBAN AL BĂLȚIULUI INTERBELIC

Dumitrița GARABAJIU, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți*
Conducător științific: **Ludmila D. COJOCARU,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *The article analyzes the role of cinema in the development of urban leisure in Bălți during the interwar period, within the context of cultural and urban modernization processes that took place after the Great Union. The research focuses on the emergence of cinema as a cultural institution and a space of urban sociability, highlighting the way it influenced leisure practices and the social behavior of the urban public. The study examines the city's cinematographic infrastructure, the activity of the “Lux” and “Modern” cinemas, the organization of film programs, film promotion, and the integration of Bălți into the Romanian and European cinematic circuit. The research is based on interwar press materials, memoiristic sources, and visual materials of the period, including posters and photographs. The results demonstrate that cinema represented not only a form of entertainment, but also an important space of urban sociability and the affirmation of new modern cultural practices.*

Keywords: *Bălți, “Lux” cinema, “Modern” cinema, urban leisure, modernization, urban sociability.*

Introducere

Modernizarea interbelică, adesea asociată cu procesul economic și dezvoltarea tehnologică, a influențat semnificativ stilul de viață al oamenilor, inclusiv modul în care aceștia își organizau și petreceau timpul liber. Transformările radicale în felul de raportare a individului la sine însuși, caracterizate de Michel Foucault prin conceptul „modernitatea ca atitudine” [7] ne determină să percepem modernitatea ca o schimbare de mentalitate, marcată de dorința de noutate și desprinderea de tradiție [10, p. 182]. Multitudinea de modele, activități de odihnă, divertisment și consum cultural care vin să marcheze esteticul vieții urbane moderne determină noi perspective teoretice și afirmarea conceptului de „loisir” care devine o componentă esențială a vieții urbane și care. Astfel, *loisirul* include

activități prin care individul se odihnește, se distrează sau se dezvoltă, devenind o parte importantă a vieții cotidiene [5, pp. 27-29]. În istoriografia românească, antropologul clujean Simona Nicoară definește *loisirul* astfel: „Jugul muncii fizice perpetue a fost considerat o dovadă de dependență, de aceea loisirul era considerat o modalitate de cultivare a sufletului și corpului, o formă de libertate și de grandoare a spiritului." [11, pp. 15-16].

Sub impactul modernizării, atestăm transformări radicale în topografia vieții culturale urbane, precum cafenele, grădini publice, teatre care devin locuri de socializare și, desigur, de consum cultural. O prezență activă însă revine cinematografului, cu o suita impunătoare a formelor de divertisment și petrecere a timpului liber. Cercetarea istoriei cinematografelor bălțene s-a aflat în atenția mai multor cercetători și muzeografi ca Ludmila Dobrogeanu [4], Teo-Teodor Marșalcovschi [8], Ana Molcosean [9], însă fără a elucida manifestarea acestor instituții din perspectiva vieții cotidiene și a practicilor de petrecere a timpului liber. Demersul nostru de cercetare își propune să depășească această sincopă, abordând cinematograful din orașul Bălți ca instituție culturală în devenire a perioadei interbelice care a influențat comportamentele sociale și a rescris etosul raportării individului la sine însuși. Astfel, scopul cercetării de față este analiza loisirului urban în orașul Bălți în perioada interbelică prin oferta culturală oferită de instituția cinematografică. În acest context, ne propunem 1) studierea infrastructurii cinematografice din oraș și 2) identificarea modelelor și atitudinilor transmise de instituția cinematografică în elaborarea noilor forme de divertisment și afirmarea practicilor sociale asociate mersului la cinematograf. Cercetarea noastră valorifică surse memorialistice, presa și materialul imagistic din perioada interbelică, inclusiv afișe, fotografii și cărți poștale.

Afirmarea cinematografului în topografia culturală a Bălțiului

În perioada interbelică, orașul Bălți a cunoscut un amplu proces de transformare și modernizare urbană, în contextul schimbărilor produse după Marea Unire. Dezvoltarea infrastructurii urbane, extinderea rețelei de transport, apariția iluminatului stradal și construcția unor clădiri noi au contribuit la schimbarea aspectului orașului și la modernizarea vieții cotidiene. Aceste schimbări nu au influențat doar infrastructura și organizarea spațiului urban, dar și viața cotidiană și, mai ales, modul în care rezidenții și oaspeții orașului își petreceau timpul liber.

Așa cum relevă cercetările anterioare, în perioada interbelică în Bălți funcționau două cinematografe principale – Cinema „Lux" și Cinema „Modern". Din punct de vedere al amplasării, ambele incinte se aflau în zona centrală a orașului, fapt ce favoriza accesibilitatea din partea publicului și revendicarea monopolului de socializare și consum cultural. Cinematograful „Lux", cu origini din perioada țaristă însă reconstruit din temelie după incendiul devastator din anul 1927, se bucura de vecinătatea instituțiilor comerciale, cum ar fi Magazinul „Universal", dar și a celor culturale precum Teatrul „Scala" (Fig. 1). În cazul Cinema „Modern", acesta a fost înscris în infrastructura cinematografică a orașului Bălți în

perioada interbelică, aflându-se în apropierea cinematografului „Lux”, la fel amplasat în zona centrală (Fig. 2). Atât locul aflării, cât și acțiunile de extindere a ofertei culturale este demonstrată prin efortul de modernizare a incintei reconstruite a Cinematografului „Lux” (Fig. 3) prin deschiderea Cinema „Modern”, dar mai ales prin construcția, în 1934, a unei noi instituții din industria – Teatrul „Scala”.

Crearea acestei rețele de instituții are loc pe valul transformărilor modernizatoare, odată cu apariția Societății „Sti-film”, în 1935, fondată de Iosif și Rahil Stivelmacher. Societatea avea un scopul de proiectare a filmelor, de organizare a spectacolelor de teatru, a expozițiilor și a diferitor evenimente artistice, care se înscriau armonios în viața culturală urbană [6].

Promovarea filmelor se făcea prin difuzarea afișelor, programelor cinematografice și a reclamelor de publicitate din paginile ziarelor locale, acestea încercând să impresioneze prin caracterul spectaculos și modern al expunerii. Publicul reacționa pe potrivă, reprezentând elitele urbane, dar și categorii sociale mai largi, fapt ce demonstrează caracterul accesibil al cinematografului ca formă de divertisment urban. Astfel, în perimetrul cinematografelor se articulează un important spațiu al sociabilității urbane și al vieții cotidiene a Bălțiului interbelic (Fig. 4).

Atracția pentru public era determinată și de aspectul arhitectural și estetic al incintelor. Cinematograful „Modern”, spre deosebire de cinematograful „Lux”, care păstra elemente arhitecturale decorative specifice Art Nouveau de la începutul secolului al XX-lea, avea o structură mai simplă și mai funcțională, adaptată nevoilor unui public tot mai numeros. Creșterea interesului populației pentru divertisment și consum cultural, popularitatea tot mai mare a proiecțiilor cinematografice a determinat extinderea activității cinematografice din oraș și apariția unor noi spații dedicate filmului. De asemenea, remarcăm existența, pe lângă cinematografele deja menționate, a unui Cinematograf de Vară, destinat proiecțiilor în aer liber. Sursele imagistice ale epocii ne arată că acesta era amenajat în Grădina Publică și devenea, în special în serile de vară, un important loc de atracție pentru locuitorii orașului (Fig. 5).

Articularea loisirului bălțean sub impactul cultural al cinematografului

Programul cultural al cinematografelor din Bălți era adaptat intereselor unui public tot mai numeros și divers. Presa timpul relevă despre organizarea cu regularitate a proiecțiilor, iar informația despre filmele difuzate era accesibilă din afișele plasate cu generozitate în spațiul public (fig. 6). De exemplu, în unul din programele cinematografice publicate în presă, în care sunt menționate filmele proiectate la cinematografele „Modern” și „Lux”. Astfel, la „Modern” erau difuzate producții precum „Decepția primei iubiri”, „Sărutul” sau „Cântecul cazacilor”, iar la „Lux” – filme precum „Pasiunea cea mare”, „Omul fără cap” sau „Viena dansează”. Organizarea acestor programe pe zile demonstrează existența unei oferte cinematografice diversificate. În rezultat, asistăm la formarea unui

public larg, divers, devotat, înscris plenar în loisirul interbelic bălțean (Fig. 7). Un alt exemplu relevant constituie prezența elementelor publicitare amplasate în fața cinematografului „Lux". Într-o fotografie de familie din a doua jumătate a anilor 1930 atestăm o instalație publicitară cu figuri comice și mesajul „Deplângem pe cei ce nu vin să ne vază", fapt ce evidențiază caracterul spectaculos și atractiv al promovării cinematografice în spațiul urban bălțean (Fig. 8).

Filmele proiectate în cinematografele din Bălți proveneau atât din spațiul european, cât și din cinematografia americană, ceea ce permitea publicului local să intre în contact cu modele culturale europene sau de peste ocean, care transpuneau în Bălți noile tendințe cinematografice din lume. Printre acestea se regăseau producții de comedie, melodramă sau filme cu caracter artistic. Popularitatea filmelor cu renumitul actor și regizor Charlie Chaplin demonstrează interesul publicului pentru cinematografia occidentală și pentru accesarea noilor forme de expresie artistică ca parte a loisirului (Fig. 2).

Atracția în spațiul de divertisment era întreținută, așa cum menționam mai sus, prin conținutul afișelor, dar și prin crearea unui context evenimențial care să dea plus valoare acestei poțiuni de petrecere a timpului liber. Astfel, afișul pentru filmul „Nopți moscovite" („Les Nuits Moscovites"), este dedicat aniversării a 25 de ani ai Cinematografului „Lux", iar filmul este prezentat ca o producție de succes de rezonanță internațională la care este invitat și publicul din Bălți. Caracterul festiv al evenimentului și interesul cinematografelor pentru atragerea și impresionarea publicului prin filme populare și printr-o prezentare spectaculoasă a acestora reconfirmă afirmarea noilor forme de loisir. (Fig. 9). La fel de reprezentativ este afișul filmului „Taras Bulba", realizat după opera lui Nikolai Gogol, în rol principal cu actorul Harry Baur. Deși afișul aparține Cinematografului „ARO" din București, pe acesta apare menționată și distribuția pentru Bălți, precum și Societatea „Sti-film", fapt ce vorbește despre existența unor rețele bine organizate de distribuire a filmelor, iar în rezultat despre integrarea orașului Bălți în circuitul cinematografic european și românesc al perioadei interbelice (Fig. 10).

Dezvoltarea loisirului în orașul Bălți, ca urmare a ofertelor culturale din partea instituțiilor de teatru și cinema, rezona armonios cu faptele și modelele de divertisment cultivate în întreg spațiul urban românesc din perioada interbelică. De exemplu, în orașul Chișinău, unde cinematografele dispuneau de ofertă culturală mai diversificată, producțiile europene erau proiectate mai frecvent. Cinematograful „Odeon" din Chișinău, în 1937, a proiectat filmul „Studenta Institutului Smolnîi" [12, p. 143], cu celebra soprană Maria Cebotari în rol principal, fapt ce a determinat extinderea considerabilă a publicului predispus să-și petreacă timpul liber pentru vizionarea acestui film. Deși orașul Bălți avea un număr mai redus de cinematografe în comparație cu Chișinăul, repertoriul larg și întreținerea unui ritm dinamic al ofertelor demonstrează afirmarea acestei forme de loisir în urbea bălțeană, în pas cu spiritul cultural modern al epocii.

Concluzii

Petrecerea timpului liber pentru locuitorii orașului Bălți, incluzând atât elitele urbane, cât și categorii sociale mai largi, demonstrează caracterul accesibil al acestui tip de divertisment. Frecvența proiecțiilor și diversitatea programelor a contribuit la transformarea mersului la cinema într-un obicei integrat în viața cotidiană. În același timp, cinematograful nu era doar un spațiu de vizionare a filmelor, ci și un loc de întâlnire și interacțiune socială. Participarea la proiecții presupune o experiență colectivă, în care spectatorii împărtășeau emoții și reacții comune, contribuind, astfel, la consolidarea relațiilor sociale. În acest sens, cinematograful poate fi înțeles ca un spațiu al sociabilității urbane, în care indivizii consumă produse culturale și, concomitent, își afirmă prezența în cadrul vieții sociale. Astfel, mersul la cinema devine o practică specifică loisirului modern, refiletând schimbările în raportul dintre munca și timpul liber și contribuind la conturarea unei culturi bazate pe consum cultural și interacțiunea socială.

Bibliografie:

1. BaltiGraphia [online]. Disponibil: https://www.facebook.com/photo.php?fbid=664980899084617&set=pb.100067181384894.-2207520000&type=3&utm_source=chatgpt.com, [accesat 13.05.2026].
2. Bălți Metropolă: portal online de istorie urbană și memorie locală [online]. Disponibil: https://www.facebook.com/baltimetropola, [accesat 02.02.2026].
3. Biblioteca Municipală „B.P. Hașdeu”. Bessarabica: Biblioteca Digitală [online]. Disponibil: https://www.bessarabica.info, [accesat 27.01.2026].
4. DOBROGEANU, Ludmila. Bălțul cultural în perioada interbelică. În: Vocea Bălțului, 19 mai 2006, p. 2.
5. DUMAZEDIER, Joffre. Vers une civilisation du loisir. Paris: Éditions du Seuil, 1962. ISBN 2020006049.
6. Esp.md. Familia Stivelmacher – fondatorii cinematografiei și teatrului din Bălți [online]. 29 noiembrie 2024. Disponibil: https://esp.md/ro/podrobnosti/2024/11/29/familia-stivelmacher-fondatorii-cinematografiei-si-teatrului-din-balti, [accesat 12.10.2025].
7. FOUCAULT, Michel. An Aesthetics of Existence. În: Politics, Philosophy, Culture: Interviews and Other Writings 1977-1984, New York: Routledge, 1988, pp. 47-53. ISBN 978-0415900829.
8. MARȘALCOVSCHI, Teo-Teodor; VOLONTIR, Mihai. Teatrul „Scala” din Bălți. În: Anuarul Catedrei Discipline Socioumanistice. 2009-2010, pp. 51-61.
9. MOLCOSEAN, Ana. File de istorie a Teatrului „Scala” din Bălți (1934–1977). În: COJOCARU, Ludmila D.; GOTCA, Rodica (coordonatori). Bălți: Cultura promovării imaginii orașului. Chișinău: Știința, 2023, pp. 126-132. ISBN 978-9975-85-413-9.
10. NICA, Daniel. Ceva nou: modă, modernitate, actualitate. În: Revista de Filosofie. 2024, tom LXXI, nr. 1, pp. 179-199. ISSN 0034-8260.

11. NICOARĂ, Simona. Timp liber, distracție, joc. Sensibilități și metamorfoze de-a lungul istoriei. În: Caiete de Antropologie Istorică. 2007, anul VI, nr. 1-2 (10-11), pp. 15-30. ISSN 1583-2562.
12. OLĂRESCU, Dumitru. Maria Cebotari – superstar al filmului muzical european. În: Materialele Conferinței Internaționale „Identitățile Chișinăului", ediția a V-a. Chișinău: ARC, 2020, pp. 142-150. ISBN 978-9975-0-0338-4.

Anexe

Fig. 1. *Clădirea Cinematografului „Lux", or. Bălți, înc. sec. XX [3]*

Fig. 2. *Clădirea Cinematografului „Modern”, or. Bălți, 1920 [3]*

Fig. 3. *Clădirea Cinematografului „Lux”, or. Bălți, 1930 [6]*

Fig. 4. *Eleve ale Gimnaziului Evreiesc, în fața Cinematografului „Lux”, or. Bălți, anii 1930 [1]*

Fig. 5. *Cinematograful de Vară „Lux”, or. Bălți, anii 1930 [6]*

Fig. 6. *Coloană de afișaj din beton, anii 1930, or. Bălți [2]*

BALȚI

Cinema Modern. — „Decepția primei iubiri“ (Ricoli); „Sărutul“ (Metro); „Cântecul cazacilor“ (General).

Cinema Lux. — „Pasiunea cea mare“ (Pan.); „Omul fără cap“ (Pan.); „Dunărea albastră“ (Mercur); „Viena dansează“ (Mercur).

G. H.

Fig. 7. *Activitatea cinematografică din prima jumătate a anului 1931 [3]*

Fig. 8. *Instantaneu din fața Cinematografului „Lux”, or. Bălți, anii 1930 [1]*

Fig. 9. *Anunț pentru rularea filmului „Nopți Moscovite” la Cinematograful „Lux”, 1935 [2]*

Fig. 10. *Publicitatea pentru filmul „Taras Bulba", prezentat la Cinematograful „ARO" [2]*

CZU 687.12(478Bălți)"19"

MODA FEMININĂ ÎN BĂLȚIUL INTERBELIC: STILURI ȘI EXPRESII VESTIMENTARE

Mihaela GÎNDAC, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Ludmila D. COJOCARU,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *This article examines the evolution of women's fashion in interwar Bălți as a reflection of social, cultural, and economic transformation after the First World War. Influenced by European fashion trends, particularly those originating from Paris, local women gradually adopted modern clothing styles, accessories, and beauty practices. The study also explores the circulation of fashion trends through public spaces, local shops, magazines, highlighting the role of fashion in shaping urban identity and modern femininity.*

Keywords: *women's fashion, urban culture, modernity, European influence*.

Introducere

Perioada interbelică a reprezentat pentru Bălți o etapă de transformare socială, culturală și urbană, în care influențele europene au jucat un rol semnificativ în viața cotidiană. Modernizarea orașului s-a evidențiat mai ales prin schimbarea comportamentelor, gusturilor. În acest context, moda feminină devine un indicator important al felului în care societatea bălțeană a adaptat noile modele culturale

ale epocii. Cercetările existente privind perioada interbelică au acordat o atenție importantă proceselor de modernizare urbană, transformărilor sociale și influențelor culturale europene, însă moda feminină locală a fost abordată mai puțin. În cazul orașului Bălți, informațiile referitoare la modă pot fi reconstituite în special pe baza surselor vizuale, a ghidurilor locale, reclamelor comerciale, magazinelor și atelierelor existente în acea perioadă. Prin urmare, cercetarea modei feminine bălțene rămâne un domeniu care necesită o analiză minuțioasă, deoarece permite înțelegerea modului în care modernitatea europeană a fost receptată și adaptată.

Vestimentația femeilor din Bălțiul interbelic nu poate fi analizată doar ca un simplu aspect estetic, deoarece hainele, accesoriile, coafurile și modul de prezentare în public exprimau statutul social, apartenența la mediul urban și dorința de sincronizare cu modernitatea europeană. Demersul acestei cercetări își propune să analizeze moda feminină în Bălțiul interbelic prin identificarea mecanismelor de transmitere, preluare și adaptare a tendințelor europene în stiluri și expresii locale.

Obiectivele principale vizează elementele definitorii ale anilor ’20 și ’30 ai sec. al XX-lea și analiza modului în care moda feminină era întreținută prin modele culturale promovate de reviste, presă, film, precum și evidențierea felului în care promovarea tiparelor din Bălți era determinată de materiile prime și rețeaua de ateliere și magazine.

Din punct de vedere teoretic, comunicarea se bazează pe conceptele de *modernitate urbană*, *cultură vestimentară*, *reprezentare socială* și *identitatea feminină*, *moda* fiind interpretată ca formă de exprimare a statutului, gustului estetic și aparenței la spațiul modern. Metodologic, cercetarea este fundamentată pe analiza istorică, metoda comparativă și interpretarea surselor istorice cu caracter narativ sau imagistic, prin coroborarea imaginilor de epocă cu informațiile oferite de ghiduri, reclame și presa interbelică.

Noutatea studiului constă în abordarea modei feminine din Bălțiul interbelic nu doar ca fenomen estetic, ci ca expresie a modernizării urbane și a afirmării femeii bălțene în spațiul public.

În Bălți, moda era distribuită prin mai multe canale: reviste, reclame comerciale, cinematografe, magazine și ateliere de croitorie, blănării, parfumerii. Toate acestea au contribuit la formarea gustului feminin și la răspândirea tendințelor difuzate de centrele europene, în special Paris. Totuși, moda europeană nu a fost preluată mecanic, ci adaptată în funcție de posibilitățile economice, vârstă, statut sociale și norme locale.

Modele și tendințe vestimentare

Analiza modei feminine din Bălțiul interbelic identifică două decenii – anii ’20 și anii ’30 – , ca etape distincte ale modernizării vestimentare.

Afirmarea „femeii moderne” are loc în anii 1920 sub influența curentului „Art Deco”, care introduce noi practici vestimentare. Această perioadă este marcată de renunțarea treptată la silueta rigidă și încărcată a epocii anterioare.

Rochiile devin mai drepte, mai lejere, cu talia coborâtă, iar lungimea lor permite o mai mare libertate de mișcare. Prin aceste modificări, ținuta feminină capătă un caracter mai practic și mai dinamic. De exemplu, în ipostaza fotografică care reprezintă familia Nikolaev din or. Bălți (Fig. 1), observăm caracteristicile tipice ale modei anilor 1920: imprimeurile florare, formele simple, materialele mai ușoare sugerează o schimbare a gustului feminin, orientat spre naturalețe, mobilitate și eleganță. Lejeritatea exprimată de croiul rochiilor sugerează o desprindere treptată de rigiditatea vestimentară a epocii precedente.

Un alt element definitoriu al anilor '20 este *chapeau cloche*: „*Pălăriile sunt simple dar elegante. Formele bateau, chaloupe, cloche*" [6, p. 194]. Aceasta era purtată jos pe frunte și avea o formă de clopot, devenind unul dintre simbolurile vizibile ale femeii moderne. Un exemplu elocvent este imaginea cu un chip feminin purtând o pălărie tip *cloche*, ca un accesoriu emblematic al acestei perioade (Fig. 2). La fel, observăm că accesoriul este completat de tunsoarea scurtă de tip *garçonne* [7, pp. 249-250], ceea ce ne indică adoptarea tendințelor vestimentare europene în mediul local. Asocierea dintre pălărie și coafură este importantă, deoarece nu ține doar de aspectul exterior, ci exprimă o nouă atitudine feminină. În imagine, identificăm că pălăria este asortată cu o blană, fiind un indicator al statutului social ridicat și accesul la bunurile de lux, astfel, observăm dorința de afirmare estetică și dezvoltarea gustului modern. Această schimbare vestimentară reprezintă expresia unei noi atitudini feminine, iar ținuta sa devine mijloc de exprimare.

Rochiile lejere, pălăriile *cloche*, coafurile de tip *garçonne* alături de alte accesorii precum beretele, *pantofii cu baretă* – toate articulau caracteristica modei anilor '20, este influențată de stilul *flapper* – un stil menit să reprezinte tinerețea, libertatea și modernitatea. Analizând imaginea unui grup de persoane așezat la o masă, în aer liber (Fig. 3), surprindem predilecția femeilor pentru elemente caracteristice stilului „flapper": rochiile au o croială lejeră, reflectând adoptarea modelelor culturale occidentale, pălăriile cloche, coafura garçonne, pantofii cu baretă. Mai mult, însuși faptul că femeile apar într-un spațiu public este relevant în sine, deoarece moda interbelică se manifestă vizibil mai ales în locurile de întâlnire, promenadă și socializare. Prin urmare, spațiul public devine punctul central al modernizării, unde are loc un schimb cultural. Totodată, spațiul public servește drept scenă de etalare a modei. În acest sens, moda poate fi înțeleasă nu doar prin intermediul veșmintelor, ci și prin spațiul în care hainele sunt purtate. Spațiul public devine o scenă a modernității. Femeia modernă își construiește imaginea prin vestimentație, dar, nu în ultimul rând, prin locurile în care apare: stradă, cafenea, cinematograf, restaurant. Această apariție publică transformă moda într-un fenomen social.

Stilul *flapper* [5, p. 82] aduce și o schimbare de atitudine a femeii în relație cu societatea. Femeia nu mai este constrânsă în acțiuni, este vizibilă emanciparea feminină prin contextele în care aceasta participă la viața urbană. Această

tendință este ilustrată de fotografia celor trei femei (fig. 4), ale căror ținute reflectă tendințele deceniului. Rochiile prezintă croieli lejere și siluete drepte, fără pronunțarea taliei. Sugestivă este ținuta femeii din dreapta, care poartă o rochie deschisă la culoare, cu linie fluidă și talia coborâtă, specifică esteticii flapper. Femeia din centru are o rochie cu mâneci ample și falduri verticale, păstrând tendința de simplificare a formei corporale. Femeia din stânga poartă o rochie închisă la culoare, cu croială dreaptă și lungime sub genunchi. Stilul este completat de pantofii cu baretă, coafurile scurte asociate cu noul ideal feminin.

Prin urmare, moda anilor ’20 exprimă schimbarea gustului vestimentar, dar și afirmarea unei noi identități feminine. Iar imaginile din epoca interbelică a urbei bălțene reconfirmă acest lucru.

Moda anilor ’30 marchează o tranziție clară de la stilul liber către o estetică mai matură, iar vestimentația devine mai sobră și capătă o formă mai rafinată. Această transformare poate fi legată de maturizarea gustului urban, ținuta feminină devine mai practică, mai adaptată vieții cotidiene [6, p. 188], menținând însă eleganța. Analiza imaginilor de epocă din orașul Bălți ne permite observarea evoluției practicilor vestimentare din această perioadă. Astfel, poza de grup a familiei (fig. 5) scoate în evidență tendințele vestimentare specifice anilor ’30: rochii cu lungime medie, croieli simple, cu accentuarea discretă a taliei, iar accentul fiind pus pe practicitate. Încălțămintea este caracterizată prin tocuri joase și forme comode, completând imaginea vestimentară adaptată ritmului cotidian. Spre deosebire de imaginea anterioară, portretul de grup al familiei Nikolaev prezintă respectarea formalității, accesoriile discrete indicând utilizarea conștientă a modei. Cu toate acestea, fetele adoptă o tunsoare scurtă cu onduleuri fixate, ce reflectă influența cinematografiei. Astfel, observăm tendințele vestimentare europene, alături de adaptarea acestora la practicile locale. În rezultat, vestimentația feminină exprimă un echilibru între modernitate și respectarea convențiilor sociale. Anume această adaptare selectivă constituie una dintre trăsăturile specifice modei feminine bălțene.

În poza de grup a familiei Strutinskaia (fig. 6), cele două prezențe feminine ilustrează tendințele vestimentare ale anilor ’30. Femeia așezată în prim-plan poartă o rochie cu imprimeu florar discret, cu mâneci lungi. Aceasta sugerează orientarea modei spre o eleganță mai matură și mai feminină, evidențiind o siluetă mai alungită și mai sobră. Femeia aflată în planul secundar poartă o ținută deschisă la culoare, simplă și rafinată, confirmând preferința pentru vestimentația elegantă, dar lipsită de ornamentație excesivă. Ambele femei au coafuri scurte, ondulate și atent aranjate, specifice perioadei. Prin aceste detalii, fotografia reflectă adaptarea modei europene în mediul urban bălțean și afirmarea unei feminități elegante, echilibrate și moderne.

În baza materialului expus, observăm că specificul modei feminine în Bălțiul interbelic constă în adaptarea tendințelor vestimentare europene la realitățile sociale, economice și culturale locale. Deși influențată puternic de moda

occidentală, vestimentația feminină bălțeană se caracterizează printr-un echilibru între modernitate și sobrietate. Femeile urbane adoptau elemente specifice anilor ’20 și ’30, dar într-o manieră mai lejeră și practică.

Rețele și actanți de promovare a modei

Moda feminină din Bălțiul interbelic nu s-a format izolat. Ea a fost întreținută printr-un proces continuu de circulație culturală, în care revistele, presa, cinematografia și modelele europene au avut un rol esențial. Femeile bălțene aflau despre noile tendințe prin imagini, reclame, reviste de modă, filme și modele promovate de centre urbane mai mari. Printre cele mai importante mijloace prin care tendințele europene au ajuns în mediul local au fost revistele de modă. Acestea prezentau modele de rochii, pălării, coafuri, accesorii și combinații vestimentare. Un alt vehicul cultural era reprezentat de rețeaua magazinelor de galanterie. Acestea deseori sunt atestate ca fiind suprapuse: „*Magazinul de galanterie Ș. Șereșevschi (str. Regele Carol I, nr. 43), în anul 1940 deținea o cantitate impresionantă de reviste de modă*” [1, p. 237]. Prin urmare, observăm că moda era accesibilă nu doar prin produse, ci și prin imagini și modele vizuale. Revistele, dincolo de funcția informativă, formau gustul feminin și cultivau eleganța modernă. O femeie ce consulta reviste de modă putea observa ce tipuri de rochii se purtau, ce pălării erau actuale, cum se aranja părul și ce accesorii completau o ținută. Prin urmare, avea loc formarea gustului estetic feminin.

Presa și reclamele comerciale completau acest proces. Un exemplu relevant este reclama pentru Blănăria „M. Tcaci” [3, p. 68], situată pe strada Regele Ferdinand nr. 201 din Bălți. Prezența acesteia demonstrează existența unei cereri pentru articole vestimentare de lux, asociate eleganței urbane, care prezintă un indicator a statutului social.

De asemenea, în Bălți funcționau magazine specializate în comercializarea hainelor gata confecționate. Un exemplu este Magazinul „Cehoslovaca” [3, p. 81] care promova vânzarea diferitor articole vestimentare la „prețuri reduse și strict fixate”. Deducem, astfel, că moda începea să devină mai accesibilă și să existe o cerere pentru produse vestimentare moderne nu doar în rândul elitei. Prețurile fixe și reduse indică dezvoltarea comerțului modern și orientat către un public mai larg. Astfel de magazine reflectă dezvoltarea comerțului modern și prezența cererii pentru produse.

În categoria magazinelor atestăm Magazinul de încălțăminte de lux „Boris Palarie” de pe strada Regele Ferdinand 169 [3, p. 76] și Magazinul de drogherie și parfumerie „A. Rabei” de pe strada Regele Carol I, 117 [3, p. 76]. Existența acestor structuri comerciale vorbește despre prezența unor gusturi estetice și accesul direct la produsele de lux.

Un loc aparte în acest proces revine anunțurilor comerciale care constituiau principale surse de informare și familiarizare cu ofertele vestimentare. Conținutul lor sugerează statutul social și eleganța, creând anumite standarde sociale. La fel, observăm că anunțurile sunt orientate spre anumite categorii sociale, spre

exemplu, anunțul cu privire la depozitele principale de confecțiuni și trenchcoaturi „Schleapnick", unde este menționat „*Prețuri extrem de reduse*" [3, p. 60], ne indică și orientarea comercianților spre clasele inferioare ale populației. Prin urmare, vedem că moda devine accesibilă și pentru oamenii simpli.

În ceea ce privește stofele utilizate, luând în considerare că moda era circulară, putem deduce că în Bălțiul interbelic materialele erau adaptate necesităților locale. Astfel, în confecționarea rochiilor erau folosite preponderent stofe precum mătasea, bumbacul, lâna, fiind asortate în funcție de sezon și ocazie. Iar pentru ținutele de zi predominau țesăturile mai rezistente, care ofereau mai multă practicitate și confort. Prin urmare, deducem că pentru aparițiile publice sau evenimentele mondene, femeile preferau materiale mai rafinate, precum mătasea, catifeaua, fiind asociate statutului social și eleganței.

Deși moda europeană a influențat puternic vestimentația feminină din Bălți, aceasta nu a fost preluată mecanic. Femeile bălțene adaptau tendințele în funcție de statutul social, vârstă, ocazie, resurse materiale. Astfel, această adaptare este esențială pentru a înțelege specificul modei bălțene. Observăm că rochiile cu talie joasă, coafurile scurte, pălăriile cloche erau adoptate, în special, de femeile mai tinere sau cele din mediul urban. În schimb, femeile mai mature sau cele ce respectau cu strictețe normele sociale optau pentru variante mai sobre. Prin urmare, moda devine un limbaj flexibil. Adaptarea selectivă arată că Bălțiul era conectat la moda europeană, dar nu copia integral Occidentul. Orașul transforma modelele externe într-o variantă locală, mai practică și potrivită spațiului local. Prin aceasta, moda feminină devine o expresie a modernizării locale, nu doar a imitației europene.

Moda nu putea exista doar prin modele culturale. Pentru ca femeile să poarte rochii moderne, pălării, pantofi sau accesorii, era necesară o infrastructură comercială. În Bălțiul interbelic, aceasta era reprezentată de ateliere de croitorie, blănării, parfumerii, magazine de încălțăminte, galanterii. Stofele au avut un rol important în definirea ținutei feminine. Pentru ținutele de zi, femeile foloseau materiale practice, precum bumbacul sau lâna. Acestea erau potrivite pentru activitățile cotidiene, fiindcă ofereau confort. În schimb, pentru aparițiile publice, evenimentele mondene sau ținutele de sărbătoare femeile preferau materiale mai rafinate, precum mătasea, catifeaua sau blănurile. Materialul avea și o funcție socială. O rochie din stofă scumpă indica un anumit nivel economic și un statut social mai ridicat [4, p. 240]. În schimb, femeile din categorii sociale mai joase puteau adopta tendințele modei prin materiale mai accesibile sau prin croieli realizate local. Aici, observăm faptul că moda nu era exclusiv un fenomen al elitei sociale, ci pătrundea treptat și către celelalte categorii sociale.

Atelierele de croitorie au avut un rol central în circulația modei. Ele făceau legătura dintre modelul văzut în revistă sau film și haina purtată de femeie. Croitorii locali adaptau croielile în funcție de materialul disponibil, corpul clientei, preferințele acesteia și posibilitățile financiare. Prin urmare, atelierul nu era doar un loc de lucru manual, ci un spațiu de traducere a modei europene în realitatea locală. Prin

ateliere, moda devenea mai accesibilă. Nu toate femeile își permiteau haine gata confecționate sau articole de lux, dar puteau comanda o rochie inspirată de modelele vremii. Astfel, moda europeană era adaptată pentru diferite categorii sociale.

O perspectivă relevantă asupra modei o atestăm în mărturiile oamenilor locului, precum cele relatate de *Alexandru Budișteanu* [2, pp. 235-246]. Astfel, într-o amintire despre perioada interbelică în orașul Bălți, autorul ne oferă informații prețioase pentru a percepe distribuția modei: „*Am fost la primele petreceri, acolo am văzut eu prima dată frac și smoching, cu orchestra militară, în casa lor erau niște petreceri din astea, senzaționale, n-am să uit niciodată – am văzut ce înseamnă lumea bună*" [2, p. 237], observația indică prezența elementelor vestimentare specifice culturii europene. Existența acestor spații mondene, reprezintă o confirmare a faptului că evenimentele culturale devin locuri unde moda este vizibilă. Moda apare, astfel, nu ca simplă adaptare, ci ca un eveniment cultural, trăit ca semn al transformării sociale și al apropierii de modelele europene.

Astfel, distribuția modei feminine în Bălțiul interbelic demonstrează că vestimentația nu era un fenomen izolat, ci rezultatul unei circulații culturale și comerciale complexe. Moda ajungea la femeile din Bălți prin haine propriu-zise, dar și prin imagini, modele vizuale, reclame, care ofereau exemple concrete de eleganță și comportament modern. Totodată, observăm că moda europeană a fost adaptată realităților locale. Astfel, moda nu a rămas un privilegiu al elitei, ci pătrundea treptat în rândul altor categorii sociale, prin materiale mai accesibile și croieli realizate local.

Concluzii

Moda feminină din Bălțiul interbelic a constituit un indicator relevant al transformărilor sociale și culturale. Evoluția vestimentației de la rochiile cu talia joasă, pălăriile cloche și coafurile scurte specifice anilor 1920, la rochiile mai lungi cu talia marcată și eleganța sobră a anilor 1930, reflectă trecerea de la un model feminin tradițional la imaginea unei femei moderne, mai vizibile și mai active în spațiul public.

Analiza tendințelor vestimentare demonstrează că moda nu era doar o preocupare estetică, ci și o formă de adaptare la schimbările epocii. Dacă anii ’20 au afirmat o feminitate mai liberă, dinamică și îndrăzneață, anii ’30 au adus o expresie mai matură și echilibrată a eleganței. În ambele etape, vestimentația a contribuit la conturarea unei noi identități feminine, asociate modernizării.

Specificul modei feminine bălțene a fost în îmbinarea influențelor europene cu realitățile locale. Tendințele promovate prin reviste, reclame, magazine și ateliere de croitorie erau preluate selectiv, adaptate și simplificate posibilităților economice și contextului social al orașului. Astfel, moda din Bălți nu a fost o simplă imitație a modelelor occidentale, ci o formă locală de modernitate, exprimată prin gust, statut social și tendința de sincronizare cu lumea europeană.

Totodată, moda a modificat modul în care femeia era percepută în spațiul public. Cinematograful, strada, cafeneaua au devenit spații de manifestare a

eleganței și de afirmare a femeii. Prin ținutele sale, femeia urbană bălțeană a devenit mai vizibilă, mai prezentă și integrată în ritmul modern al orașului, transformând-o într-o figură centrală a spectacolului urban interbelic.

Prin urmare, moda feminină din Bălțiul interbelic poate fi interpretată drept o expresie a modernizării orașului și a redefinirii statutului femeii în societate. Ea reflectă nu doar schimbarea gusturilor vestimentare, ci și apariția unei noi sensibilități sociale, în care femeia devine simbol al eleganței, al emancipării și al conectării orașului Bălți la dinamica culturală europeană.

Bibliografie:

1. BUJOREAN, Tatiana. *Evoluția vestimentației citadine din Basarabia în primele patru decenii ale secolului al XX-lea.* În: Conferință științifică internațională (ed. a IV-a), Chișinău, 28-29 septembrie 2021. Chișinău: Universitatea Tehnică din Moldova, 2021, p. 235-242. ISSN 2558-894X
2. COJOCARU, Ludmila D., GOTCA, Rodica. *Bălți: Cultura promovării imaginii oraşului*. Chișinău: Ed. Știința, 2023. 364 p. ISBN 978-9975-85-413-9
3. BROITMAN, Iosif. *Primul ghid al municipiului Bălți*, (coord.), Bălți: Tipografia Segal, 1938. 138 p.
4. NANU, Adina. *Artă, Stil, Costum*. România: Ed.: Noi Media Print, 2007, 305p. ISBN 978-973-7959-75-1.
5. PARTENIE, Raluca Alexandru. Moda vestimentară din perioada interbelică – o expresie a modernității. În: *Studii și Cercetări de Istoria Artei. Artă Plastică,* tom. 10. București: Ed. Academiei Române, 2020. p. 81-105. ISNN 0039-3983. e-ISNN 2285-0163.
6. PARTENIE, Raluca Alexandru. *Pasul către modernitate: Moda în timpul marelui război*. În: Muzeul Național XXXI vol. 31, București: Muzeul Național de Istorie a României, 2019, p. 177-220. ISSN 1015-0323.
7. STEELE, Valeria. *Encyclopedia of Clothing and fashion.* Vol. I. New York: Ed: Charles Scribner's Sons, 2005. 456 p. ISBN 0-684-31451-7.

Anexe:

Fig. 1. *Ksenia și Vera Nikolaev cu mama, or. Bălți, anii 1920*
Sursa: Colecția arhivelor: Serghei Shurliakov

Fig. 2. *Portret de femeie, Bălți, anii 1920*
Sursa: Colecția arhivelor: Iurie Șveț

Fig. 3. *Poză de grup, or. Bălți, august 1934*
Sursa: Colecția arhivelor: Iurie Cojocaru

Fig. 4. *Fotografie din arhiva Valentinei Strutinskaia, anii 1920*
Sursa: Fondurile Muzeului de Istorie și Etnografie din Bălți

Fig. 5. *Poză de grup. Bălți, 30 august 1936*
Sursa: Colecția arhivelor: Iurie Cojocaru

Fig. 6. *Fotografie din arhiva Valentinei Strutinskaia, anii 1930*
Sursa: Fondurile Muzeului de Istorie și Etnografie din Bălți

CZU [398:630*221](478)

IMAGINEA PĂDURII ÎN CULTURA TRADIȚIONALĂ ROMÂNEASCĂ, DIN PERSPECTIVA RITURILOR DE TRECERE

Anastasia FLORESCU, *studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți*
Conducător științific: **Ludmila D. COJOCARU,** *dr., conf. univ.*

Abstract: *This article investigates the image of the forest in the traditional Romanian mentality, as a liminal space between the "cosmos" of the village and the "chaos" of the wilderness. Applying Arnold van Gennep's theory of rites of passage, the study analyzes the negotiation of the forest boundary and the central role of the fir tree in the life cycle (birth, wedding, death). The comparative analysis of folklore texts and fairy tales, where the forest acquires initiatory valences, is complemented by ethnographic field data. This integrated approach demonstrates the continuity of archaic structures and the sacred ambivalence of the forest in the communities of the Republic of Moldova.*

Keywords: *forest, liminality, rites of passage, traditional community, Romanian culture.*

Introducere

Din cele mai vechi timpuri, spațiul a funcționat pentru individul uman ca un sistem complex, lipsit de omogenitate. Mircea Eliade, în reflecțiile despre sacru și profan, menționează opoziția strictă între, pe de o parte, teritoriul locuit – *Cosmosul*, definit ca un spațiu sigur ce funcționa după reguli clare și aparținea întru totul omului și, pe de altă parte, spațiul neconsacrat, necunoscut, nedeterminat, străin – *Haosul* [1, p. 23]. Materialul folcloric valorificat din arealul etnografic românesc

reconfirmă atestarea a două categorii distincte în ceea ce privește imaginea spațiului: *locul curat* și *locul necurat* [4, p. 18]. O prezență activă în practicile și tradițiile populare de negociere a relației dintre aceste două locuri, ca un teritoriu de graniță între lumea de aici și lumea de dincolo revine *Pădurii* și spiritelor malefice, precum *Muma Pădurii*, *Fata Pădurii*, *Moșul Pădurii*, *Ielele*, *Păjuroaica* etc.

Comunicare de față își propune să analizeze practicile și credințele de manifestare a imaginii Pădurii în viața satului tradițional românesc, cu preponderență în momentele-cheie de transformări și manifestări culturale. Cadrul teoretic de referință aplicat în demersul nostru de cercetare este determinat de perspectiva etnologului francez Arnold van Gennep – teoria *riturilor de trecere* [3]. Și anume, ne propunem să identificăm formele de negociere ritualică elaborate de comunitatea tradițională pentru a-și asigura *trecerea*, atât de la o stare la alta aflându-se în proximitatea Pădurii, cât și de la o etapă la alta a vieții, cu referință la prezența Pădurii în perimetul vetrei satului. Demersul de cercetare analizează și valorifică corpusul de material folcloric din spațiul românesc documentat de etnografi, precum Elena Niculiță-Voronca [8] și Tudor Pamfile [9], alături de studiile etnologice consacrate în etnologia românească contemporană semnate de Romulus Vulcănescu [4], Ion Ghinoiu [6], Romulus Antonescu [5]. Valoarea de autenticitate și originalitate a cercetării este reprezentată de materialul empiric colectat de autoare în localitățile din nordul Republicii Moldova, în perioada 2023-2026, în cadrul cursului universitar „Etnologie și patrimoniul cultural românesc” și a proiectului de cercetare asupra tezei de an.

Caracterul liminal al pădurii: între lumea de aici și de dincolo

Calitatea de spațiu liminal a *Pădurii* este dimensiunea cea mai puternic ancorată în mentalitatea tradițională, manifestată prin suita de credințe, practici, rituri legate de transgresare a acestui teritoriu calitativ diferit. Pătrunderea în *Pădure*, ca spațiu ce aparține *Celuilat*, este descrisă în sursele empirice ca fiind însoțită de acțiuni ritualice, ofrande aduse spiritelor care bântuie Pădurea, de invocarea forțelor protectoare, respectarea tabu-urilor menite să faciliteze trecerea [3, pp. 26-27]. Astfel, pentru unele zone din arealul etnografic românesc, rătăcirea în pădure este anticipată prin actul de ciocnire a ouălor de Paști [8, p. 413]. Tot cu același scop, în momentul când simțea că se rătăcește, omul tradițional încerca să schimbe singur registrele de desfășurare a realității prin a-și întoarce haina pe dos, în așa fel crezând că *farmecele* spiritelor, nerecunoscându-i fața adevărată, nu se vor *lipi* de el. O altă practică frecvent atestată este cea de a scuipa de trei ori în sân, în credința de alungare a duhurile care l-ar putea rătăci sau de a purta cu sine usturoiul – plantă recunoscută prin capacitățile sale de a ține la distanță spiritele rele. Din categoria tabu-urilor, în această ordine de idei, se înscrie cel al strigării numelui, atât al spiritelor malefice, cât și rostirea numelui propriu de botez din credința de a nu potența spiritele Pădurii în stăpânirea asupra omului [5, p. 317]. La fel, credințele populare vorbesc în unison despre interdicția de a răspunde sau a urma chemarea când îți auzi propriul nume în pădure,

pentru a nu te rătăci fiind strigat de cel necurat sau de *Muma-Pădurii*. Iar în cazul când tabu-urile sunt totuși încălcate, de exemplu pătrunderea în spațiul unde au jucat *Ielele* sau folosirea apei din fântâni îndepărtate de vatra satului, tradiția populară invocă lăsarea în calitate de ofrande a câtorva fire din îmbrăcămintea proprie [5, pp. 318-319]. Astfel, abaterile de la tradiția populară erau cadrate de avertismente care să evite rupturile și de practici care să asigure buna rânduială a lucrurilor. Despre răzbunarea Pădurii în cazul celor care încălcau aceste prescripții ale mentalității tradiționale ne vorbesc inclusiv terenurile recente, din zona Moldovei din stânga Prutului. Astfel, în s. Șaptebani, r-nul Râșcani, pentru a doua jumătate a sec. al XX-lea, atestăm o prezență activă a pedepselor de ordin simbolic, de rătăcire sau de expulzare din spațiul Pădurii: *„Ap' putea să se rătăcească, să nu poată ieși din zona aceea, cum ar fi o zonă anomalică. Iaca în zona aceea nu se duceau. Eu nu știu de zona aceea unde se află, dar din spuse – toată vremea! – așa am înțeles de la bunica că în partea ceea să nu ne ducem: că acolo e «bludul»"*[25]. Totodată, respingerea putea lua forma unor boli și chiar moarte: *„Două persoane care în general s-au îmbolnăvit, cum ar fi... [...] Psihologic"*[26]. În așa fel, ofrandele și respectarea tabu-urilor erau forma de recunoaștere a statutului de străin asumat de omul tradițional în fața forțelor pe care nu le putea controla, în cazul nostru a Pădurii și spiritelor care bântuiau acest spațiu.

Una din practicile de transgresarea a Pădurii, ca spațiu dintre lumea de aici și cea de dincolo, s-a axat pe efortul sistematic de negociere, prin apelarea la forțele sacre. Astfel, în tot arealul românesc atestăm transpunerea în locurile distincte din mediul profan al pădurii a simbolurilor sacre. Pentru perioada marcată de creștinism, cea mai frecvent întâlnită este practica de plasare la intrările și ieșirile din pădure a icoanelor creștine. Ca dovadă a persistenței acestor credințe, cercetările recente atestă credințe similare: *„Da, la poarta drumului cum se începea pădurea, într-un copac din partea dreaptă era pusă iconiță"*[27]. Locuitorii din s. Pruteni, r-nul Fălești au păstrat inclusiv invocarea forțelor divine la intrarea în pădure: „[*la intrarea în pădure era neapărat semnul crucii*]*, ca să te păzească Dumnezeu!*"[28] În cheia teoriei riturilor de trecere, este vorba atât despre un rit de separare, cât și despre un rit cu funcții apotropaice, cu menirea de a proteja individul împotriva rătăcirii [3, p. 29]. Or, comunitatea tradițională își explica rătăcirile membrilor săi, la fel, ca urmare a posedării omului de către spiritele pădurii [8, p. 412]. Înscriem aici până în prezent și tabu-ul de abatere de la cărările și drumurile deja existente în pădure: *„Ca de obicei bunica ne spunea:*

[25] Interviu realizat de Anastasia Florescu cu Pîntea Constantin, 19 aprilie 2026, or. Fălești.

[26] Ibidem.

[27] Interviu realizat de Anastasia Florescu cu Iulia Florescu, 19 Aprilie 2026, or. Fălești.

[28] Ibidem.

«Iaca vă duceți pe drumul cela și înapoi tot pe acolo veniți. Nu vă duceți departe, nu vă duceți acolo»"[29], acestea fiind considerate prelungire a spațiului consacrat de om, singurele repere existente în mediul străin ființei umane. Aceste constatări vin să explice o serie de indicii-credințe atestate în basmele populare: numai părăsind cărarea, eroul intră în starea de liminalitate și, astfel, poate accede pe *Tărâmul Celălalt* și dobândi cunoașterea supremă. Drept exemplu, *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă: *„Și mergând el tot înainte prin codri întunecoși, de la un loc se închide calea și încep a i se încurca cărările, încât nu se mai pricepe fiul craiului acum încotro să apuce și pe unde să meargă."* [7]. Din acest moment eroul principal intră în teritoriul străin și, cu ajutorul Spânului, trece prin toate încercările în confruntarea directă cu forțele oculte ale *Haosului*.

Prezența constantă a Pădurii în proximitatea satului este marcată de o ambivalența ontologică, prin calitatea sa de spațiu numinos. Astfel, trecerea hotarului pentru activități cotidiene, precum tăiatul lemnelor, vânătoarea sau culesul, este însoțită de numeroase credințe populare cu menire apotropaică: interdicția bărbaților de a merge la pădure în ziua de Sf. Toader, pentru ca aceasta să nu-i omoare; tot cu scopul protecției de moarte de pădure, femeia când mântuie de tors lasă în vârful furcii câteva fire de cânepă sau nu torc joi în săptămâna albă; interdicția de a nu toarce pe afară până pădurea nu înfrunzește, deoarece ea blăstamă să fii gol ca ea atunci sau se crede că astfel se întoarce iarna [8, pp. 403-404]. Terenul realizat de noi atestă o continuitate evidentă a acestor credințe de negociere a ambivalenței ontologice a pădurii: *„[...] pădurea se socotea ca loc sfânt, dar totuși trebuia să te apere Dumnezeu"*[30].

Ambiguitatea de spațiu benefic și malefic se explică prin statutul de loc neîmblânzit, unde forțele creației pulsează neîngrădit. În așa fel, pe de o parte, mentalitatea tradițională recunoaște calitatea de „farmacie sacră" atribuită imaginii Pădurii: *„Da, d-ap din pădure și se strâng buruienile de leac!"*[31] Anume în spațiul numinos, dar virgin al Pădurii se găsesc plante de leac purificate de absența păcatului omenesc. Acestea însă trebuiau culese într-un mod corespunzător: *„Când se duceau să le strângă se îmbrăcau curat, așa se zicea că-s sfinte. De exemplu, când te duci la biserică te îmbraci curat, ap așa și acolo când se duceau la strâns buruienile celea. Nu trebuiau să se sfădească [...]."*[32] Pe de altă parte, mentalul colectiv nu scapă din vedere calitatea de tărâm al manifestărilor demonice al Pădurii, loc propice pentru dezlănțuirea forțelor malefice: *„În pădure e «șiuros noaptea», e strașnic. Spuneau înainte că erau așa un fel de fete...*

[29] Interviu realizat de Anastasia Florescu cu Pîntea Constantin, 19 aprilie 2026, or. Fălești.

[30] Interviu realizat de Anastasia Florescu cu Iulia Florescu, 19 Aprilie 2026, or. Fălești.

[31] Ibidem.

[32] Ibidem.

povestea lumea că din vechime, babele care se ocupau cu vrăjitul, cu răul, să facă rău [...] la miezul nopții în pădure se făceau descântecele acestea."[33].

De interes este să urmărim metamorfozările prin care trece imaginea *Mumei-Pădurii* în memoria actuală a satului. În culegerile de folclor din secolele trecute aceasta apărea ca o forță supranaturală, învestită cu puteri de sancționare a încălcării sacrului: *„Principalul geniu al răului din lumea silvestră este Muma-Pădurii (sau Ciuda-lumii), o babă slută, gârbovită, zbârcită, uriașă, antropofagă, rea, vicleană, violentă, fioroasă"* [5, p. 450], *„are înfățișarea unei femei bătrâne, foarte urâte, înaltă și cu păr lung până la pământ"* [9, p. 213]. Materialul nostru de teren indică, însă, o „secularizare" a reprezentărilor mitologice legate de Muma-Pădurii. Această entitate, odată extrasă din contextul ritualic și transferată în registrul social, a devenit reprezentarea Celuilalt. De exemplu, în cazul fetelor străine măritate după un fecior râvnit al satului, comunitatea locului aplică calități și trăsături împrumutate din imaginea Pădurii: *„Și dacă cineva umbla îmbrobodit ap ziceau: «Iau fa, parcă ești Muma-Pădurii!» [...] «Ia uite ce fată o mai luat și aista, parcă e Muma-Pădurii»"*[34]. Această glisare a figurii *Mumei-Pădurii* din planul metafizic în cel estetic nu indică o dispariție totală a imaginii mitologice, ci mai degrabă o adaptare funcțională a acesteia. Ceea ce odinioară era un pericol spiritual de neînțeles a fost domesticit și transformat într-o barieră socială de excludere, marginalizare sau stigmatizare a Străinului.

Elemente ale pădurii în marile treceri: de la naștere la mormânt

Cultura tradițională românească atestă un număr impresionant de rituri cu implicarea simbolurilor din lumea Pădurii. Or, lemnul a fost elementul central în tot ce a însemnat gospodărie și gospodărire în lumea satului. Dintre cele mai prezente elemente, în toate etapele marii treceri de la naștere la mormânt, se remarcă a fi cele reprezentate de imaginea *Bradului*. Precizăm că anume acestui copac, în mitologia românească, îi revine rolul de *Axis mundi* [1, p. 28], care leagă cele trei registre ale realității, susținând *Cerul*, trecând prin *Pământ* și înfigându-se în *Lumea de jos*. Conform etnologului român Romulus Vulcănescu, rădăcinile acestor credințe coboară până în antichitate: *„Bradul străbate cerurile cu coroana lui plină de aștri și făpturi miraculoase; sub coroana lui protejează ginta sau tribul, cu eroii lor civilizatori sau salvatori și sub rădăcinile lui adăpostește o lume subterană, a demonilor, nedefinită ca atare"* [4, p. 90]. Aflat în centrul mitologiei românești, cu o continuitate ce transcende „creștinismul cosmic", îl regăsim în creștinism, natura transformându-se într-un spațiu saturat de prezența divină. Astfel, devine tot mai clară omniprezența *Bradului* ca simbol în cele mai importante etape ale vieții: *nașterea, nunta* și *moartea*.

În obiceiurile și practicile legate de nașterea omului, *Bradul* este invocat precum o divinitate: *„simbol al divinității masculine, ceea ce presupune existența*

[33] Ibidem.
[34] Ibidem.

unui „cult străvechi al bradului"; o dovadă este „spovedania la brad", atestată în Oltenia și Țara Vrancei: pe vremuri, ciobanii se mărturiseau la copaci, mai ales la brazi" [5, p. 77]. Aceste credințe explică practica de „închinare" și „înfrățire" a pruncului cu bradul pentru ca acesta din urmă să-l ocrotească de un presupus destin nenorocit [4, p. 195]. În această ordine de idei, se înscrie și obiceiul de a planta un copac la nașterea copilului, întărind corelația dintre om și natură.

Din cadrul riturilor și obiceiurilor de nuntă remarcăm *bradul de nuntă*, păstrat mai ales în arealul etnografic din regiunile de sud. În această ipostază bradul este sinonim cu *steagul de nuntă* și *bățul înflorat*, simbolizând mirele. Ritualul de aducere a bradului din pădure, la fel, este supus unor reguli și însoțit de cântări specifice (orații) – *Vorbele Bradului*, *Cântecul Bradului* și, respectiv, jucat de cel mai falnic flăcău la *Hora Bradului* [6, p. 50]. Identificarea simbolică cu mirele avea rostul de a-i uni pe cei tineri atât în lumea profană, cât și în cea *de dincolo*, iar obiceiul de a pune ramura de brad într-o găleată cu apă simboliza actul de constituire a noului cuplu [5, p. 80]. În acest mod, se încerca transpunerea caracteristicilor bradului, a încărcăturii sale simbolice (veșnicia) asupra vieții de cuplu, stăruind asupra trăiniciei căsniciei și apropierii celor două familii.

Din cadrul obiceiurilor de înmormântare constatăm perceperea Bradului ca *pom al lumii de dincolo* care asigură coeziunea dintre lumea muritorilor și cea postumă. *Bradul funerar* este adesea plantat la capul mormântului sau prezent prin alte forme, precum sulița bradului sau săgeata bradului [4, p. 194]. Tot *bradul* este și materialul din care, după vechea tradiție, se constituiau crucea și sicriul mortului [2, p. 180]. Materia primă pentru aceste atribute de bază în cadrul procesiunii funerare primește, astfel, o încărcătură magico-religoasă deosebită. Bradul, aparținând atât *Lumii noastre,* cât și *Lumii de dincolo*, era investit și cu funcția de protecție a sufletului defunctului în lunga sa călătorie, „umbrindu-l". La fel, ca în cazul *bradului nupțial*, observăm tradiția de identificare a acestui arbore cu ființa umană la înmormântarea tinerilor *nelumiți*: are rolul de a înlocui soțul (în cazul decesului unei fete) sau soția (decesul unui băiat). Ca și în cazul nunții, procedura aducerii bradului din pădure este însoțită de rituri stricte: persoanele ce taie și aduc bradul din pădure sunt de gen masculin, în proces se intonează *Cântecul bradului*, uneori acesta poate fi cântat și de fete, care însoțesc alaiul; bradul este împodobit cu dulciuri, mere, ciucuri, iar în cazul decesului fetelor logodite, în acest brad se pune inelul de logodnă și cerceii [5, p. 80]. Aceste manifestări sunt reminiscențe ale cultului precreștin, defuncții fiind reprezentați de totemul protector al bradului.

Concluzii

În baza celor expuse anterior, constatăm că imaginea *Pădurii* în mentalitatea tradițională românească depășește calitatea unui simplu decor geografic, îmbrăcând „haina" unui *spațiu total*, ce se află la granița dintre *Cosmosul* ordonat al satului și *Haosul* neîmblânzit. Trecerea dintr-un teritoriu în altul este însoțită de rituri de separare și de agregare, menite să protejeze atât individul care intră în acel teritoriu, cât și ordinea lumii profane din care acesta provine. Analiza acestor

rituri ne permite să afirmăm cu precădere o ambivalență sacră: pădurea este, în același timp, un spațiu al pericolului demoniac și un tărâm al inițierii mântuitoare. Prezență activă a Pădurii în toate etapele marilor treceri din viața omului tradițional, cea mai reprezentativă fiind imaginea *Bradului*, relevă conexiunea strânsă dintre lumea de aici și cea de dincolo. Dincolo de transformările care au loc sub presiunea modernității de „dezvrăjire" a pădurii, cercetările recente de teren atestă continuitatea structurilor de gândire arhaică și persistența imaginarul mitologic al Pădurii în memoria culturală, ca parte a patrimoniului cultural românesc.

Persoane intervievate:

BUCĂTARI, Maria (n. 1951), originară din s. Ciolacu Vechi, r-nul Fălești, interviu realizat în data de 08.11.2024, or. Fălești.

FLORESCU, Iulia (n. 1951), originară din s. Pruteni, r-nul Fălești, interviu realizat în data de 19.04.2026, or. Fălești.

PÎNTEA, Constantin (n. 1971), originar din s. Șaptebani, r-nul Râșcani, interviu realizat în data de 19.04.2026, or. Fălești.

PÎNTEA, Natalia (n. 1983), originară din or. Fălești, interviu realizat în data de 08.11.2024, or. Fălești.

Monografii:

1. ELIADE, Mircea. *Sacrul și profanul*. Traducere de Brîndușa Prelipceanu. București: Ed. Humanitas, 1995. 153 p. ISBN 973-28-0598-6.
2. SUIOGAN, Delia. *Simbolica riturilor de trecere*. București: Ed. Paideia, 2006. 296 p. ISBN 973-000-000-0.
3. VAN GENNEP, Arnold. *Riturile de trecere*. Traducere de Lucia Berdan și Nora Vasilescu. Iași: Ed. Polirom, 1996. 193 p. ISBN 973-97522-5-X.
4. VULCĂNESCU, Romulus. *Mitologie română*. București: Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1987. 347 p.

Dicționare tematice:

5. ANTONESCU, Romulus. *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești* [Online]. Disponibil la: http://cimec.ro.
6. GHINOIU, Ion. *Mitologie română: dicționar*. București: Ed. Univers Enciclopedic Gold, 2013. 351 p. ISBN 978-973-45-0659-0.

Colecții de folclor:

7. CREANGĂ, Ion. *Povestea lui Harap-Alb* [online]. Disponibil: https://www.povesti-pentru-copii.com/ion-creanga/povestea-lui-harap-alb.html (accesat la 11.05.2026).
8. NICULIȚĂ-VORONCA, Elena. *Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*. Vol. I-II. Iași: Ed. Polirom, 1998. ISBN 973-683-067-5 (vol. 1). ISBN 973-683-***** (vol. 2).
9. PAMFILE, Tudor. *Mitologie românească. I. Dușmani și prieteni ai omului*. București: Ed. Socec & Comp., 1916. 400 p.

Bun de tipar 12.08.2026. Garnitura Times New Roman. Comanda nr. 404. Tiraj 50.
Centrul editorial al Universității de Stat „Alecu Russo" din Bălți, mun. Bălți, str. Pușkin, 38